Agenda – Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus

Lleoliad:

Ystafell Bwyllgora 3 – y Senedd

Dyddiad: Dydd Llun, 13 Mai 2019

Amser: 13.00

I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:

Fay Bowen

Clerc y Pwyllgor

0300 200 6565

SeneddArchwilio@cynulliad.cymru

(Rhag-gyfarfod preifat)

(13.00 – 13.15)

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

(13.15)

2 Papur(au) i'w nodi

(13.15 – 13.25)

2.1 Gwasanaeth Awyr oddi mewn i Gymru – Caerdydd i Ynys Môn: Llythyr gan Lywodraeth Cymru (23 Ebrill 2019)

(Tudalennau 1 – 3)

2.2 Caffael Cyhoeddus: Llythyr gan Lywodraeth Cymru (30 Ebrill 2019)

(Tudalennau 4 – 7)

2.3 Craffu ar Gyfrifon 2016-17: Llythyr gan Chwaraeon Cymru (8 Ebrill 2019)

(Tudalennau 8 – 20)

3 Craffu ar Gyfrifon 2017-18: Trafod ymatebion i adroddiad y Pwyllgor

(13.25 – 13.40) (Tudalennau 21 – 51)

PAC(5)-12-19 Papur 1 – Comisiwn y Cynulliad

PAC(5)-12-19 Papur 1A – Llythyr gan Gomisiwn y Cynulliad ynglŷn â chodi'r cyfyngiad ar swyddi y Sefydliad

PAC(5)-12-19 Papur 2 – Amgueddfa Cymru

PAC(5)-12-19 Papur 3 – Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru

PAC(5)-12-19 Papur 4 – Llywodraeth Cymru

4 Cymorth Ariannol Llywodraeth Cymru ar gyfer Busnesau

(13.40 - 15.15) (Tudalennau 52 - 66)

Papur briffio gan y Gwasanaeth Ymchwil

PAC(5)-12-19 Papur 5 – Chwarae Teg

Cerys Furlong – Chwarae Teg

Robert Lloyd Griffiths – Sefydliad y Cyfarwyddwyr

Dylan Jones-Evans – Prifysgol De Cymru

5 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 i benderfynu gwahardd y cyhoedd o'r cyfarfod ar gyfer y mater a ganlyn:

(15.15)

Eitemau 6, 7 & 8

6 Cymorth Ariannol Llywodraeth Cymru ar gyfer Busnesau: Trafod y dystiolaeth a ddaeth i law

(15.15 - 15.30)

7 Adolygiad Llywodraethu Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr: yr hyn a ddysgwyd: Trafod yr adroddiad drafft

(15.30 - 16.15) (Tudalennau 67 - 99)

PAC(5)-12-19 Papur 6 – Adroddiad drafft

8 Rheoli Gwastraff: Adroddiadau Archwilydd Cyffredinol Cymru

(16.15 - 16.45) (Tudalennau 100 - 307)

Papur briffio

PAC(5)-12-19 Papur 7 – Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru: Caffael Capasiti Trin Gwastraff Gweddilliol a Gwastraff Bwyd

PAC(5)-12-19 Papur 8 – Ymateb Llywodraeth Cymru

PAC(5)-12-19 Papur 9 – Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru: Rheoli Gwastraff yng Nghymru: Ailgylchu Trefol

PAC(5)-12-19 Papur 10 – Ymateb Llywodraeth Cymru

PAC(5)-12-19 Papur 11 – Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru: Rheoli Gwastraff yng Nghymru – Atal Gwastraff

PAC(5)-12-19 Papur 12 - Ymateb Llywodraeth Cymru

Eitem 2.1

Grwp yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol
Economy, Skills and Natural Resources Group

Cyfarwyddwr Cyffredinol - Director General

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Nick Ramsay AC
Cadeirydd
Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

18 Ebrill 2019

Annwyl Gadeirydd

Yn dilyn fy llythyr dyddiedig 20 Awst 2018, rwy'n ysgrifennu atoch gyda'r newyddion diweddaraf ynghylch cwblhau yr ymarfer tendr yn ddiweddar i drefnu darparwr ar gyfer y Gwasanaeth Awyr i Gymru am y bedair blynedd nesaf.

Ar 18 Chwefror 2019, rhoddodd Gweinidogion Cymru y contract i Eastern Airways, y cwmni sydd wedi trefnu teithiau awyr rheolaidd rhwng Caerdydd ac Ynys Môn am y ddwy flynedd ddiwethaf.

Byddwch wedi gweld y datganiad i'r wasg a gyhoeddwyd gan Weinidog yr Economi a Thrafnidiaeth yn cyhoeddi'r newyddion. Mae copi wedi'i atodi er hwylustod.

Rwy'n falch o gadarnhau y bydd y contract newydd yn cyflawni'r ddau argymhelliad sy'n weddill gan y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus yn ei adroddiad fis Gorffennaf 2015 (argymhellion 7 a 9). Yn benodol, mae'n ofynnol i'r cwmni gadw a dadansoddi'r data o ddau arolwg teithwyr y flwyddyn, a defnyddio'r canfyddiadau i lywio ei gynllun marchnata. Mae'n galw hefyd ar y darparwr i gynnal adolygiad o effaith ei gynllun marchnata, ac i edrych ar ei gynlluniau marchnata yn flynyddol gyda'r bwriad o godi ymwybyddiaeth a chael mwy o bobl i ddefnyddio'r gwasanaeth.

Bydd y contract gwasanaethau awyr newydd o dan y Rhwymedigaeth Gwasanaeth Cyhoeddus yn adeiladau ar y sefydlogrwydd unwaith eto a hyder y teithwyr yn ystod y ddwy flynedd ddiwethaf, gan sicrhau bod y gwasanaeth yn weladwy ymhlith teithwyr newydd a'r rhai sydd eisoes yn defnyddio'r gwasanaeth. Roedd uchelgeisiau Gweinidogion Cymru ar gyfer y gwasanaeth yn canolbwyntio ar dwf er mwyn sicrhau bod mwy o gysylltiadau ar gyfer busnesau, dinasyddion ac ymwelwyr â Chymru tra'n rhoi gwerth am arian. Ar hyn o bryd, mae'r gwasanaeth wedi'i gyfyngu i 19 sedd oherwydd cyfyngiadau pwysau ym Maes Awyr Ynys Môn, ond gellid cynyddu'r capasiti i 29 sedd ar gyfe pob taith pe byddai modd codi'r cyfyngiad a osodwyd gan Lywodraeth y DU.

Parc Cathays/Cathays Park
Caerdydd/Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn/Tel: 02920 82 6162
E-Bost/E-Mail: andrew.slade@gov.wales

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Rwyn siŵr y sylweddolwch bod llawer o fanylion y contract gydag Eastern Airways yn sensitif yn fasnachol ac na chaiff ei gyhoeddi. Fodd bynnag, rwy'n gallu rhannu rhywfaint o'r themâu trawsbynciol sydd ynddo:

- mae isafswm y gofynion ar gyfer y gwasanaeth yn parhau i fod fel y contractau blaenorol - yn darparu dwy daith uniongyrchol pob diwrnod gwaith (Llun i Gwener) rhwng Maes Awyr Rhyngwladol Caerdydd a Maes Awyr Ynys Môn. Fodd bynnag, mae'r contract hwn yn caniatáu uchafswm o 29 o ran capasiti fesul taith;
- bydd y cyfnod cyn teithio yn parhau i fod ar agor tan o leiaf 30 munud cyn yr amser gadael ar yr amserlen, fydd yn sicrhau bod y diwrnod gwaith mor hir â phosibl fel y gall deithwyr busnes fanteision ar hynny;
- bydd yn bosibl archebu ar lein a bydd teithwyr posibl yn gallu prynu tocynnau yn y Gymraeg a'r Saesneg, gydag opsiynau'n cael eu cynnig o ran hyblygrwydd.
- bydd cyllideb farchnata benodol yn sicrhau bod cynllun marchnata blynyddol yn cael ei gynllunio i sicrhau bod cynifer â phosibl o bobl yn defnyddio'r gwasanaeth. Bydd arolygon teithwyr yn parhau i gael eu cynnal a'u dadansoddi, a bydd y canfyddiadau yn helpu i lywio'r cynllun marchnata;
- cynnig profiad gwell i'r teithiwr, gan gynnwys diogelwch 'trac cyflym' ym Maes Awyr Caerdydd, gwasanaeth yn ystod y daith gan gynnwys diodydd meddal a byrbrydau am ddim, a mynediad i'r lolfa ym Maes Awyr Caerdydd. Bydd y ffaith bod y gwasanaeth yn fwy amlwg ar blatfformau archebu (h.y. drwy gwmnïau teithio a thrwy systemau dosbarthu byd-eang trydydd parti) hefyd yn codi ymwybyddiaeth ac yn sicrhau bod mwy o ddefnydd o'r gwasanaeth, gyda'r nod gyffredinol o leihau y cymhorthdal fydd ei angen yn y dyfodol.

Ar bwnc cysylltiedig, byddwch wedi clywed y newyddion diweddar am y cwmni awyrennau rhanbarthol, Flybe, yn lleihau eu teithiau ym Maes Awyr Caerdydd erbyn diwedd haf 2019, ac efallai y gwyddoch am gytundeb cynghrair sydd gan Eastern Airways gyda Flybe. Hoffwn roi sicrwydd ichi nad ydym yn disgwyl i'r sefyllfa gyda Flybe achosi unrhyw darfu ar y cysylltiad awyr rhwng Caerdydd ac Ynys Môn. Mae cwsmeriaid yn defnyddio gwefan Flybe ar hyn o bryd i archebu eu taith PSO ac mae disgwyl i hyn barhau; fodd bynnag gall Eastern Airways ail-agor eu system archebu ar-lein be byddai angen gwneud hynny yn y dyfodol.

Ers i'r contract newydd ddechrau ganol Chwefror, mae'r PSO yn parhau i fod yn ddewis poblogaidd i deithwyr sydd am deithio'n gyflym rhwng de a gogledd Cymru, ac rwy'n siŵr y byddwch yn cytuno bod hwn yn amser cyffrous i ddyfodol y gwasanaeth.

Rwy'n anfon copi o'r llythyr hwn at Gadeirydd Pwyllgor yr Economi, Seilwaith a Sgiliau, sydd hefyd â diddordeb cryf yn y PSO.

Dymuniadau gorau

Yn gywir

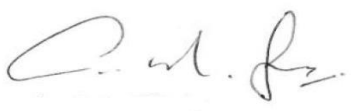

Andrew Slade
Cyfarwyddwr Cyffredinol
Yr Economi, Sgiliau ac Adnoddau Naturiol

Mae ehediadau rhwng Caerdydd ac Ynys Môn wedi cael eu diogelu am y pedair blynedd nesaf

Mae Gweinidog yr Economi a Thrafnidiaeth, Ken Skates, wedi dyfarnu'r contract sy'n diogelu teithiau awyr rhwng Caerdydd ac Ynys Môn am y pedair blynedd nesaf i'r cwmni sydd wedi bod yn sicrhau ehediadau rheolaidd yn ystod y ddwy flynedd diwethaf.

Mae'r contract gwasanaethau awyr newydd o dan y Rhwymedigaeth Gwasanaeth Cyhoeddus wedi cael ei roi i Eastern Airways, sydd, ers mis Mawrth 2017, wedi creu sefydlogrwydd ac wedi adfer hyder cwsmeriaid. Maent wedi cynyddu nifer y teithiau ar y llwybr yn sylweddol, tua 40%, gan sicrhau bod y gwasanaeth yn weladwy ymhlith teithwyr newydd a'r rhai sydd eisoes yn defnyddio'r gwasanaeth.

Dywedodd Gweinidog yr Economi a Thrafnidiaeth, Ken Skates:

"Mae angen cysylltiadau gwell ar Gymru. Mae Eastern Airways yn rhannu ein dyheadau i dyfu'r llwybr yn sylweddol dros y pedair blynedd nesaf, ac o ganlyniad cynyddu'r manteision economaidd i Gymru. Rwy'n gobeithio y bydd hyn yn cynnwys Eastern Airways yn gweithredu ei Jetstream 41 ar ei gapasiti llawn o 29 o seddi. Mae hyn yn 50% mwy o seddi nag y mae'n gallu eu cynnig ar hyn o bryd.

"Byddai'r cynnydd hwn yn amodol ar Lywodraeth y DU yn cytuno i Faes Awyr Ynys Môn gael ei ailddosbarthu. Byddai hyn yn galluogi defnyddio capasiti llawn yr awyrennau mwy, gan helpu i ddod â chyfleoedd cyffrous ar gyfer cynnydd i'r ardal.

"Mae'r angen i gynyddu capasiti ar y llwybr wedi cael ei ddangos yn glir dros y ddwy flynedd diwethaf. Gydag effeithlonrwydd gwell a chynhyrchiant uwch o ganlyniad i refeniw ychwanegol gan deithwyr, byddai'r capasiti uwch hwn yn arwain at y cymhorthdal yn cael ei leihau dros bedair blynedd y contract, o gymharu â'r sefyllfa pe baen ni'n parhau i weithredu gydag 19 sedd.

Bydd y contract newydd yn parhau i wneud cyfraniad cadarnhaol at economi Cymru a nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, drwy leihau'r bwlch rhwng cymunedau lleol a'r brifddinas, gwella cysylltiadau rhanbarthol, gwella cyfleoedd sosio-economaidd a chyfrannu at y gwaith o sicrhau 'Cymru o gymunedau cydlynus'

"Mae'r llwybr Rhwymedigaeth Gwasanaethau Cyhoeddus hefyd yn darparu cyswllt ymarferol a symbolaidd pwysig rhwng gogledd a de Cymru. Mae'n hwyluso mynediad at farchnadoedd mewnol ar gyfer busnesau Cymru. Bydd y dull teithio mewnol hwn, sy'n gyflym ac yn effeithiol, yn hanfodol ar ôl Brexit.

"Yn ogystal â'r ffaith fy mod eisoes yn cefnogi'r gwasanaeth rhwng Caerdydd ac Ynys Môn, rwy'n parhau i bwyso ar Lywodraeth y DU i gyflwyno rhwydwaith o wasanaethau awyr o dan y Rhwymedigaeth Gwasanaeth Cyhoeddus ledled y DU i gefnogi masnach ddomestig Cymru."

Dywedodd Rheolwr Cyffredinol Eastern Airways (Masnachol a Gweithrediadau), Roger Hage:

"Ers camu i'r adwy i ddarparu'r cyswllt hwn rhwng gogledd a de Cymru, sydd mor bwysig o safbwynt yr economi, rydyn ni wedi bod yn cynyddu nifer y teithwyr yn rhagweithiol fel rhan o wasanaeth y brand Flybe.

"Rydyn ni wrth ein boddau bod y contract hwn i helpu i gynyddu ymhellach gapasiti y gwasanaeth hwn wedi cael ei ddyfarnu i ni. Mae hyn yn cefnogi uchelgais y Gweinidog Trafnidiaeth, a hefyd uchelgais Maes Awyr Caerdydd a Chyngor Sir Ynys Môn i alluogi mwy o bobl i fanteisio arno a gwella'r cyswllt â gwasanaethau eraill sy'n cael eu cynnig gan ein partner Flybe, a hefyd Qatar, KLM, Ryanair a TUI yng Nghaerdydd."

Grwp yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol
Economy, Skills and Natural Resources Group

Cyfarwyddwr Cyffredinol - Director General

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Nick Ramsay AC
Cadeirydd
Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

29 Ebrill 2019

Annwyl Gadeirydd

Diolch am eich llythyr dyddiedig 29 Mawrth, lle rydych yn nodi nifer o bwyntiau pwysig mewn perthynas â chaffael.

Adolygiad o'r Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol

Rwy'n nodi pryder y Pwyllgor mewn perthynas â lefel yr ymgysylltu â'r Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol (GCC) mewn gwirionedd, o gymharu â'r disgwyliadau gwreiddiol. Roedd hwn yn ffactor allweddol a gyfranogodd at yr adolygiad o'r GCC a Gwerth Cymru.

Mewn ymateb i adborth oddi wrth randdeiliaid cyn ac yn ystod y broses adolygu, mae'r GCC wedi ymgysylltu'n weithredol â chwsmeriaid i ddatblygu dull newydd ar gyfer contractio cenedlaethol. Mae hyn yn helpu i lunio rhaglen lai o weithgareddau a chymorth cwsmeriaid, ac iddi ragor o ffocws, ar gyfer swyddogaeth contractio cenedlaethol newydd.

Mae Penaethiaid Caffael Awdurdodau Lleol, wedi'u hwyluso gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, wedi chwarae rôl hanfodol yn y gwaith o ddatblygu'r rhaglen arfaethedig newydd. Mae adborth gan GIG Cymru hefyd yn cael ei ystyried ar hyn o bryd.

Mae gwaith ymgysylltu ehangach wedi cael ei gynnal hefyd drwy nifer o grwpiau cwsmer a oedd yn cynnwys defnyddwyr gwasanaeth. Hefyd mae nifer o sectorau yn datblygu eu dulliau rhanbarthol eu hunain, mewn cydweithrediad agos â swyddogion Llywodraeth Cymru.

Mae'r gweithgareddau hyn yn rhoi ar waith y gwersi a gafodd eu dysgu a'u derbyn drwy weithrediadau'r GCC a'r wybodaeth a rannwyd gan gwsmeriaid yn ystod ac ar ôl yr adolygiad.

Mae amrediad eang o wersi wedi cael eu casglu drwy'r gwaith o sefydlu a gweithredu'r GCC. Er enghraifft, mae'r rhai sy'n gysylltiedig ag argymhellion o fewn adolygiad Swyddfa Archwilio Cymru o'r Gwasanaeth

Parc Cathays/Cathays Park
Caerdydd/Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn/Tel: 02920 82 6162
E-Bost/E-Mail: andrew.slade@gov.wales

Caffael Cenedlaethol wedi cael eu rhannu drwy rwydweithiau sicrwydd Llywodraeth Cymru.

Mae profiadau Partneriaeth Gwasanaethau a Rennir GIG Cymru yn helpu i lunio swyddogaeth contractio cenedlaethol ar gyfer y dyfodol, a bydd yr holl opsiynau ar gyfer modelau cyflawni ar gyfer y dyfodol yn cael eu hystyried. Rydym yn disgwyl i fanylion y model cyflawni newydd ddod i'r amlwg erbyn diwedd egwyl yr haf, pan fyddwn yn gallu rhannu'r holl wybodaeth sydd ar gael â'r Pwyllgor.

Rydym wedi ymrwymo i wneud y newidiadau sydd eu hangen cyn gynted ag y bo modd. Gwnaeth yr adolygiad o'r GCC a Gwerth Cymru alw am newid y ffordd rydym yn meddwl yn sylweddol. O ganlyniad, rydym wedi bod yn canolbwyntio ar ymgysylltu â rhanddeiliaid i ystyried y ffordd ymlaen a chynllunio'n ofalus. Bydd ymgynghoriad ar strategaeth fasnachol a chaffael ar gyfer Cymru yn y dyfodol yn cael ei gynnal yn gynnar yn yr haf, a bydd yn arwain at raglen gaffael newydd.

Mae rhaglen sgiliau a gallu newydd yn flaenoriaeth. Clywsom gan gwsmeriaid yn ystod y broses adolygu fod datblygu gallu yn hanfodol i gyflawni canlyniadau caffael gwell. Drwy gydol yr adolygiad, gwnaethom gasglu llawer o wybodaeth am y blaenoriaethau o ran datblygu gallu. Byddwn yn gweithio gyda rhanddeiliaid unwaith eto dros yr haf i gynllunio'r gwaith o gyflawni rhaglen gallu newydd, ar ôl gwblhau'r strwythur contractio cenedlaethol ar gyfer y dyfodol.

Bydd y rhaglen gaffael ar gyfer y dyfodol yn cael ei harwain gan strategaeth newydd sy'n cael ei datblygu drwy ymgynghori â rhanddeiliaid. Bydd y strategaeth yn egluro'r hyn y byddwn yn ei wneud, sut byddwn yn ei wneud, â phwy byddwn yn ymgysylltu, ac erbyn pryd y byddwn yn cyrraedd cerrig milltir penodol. Ar 3 Ebrill cynigiodd y Gweinidog Cyllid a'r Trefnydd sesiwn friffio gyda swyddogion i Aelodau'r Cynulliad ar y gwaith o ddatblygu'r strategaeth. Bydd swyddogion yn trefnu'r sesiwn hon i gasglu mewnbwn Aelodau'r Cynulliad.

Gwybodaeth am Fusnes

Cyn cynllun achub Interserve a chyn i Dawnus fynd i ddwylo'r gweinyddwyr, roedd y Tîm Gwybodaeth Busnes ar gyfer Masnach a Chaffael eisoes wedi bod yn gwella ei allu o ran diwydrwydd ariannol dyladwy. Mae diwydrwydd dyladwy yn broses allweddol, ac rydym wedi datblygu systemau ac wedi cryfhau gwybodaeth yn y maes hwn. Mae'n bwysig nodi hefyd fod pob sefydliad a/neu sector hefyd yn gyfrifol am sicrhau eu bod yn cymryd camau diwydrwydd dyladwy yn ystod y broses o ddyfarnu contractau ac wrth reoli contractau'n barhaus.

Mae gwaith ar ddiwydrwydd dyladwy wedi cynnwys nodi a sefydlu portffolios sy'n cynnwys cyflenwyr allweddol, sydd wedyn yn cael eu monitro'n rheolaidd. Drwy'r portffolios hyn, mae'r Tîm Gwybodaeth Busnes yn rhannu'r newidiadau i ganlyniadau ariannol cyflenwyr allweddol yr adroddir amdanynt â'r maes busnes perthnasol ac uwch-reolwyr, i'w dadansoddi ymhellach ac er mwyn cymryd camau yn ôl yr angen. Mae'r broses hon yn cynnwys cyflenwyr ar draws gweithgareddau caffael y Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol, Llywodraeth Cymru a Sector Cyhoeddus ehangach Cymru.

Mae'r Tîm Gwybodaeth Busnes wedi ffurfio cysylltiadau â chydweithwyr Gwybodaeth Fasnachol yng Ngwasanaeth Masnachol y Goron a Swyddfa Cabinet y DU. Mae swyddogion Gwybodaeth Busnes yn derbyn diweddariadau wythnosol ar Gyflenwyr Strategol Swyddfa'r

Cabinet. Mae'r wybodaeth hon yn cael ei hadolygu, a lle bo hynny'n briodol, yn cael ei huwchgyfeirio i uwch-swyddogion i'w hystyried a/neu er mwyn cymryd camau.

I gryfhau perthnasau ymhellach, mae cyfarfod misol yn cael ei sefydlu rhwng swyddogion gwybodaeth busnes a chydweithwyr caffael yn Swyddfa Cabinet y DU. Defnyddir y cyfarfod hwn i drafod a rhannu gwybodaeth gan gyflenwyr ynglŷn â diwydrwydd dyladwy yn rheolaidd, gyda'r cyfarfod cyntaf yn cael ei gynnal ar 29 Ebrill.

Dawnus

Mae eich llythyr yn gofyn am wybodaeth am fenthyciad Llywodraeth Cymru i Dawnus. Ym mis Mawrth 2018 rhoddodd Llywodraeth Cymru fenthyciad o £3.5m i Dawnus Group Ltd.

Roedd y benthyciad yn rhan o becyn, a oedd yn cynnwys estyniad arall o £3.5 miliwn i gyfleuster gorddrafft craidd Dawnus, gan fanc y Grŵp (gwaeth Llywodraeth Cymru roi arian cyfatebol). Roedd y Grŵp wedi gofyn am y cymorth i gryfhau ei sefyllfa o ran llif arian parod. Rhoddwyd y benthyciad fel rhan o gynllun trawsnewid credadwy a gyflwynwyd gan y Grŵp.

Gwnaeth gwaith diwydrwydd dyladwy gan Lywodraeth Cymru ategu gwaith a gynhaliwyd gan gyfrifyddion wedi'u penodi gan y banc. Gan gydnabod y risgiau a oedd yn gysylltiedig â darparu'r benthyciad, trafodwyd trefniant '*pari passu'* â banc y Grŵp*.* I sicrhau na fyddai cyllid sector cyhoeddus yn cael ei ddefnyddio yn lle buddsoddiadau gan y sector preifat, cafodd cytundeb rhwng credydwyr ei drafod, a oedd yn nodi na ddylai'r cyfleusterau gorddrafft banc gael eu lleihau cyn y buddsoddiad gan Lywodraeth Cymru.

Rhoddwyd rhagor o fesurau diogelu ar waith pan gytunodd banc y Grŵp i nodi'r asedau a fyddai'n cael eu defnyddio i ad-dalu'r benthyciad gan Lywodraeth Cymru yn ei bortffolio sicrhad cyfredol, ynghyd â gwaith sy'n mynd rhagddo lle mae'n bosibl nad yw Dawnus wedi cael ei dalu, gan alluogi Llywodraeth Cymru i ddiogelu ei fuddsoddiad newydd ar sail egwyddor '*pari passu*'*.* Mae gan Lywodraeth Cymru forgais siátel ar asedau Dawnus Construction Holdings Limited (perchnogion asedau'r Grŵp), a dyledeb gan Grŵp Dawnus a phob cwmni arall o fewn y grŵp.

Fel y nodwyd yn eich llythyr, mae Grŵp Dawnus wedi ad-dalu £2 miliwn. Mae swyddogion yn gweithio gyda gweinyddwyr i adennill gweddill y cyllid sector cyhoeddus.

Rwy'n gallu cadarnhau nad yw Llywodraeth Cymru wedi mabwysiadu polisi i ddefnyddio'r Cynllun Ardystio Sgiliau Adeiladu (CSCS) ar gyfer pob contract adeiladu.

Mae Llywodraeth Cymru yn hyrwyddo defnyddio cynlluniau o'r fath mewn modd deallus i sicrhau bod prosiectau'n cael eu cyflawni mewn modd diogel a medrus, gan alluogi contractwyr llai, lleol a masnachwyr i dderbyn gwaith uniongyrchol a gwaith ar is-gontract. Yn unol ag egwyddor gymesuredd Rheoliadau Contractau Cyhoeddus 2015 mae pob prosiect yn cael ei asesu i benderfynu a ddylai contractwyr gadarnhau bod gan eu gweithlu ardystiad CSCS neu ardystiad cyfatebol.

Costau ardystiad CSCS yw £30 am y cerdyn ei hun, a £19.50 am brawf iechyd, diogelwch a'r amgylchedd ar wahân. Mae Bwrdd Hyfforddi'r Diwydiant Adeiladu (CIBT) sy'n cynnal

hyfforddiant CSCS wedi cadarnhau nad oes angen cymhwyster ar lefel benodol er mwyn gwneud cais ac mae cymorth ychwanegol yn cael ei ddarparu pan fydd angen.

Hoffwn i ddiolch i'r pwyllgor am ei sylwadau defnyddiol a'i fewnbwn i gamau nesaf ein gwaith ar gaffael, a byddwn yn rhoi diweddariadau rheolaidd ichi ar unrhyw gynnydd.

Yn gywir

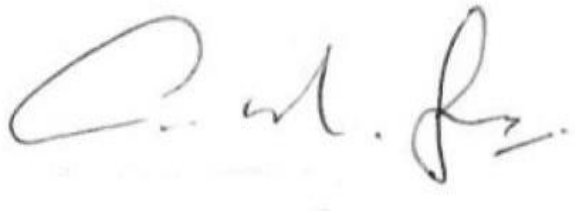

Andrew Slade
Cyfarwyddwr Cyffredinol
Grwp yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol

sportwales
chwaraeoncymru

Sophia Gardens | Gerddi Sophia
Cardiff | Caerdydd
CF11 9SW
T / Ff 0300 300 3111
www.sport.wales
www.chwaraeon.cymru

8 April 2019

Nick Ramsey AM
Chair
Public Accounts Committee
National Assembly for Wales
Cardiff CF991NA

Dear Nick

I am writing to you as an update to recommendation 14 of the Public Accounts Committee, Scrutiny of Sport Wales Accounts 2016-17. As you will recall, the recommendation was that Sport Wales would share the outcome of the evaluation of our Young People's Programmes with the committee. I am delighted to be able to do so today. Enclosed is a bilingual copy of the detailed summary of the evaluation. Should the committee wish to review this in electronic form I would be more than happy to arrange this.

As you and your fellow committee members will see from the report's findings, there are a significant number of positives identified as a direct consequence of the programmes we have invested in.

- They have helped develop the skills and confidence of young people and have ensured Sport Wales are an organisation with sector leading expertise in supporting behaviour change within this cohort of society.
- They have developed impressive community participation and important education resources.
- They are providing value for money as a major part of the extracurricular sporting offer with the recognition that current levels of participation in extracurricular sport and physical activity would plummet without the Active Young People Programme investment.
- The Young Ambassadors programme is thriving. They can be a voice for the needs of learners to inform the health and wellbeing curriculum at local level.
- The Active Young People Programmes' connection to education is critical. They have contributed a lot to curriculum resources, workforce skills, and promoting physical literacy as a key concept.

In addition to the positive evaluation of the programme's delivery, what is also very pleasing to share with the committee, is the recommendations of how these programmes can support a future approach to physical activity in Wales. We will take heed of the recommendations, including that;

Supported by The National Lottery® Y Loteri Genedlaethol
INVESTOR IN PEOPLE BUDDSODDWR MEWN POBL
Noddir gan Lywodraeth Cymru Sponsored by Welsh Government
Sport Wales is the trading name of the Sports Council for Wales Chwaraeon Cymru yw enw masnachu Cyngor Chwaraeon Cymru

- More can be done to ensure that good and best practice is shared and implemented, and that the Active Young People Programmes' meet the needs of groups with low levels of participation.
- Active Young People Programmes' connection to health policy and practice should be actively developed and leveraged in pursuit of the national well-being goals.
- The Active Young People Programmes' are strongly aligned with the well-being objectives of the Public Services Boards and other public bodies, but the actual connections with them have yet to be made. This is potentially an area for significant future development.
- AYPPs should be central to delivery of the new Vision for Sport and the new regional delivery arrangements being implemented by Sport Wales. AYPPs can be built on and developed, and their impact enhanced.

This evaluation comes at an important time for reviewing how we collectively engage young people. Both the Welsh Government's 'Health Weights: Healthy Wales' consultation, and the Health Committee's physical activity of children and young people report, place a great deal of importance on the education setting as a primary opportunity to support the physical activity of children. The focus and proven effectiveness of Sport Wales's Active Young People's Programmes are key components in responding to those challenges. Therefore, these types of programmes, and the opportunities we afford young people, will be a central commitment of the new Sport Wales strategy.

I hope the committee find the evaluation informative. In closing, I would also like to extend an invitation to the committee to view the work of our young people's programmes in person, in order to see first hand the positive impact the report highlights.

Yours sincerely

Sarah Powell
Chief Executive

Executive Summary

Background to the Review

The Active Young People Programmes (AYPPs) are long standing and have been regularly reviewed. As part of its ongoing commitment to their development, Sport Wales commissioned us to assess the Programmes contribution to community sport and physical activity, their impact across the Welsh Government's priorities and well-being goals, and whether they can achieve greater impact.

The AYPPs are a critical £5m p.a. investment by Sport Wales that are designed to stimulate and sustain sports participation for young people in Wales, principally in the school setting. Funded by the Welsh Government, and previously the National Lottery, they are delivered through local authorities and focus on both primary and secondary school levels, reaching tens of thousands of young people annually. They target those less likely to get involved in school sport. Initiated as supplementary programmes, they now perform a mainstream function in helping to get and keep all young people active and healthy. The approaches and relationships developed through the AYPPs are envied by sport experts we interviewed in other jurisdictions, and valued by young people, schools and local authorities. The new Vision for Sport in Wales provides a significant opportunity to further develop and enhance the AYPPs' approach in a very challenging financial climate.

Key messages from the Review

❖ **Change and transformation:** The AYPPs have been transformed over two decades to reflect experience gained in their delivery, improved insight into the needs of young people, and the changing policy context in Wales. They have moved from a national approach of discrete and separate 'programmes' to a more flexible partnership model which enables local authorities to deploy resources from across programmes in response to local needs.

❖ **Value for money:** The AYPPs provide good value for money and they have delivered and evolved despite budget reductions. They are core programmes and provide a major part of all extracurricular sport and physical activity for young people. Current levels of participation in extracurricular sport and physical activity would plummet without the AYPP investment given the extent of participation which it directly supports.

❖ **Workforce:** The experience and skills of the AYPP delivery workforce are critical. This value needs to be retained and developed and given greater continuity.

❖ **Local variety:** There is great variety in delivery approaches at local level. This fosters innovation and enables a focus on local priorities and needs. More can be done to ensure that good and best practice is shared and implemented, and thatt he AYPPs meet the needs of groups with low levels of participation.

❖ **Community participation:** A focus on community participation opportunities beyond the school setting has become increasingly important. Community participation levels are now often higher than school based extracurricular participation. Most local authorities are working with external partners to tackle areas of need such as gender, disability, poverty, Welsh language, and ethnicity, and have a strong desire to address mental health issues and improve whole family engagement.

❖ **Young Ambassadors:** The Young Ambassadors programme is thriving. It is now part of the core work of the AYPPs, even without dedicated funding (although they are resourced through the AYPPs). The young volunteers have in part helped to make up for shrinking employed workforce resources. They have also resulted in good learner outcomes and provided a strong voice for young people within the AYPPs' 'system'. They can be a voice for the needs of learners to inform the health and wellbeing curriculum at local level.

❖ **Education:** The AYPPs' connection to education is critical. They have contributed a lot to curriculum resources, workforce skills, and promoting physical literacy as a key concept. The new curriculum and its accountability framework provide a major opportunity to enrich their role both in sports participation and in collateral educational benefits such as attendance, values, and behaviours. Physical literacy has a key role in connecting curriculum and extracurricular activities, and to confer educational legitimacy on extracurricular sport and physical activity.

❖ **Health:** AYPPs' connection to health policy and practice should be actively developed and leveraged in pursuit of the national well-being goals. The joint action plan between Sport Wales, Public Health Wales, and Natural Resources Wales could provide the vehicle for this greater connectivity.

❖ **Well-being objectives:** The AYPPs are strongly aligned with the well-being objectives of the Public Services Boards and other public bodies, but the actual connections with them have yet to be made. This is potentially an area for significant future development.

❖ **Vision for Sport:** AYPPs should be central to delivery of the new Vision for Sport and the new regional delivery arrangements being implemented by Sport Wales. AYPPs can be built on and developed, and their impact enhanced.

The AYPPs and their development since 2000

The major AYPPs have been Dragon Multi Skills and Sport (focused on primary schools) and 5x60 (secondary schools), at around £1m. p.a. and £4m. p.a. respectively. The AYPPs were originally designed to be primarily extracurricular programmes, implemented to provide sport/physical activity outside of the school curriculum. But the extent of Sport Wales' interventions has gone well beyond that, as seen in the diagram below.

Figure 1: Timeline of Active Young People Programmes

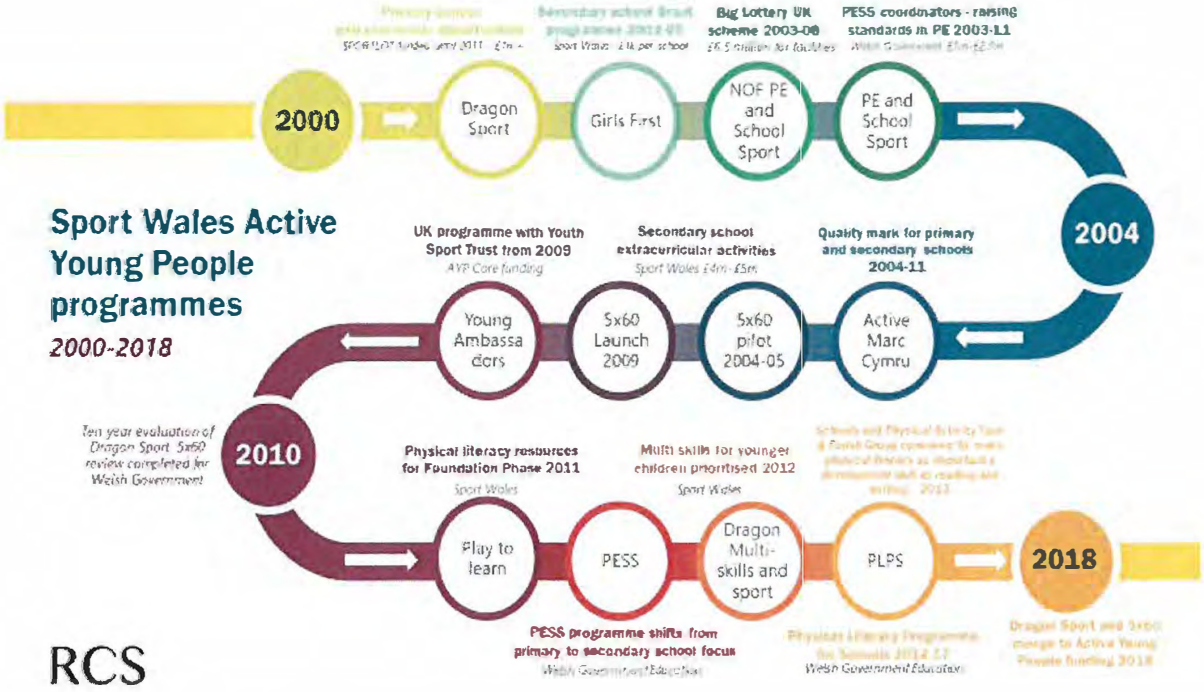

The timeline of intervention stretches for nearly two decades and includes major contributions to mainstream Physical Education (PE) in relation to curriculum resources, workforce skills, and quality standards (through the PE and School Sport Programme (PESS) and later the Physical Literacy Programme for Schools (PLPS)), plus the creation of Young Ambassadors. We treat all these collectively as the 'AYPPs'. They underline the critical importance of the school setting in getting every child physically literate as well as the importance of action within the school setting on issues such as teachers' skills and good curriculum resources. They have developed a comprehensive repertoire to encompass a wide age range and a broad set of supports, as summarised in the diagram below.

The growth and then contraction in the number, scope and resourcing of the AYPPs from 2000 to 2018 is in part a function of the pattern of increasing public expenditure through the 2000s, and the long period of austerity which has followed. It also illustrates some of the overlapping policy themes including the emergence of physical literacy as a major conceptual underpinning of sports policy, the creation of the regional educational consortia, and the increasing emphasis on broadening the range of sports and of skills encouraged through Dragon Sport. The early focus on national programmes, locally delivered, has been transformed. The focus now is partnership between Sport Wales and local authorities to encourage sport participation by all young people including (especially) those who are less active into long term patterns of positive physical activity. The new Vision for Sport is the platform for further development and even more flexibility at local and regional level.

Figure 2: Sport Wales Programme Developments

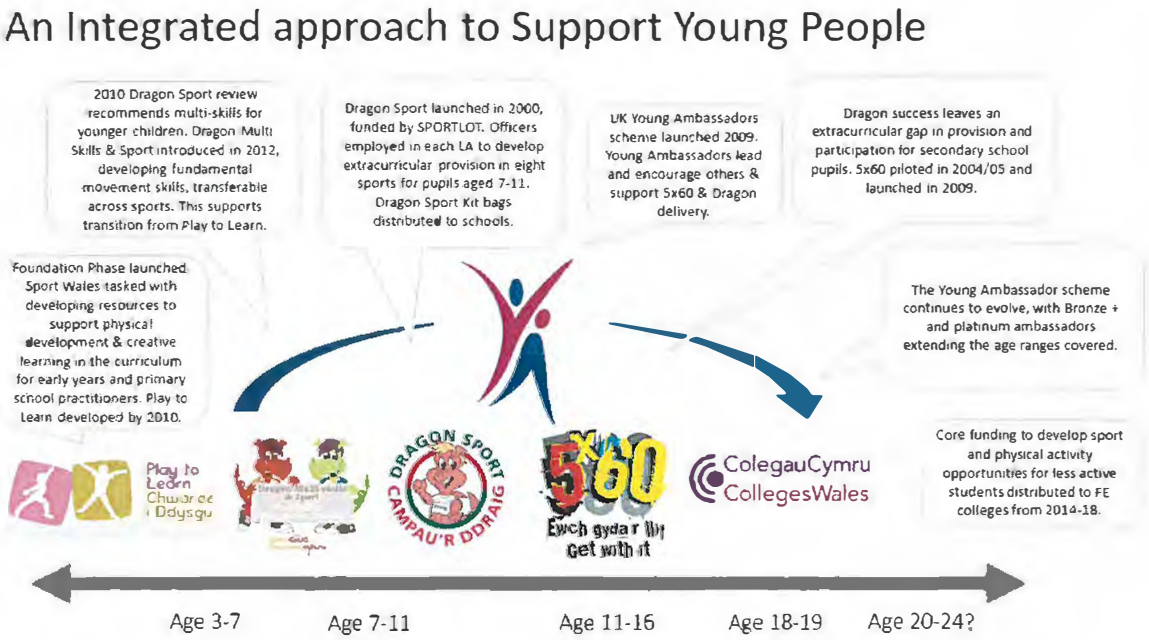

The original 'programmes' are now best understood as part of a flexible repertoire of activities and approaches which local authorities deploy to best effect as they see it in light of their particular local contexts and challenges. This allows for a variety of local approaches. But the core purpose of encouraging participation along sustainable pathways through a partnership and an outcome-based approach is common across all local authorities.

Current delivery and outcomes

The delivery workforce: The AYPPs are delivered through local authorities and, for the most part, the grants received from Sport Wales are used to employ staff with sport development skills. In most local authorities, staff are deployed to work with a cluster of schools or across a part of an authority. Officers also have responsibilities for clubs, specific sports, women and girls, physical literacy, recreation, and so on. This 'patch and pathway' model seeks to combine a local focus with links into longer term routes to sustainable participation. The most important resource is the people who deliver the AYPPs. Programme funding to resource activities is a minimal part of the budget, and the AYPPs' teams aim to achieve a lot with relatively small funding pots. The evidence indicates that more could be done through targeted additional investment, especially given the significant decrease in the workforce as a result of tighter funding. The skills of the local authority delivery teams have changed to reflect changes in approaches to the delivery of the programmes. Their experience is critical to the AYPPs' ongoing success, and this value needs to be retained and developed, and given greater continuity. Ideally additional staff would be recruited in the fields of physical literacy and pedagogy to support implementation of the new curriculum.

Funding aspects: Funding constraints mean that many local authorities have restructured staff and moved to delivering the AYPPs across the 'whole pathway' rather than having specific school-based

officers for 5x60 or Dragon Sport. This change was difficult to manage but is now recognised to be a far better use of resources and to better reflect the thinking behind the new curriculum. Funding allocations were previously weighted in favour of secondary school age pupils, but this became out of line with emerging needs of young people and their families and has been re-balanced in many authorities. Many AYPPs' teams are making efforts to connect to family initiatives, and physical literacy development has resulted in most now working with children in early years and pre-school settings as well as at school age. Overall, the scope of the AYPPs' role has stretched considerably - a 'young person' can be anything from 0 to 25. This is beneficial but carries a risk of over-stretching staff and resources.

Community aspects: A focus on community participation has become increasingly important.

Young Ambassadors: The Young Ambassadors programme is also thriving.

Outcomes: In terms of outcomes, several local authorities do take steps to measure their effectiveness. But there are no national measures for assessing longer term impact outside of the School Sport Survey. However, the survey itself provides a strong evidence base (with 100,000+ respondents) which has provided high quality insight to inform the AYPPs with greater understanding of the pattern of activities of young people, the barriers and enablers to participation, and the differences in participation rates based on age, gender, ethnicity, disability and social group. Local authority reports and individual school-based reports allow local authority teams to create a local differentiated offer to meet the needs of young people. The AYPPs support now represents two thirds of all extracurricular participation at secondary school age – a huge achievement but one which can place strain on the quality of provision.

The AYPPs can be credited with contributing significantly to increasing young people's sports participation. A strong ethos of 'listening' to what young people wanted has been a major part of the success of the programmes. The cost per activity 'event' has reduced radically for both Dragon Sport and 5x60 and is now very similar to the current headline 'cost' of every free swim. While the quality of Dragon Sport and 5x60 programme management data is variable, they indicate a high and growing level of Dragon Sport- related activities and a high but declining rate of 5x60 activities. Nationally in 2011, Sport Wales' School Sport Survey recorded only 27% of Year 3 to 11 pupils participating in sport and physical activity three or more times a week outside of the school curriculum. This had risen to 40% by 2013 and to 48% by 2018. Further, and although the evidence is not conclusive, there has also been an increase in overall sport participation amongst the wider population of Wales which may in part be attributable to earlier phases of the AYPPs.

AYPP connections to education and to physical literacy

The relationship between education and the AYPPs is critical because:

- Being school based creates access to the AYPPs for all children as potential participants, and confers legitimacy on the activities;

- There are potential synergies and complementarities between school-based PE and the extracurricular AYPPs both in terms of facilities and resources, and also in the content of activities and the target participants – for example with the AYPPs focusing on the needs of the less active;

• The AYPPs can be the connector between school and community-based activities, as well as steps along the pathway to sustained adult sport participation;

• There is potential for a continuity of approach between the curriculum and extracurricular child development in terms of the skills and values and behaviours which sport can contribute to;

• Extracurricular sport can foster attributes in children of direct benefit to their 'mainstream' educational attainment and attendance; and

• Sports development activities have been central to uplifting (and sometimes substituting for) the skills of teachers to teach and supervise sport and PE.

The current position: Despite being school based, the connection between the AYPPs and education teams is patchy, although it is improving. Relationships with schools are still very dependent on how sport and physical literacy are viewed by particular headteachers. The Sport Wales contribution to curriculum and workforce development has effectively concluded at school level (and is deeply missed by teachers) now that the Welsh Government's funding has ended. Sport Wales continues to champion 'physical literacy' as a concept, but despite effort and investment the approach to physical literacy is inconsistent across Wales. It has not yet established itself as a clear and compelling way of thinking about young people's physical activity and development. The resource to support the widespread adoption of physical literacy is increasingly thinly spread.

The current curriculum: The AYPPs focus on extracurricular sport but Dragon Multi-Skills and Sport and Play to Learn had important curriculum aspects and (more latterly) a focus on physical literacy. The support given to schools to deliver the early years curriculum has also been critical. But there is not currently any obvious connectivity of extracurricular sport to the mainstream curriculum. There is a lack of guidance and of an accountability framework, and this leaves a gap where there should be a more joined-up approach.

For some authorities there are three key ingredients to the AYPPs' success - using existing school facilities and staff, the flexible and multi-agency partnership model, and involving the whole family. There are some excellent examples of mutual benefits between sport and education, and between the AYPPs and school-based PE. In one, the AYPP officer describes her role as "creating and developing sustainable community activities within the vicinity of schools and then feed in pupils from secondary and primaries". This captures the essence of what the AYPPs are seeking to achieve. The concern is that too many schools with ever tightening resources leave sport/education synergies to Sport Wales' investment rather than leading for themselves and using Sport Wales' expertise in support. Austerity has had a significant impact on local authorities' ability to deliver and many are now solely reliant for extracurricular sport development on Sport Wales' investment in the AYPPs.

There is inconsistency across local authorities in the degree of commitment to leverage sport for its own sake and for collateral educational benefit. One helpful, though not essential, aspect to achieving a good connection is where there is a good working relationship at the 'departmental' level. Of the 22 local authorities, five have sports development teams based in education. Most are based in community or leisure departments. However, the critical success element appears to be that sport is valued at the institutional and policy level, and that people understand its impact and value, and the value for individuals, rather than any specific departmental location.

The new curriculum and physical literacy: The lack of connectivity between sport and the existing curriculum can potentially be addressed through an emphasis on physical literacy, and the implementation of the new curriculum. The new curriculum needs shared terminology between

sport, health and education to provide a framework for planning and collaboration. The philosophy of the new curriculum will need to be reflected in extracurricular activities and is also a great opportunity to embed physical activity into the broader curriculum. The continuing challenge for Sport Wales is to translate the concept of physical literacy to the reality of activity for all.

However, along with the opportunity there is a significant threat that physical activity could be reduced in importance if it is not embedded in the new curriculum effectively and forms part of the associated accountability framework. Estyn recognises that a lot of sport participation initiatives have been rather 'piecemeal' in implementation. Indeed, local authorities appear to give different messages to staff about the importance of sport. How accountability will operate in relation to the new curriculum will be critically important. The 2010 and 2017 school inspection frameworks mean that there is no specific PE subject inspection any longer, although lessons are observed and the findings from those contribute to the overall judgement of the school. Unless sport and physical activity are assessed effectively as part of the new curriculum it is less likely that they will attract appropriate attention and resources in schools.

AYPPs' connections to health and well-being

Sport Wales' objective to link health with sport is embedded in its Business Plan, and sport and health have a number of shared goals. This is not fully reflected at a policy and strategic level, although the joint Action Plan between Sport Wales, Public Health Wales, and Natural Resources Wales is a significant step forward.

At local level we found few strategic links between health and sport, despite the obvious and well evidenced potential synergies. Where connections were positive and strong this was a result of co-location, local strategic partnerships, or individual relationships. The linkage is particularly important for the new curriculum, and the level of priority given to physical literacy. There is a need for more clarity about the boundaries and connections between sport, physical activity and health, and how the impact of sport on health is quantified. A standards'-based approach could contribute a great deal. 'Welsh Network of Healthy School Schemes' is a Public Health Wales flagship award, launched in 1999. A Healthy School is one that "takes responsibility for maintaining and promoting health – not only by formally teaching pupils but enabling pupils and staff to take control over aspects of the school environment which influence health". There could be a major extension of this award to 'Welsh Healthy and Active Schools'. This would be an opportunity to bring the two policy strands together in a practical way. Its development could be jointly resourced and stewarded by Public Health Wales, National Resources Wales, and Sport Wales, and linked also to the accountability framework for the new curriculum.

AYPPs and the Vision for Sport in Wales, and the Well-being Objectives

The Vision for Sport in Wales is "to create an active nation where everyone can have a lifelong enjoyment of sport". Each component of that is critical. The AYPPs should be central to this Vision because they connect to each element of it. The Programmes emphasise active sport participation of every child and aim to support children at all levels and to lay the basis for lifelong participation. In addition, the AYPPs have deliberately been tailored to the expressed views and needs of children and young people to optimise their enjoyment.

The AYPPs also help give effect to the Welsh Government's national Well-being Goals. The Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015 was not in place when the AYPPs were started but is now a key reference point. Potentially the three most relevant well-being goals are the achievement of a 'Wales of Vibrant Culture', a 'More Equal Wales', and a 'Healthier Wales'. In terms of 'ways of working' the AYPPs have the potential to take account of the long-term, to focus on prevention, and to encourage collaboration with other partners. Sport Wales' own Well-being Statement focusses on four high level objectives, one of which concerns children and young people becoming physically active for life, and another which strives for healthier lives for all through physical activity. Overall, because of these synergies, the AYPPs can contribute directly to a wide range of public bodies' wellbeing objectives and Welsh Government's 'Prosperity for All' strategy, and to Sport Wales' new strategy.

The AYPPs are also aligned with and capable of giving effect to the specific well-being objectives of the Public Service Boards and other public bodies. But this connection has yet to be made and needs attention both by the public bodies themselves and also by Sport Wales.

Enhancing the impact of AYPPs

The impact and outcomes of the AYPPs can be further enhanced in the following ways, many of which Sport Wales already has actively in hand:

Shape and Purpose of the AYPPs: This should be strengthened and clarified by:

❖ Putting the AYPPs on a proper 3-5 year basis for funding and delivery;

❖ Restating the purpose and priorities of the AYPPs in their focus on those less likely to participate, their complementarity with school based PE, and the linkage they can provide between school and community based sport participation;

❖ Formally ending the brands of '5x60' and 'Dragon Multi-Skills and Sport' and merging them in a clearer 'AYPP' brand;

❖ Conversely, retaining and strengthening the Young Ambassador brand, and creating a development plan for it which would ideally be resourced nationally and provide a degree of national level investment in the brand;

❖ Communicating to all key stakeholders (and especially the education community and National Governing Bodies (NGBs)) the role which the AYPPs have in helping those stakeholders to deliver their own objectives;

❖ Incorporation of the AYPPs into a wider view of a holistic Wales 'sport system';

❖ Development of a stronger policy framework for the AYPPs at Welsh Government and Sport Wales and partner levels to help foster, leverage and entrench the associated educational, health, childcare and well-being benefits of greater sport participation by young people. This could create a shared policy and strategic level understanding where opportunities to work together to develop guidelines and achieve impact can be more readily grasped; and

❖ Working closely with Welsh Government to explore opportunities to link more closely with education in particular explore the possibility of issuing a Consultation Document on sport in schools (both curriculum and extra curriculum based) with the potential to lead to statutory or non-statutory guidance under s.175 of the Education Act 2002 and/or s.88 of the Education and Inspections Act 2006.

Operation and Delivery of the AYPPs: This can be further enhanced by:

❖ Putting more effort into identifying, sharing, and actively implementing good and best practice, and especially 'what works?';

❖ Ensuring that AYPPs form a key part of Sport Wales' target operating model as it implements regional approaches to sports delivery in North Wales and beyond;

❖ Incorporate the lessons of this Review into the Local Authority Partnership Agreements, having regard to the period before new regional arrangements are fully implemented nationwide;

❖ Developing (and changing) the skills and capacities of Sport Wales' Senior Officers so that they are fully equipped to guide and support local authorities in the new policy context;

❖ Applying lessons from related Sport Wales' programmes (such as the C4A Programme) to help optimise the impact of the AYPP investment;

❖ Encouraging a stronger focus on responding to the voices of children and young people in shaping the AYPPs at both national and local level;

❖ Fully applying modern techniques to the AYPPs in relation to achieving and assessing impact (and especially theory of change methodologies), accomplishing behavioural change (including nudge methods), and deploying social media and technologies;

❖ Developing an outcomes-focussed measurement and evaluation framework for both national and local levels to assess the results and impacts of the AYPPs, to help key actors connect interventions and investments to specific and identifiable results; and

❖ More focussed harvesting and leveraging of the insight gained from supporting the AYPP delivery at local level to inform policy and practice. This could include an annual event for all AYPPs stakeholders to showcase good practice and its transfer, support networks between key stakeholders, report on progress, and explore emerging themes and relationships.

Sport Wales' new strategy in light of the new Vision for Sport in Wales: It is important to put the AYPPs at the heart of the new strategy:

❖ The AYPPS should be central to the objectives and outcomes to give effect to the Vision, including the positive collateral benefits which sport has for young people;

❖ The role of the AYPPs should be emphasised to leverage and optimise the use of both the natural resources assets of Wales and the leisure facilities of Wales for the benefit of young people's enjoyment and social and physical development;

❖ Physical literacy should be the key conceptual underpinning of AYPPs within the strategy to express the breadth and purpose of physical activity as part of children's social and physical development;

❖ The relationship of the AYPPs to the role and work of the NGBs should have more weight. The AYPPs contribute new players and members at community and club level. Some NGBs are keen to widen participation, develop relationships with local authorities and schools, and optimise the role of clubs and community sport. Positive work is underway in this regard. Sport Wales has also prioritised engagement with the NGBs as part of the new regional arrangements. But this remains an important area for development;

❖ There should be more explicit connectivity of community sport and the AYPPs (including within regional approaches) to elite sport within the strategy to ensure that the potential benefits are better leveraged and understood; and

❖ In building the AYPPs into their future strategy, Sport Wales should seek actively to connect them to the Well-being Goals and objectives of the Public Services Boards and the scheduled bodies.

The AYPPs and Education: This is a key area, and the synergies can be optimised if Sport Wales and its partners are able to:

❖ Develop a clear and positive synergy between the Vision for Sport and the AYPPs with the new curriculum and its associated accountability framework;

❖ Clarify the contribution which Sport Wales can make to further development and implementation of the new curriculum including in relation to physical literacy and the education workforce skills development; and

❖ Consider developing a 'Healthy and Active Standard' for schools jointly with partner agencies and supporting its implementation in schools. Such a Standard could also form an important part of the accountability framework for the new curriculum.

Making the Connections

Sport and physical activity have real value to young people in and of itself, for the sheer enjoyment it can bring in its direct physical, psychological, and social benefits. The AYPPs are central to helping young people access activities which are relevant and enjoyable to them, and in helping them onto a pathway to sustained activity and benefit in later life. From a policy point of view however, it is also the collateral benefits which need to be recognised and mainstreamed. In the diagram below, we have captured some of the major connections and reinforcements which the AYPPs do already make in part and could make much more effectively.

The AYPPs are connected to leisure services, sports clubs, community provision, and schools, though in each case the connections could be strengthened – and as the diagram highlights, the notion of 'physical literacy' should surround and inform those connections. This is also the case in relation to the two major policy domains of health and of education, for which sport and physical activity has much to offer in achieving mainstream health and educational objectives. Finally, as we have shown, when guided and delivered with the 'ways of working' firmly in mind, the AYPPs are also capable of giving effect to major parts of the Vision for Sport in Wales, and of Sport Wales' new delivery model.

Figure 3

Sport Wales' AYPPs – Connected Policy Domains

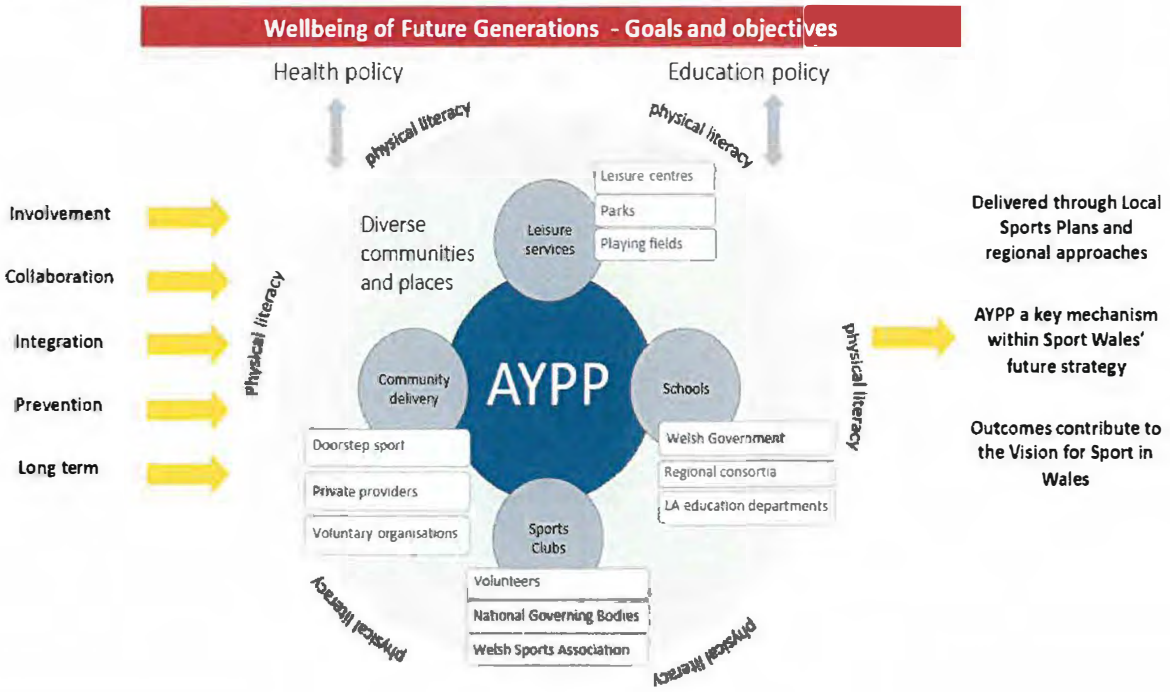

February 2019

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Comisiwn y Cynulliad

National Assembly for Wales
Assembly Commission

Eitem 3

Nick Ramsay AC
Cadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
CF99 1NA

3 Mai 2019

Annwyl Nick

Adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2017-18

Ysgrifennaf mewn ymateb i adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2017-18. Hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor am ei waith craffu. Byddwn yn parhau i ddatblygu ein dull o gynnwys gwybodaeth hygyrch a thryloyw yn ein dogfen Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon.

Hefyd, hoffwn achub ar y cyfle hwn i sicrhau'r Pwyllgor ein bod yn parhau i fod mor ymrwymedig ag erioed i ddarparu sicrwydd drwy waith craffu ac archwilio allanol, yn ogystal â'n fframwaith llywodraethu mewnol. Mae'r gwaith hwn yn hanfodol wrth ategu ein hyder ein bod yn defnyddio adnoddau'n effeithlon, yn ddarbodus ac yn effeithiol wrth ddarparu ein gwasanaethau i'r Cynulliad.

Rhoddir sylw llawn i argymhellion eich Pwyllgor ynghylch y Comisiwn (Argymhellion 2-10) yn yr atodiad. Os hoffech gael rhagor o wybodaeth am unrhyw fater yn yr atodiad, mae croeso i chi roi gwybod i mi.

Yn gywir

Suzy Davies

cc Comisiynwyr y Cynulliad, Manon Antoniazzi, Nia Morgan

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd, Caerdydd, CF99 1NA
Sulafa.Thomas@cynulliad.cymru
www.cynulliad.cymru
0300 200 6227

National Assembly for Wales
Cardiff Bay, Cardiff, CF99 1NA
Sulafa.Thomas@assembly.wales
www.assembly.wales
0300 200 6227

Adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2017-18

Argymhelliad 2. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod targedau Comisiwn y Cynulliad yn cynnwys mesurau amgen ar gyfer ei berfformiad ariannol, gan sicrhau trylwyredd wrth reoli ei gyllid. Gallai'r rhain adlewyrchu sut y mae'r adnoddau sydd ar gael i'r Comisiwn eu defnyddio a'r rhai ar gyfer y Bwrdd Taliadau yn cael eu gwahanu.

Dangosyddion Perfformiad Corfforaethol Newydd

Roedd y Comisiwn wedi trafod a chytuno ar gyfres newydd o ddangosyddion perfformiad corfforaethol, i ddod i rym ar 1 Ebrill 2019.

Mae'r dangosyddion perfformiad newydd yn parhau i gyd-fynd â nodau a blaenoriaethau'r Comisiwn, ond maent yn mabwysiadu dull gweithredu diwygiedig gyda mwy o ffocws ar y canlynol:

a. Cyfres o fesurau strategol o berfformiad corfforaethol cyffredinol;

b. Cyfres o fesurau sy'n darparu hyblygrwydd i ddatblygu perfformiad lle y mae angen gwella neu risg o orffwys ar ein bri.

Croesawodd y Comisiynwyr yn arbennig ddatblygu'r dangosyddion hyblygrwydd, a fydd yn ymdrin â gwaith caffael gyda chyflenwyr o Gymru, absenoldeb oherwydd salwch, gwaith ymgysylltu, cynrychiolaeth pobl dduon ac Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig yng ngweithlu'r Comisiwn, helpu'r Aelodau i weithio yn eu dewis iaith a lleihau teithiau mewn ceir sy'n ymwneud â busnes.

Cytunodd y Comisiynwyr y dylid adrodd ar y ddwy gyfres o ddangosyddion yn yr Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon, yn hytrach nag mewn adroddiad perfformiad ar wahân.

Sut y mae'r adnoddau sydd ar gael i'r Comisiwn eu defnyddio a'r rhai ar gyfer y Bwrdd Taliadau yn cael eu gwahanu

Mae'r Gyllideb ar gyfer 2019-20 eisoes yn cynnwys llinellau ar wahân ar gyfer cyllideb weithredol y Comisiwn a chyllideb ar gyfer penderfyniad y Bwrdd Taliadau annibynnol.

Yn hanesyddol, mae'r gyllideb ar gyfer Penderfyniad y Bwrdd Taliadau wedi cyflawni tanwariant y mae'r Comisiwn wedi'i ddefnyddio i gyllido prosiectau penodol. Er mwyn ymdrin ag argymhellion y Pwyllgor Cyllid a chynyddu tryloywder, mae cyllideb 2019-20 yn cynnwys y canlynol:

- ni chaiff tanwariant yn erbyn llinell gyllideb Penderfyniad y Bwrdd Taliadau yn 2019-20 ei dynnu o Gronfa Gyfunol Cymru a bydd ar gael i'w gario ymlaen yng Nghronfa Wrth Gefn Cymru.
- mae llinell ariannu prosiect newydd wedi'i chynnwys, yn ogystal â chyllideb weithredol y Comisiwn. Mae hyn yn disodli'r gronfa fuddsoddi flaenorol a ariannwyd o danwariant o ran penderfyniadau a gweithredu.

Argymhelliad 3. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod y Cynulliad yn gosod targed ehangach a mwy uchelgeisiol ar gyfer arbedion cost neu effeithlonrwydd sy'n adlewyrchu ystod lawn ei weithgareddau yn hytrach nag ymwneud â'r contractau y bydd yn eu hadnewyddu yn ystod y flwyddyn yn unig. Dylid llunio adroddiad ar berfformiad ar sail y targed bob blwyddyn yng nghyfrifon Comisiwn y Cynulliad.

Strategaeth y Comisiwn o hyd, wrth osod ei gyllideb flynyddol, yw cynnig cyllideb sydd yr isafswm sy'n ofynnol er mwyn cyflawni ei ofynion statudol a'i nodau. Mae'r newidiadau diweddar y mae'r Comisiwn wedi'u gwneud i wella tryloywder, drwy nodi buddsoddiadau prosiect angenrheidiol a thrwy wahanu'r gyllideb weithredol oddi wrth gyllideb y penderfyniad, yn atgyfnerthu'r strategaeth hon, sef dim ond gofyn am yr isafswm adnoddau sy'n ofynnol. Byddwn yn parhau i weithio i ysgogi effeithlonrwydd drwy ein gweithgarwch caffael pan gaiff contractau eu hadnewyddu a phan gaiff rhai newydd eu gosod, gan ein bod o'r farn bod hyn yn arwydd o lywodraethiant da. Fodd bynnag, o ystyried y strategaeth hon, nid ydym o'r farn ei bod yn angenrheidiol nac, mewn gwirionedd, yn effeithlon gosod targed mympwyol ar gyfer arbedion cost blynyddol ac, yn wir, rydym yn teimlo y gallai hyn arwain at gymhelliad gwrthnysig i gynyddu'r gyllideb flynyddol dim ond i gyflawni arbediad diwedd blwyddyn a chyrraedd y targed.

Argymhelliad 4. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn darparu i'r Pwyllgor, pan fo rhagor o fanylion yn hysbys, y wybodaeth ddiweddaraf am weithredu ei Gynllun Ymadael Gwirfoddol, gan gynnwys sut y cafodd ei lywio gan ei Adolygiad Capasiti.

Yn wahanol i lawer o sefydliadau'r sector cyhoeddus, nid yw Comisiwn y Cynulliad yn cynnig cyfleoedd ymadael gwirfoddol yn rheolaidd. Y tro diwethaf i gynllun o'r fath fod ar gael oedd yn ystod 2015/16. Roedd y Cynllun Ymadael Gwirfoddol presennol yn agored i geisiadau rhwng mis Rhagfyr 2018 a mis Ionawr 2019. Nodau'r Cynllun Ymadael Gwirfoddol, a ddeilliodd yn uniongyrchol o'r adolygiad capasiti, oedd:

- Caniatáu i'r sefydliad ymateb i newidiadau yn ei ofynion sgiliau;

- Gwella effeithlonrwydd y gweithlu;
- Hwyluso newid sefydliadol;
- Cyflawni arbedion tymor hir lle y bo modd a/neu osgoi costau ychwanegol wrth fodloni prinder sgiliau.

At ei gilydd, cafwyd 43 o geisiadau ac ystyriwyd y rhain yn erbyn meini prawf y cynllun gan Banel a oedd yn cynnwys Ymgynghorydd Annibynnol i'r Comisiwn ac roedd aelod o Ochr yr Undebau Llafur a'r Pennaeth Llywodraethu a Sicrwydd yn arsylwi. Roedd asesiad y Panel o bob cais yn seiliedig ar y wybodaeth a oedd ar gael drwy'r cais, wedi'i gefnogi a'i sgorio gan y rheolwr llinell perthnasol ac yn ddarostyngedig i waith cymedroli gan banel cymedroli annibynnol. Derbyniwyd 22 o geisiadau. Ystyriwyd 4 cais arall ar apêl a chawsant eu cymeradwyo ar ôl ystyried gwybodaeth ychwanegol nas rhoddwyd yn y cais. Wedi hynny, gwrthododd dau ymgeisydd gynnig y Cynllun Ymadael Gwirfoddol, felly bydd 24 o staff yn ymadael erbyn mis Medi 2019.

Yn dilyn hynny, cynyddwyd y gyllideb gychwynnol o £800,000 yng nghyfarfod y Bwrdd Gweithredol i £950,000 ac yna ei chynyddu ymhellach i £1.016 miliwn. Ar ôl cwblhau'r broses apelio ac i ymdrin â nodau'r cynllun, roedd y gost derfynol o fewn y gyllideb y cytunwyd arni, ac roedd o fewn cyllideb gymeradwy Swyddfa'r Cabinet o £1.5 miliwn.

Rydym yn hyderus y dilynodd y broses yr arfer gorau ac yr ystyriwyd y gwersi a ddysgwyd o'r Cynllun Ymadael Gwirfoddol blaenorol yn 2015-16. Gwnaethom sicrhau y darparwyd sicrwydd annibynnol a gwrthrychol ar gyfer pob cam o'r Cynllun. Credwn fod y Cynllun wedi bod yn effeithiol ac wedi cyflawni'r nodau, yn ogystal â chynnig cyfle arwyddocaol i wneud newidiadau sefydliadol gwerthfawr i wella effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd.

Argymhelliad 5. **Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn cynnwys dadansoddiad o ddata absenoldebau staff yn ei adroddiadau monitro mewnol, yn ogystal â'i gyfrifon blynyddol, i wahaniaethu rhwng absenoldebau oherwydd problemau iechyd meddwl ac achosion eraill o salwch.**

Mae dadansoddiad o ddata absenoldebau staff yn cael ei fonitro gan y tîm Partner Busnes Adnoddau Dynol i'w drafod â Phenaethiaid Gwasanaeth mewn cyfarfodydd misol, ac adroddir arno yn y Tîm Arwain bob chwarter. Yn flynyddol, neilltuir cyfarfod tîm arwain i drafod absenoldeb, yr achosion, patrymau, meincnodi a chamau adfer i helpu i wella llesiant.

Ar hyn o bryd, nid ydym yn cyflwyno adroddiad ar ddadansoddiad o ddata absenoldebau staff yn ôl rheswm yn ein cyfrifon blynyddol, ond byddwn yn adolygu hyn wrth lunio Adroddiad Blynyddol 2018-19.

Argymhelliad 6. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn rhoi gwybodaeth i'r Pwyllgor am sut y mae cyfraddau trosiant staff wedi newid dros y pedair blynedd diwethaf rhwng 2015-16 a 2018-19.

Mae'r tabl a ganlyn yn dangos cyfradd y trosiant staff rhwng 2015-16 a 2018-19:

Blwyddyn	Nifer y staff ar gyfartaledd	Staff a adawodd	Trosiant
2015-16	415.95	34	8.17%
2016-17	428.96	38	8.86%
2017-18	451.21	34	7.54%
2018-19	442.55	43	9.72%

Mae ein cyfradd flynyddol o drosiant staff wedi bod yn weddol gyson dros y cyfnod hwn. Rydym yn cydnabod bod rhywfaint o drosiant yn iach ar gyfer amrywiaeth sefydliadol a chyfleoedd newydd i ddatblygu gyrfa. Mae trosiant blynyddol wedi rhoi cyfleoedd i ni newid y cymysgedd sgiliau mewn gwasanaethau ac ailddyrannu rhai swyddi i feysydd lle mae'r blaenoriaethau sefydliadol yn uwch, yn enwedig Brexit. At ddibenion cymharu, trosiant cyfartalog y Sector Cyhoeddus yw 15.7 y cant[1].

Argymhelliad 7. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn rhoi manylion i'r Pwyllgor am y newidiadau y mae wedi'u gwneud i'w system rheoli perfformiad, ynghyd ag asesiad o'u heffeithiolrwydd wrth gryfhau'r trefniadau.

Yn 2016, gwnaethom gyflwyno dull seiliedig ar gymhwysedd o ran gosod a monitro amcanion er mwyn asesu perfformiad yn seiliedig ar beth a oedd wedi'i gyflawni a hefyd sut y gwnaed hyn. Arweiniodd hyn at wella'r gyfradd cwblhau PMDR ac ansawdd yr amcanion a osodwyd.

[1] Labour turnover rates survey 2018

Ym mis Medi 2018 gwnaethom ddiwygio'r broses er mwyn darparu dull gweithredu symlach o ran cofnodi trafodaethau, gan alluogi rheolwyr llinell a staff i ganolbwyntio'n well ar y cynnwys. Cafodd y newid hwn adborth cadarnhaol hefyd, gydag 80 y cant o staff yn dweud bod ganddynt amcanion gwaith clir a'u bod yn cael adborth rheolaidd ar eu perfformiad, a bod eu perfformiad yn cael ei werthuso'n deg.

Gwnaethom gynnal archwiliad mewnol o'r broses rheoli perfformiad ym mis Rhagfyr 2018 ac rydym newydd gwblhau adolygiad o anghenion y dyfodol a hwyluswyd yn allanol sydd wedi rhoi argymhellion ar gyfer gwella ein prosesau rheoli perfformiad a datblygiad ymhellach.

Argymhelliad 8. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn adeiladu ar y gwaith i ymgysylltu â chymunedau pobl dduon, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig ac arwain y ffordd ar draws y sector cyhoeddus drwy gynnwys, yn ei adroddiad blynyddol a'i gyfrifon, ddatgeliad o'r bwlch cyflog ethnigrwydd.

Rydym yn ymrwymedig i wella ein hymgysylltiad â chymunedau pobl dduon, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig, drwy ein gwaith allgymorth a thrwy barhau i nodi pob cyfle i gynyddu cynrychiolaeth yng ngweithlu'r Comisiwn. Yn ddiweddar, rydym wedi ymgysylltu â Busnes yn y Gymuned i weithio gyda ni ac mae'r Comisiwn wedi cytuno ar ddangosydd hyblygrwydd newydd ar gyfer cynrychiolaeth pobl dduon, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig yn y gweithlu.

Fel rhan o'n Hadroddiad Amrywiaeth a Chynhwysiant Blynyddol, rydym yn cyhoeddi manylion cyflogau staff yn ôl hil/ethnigrwydd. Fodd bynnag, nid ydym ar hyn o bryd yn cyhoeddi asesiad o unrhyw fwlch cyflog ethnigrwydd gan ein bod yn aros am ganlyniad ymgynghoriad diweddar Llywodraeth y DU ar yr hyn y bydd yn ei wneud i adrodd ar fylchau cyflog ethnigrwydd. Daeth yr ymgynghoriad i ben ym mis Ionawr 2019 ac nid yw'r amserlenni ar gyfer adrodd ar ei ganfyddiadau'n hysbys ar hyn o bryd. Pan fydd canlyniad yr ymgynghoriad hwn ar gael, byddwn yn trafod ei addasrwydd ar gyfer adrodd arno yn ein hadroddiad blynyddol.

Argymhelliad 9. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn sicrhau bod digon o fuddsoddiad mewn mesurau cynaliadwyedd eraill, gan gynnwys mannau gwefru, i hyrwyddo'r defnydd o gerbydau trydan ac atgyfnerthu ei rinweddau amgylcheddol.

Ar hyn o bryd, mae gennym gapasiti i wefru hyd at bedwar cerbyd trydan ar unrhyw adeg. Mae dau fan gwefru trydan ychwanegol ger y man parcio car at ddefnydd pawb i wefru'r cerbyd hwn ac i ddarparu capasiti ychwanegol.

Rydym yn codi tâl ar staff am y trydan a ddefnyddir i wefru eu cerbyd, ond rydym yn gwneud hynny ar bris y gost er mwyn sicrhau bod manteision ariannol defnyddio ceir trydan yn parhau i fod mor ddeniadol â phosibl.

Caiff y defnydd o'r holl fannau parcio ei fonitro'n ddyddiol, ac rydym mewn cysylltiad rheolaidd â defnyddwyr y cerbydau trydan i sicrhau bod y mannau gwefru'n gweithio'n effeithlon. Rydym hefyd yn mynd ati i geisio barn am ddarpariaeth mannau parcio, a pherchnogaeth staff ar gerbydau trydan fel rhan o'n harolwg teithio.

Os bydd y galw am fannau gwefru'n cynyddu'n ddigonol dros amser, bydd y Cynulliad yn gallu cynyddu darpariaeth y cyfleuster hwn er mwyn cefnogi'r rhai sydd wedi newid i gerbyd trydan.

Argymhelliad 10. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Comisiwn y Cynulliad yn gweithio gyda Llywodraeth Cymru i rannu'n ehangach unrhyw beth perthnasol a ddysgwyd o'i hymdrechion ei hun i gynyddu ei sylfaen cyflenwyr o Gymru.

Mae hyn yn mynd rhagddo ac mae'r Pennaeth Caffael wedi cael trafodaethau â staff Llywodraeth Cymru a bwriedir cynnal rhagor o drafodaethau. Rydym yn gweithio gydag Atamis (mae Atamis yn llunio adroddiadau perfformiad blynyddol ar gaffael ar draws Sector Cyhoeddus Cymru) i weld a allwn helpu i fireinio ei alluoedd adrodd ynghylch gwariant gyda chyflenwyr o Gymru. Yn olaf, rydym mewn cysylltiad â Siambr Fasnach De Cymru i gael gwybod beth arall y gallwn ei wneud i gefnogi cyflenwyr o Gymru i ennill busnes gennym.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Comisiwn y Cynulliad

National Assembly for Wales
Assembly Commission

Nick Ramsay AC
Cadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
CF99 1NA

3 Mai 2019

Annwyl Nick

Codi'r cyfyngiad ar swyddi y Sefydliad

Ysgrifennaf atoch i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor am gyfyngiad y sefydliad ar swyddi staff. Yn ystod ein sesiwn dystiolaeth (Craffu ar Gyfrifon 2017-18) ar 8 Hydref 2018, gwnaethom hysbysu'r Pwyllgor fod gan y Comisiwn gyfyngiad cyffredinol o 491 o swyddi ar gyfer y sefydliad. Roeddem wedi ymrwymo i'r cyfyngiad hwn, yn ddidwyll, yn ystod gohebiaeth â'r Pwyllgor Cyllid ym mis Tachwedd 2017.

Dros y 15 mis diwethaf, rydym wedi gallu bodloni'r holl ofynion a osodwyd ar y Comisiwn yn unol â'r cyfyngiad a bennwyd. Rydym wedi llwyddo i gyflawni hyn drwy flaenoriaethu sut rydym yn defnyddio'r adnoddau sydd ar gael a thrwy ailddyrannu 12 swydd bresennol yn llwyddiannus o wasanaethau ar draws y Comisiwn, i gefnogi'r paratoadau ar gyfer Brexit.

Fodd bynnag, yn ein llythyr dyddiedig 20 Tachwedd 2018 i'r Pwyllgor Cyllid, gwnaethom esbonio y byddai'r dull uchod yn helpu i sicrhau 'y gall y Comisiwn barhau i ddarparu'r sgiliau, yr arbenigedd a'r gallu angenrheidiol i gefnogi'r Cynulliad drwy'r heriau penodol a ddaw yn sgil Brexit a Newid Cyfansoddiadol, tra'n parhau i weithio, cyhyd ag sy'n bosibl, o fewn cyfyngiad cyffredinol y sefydliad o 491 o swyddi.'; mewn geiriau eraill, efallai y daw adeg pan fydd angen gweithredu dull gwahanol.

Fel y nodwyd, wrth gyflwyno ein trosolwg o'r gyllideb ar ddechrau cyfnod y Cynulliad hwn, roedd yn amhosibl rhagweld effeithiau ymadael â'r Undeb Ewropeaidd a newid cyfansoddiadol dros y pum mlynedd, na phryd y byddem yn teimlo'r effeithiau hynny.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd, Caerdydd, CF99 1NA
Sulafa.Thomas@cynulliad.cymru
www.cynulliad.cymru
0300 200 6227

National Assembly for Wales
Cardiff Bay, Cardiff, CF99 1NA
Sulafa.Thomas@assembly.wales
www.assembly.wales
0300 200 6227

Rydym wedi cyrraedd y pwynt hwnnw erbyn hyn. Nododd ein hymarferion cynllunio capasiti ym mis Ionawr a mis Chwefror 2019 fwlch sylweddol rhwng y galw a'r capasiti, ac nad oedd bellach yn gynaliadwy parhau i ailddyrannu swyddi presennol heb effeithio'n sylweddol ar y gwasanaethau a ddarperir.

Yn ei gyfarfod ar 4 Mawrth 2019, ystyriodd y Comisiwn gynigion i lacio cyfyngiad swyddi y sefydliad o 491 o swyddi, i ddarparu adnoddau ychwanegol, yn bennaf er mwyn cyflawni heriau Brexit. Cydnabu'r Comisiwn y pwysau ac roedd yn gefnogol mewn egwyddor, ond gofynnodd am ragor o fanylion ynghylch nifer y swyddi ychwanegol a ddisgwylir, a sicrwydd y gellid eu rheoli o fewn y gyllideb bresennol.

Darparwyd gwybodaeth bellach i'r Comisiwn yn ei gyfarfod ar 1 Ebrill. Gweler y wybodaeth hon yn Atodiad 1. Yn dilyn trafodaeth, cytunodd y Comisiwn ar gynnydd i gap y sefydliad o 6 swydd, sef newid o 491 i 497. Nodir y swyddi hyn hefyd yn Atodiad 1.

Rydym wedi ymrwymo i hysbysu'r Comisiwn ynghylch cyfyngiad y sefydliad ac unrhyw newidiadau yn ystod pob un o gyfarfodydd y Comisiwn, a byddwn yn parhau i edrych yn fanwl ar yr opsiynau i ail-flaenoriaethu swyddi mewnol, wrth iddynt ddod yn wag, er mwyn lleihau'r newid cyffredinol yn y sefydliad. .

Hoffwn fanteisio ar y cyfle hwn hefyd i roi sicrwydd i'r Pwyllgor y byddwn yn parhau i fod mor ymroddedig ag erioed i ddarparu sicrwydd trwy waith craffu ac archwilio allanol yn ogystal â'n fframwaith llywodraethu mewnol. Mae'r gwaith hwn yn hanfodol o ran ategu ein hyder ein bod yn defnyddio adnoddau mewn modd effeithlon, darbodus ac effeithiol wrth ddarparu ein gwasanaethau i'r Cynulliad.

Os bydd gennych unrhyw gwestiynau neu os hoffech gael rhagor o wybodaeth, mae croeso ichi gysylltu â mi.

Yn gywir

Suzy Davies

copi at Gomisiynwyr y Cynulliad, Manon Antoniazzi, Nia Morgan

Atodiad 1

Detholiad o Bapur y Comisiwn 1 Ebrill 2019.

Bu cynnydd sylweddol ym maint ac amrywiaeth y gwaith mewn perthynas â Brexit ers mis Medi 2018, gyda chynnydd ym maint y ddeddfwriaeth (yn ymwneud â Brexit ac nad yw'n ymwneud â Brexit) rhwng mis Ionawr a mis Mawrth. Er enghraifft, cyflwynwyd mwy o offerynnau statudol ym mis Ionawr/Chwefror 2019 nag yn ystod 2018 gyfan. Yn ei gyfarfod ar 18 Mawrth 2019, trafododd y Pwyllgor Materion Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol swm digynsail o ddeddfwriaeth: Bil a 40 o offerynnau statudol.

Ar draws Cyfarwyddiaeth Busnes y Cynulliad mae angen cynyddu hyblygrwydd, sgiliau a gwydnwch i ymateb i'r sy'n ein hwynebu ar hyn o bryd ac yn y dyfodol o ran deddfwriaeth, a heriau eraill. Mae trefniadau staffio tymor byr wedi gweithio'n dda ond nid ydynt bellach yn gynaliadwy ac mae bwlch sylweddol rhwng y galw a'r capasiti. Fel y disgrifiwyd yn y papur diweddar i'r Comisiwn, gellir mynd i'r afael â'r galw hwn ar yr amod bod gennym rywfaint o hyblygrwydd i amrywio cyfyngiad cyffredinol presennol y sefydliad o 491, gan sicrhau nad ydym yn mynd y tu hwnt i adnoddau ariannol presennol.

Byddai'r gallu i amrywio'r cyfyngiad a'r cyfrif pennau, ochr yn ochr â'n prosesau presennol ar gyfer adolygu ac ail-ddyrannu swyddi gwag yn ein galluogi i leihau'r effaith barhaol ar y sefydliad, tra'n caniatáu i ni ddiwallu anghenion uniongyrchol. Er mwyn sicrhau na fydd y newidiadau'n mynd yn ormodol, byddem yn bwriadu adrodd ar y niferoedd a bennir ac unrhyw newidiadau i'r Comisiwn ym mhob cyfarfod.

Rydym wedi ystyried yn ofalus a fyddai penodiadau cyfnod penodol neu dros dro yn gweithio. Fodd bynnag, ni allwn osod graddfeydd amser diffiniedig yn rhwydd ar gyfer y swyddi y mae angen i ni eu llenwi; mae angen i ni fod yn gystadleuol yn y farchnad yn erbyn cyflogwyr eraill sy'n cynnig contractau parhaol ac yn olaf, o ystyried lefelau trosiant y sefydliad, credwn y gallwn leihau effaith gyffredinol y cyfyngiad a bennir. Felly, bydd angen penodiadau parhaol.

Mae angen inni lenwi 6 swydd ychwanegol cyn gynted ag y bo modd, sef y rhai a ganlyn:

- 2 Swyddog Materion Ewropeaidd/Rhyngwladol, wedi'u lleoli yn y Gwasanaeth Ymchwil, ond byddant yn cefnogi gweithgareddau ar draws Cyfarwyddiaeth Busnes y Cynulliad. Yn y tymor byr a chanolig, bydd y swyddogion hyn yn cefnogi gwaith

Brexit. Yn y tymor hwy, mae'r swyddi hyn yn galluogi'r Gyfarwyddiaeth i ddatblygu arbenigedd ar draws ystod o feysydd polisi, a fydd yn galluogi gwaith monitro effeithiol ar drefniadau yn dilyn Brexit, megis fframweithiau cyffredin, cytundebau masnach, a chytundebau rhynglywodraethol.

- 1 Dirprwy Glerc ar gyfer y Pwyllgor Materion Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol, i gefnogi'r cynnydd yn y ddeddfwriaeth oherwydd Brexit, yn ogystal â darparu gwydnwch i'r tîm hwn yn y tymor hwy. Byddai hyn yn galluogi gwaith cynllunio olyniaeth; mae gennym Glerc profiadol ac Ail Glerc y mae staff yn dibynnu arnynt i gael cyngor ac arweiniad ar graffu deddfwriaethol.

- 1 Clerc/Arweinydd Tîm ar gyfer Deddfwriaeth, wedi'i leoli yng Ngwasanaethau'r Siambr a Phwyllgorau, ond bydd yn gweithio ar draws y Gyfarwyddiaeth. Mae llawer o brosiectau sydd angen adnoddau pwrpasol ar lefel uwch. Bydd hyn yn rhoi hwb pellach i'n capasiti a'n gallu trwy feddu ar arbenigedd a dyfnder gwybodaeth ar draws y broses ddeddfwriaethol gyfan. Byddem yn cylchdroi clercod drwy'r rôl hon, gan gynyddu sgiliau a gwydnwch ar draws y Gyfarwyddiaeth. Dyma fersiwn wedi'i hail-lunio o swydd sefydledig sydd wedi bod yn wag ers i ddeiliad y swydd symud i rôl dros dro. Bydd llenwi'r swydd wag hon yn barhaol yn cynyddu ein cyfrif pennau.

- 1 Cyfieithydd Cyfreithiol arbenigol ac 1 Cyfieithydd/Golygydd aml-sgil. Wrth i'r maint o waith a wneir gan y Cynulliad gynyddu, felly hefyd y mae'r galw ar y gwasanaeth cyfieithu a chofnodi. Mae hyn yn cynnwys cyfieithu testun, cofnodi, a chyfieithu ar y pryd. Gellir cyflawni rhywfaint o'r galw drwy gontractau allanol, ond mae angen adnoddau arbenigol arnom yn fewnol, yn enwedig ar gyfer deddfwriaeth.

PUBLIC ACCOUNTS COMMITTEE: SCRUTINY OF ACCOUNTS 2017-18

Amgueddfa Cymru – National Museum Wales response to recommendations

Rec. No.	Recommendation Narrative	Response	Report page no.
34	The Committee recommends that the Museum complies with best practice in reporting its performance against aims and objectives, using infographics to improve communication and understandability	***The Museum reports quarterly to the Board of Trustees and the Welsh Government against its annual operational plan which includes the organisation's aims and objectives. Separately, an infographic of key results was published for the year 2017-18 (attached).*** ***Additionally, for the year 2018-19 and ongoing an annual review of key achievements will be published and shared widely both in hard copy and via our social media accounts.***	72
35	The Committee recommends that the Museum continues to monitor carefully its staff absence rate, analysing staff absence levels to identify the causes of sickness absence. To enable wider comparison, the Museum should ensure that it calculates and reports its sickness absence rate in line with the wider public sector, disclosing the rate in days as well as percentage terms.	***Staff absence, including reasons for absence, is monitored by the Senior Leadership Team, Departmental Managers and quarterly by a Committee of the Board of Trustees. The Museum will calculate absence, disclosing rate in days as well as percentage. We have also ran training for line managers in terms of their role in monitoring sickness absences and supporting staff to reduce sickness absences.***	76

Rec. No.	Recommendation Narrative	Response	Report page no.
36	The Committee recommends that the Museum complies, at the earliest opportunity, with its statutory requirement to produce an annual strategic equalities report.	***A strategic equalities report has been produced and will be published annually.***	76
37	The Committee recommends that, to promote transparency, the Museum provides to the Committee an update in respect of its progress in implementing its commercial strategy and its performance against it in the 2018-19 accounts.	***An update will be provided to the Public Accounts Committee on commercial performance following publication of 2018-19 accounts.***	77
38	The Committee recommends that the Museum keeps its current environmental measures under review, and seeks to explore other ways to improve its sustainability whilst maximising value for money.	***The Museum is currently (May 2019) investing over £0.5m with help of a Salix loan, to replace aged Chillers and Condensers at National Museum Cardiff, which will help to improve sustainability.*** ***The Museum will keep under review its current environmental measures.***	78
39	The Committee recommends that the Museum provides an update in respect of its current backlog maintenance plan , in particular in addressing any issues identified as high/significant risk.	***The Museum will update its backlog/ preventative maintenance plan and provide an update to the committee, identifying high/ significant risks.***	79
40	The Committee recommends that the Museum includes sufficient information in its accounts to improve understanding and facilitate scrutiny, particularly in respect of its potential future liabilities	***The Museum will in future include sufficient information to help understanding and scrutiny and potential future liabilities, as agreed with Wales Audit Office.***	79

Tudalen y pecyn 34

Making a Difference to Wales and the World

We welcome
1,700,000
visitors a year to our 7 museums
with
42% (720,000)
coming from outside Wales

We work in partnership with over
120
charities
and
community organizations

We reach
2.1 million
people a week
through social platforms

£61m
The Museum's **annual contribution to the Welsh economy** is **£61m** of gross value added

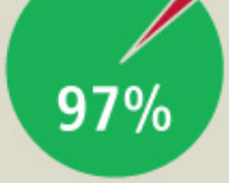

97% of visitors **would recommend** our Museums to others

Published January 2017

www.museum.wales @AmgueddfaCymru

national museum wales
amgueddfa cymru
ysbrydoli pobl newid bywydau
inspiring people changing lives

Noddir gan Lywodraeth Cymru
Sponsored by Welsh Government

806 volunteers contributed over **24,000 hours** last year

We are the largest provider of learning outside the classroom in Wales, reaching over
200,000
school children and students
each year

Our collections of
5 million
objects & intangible heritage
include some of the finest masterpieces of Impressionist art to be found outside Paris

We currently have
pioneering research projects
ranging from natural sciences and art to history and social sciences

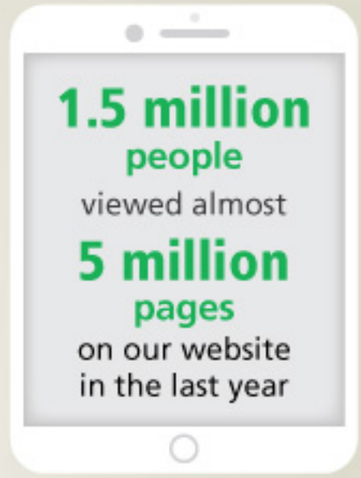

33 Youth Forum members contributed **519 hours** last year

Since 2008, our scientists have discovered over
200
new species of animals, plants and other organisms from **over 40 countries**

Ombudsman Ombwdsmon
PUBLIC SERVICES OMBUDSMAN FOR WALES
OMBWDSMON GWASANAETHAU CYHOEDDUS CYMRU

Ein cyf:	NB/mm	Gofynnwch am:	Nick Bennett
Eich cyf:		☎	01656 641152
Dyddiad:	10 Ebrill 2019	✉	Marilyn.morgan@ombudsman-wales.org.uk

Nick Ramsay AC
Cadeirydd
Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus

Trwy Ebost yn unig:
SeneddPAC@assembly.wales

Annwyl Nick

Craffu'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ar Gyfrifon 2017/18

Diolch i chi am eich adroddiad diweddar ar Graffu eich Pwyllgor o Gyfrifon 2017/18, a gyhoeddwyd ar 19 Mawrth 2019. Mae'r adroddiad yn gwneud sawl argymhelliad mewn perthynas â'r Ombwdsmon a byddaf yn ymateb iddynt mewn trefn ddilyniannol.

Argymhelliad 29. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod cyfrifon yr Ombwdsmon yn adrodd ar ei berfformiad yn gliriach ac yn fwy effeithiol. Dylai hyn gydymffurfio â'r arfer gorau ar gyfer cyflwyno adroddiadau ariannol, gan nodi perfformiad yr Ombwdsmon o gymharu â'i amcanion, gan gynnwys y rhai yn ei Gynlluniau Gweithredol a Strategol tair blynedd, yn ogystal â nodi ei gynlluniau a'i dargedau ar gyfer y dyfodol

Ymateb: Rwy'n falch o gyhoeddi, yn fy Mhwyllgor Archwilio a Risg diweddaraf, cadarnhaodd yr archwilwyr bod ein cyfrifon yn adlewyrchu arfer gorau.

Mae ardystiad yr Archwilydd Cyffredinol yn yr Adroddiad a Chyfrifon Blynyddol 2017/18 yn datgan:

"Yn fy marn i, mae'r datganiadau ariannol:

- Yn rhoi darlun cywir a theg o gyflwr materion Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yng Nghymru…' a
- Wedi'u paratoi'n briodol yn unol â chyfarwyddiadau Thrysorlys ei Mawrhydi a gyhoeddwyd o dan Ddeddf (2005) Ombwdsmon Gwasanaethau cyhoeddus (Cymru)."

Mae'n bosibl na fydd aelodau'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus yn ymwybodol bod fy adroddiad a chyfrifon blynyddol wedi cael eu cyhoeddi ar y cyd dros y ddwy flynedd diwethaf er mwyn sicrhau mwy o symbiosis rhwng gwybodaeth ariannol, gwybodaeth am berfformiad, cynlluniau a thargedau ar gyfer y dyfodol. Adroddir ar wariant ar bob un

Public Services Ombudsman For Wales | Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, 1 Ffordd yr Hen Gae, Pencoed CF35 5LJ
www.ombudsman-wales.org.uk | www.ombwdsmon-cymru.org.uk
01656 641150 | 01656 641199 | post@ombudsman-wales.org.uk | holwch@ombwdsmon-cymru.org.uk

All calls are recorded for training and reference purposes | Bydd pob galwad yn cael ei recordio ar gyfer dibenion hyfforddi a chyfeirio

o'm hamcanion yn unol ag arfer da. Mae fy Nghynllun Corfforaethol tair blynedd newydd, sy'n cychwyn yn 2019/20, yn cysylltu dangosyddion perfformiad allweddol yn fwy uniongyrchol â'r amcanion. Croesawir awgrymiadau am fwy o eglurder ac effeithiolrwydd yn yr ysbryd o welliant parhaus.

Argymhelliad 30. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod yr Ombwdsmon yn gosod targedau ar gyfer arbedion cost i adlewyrchu'r ystod lawn o'i weithgareddau. Dylid adrodd ar berfformiad ar sail y targedau hyn bob blwyddyn yn Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.

Ymateb: O ystyried y nifer cynyddol o gwynion sy'n dod i'm swyddfa, rydym bob amser wedi ceisio gwneud arbedion cost y gellir eu hail-fuddsoddi mewn gwasanaethau rheng flaen i ddinasyddion. Caiff cyllidebau eu hadolygu'n flynyddol, cyn y gwneir dyraniadau i bennau gyllideb. Mae'r dyraniadau hyn yn adlewyrchu arbedion targed. Yn ychwanegol, cyfrifir costau uned yn flynyddol - mae'r gost fesul ymholiad/cwyn wedi'i leihau o fwy na 40% dros saith mlynedd. Byddaf yn rhoi ystyriaeth lawn i'r argymhelliad hwn fel y gellir cyfleu hyn yn fwy effeithiol mewn Adroddiadau a Chyfrifon Blynyddol yn y dyfodol.

Argymhelliad 31. Mae'r Pwyllgor yn argymell, er mwyn hyrwyddo annibyniaeth, fod yr Ombwdsmon yn penodi aelod annibynnol i'w Banel Cynghori nad yw'n aelod o'r Pwyllgor Archwilio a Sicrhau Risg.

Ymateb: Credaf fod yr argymhelliad hwn yn camddeall y berthynas rhwng fy Mhanel Cynghori a'r Pwyllgor Archwilio a Sicrhau Risg (ARAC). Fel corfforaeth unigol, rwy'n sicrhau bod y ddau bwyllgor yn annibynnol, gyda chylch gorchwyl sydd wedi'i diffinio'n glir. Gan nad wyf i nag unrhyw un o'm staff yn aelodau o'r ARAC, mae'n gwbl annibynnol ac felly ni ddylid ei gyfuno â strwythur traddodiadol prif fwrdd/pwyllgor archwilio. Mae'r Panel Cynghori yn darparu canllawiau a chyngor strategol ond nid yw'n gyfrifol am faterion llywodraethu. Y Pwyllgor Archwilio & Sicrhau Risg sy'n goruchwylio materion llywodraethu, gyda chymorth archwilwyr mewnol ac allanol.

Yn y cyd-destun hwn, rwyf hefyd yn ymwybodol y trafodwyd fy atebolrwydd yn ystod y broses o basio'r ddeddfwriaeth OGCC newydd, a'ch bod wedi cwrdd â Chadeirydd y Pwyllgor Cyllid a Chadeirydd y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau i drafod sut gellir gwella fy atebolrwydd. Gyda hyn mewn golwg, hoffwn eich gwahodd a chadeiryddion y Pwyllgorau eraill i OGCC ym Mhencoed i gwrdd â staff a thrafod y mater penodol hwn gyda Jonathan Morgan, cadeirydd annibynnol y Panel Cynghori a'r ARAC, a minnau.

Argymhelliad 32. Mae'r Pwyllgor yn argymell, er budd tryloywder, fod yr Ombwdsmon yn ystyried a ellid cynnwys rhagor o wybodaeth yn y cyfrifon mewn perthynas â chyflwyno adroddiadau yn y dyfodol am ei rwymedigaethau posibl ac agweddau eraill ar ei ddatganiadau ariannol.

Ymateb: Rydym yn adrodd yn lawn ar ein darpariaethau a rhwymedigaethau yn ein cyfrifon blynyddol yn unol â gofynion adrodd ariannol statudol a chaiff y rhain eu hadolygu a'u cymeradwyo gan Swyddfa Archwilio Cymru fel rhan o'u harchwiliad blynyddol o'r cyfrifon blynyddol. Fodd bynnag, yn yr ysbryd o welliant parhaus, rwy'n hapus iawn i roi ystyriaeth lawn i'r argymhelliad hwn.

Argymhelliad 33: Mae'r Pwyllgor yn argymell bod yr Ombwdsman yn esbonio i'r Pwyllgor ei resymau dros wneud taliadau arbennig yn 2017-18 i gyn-aelodau o staff. Dylai hyn nodi pam yr oedd taliadau o'r fath yn ddarostyngedig i gymal cyfrinachedd.

Ymateb: Rwy'n bryderus bod diffyg dealltwriaeth ynghylch y mater hwn. Yn gyffredinol, caiff cytundebau setlo eu cydnabod a'u derbyn fel ffordd o ffurfioli cytundebau gwirfoddol rhwng y cyflogwr a'r gweithiwr. Cafodd y cytundebau eu gwneud yn unol â Chod Ymarfer ACAS ar gyfer Cytundebau Setlo. Yn gyffredinol, mae cytundebau setlo cyflogaeth yn cynnwys darpariaethau ar gyfer cyfrinachedd ynghylch materion sensitif mewn perthynas â staff, ar gyfer y gweithiwr a'r cyflogwr.

Fodd bynnag, nid yw hyn yn ymestyn i chwythu'r chwiban - nid yw cytundebau cyfrinachedd yr un fath â chytundebau peidio â datguddio, sydd wedi cael rhywfaint o amlygrwydd yn y cyfryngau yn ddiweddar. Roedd y cytundebau setlo y cyfeiriwyd atynt yn y cyfrifon yn ymwneud â thri aelod unigol o staff ac roedd pob un o'r cytundebau yn cynnwys darpariaeth bendant yn amlygu nad oedd dim yn y cytundeb yn atal yr unigolyn rhag gwneud datgeliad chwythu'r chwiban gwarchodedig. Cytunwyd ar y manylion a gynhwysir yn yr adroddiad a chyfrifon blynyddol gan yr archwilwyr allanol ac maent yn cydymffurfio'n llawn â gofynion Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru.

Yn ei adroddiad, dywedodd y Pwyllgor: "*Ni ddylid eu defnyddio fel mater o drefn er mwyn atal cyn-weithwyr rhag datgelu'r ffeithiau sy'n ymwneud â therfynu eu cyflogaeth na'u hatal rhag codi materion am y gwasanaethau a ddarperir gan eu cyn-gyflogwr (neu gau eu cegau).* Gall yr ymadrodd hwn fod yn emosiynol lwythog a chamarweiniol ac rwy'n hapus i gywiro'r gwall. Yn ystod fy nghyfnod yn y swydd, mae 23 aelod o staff wedi gadael eu cyflogaeth yn OGCC. Dim ond mewn tair achos y defnyddiwyd cytundebau setlo, felly yn sicr, nid ydynt yn creu unrhyw fath o safle ragosodedig. Oherwydd rhesymau cytundebol, ni allaf ddarparu manylion yr achosion unigol penodol.

Yn gywir

Nick Bennett
Omwbdsmon

Shan Morgan
Ysgrifennydd Parhaol
Permanent Secretary

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Mr N Ramsay
Cadeirydd, y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1NA

30 Ebrill 2019

Annwyl Mr Ramsay,

CRAFFU AR GYFRIFON 2017-18 GAN Y PWYLLGOR CYFRIFON CYHOEDDUS

Diolch i chi am yr adroddiad yn dilyn proses graffu'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ar Gyfrifon Blynyddol 2017-18 Llywodraeth Cymru, Comisiwn y Cynulliad, yr Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus a'r Amgueddfa Genedlaethol. Rwyf wedi ystyried pob un o'r argymhellion a gafwyd ynghylch paratoi a chyflwyno cyfrifon blynyddol Llywodraeth Cymru ac mae'r ymatebion i'w gweld yn atodiadau A i C. Mae pob un o'r argymhellion wedi'u derbyn ac mae fy swyddogion yn cymryd y camau angenrheidiol i weithredu cynifer o'r argymhellion ag sy'n ymarferol cyn i gyfrifon 2018-19 gael eu cyhoeddi.

Yn gywir,

Shan Morgan
Ysgrifennydd Parhaol/ Permanent Secretary
Llywodraeth Cymru/ Welsh Government

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

Atodiad A

Ymateb i Argymhellion y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus

Argymhelliad 1. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cymryd y mesurau angenrheidiol i atal swyddogion rhag gwrthod rhoi gwybodaeth i'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus eto (yn gyfrinachol os oes angen) ar y sail na chânt wneud hynny yn ôl y gyfraith (ac yn amlwg yn groes i A4.12.11 o Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru.

Derbyn yr argymhelliad. Rwy'n rhannu pryder y Pwyllgor y dylai Llywodraeth Cymru a'i chyrff hyd braich fod mor agored a thryloyw â phosibl yn eu cyfrifon a chyda'r Pwyllgor ei hun, mewn perthynas â thaliadau diswyddo yn yr un modd â phopeth arall. Nid yw bob amser yn bosibl bod yn hollol dryloyw – fel y mae'r Pwyllgor yn cydnabod, weithiau bydd angen ystyried materion yn ymwneud â diogelu data neu rwymedigaethau cyfreithiol. Ond rwy'n credu y gallwn wneud mwy i leddfu pryderon y Pwyllgor ac rwy'n ystyried sut y gallwn gyflawni hyn. Byddaf yn ysgrifennu at y Pwyllgor i'w ddiweddaru o fewn dau fis.

Argymhelliad 11. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi ei hamserlen ar gyfer cyhoeddi ei chyfrifon a'i hadroddiadau blynyddol yn flynyddol i helpu o ran tryloywder a dealltwriaeth o'r broses.

Derbyn yr argymhelliad. Mae manylion yr amserlen ar gyfer paratoi'r cyfrifon blynyddol wedi'u cyhoeddi ar wefan Llywodraeth Cymru.

Argymhelliad 12. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor mewn perthynas â'i thrafodaethau â Swyddfa Archwilio Cymru, gan gynnwys y camau y cytunwyd arnynt i ymdrin â'r materion y daethpwyd ar eu traws wrth lunio ac archwilio cyfrifon 2017-18.

Derbyn yr argymhelliad. Mae copi o'r wybodaeth a rennais ag Archwilydd Cenedlaethol Cymru ynglŷn â'r camau y cytunwyd arnynt i ymdrin â'r materion y daethpwyd ar eu traws wrth baratoi cyfrifon 2017-18 wedi'i amgáu yn atodiad B.

Argymhelliad 13. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn egluro, i'r Pwyllgor, yr adnoddau sydd ganddi ar gyfer y broses, yn ogystal ag

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

esbonio sut y mae'n sicrhau bod ganddi ddigon o sgiliau a galluoedd i ddarparu ei chyfrifon blynyddol.

Derbyn yr argymhelliad. Mae'r wybodaeth yn atodiad B yn cynnwys manylion pellach am yr adnoddau ychwanegol sydd ar gael bellach o fewn y tîm sy'n gyfrifol am baratoi'r cyfrifon craidd a chyfunol, ac felly'r hyn a gyflwynir i Gyfrifon y Llywodraeth Gyfan. Mae'r holl staff yn dal y cymwysterau priodol: mae gan y staff SEO, Gradd 7 a'r uwch weision sifil gymhwyster proffesiynol perthnasol mewn cyfrifeg ac mae nifer o'r staff wedi bod yn gweithio o'r blaen mewn tîm cyfrifon canolog. Rwyf wedi dyblu nifer y staff cymwysedig/rhannol-gymwysedig sy'n paratoi cyfrifon 2018-19, o gymharu'r sefyllfa ag un y llynedd.

Argymhelliad 14. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn casglu gwybodaeth ariannol fanylach a gwybodaeth am berfformiad megis dadansoddiadau o wariant blynyddol ym mhob Prif Grŵp Gwariant a sut y mae'r rhaglenni hyn yn cyflawni yn erbyn canlyniadau arfaethedig. Dylai hyn gynnwys gwybodaeth i alluogi'r cyhoedd i weld sut y mae penderfyniadau'n cael eu gwneud a hefyd adroddiadau am ei pherfformiad yn ystod y flwyddyn i gynyddu tryloywder ac atebolrwydd.

Derbyn yr argymhelliad. Mae'r adroddiad alldro blynyddol a gyhoeddir i'r Pwyllgor Cyllid ar ôl y cyfrifon blynyddol yn rhoi manylion cynhwysfawr ynghylch sut mae alldro Llywodraeth Cymru yn cymharu â'r gyllideb. Mae'r datganiad o alldro adnoddau, sy'n ofyniad gorfodol ar gyfer yr holl gyfrifon blynyddol, yn rhoi manylion y gwariant yn erbyn pob un o'r prif grwpiau gwariant, ac yn 2018-19 bydd Llywodraeth Cymru yn cyflwyno tabl pellach sy'n cynnwys y 30 maes gwariant mwyaf. Rhoddir sylw i'r mater o adrodd ar berfformiad o dan argymhelliad 17.

Argymhelliad 15. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi mesurau ar waith i sicrhau ei bod yn cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg i gyhoeddi ei chyfrifon yn Gymraeg ac yn Saesneg ar yr un pryd.

Derbyn yr argymhelliad. Caiff y fersiynau Cymraeg a Saesneg o gyfrifon 2018-19 eu cyhoeddi yr un pryd. Mae Deddf Llywodraeth Cymru 2006 yn pennu bod rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru osod y cyfrifon yn y Cynulliad. Yn y gorffennol, mae Swyddfa Archwilio Cymru wedi gosod y fersiwn Saesneg yn unig gan nad yw'r fersiwn Gymraeg yn destun archwiliad. Er mwyn osgoi unrhyw ddryswch posibl

ynglŷn â'r dyddiadau cyhoeddi, byddaf yn awgrymu wrth Archwilydd Cyffredinol Cymru ein bod yn anfon copïau o'r fersiynau Cymraeg a Saesneg o'r cyfrifon at ei swyddogion a'u bod hwythau wedyn yn cyflwyno'r ddwy fersiwn i'r Cynulliad.

Argymhelliad 16. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor am yr amserlen ar gyfer mynd â pholisi Llywodraeth Cymru ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnol i'r Bwrdd ac yn rhannu'r canlyniad, yn ogystal â phapurau a drafodir gan y Bwrdd.

Derbyn yr argymhelliad. Rwyf wedi comisiynu papur i'w gyflwyno i Fwrdd Llywodraeth Cymru yn ei gyfarfod ym mis Mai er mwyn cynnal trafodaeth yn ystod yr ychydig fisoedd nesaf ynglŷn â pholisi Llywodraeth Cymru ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnol. Rwyf wedi gofyn am i'r papur ystyried y datblygiadau ers i'r papur gwreiddiol, y dyfynnir ohono yn adroddiad y Pwyllgor, gael ei lunio yn 2017. Bydd y papur hefyd yn ystyried y cydbwysedd rhwng polisi uchelgeisiol yn seiliedig ar darged Strategaeth y Gymraeg ar un llaw, a materion ymarferol ar y llall. Yn amlwg mae hwn yn fater sensitif i'r staff, a rhaid inni ystyried yn ofalus sut y gallai unrhyw newidiadau effeithio ar y gweithlu. Wrth baratoi'r papur rydym hefyd wedi bod yn ystyried yr arferion gorau mewn sefydliadau eraill yn y sector cyhoeddus yng Nghymru ac mae fy swyddogion wedi cyfarfod gyda Phrif Gwnstabl Cynorthwyol Heddlu De Cymru, Jeremy Vaughan, a hefyd Gomisiwn y Cynulliad, Cyngor Rhondda Cynon Taf a Chyngor Ynys Môn, i drafod sut maent yn mynd ati i sicrhau capasiti o ran sgiliau Cymraeg yn y gweithlu ac i hwyluso a hyrwyddo mwy o ddefnydd o'r Gymraeg yn eu sefydliadau. Nid yw papurau polisi'r Bwrdd o'r natur hwn yn cael eu cyhoeddi gan amlaf, ond yn dilyn trafodaeth ar y materion hyn gan y Bwrdd, bydd y papur, a fydd yn cynnwys barn y Bwrdd, yn cael ei gyflwyno i'w ystyried gan y Prif Weinidog a Gweinidog y Gymraeg a Materion Rhyngwladol. Byddaf yn rhannu canlyniad y broses ystyried hon gyda'r Pwyllgor, ynghyd ag unrhyw bapurau perthnasol. Gobeithiaf allu gwneud hyn erbyn mis Medi.

Argymhelliad 17. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried sut i gydymffurfio â'r arfer gorau ym maes cyflwyno adroddiadau ariannol drwy gynnwys gwybodaeth am ei pherfformiad a mabwysiadu'r arfer hwn wrth lunio adroddiadau blynyddol a chyfrifon y flwyddyn nesaf, cyn cyhoeddi rhagor o ganllawiau i gyrff a noddir ganddi. Dylai'r adroddiadau blynyddol a'r cyfrifon, o leiaf, nodi sut y mae'r arian wedi'i wario a'r hyn y mae wedi'i gyflawni, gan gyfeirio at y targedau a bennwyd gan Weinidogion Cymru a Llywodraeth

Cymru, yn ogystal â'r perfformiad yn eu herbyn. Dylai hyn gynnwys dadansoddiad o wariant yn erbyn nodau "Ffyniant i Bawb" (a'r rhaglenni dilynol) a thargedau sefydliadol eraill yn y cyfrifon, yn gyson â'r gwariant yr adroddir arno yn y datganiadau ariannol.

Derbyn yr argymhelliad. Rwyf wedi gofyn i Jeff Farrar yn ei swyddogaeth fel Cyfarwyddwr Anweithredol ar Fwrdd Llywodraeth Cymru i arwain grŵp gorchwyl a gorffen i gynghori ar ddull addas o baratoi cyfres o ddangosyddion perfformiad allweddol gwell a systematig ar gyfer Llywodraeth Cymru. Gofynnwyd iddo edrych ar y deunydd presennol ac ystyried pa fesurau ychwanegol y byddai'n ddefnyddiol inni eu mabwysiadu i'n galluogi i fonitro cynnydd a chyflawniad yn fwy effeithiol. Y cylch gorchwyl ar gyfer y grŵp yw i ystyried a gwneud argymhellion i'r Ysgrifennydd Parhaol ar gyfres newydd o wybodaeth rheoli perfformiad a dangosyddion perfformiad allweddol mewn perthynas â'i chyfrifoldebau o ran sut y caiff Llywodraeth Cymru ei rhedeg.

Mae Mr Farrar wedi dechrau ar ei waith, ac rwyf wedi gofyn am adroddiad erbyn diwedd mis Mehefin. Credaf ei bod yn anhebygol y bydd llawer o'r gwaith hwn yn barod mewn pryd i gael ei gynnwys yn ein cyfrifon nesaf, ond byddaf yn gallu diweddaru'r Pwyllgor ar y cynnydd a wneir yn yr hydref. Mae'r gwaith yn ymwneud â pherfformiad gweithredol Llywodraeth Cymru, a'r meysydd y mae'r Ysgrifennydd Parhaol yn gyfrifol amdanynt, nid y rhai sy'n gyfrifoldeb i Weinidogion. Fodd bynnag, byddaf yn trafod y goblygiadau ehangach posibl sydd i'r argymhelliad penodol hwn gyda'r Prif Weinidog a byddaf yn sicr yn tynnu ei sylw at y pryderon sydd wedi'u mynegi gan y Pwyllgor.

Argymhelliad 18. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gwneud yn glir y gofynion y mae'n anelu at gydymffurfio â hwy wrth lunio ei hadroddiadau blynyddol a'i chyfrifon. Dylai hefyd fod yn glir ynghylch gofynion Cymru ar gyfer Adroddiadau Blynyddol a sicrhau bod pob corff yn cydymffurfio â'r canllawiau hyn, gan gynnwys hi ei hun. Bydd hyn yn helpu i ddarparu gwybodaeth ddigonol a phriodol gan alluogi gwaith craffu effeithiol.

Derbyn yr argymhelliad. Mae Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi cyfarwyddyd cyfrifon i'w chyrff cyhoeddus, sy'n rhoi manylion ynghylch sut y dylid paratoi cyfrifon blynyddol a phwy y gallant siarad â hwy os oes unrhyw gwestiynau. Mae hefyd yn gweithio'n agos gyda'i is-gwmnïau i sicrhau bod yr wybodaeth a ddarperir i

gynorthwyo â pharatoi'r cyfrifon cyfunol yn gadarn. Mae'r holl wybodaeth a gyflwynir i Lywodraeth Cymru i'w chyfuno yn y cyfrifon yn cael eu harchwilio'n annibynnol gan Swyddfa Archwilio Cymru neu gan un o'r cwmnïau cyfrifwyr mawr. Y brif ffynhonnell o ganllawiau i Lywodraeth Cymru a'r holl sefydliadau eraill yw'r Llawlyfr Adroddiadau Ariannol (FReM) a gyhoeddir ac a diweddarir gan Drysorlys Ei Mawrhydi. Cynghorir Trysorlys EM ar faterion yn ymwneud â safonau cyfrifyddu gan y Bwrdd Cynghori ar Adroddiadau Ariannol (FRAB). Mae gan Lywodraeth Cymru sedd barhaol ar yr FRAB a chaiff ei chynrychioli gan y Cyfarwyddwr Cyllid.

Argymhelliad 19. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried pa wybodaeth y gellir ei chynnwys yn ei chyfrifon er mwyn hyrwyddo tryloywder mewn perthynas â'r cymorth busnes a ddarperir heb ddigalonni darpar fuddsoddwyr.

Derbyn yr argymhelliad. Mae Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi'r holl wybodaeth y gall ei wneud heb dorri cytundebau ynghylch cyfrinachedd masnachol. Adolygir yr wybodaeth hon bob blwyddyn i benderfynu a yw'n parhau'n sensitif yn fasnachol. Yn dilyn cyhoeddi cyfrifon 2017-18, gofynnodd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus am sesiwn gaeedig i drafod unrhyw wybodaeth na ellid ei chyhoeddi, a byddwn i'n awgrymu y byddai cyfarfod tebyg yn dilyn cyhoeddi'r cyfrifon eleni yn ffordd briodol o sicrhau tryloywder a hwyluso craffu ar y penderfyniadau a wneir gan Lywodraeth Cymru.

Argymhelliad 20. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cysylltu â'i chymheiriaid yn Llywodraeth yr Alban i wella ei dealltwriaeth o rinweddau posibl cyflwyno Cyfrifon Llywodraeth Gyfan Cymru ac yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor.

Derbyn yr argymhelliad. Byddaf yn rhoi diweddariad i'r pwyllgor pan fyddwn yn cyfarfod yn yr hydref. Fodd bynnag, ar hyn o bryd nid oes achos cryf wedi'i gyflwyno i Lywodraeth Cymru dros baratoi cyfrifon Cymru Gyfan.

Argymhelliad 21 Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhannu â'r Pwyllgor ei chynllun gweithredu ar gyfer lleihau'r bwlch cyflog rhwng y rhywiau.

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ
Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

Derbyn yr argymhelliad. Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda Chwarae Teg (yng ngwanwyn 2019) i ddatblygu cynllun gweithredu ar gyfer lleihau'r bwlch cyflog rhwng y rhywiau. Bydd hwn yn cael eu rhannu gyda'r Pwyllgor unwaith y bydd wedi'i gwblhau a'i gymeradwyo.

Argymhelliad 22 - **Mae'r Pwyllgor yn argymell, er mwyn helpu o ran tryloywder a hwyluso gwaith craffu, fod Llywodraeth Cymru yn ystyried a ellid cynnwys rhagor o wybodaeth yn ei chyfrifon yn y dyfodol i esbonio diben pecynnau ymadael a/neu gynlluniau diswyddo.**

Derbyn yr argymhelliad. Bydd Llywodraeth Cymru yn cynnwys gwybodaeth ychwanegol am becynnau ymadael a chynlluniau diswyddo yng nghyfrifon y dyfodol. Byddwn hefyd yn ysgrifennu at ein cyrff hyd braich i bwysleisio pa mor bwysig yw eu bod hwythau yn gwneud hynny hefyd.

Argymhelliad 23. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cynnwys gwybodaeth yn ei hadroddiadau blynyddol a'i chyfrifon blynyddol am y gweithgareddau effeithlonrwydd ar draws ei sefydliad. Dylai hyn gynnwys ei halldro yn erbyn y targedau a bennwyd, gydag esboniad lle nad yw nodau perfformiad wedi'u cyrraedd.

Derbyn yr argymhelliad. Bydd y gwaith a wneir gan Jeff Farrar yn sail i benderfynu ar y ffordd orau y gall Llywodraeth Cymru fynd ati i greu cyfres o ddangosyddion perfformiad allweddol a fydd yn helpu i ddangos sut mae'n cyflawni camau effeithlonrwydd ar draws y sefydliad. Rydym hefyd yn ystyried sut y byddwn yn mynd ati i sicrhau arbedion effeithlonrwydd yn Llywodraeth Cymru, gan gynnwys y trefniadau ar gyfer eu mesur ac adrodd arnynt. Byddaf yn gallu diweddaru'r Pwyllgor yn yr hydref.

Argymhelliad 24. Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn darparu, cyn i'r Pwyllgor graffu ar ei chyfrifon ar gyfer 2018-19, ddiweddariad mewn perthynas â gwaith y Bwrdd Gwella Effeithlonrwydd ac, yn benodol, y camau a weithredwyd o ganlyniad i'r adolygiad annibynnol o'i wasanaethau corfforaethol.

Derbyn yr argymhelliad. Byddaf yn ysgrifennu at aelodau'r pwyllgor ynglŷn â'r Bwrdd Gwella Effeithlonrwydd cyn y broses o graffu ar gyfrifon 2018-19, a byddaf yn cynnwys rhagor o fanylion am yr adolygiad o wasanaethau corfforaethol.

Argymhelliad 25 – Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn esbonio'r rhesymau dros newid trywydd a sut y mae "menter Diogelu'r Dyfodol" yn wahanol i "Parod at y Dyfodol", y cynllun a gyflwynwyd gan y cyn Ysgrifennydd Parhaol. Dylai hyn bennu sut y mae'r rhaglen newydd yn gweithio er mwyn gwella effeithlonrwydd y sefydliad, yn ogystal â datblygu ei gapasiti a'i ystwythder.

Derbyn yr argymhelliad. Menter gwella sefydliadol yw Diogelu'r Dyfodol a'i nod yw sicrhau bod gwasanaeth sifil Llywodraeth Cymru yn barod i wynebu'r heriau cymhleth sydd o'i flaen wrth gynorthwyo'r Gweinidogion i gyflawni'r rhaglen bresennol, gan adeiladu gwasanaeth sifil hyderus, medrus a chynaliadwy ar gyfer y dyfodol. Mae'n adeiladu ar waith ardderchog yr Ysgrifennydd Parhaol blaenorol drwy ei raglen newid "Paratoi at y Dyfodol" ac yn rhoi sylw i'r hyn a ddysgwyd drwy'r rhaglen honno. Roedd "Paratoi at y Dyfodol" yn edrych yn bennaf ar yr addasiadau yr oedd angen i Lywodraeth Cymru eu gwneud o ran trefniadaeth a strwythur. Mae Diogelu'r Dyfodol yn newid y pwyslais ac yn canolbwyntio ar newid sy'n ymwneud â phobl a'r ffordd yr ydym yn mynd ati mewn modd integredig, ar draws y system gyfan, i roi'r rhaglen newid ymddygiad ar waith.

Yn ogystal â chyflwyno set newydd o ddisgwyliadau ac ymddygiadau sy'n cyfleu'r ffyrdd o weithio yr ydym yn eu hannog a'u gwerthfawrogi, rydym wedi gwneud newidiadau sylweddol i'n systemau rheoli perfformiad, ein systemau dyrchafu, ein hyfforddiant arweinyddiaeth a'n rhaglen ehangach o feithrin gallu, er mwyn annog a gwreiddio'r disgwyliadau hyn ar draws y sefydliad.

Ceir rhagor o wybodaeth yn Atodiad C.

Argymhelliad 26 - Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn egluro i'r Pwyllgor ei safbwynt o ran mabwysiadu Proffiliau Llwyddiant Gwasanaeth Sifil y DU a sut y bydd y rhain yn gweithio yng nghyd-destun Cymru, gan gynnwys y berthynas - neu fel arall - rhwng y dull gweithredu hwn a safonau a gwerthoedd ar gyfer hybu mewnol ar raddfeydd porth a ddatblygir

gyda mewnbwn Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol a pha fframwaith sy'n cael blaenoriaeth.

Derbyn yr argymhelliad - Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu mabwysiadu fframwaith recriwtio Proffiliau Llwyddiant gwasanaeth sifil y DU yn ystod hydref 2019 (yn amodol ar ymgysylltu ac ymgynghori ag undebau llafur a rhwydweithiau staff o fewn Llywodraeth Cymru).

Mae'r Porth Asesu a Datblygu ar gyfer dyrchafiadau mewnol wedi treialu nifer o elfennau o'r Proffiliau Llwyddiant, gan gynnwys cyfweld yn seiliedig ar gryfderau. Cafodd yr ymddygiadau a'r cryfderau a aseswyd yn y Porth eu dewis yn benodol i ategu'r safonau a'r gwerthoedd a ddatblygwyd gyda chyfraniad gan Gomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol.

Argymhelliad 27 - Mae'r Pwyllgor yn argymell, er mwyn sicrhau ei bod yn gallu darparu goruchwyliaeth annibynnol a her i'r Weithrediaeth ac osgoi gwrthdaro buddiannau (gwirioneddol neu ganfyddedig), na ddylai Llywodraeth Cymru gomisiynu ei Chyfarwyddwyr Anweithredol i wneud gwaith y tu hwnt i gwmpas eu rolau anweithredol.

Derbyn yr argymhelliad. Yn y dyfodol ni fydd Llywodraeth Cymru yn comisiynu ei Chyfarwyddwyr Anweithredol i ymgymryd â rolau eraill ar gyfer Llywodraeth Cymru nad ydynt yn rhan o'u swyddogaeth fel Cyfarwyddwyr Anweithredol. Yn ogystal, cyn i Lywodraeth Cymru fodloni i'w Chyfarwyddwyr Anweithredol ymgymryd â rolau ar gyfer cyrff hyd braich, byddai gofyn iddi fod yn argyhoeddedig bod y posibilrwydd o wrthdaro buddiannau yn fach iawn; yn hyderus y gellid rheoli'r gwrthdaro hwnnw yn briodol; a bod budd cyhoeddus clir yn sgil y ffaith fod y Cyfarwyddwr Anweithredol yn ymgymryd â rôl ychwanegol gyda chorff hyd braich.

Argymhelliad 28 Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn esbonio'n llawn sut y bydd yn cael sicrwydd llawn, wedi'i ddogfennu, am y materion yr adroddwyd arnynt o'r blaen drwy'r weithdrefn galw i mewn.

Derbyn yr argymhelliad. Rydym yn dal i weithio ar fanylion terfynol ein dull gweithredu newydd, a byddaf yn ysgrifennu eto at y Pwyllgor ar ôl inni gwblhau ein trafodaethau. Byddaf yn disgwyl gallu gwneud hyn erbyn mis Gorffennaf.

Atodiad B

Papur y Pwyllgor Archwilio a Risg – Gwersi a ddysgwyd o'r broses o baratoi cyfrifon 2017-18

Cefndir

1. Roedd llawer o broblemau ynghlwm wrth y broses o baratoi cyfrifon blynyddol 2017-18 Llywodraeth Cymru, a hynny'n bennaf oherwydd nifer o anawsterau a gafwyd gyda'r offer taenlen a ddefnyddir i gyfuno'r data ariannol, ynghyd â diffyg adnodd. Yn sgil hynny, sefydlwyd rhaglen fer o waith gwella. Mae'r rhan fwyaf o'r gwaith hwnnw wedi'i gwblhau ac, ar sail y canfyddiadau, mae'r tîm cyfrifon wedi dechrau ar y cynlluniau manwl ar gyfer cyfrifon blynyddol 2018-19.

Ffrydiau gwaith gwella

<u>Offer cymorth</u>

2. Gofynnwyd i uwch-gyfrifydd profiadol mewn tîm gwahanol adolygu'r broses a'r offer a ddefnyddiwyd gan y tîm i gydgrynhoi'r cyfrifon blynyddol, er mwyn gwirio nad oedd gwallau yn y tablau a'r fformiwlâu. Mae'r unigolyn hwn mewn sefyllfa dda i gynnal Adolygiad o'r fath gan fod ei thîm hithau hefyd yn dibynnu ar daenlenni mawr cymhleth i helpu i baratoi'r tablau sy'n sail i gyllideb Llywodraeth Cymru a'r ddwy gyllideb atodol. Y nod cyffredinol oedd sicrhau bod data, o gael eu llwytho i'r offer taenlen a ddefnyddir i lunio'r cyfrifon, yn cynhyrchu'r ffigurau cywir ar gyfer y datganiadau ariannol craidd.

3. Mae'r gwaith hwn wedi'i gwblhau ac rwyf wedi cael fy sicrhau nad yw'r offer taenlen a ddefnyddir gan y tîm cyfrifon wedi'u llygru ac nad oes gwallau ynddynt. Fodd bynnag, dangosodd y gwaith mai un o'r prif resymau pam y daeth y tîm ar draws problemau oedd nad oeddent wedi dilyn y gweithdrefnau priodol. Mae'r gwelliannau a gyflwynwyd ar gyfer 2018-19 yn mynd i'r afael â hyn.

<u>Y dull cyffredinol o fynd ati i baratoi'r cyfrifon blynyddol</u>

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

4. Gofynnwyd i'r Tîm Archwilio Mewnol adolygu dull cyffredinol Llywodraeth Cymru o baratoi'r cyfrifon. Disgwylir yr adroddiad terfynol.

Adnoddau staffio

5. Roedd adnoddau staffio yn broblem allweddol yn ystod y broses o baratoi'r cyfrifon, a chafodd hyn ei achosi'n rhannol oherwydd na wnaeth staff dros dro ymgymryd â swyddi. O ganlyniad i hynny, rwyf wedi cynyddu nifer y staff o fewn y tîm fel nad ydym yn dibynnu ar staff asiantaeth. O hyn ymlaen bydd y tîm cyfrifon yn cynnwys:

   - Gradd 7 – pennaeth cyfrifon
   - SEO – Cyfrifon Llywodraeth Cymru
   - SEO – Cydgrynhoi a Chyfrifon y Llywodraeth Gyfan
   - HEO – (wedi cymhwyso'n rhannol)
   - Swyddog cyllid llwybr carlam y DU (wedi cymhwyso'n rhannol)

6. Rwyf hefyd wedi penodi dirprwy gyfarwyddwr newydd i oruchwylio'r cyfrifon blynyddol, ynghyd a'r ganolfan ragoriaeth grantiau, llywodraethiant a threthi. Mae gan yr unigolyn brofiad sylweddol o gydgrynhoi cyfrif y GIG ar gyfer Cymru ac mae wedi gweithio mewn rhannau eraill o Lywodraeth Cymru yn y gorffennol.

7. Gyda'i gilydd, mae'r newidiadau hyn yn golygu bod nifer y staff sy'n canolbwyntio ar lunio cyfrifon blynyddol 2018-19 wedi dyblu.

Llwyth gwaith y tîm cyfrifon

8. Mae'r cyfrifon blynyddol yn cynnwys tair prif elfen: trosolwg o Lywodraeth Cymru, adroddiad atebolrwydd a datganiadau ariannol allweddol. Mae'r trosolwg a'r adroddiad atebolrwydd yn destun mwy o graffu allanol ac felly, yn y gorffennol, mae'r tîm cyfrifon wedi gorfod gweithio'n agos gyda nifer fawr o rannau eraill o Lywodraeth Cymru i gasglu'r holl wybodaeth a thablau angenrheidiol. Yn aml mae gofyn i hyn ddigwydd ar y cyd â'r gwaith o baratoi'r datganiadau ariannol ar gyfer eu harchwilio.

9. Ar gyfer 2018-19, rwyf wedi gofyn i'r pennaeth llywodraethiant (a'r cyn bennaeth cyfrifon) reoli'r gwaith o baratoi'r trosolwg a'r adroddiad

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ
Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

atebolrwydd. Bydd hyn yn golygu bod y tîm cyfrifon yn rhydd i ganolbwyntio ar y data ariannol a'r berthynas â Swyddfa Archwilio Cymru a dylai greu amser ychwanegol i ystyried sut y byddem efallai'n hoffi datblygu neu wella'r rhan 'trosolwg' yn y cyfrifon blynyddol.

Paratoi cyfrifon 2018-19

10. Ein nod yn y tymor hir yw bod yr Ysgrifennydd Parhaol yn llofnodi'r cyfrifon ym mis Gorffennaf. Fodd bynnag, yn sgil y problemau a gafwyd wrth baratoi cyfrifon blynyddol 2017-18, byddwn yn parhau eleni â'r dyddiad llofnodi presennol, sef canol Awst.

Offer cydgrynhoi

11. Yn y tymor canolig, mae angen i Lywodraeth Cymru fynd i'r afael â'r ffaith ei bod yn dibynnu ar daenlenni cymhleth i gydgrynhoi llawer iawn o ddata. Bydd hyn yn dod yn fwy o ffactor wrth inni gydgrynhoi rhagor o sefydliadau'r sector cyhoeddus. Yn anffodus, nid oedd modd bwrw ymlaen â hyn ar gyfer 2018-19. Fodd bynnag, mae ein swyddog cyllid ar y llwybr carlam yn ymdrin â'r broblem hon fel rhan o'i brosiect blwyddyn olaf. Bydd ei gasgliadau a'i argymhellion ar gael erbyn mis Medi eleni.

I gloi

12. Rwy'n hyderus y bydd y camau a gymerwyd yn dilyn yr anawsterau a gafwyd wrth baratoi cyfrifon blynyddol 2017-18 yn mynd i'r afael â'r materion allweddol, sef adnoddau ac addasrwydd yr offer cydgrynhoi. Codwyd nifer o faterion gan y Swyddfa Archwilio yn yr ISA260, gan gynnwys sicrhau ansawdd, gwybodaeth ategol ac anghysondebau mewn data, ac mae perthynas uniongyrchol rhwng hyn a'r anawsterau ehangach a gafwyd.

13. Wrth baratoi cyfrifon blynyddol 2018-19, y nod fydd sicrhau bod y cyfrifon yn parhau heb eu hamodi a'u bod yn cael eu cynhyrchu yn unol â'r amserlenni priodol. Fodd bynnag, bydd y camau a gymerwyd yn sgil yr anawsterau a gafwyd y llynedd yn galluogi Llywodraeth Cymru i barhau i ddatblygu a gwella agweddau ar y cyfrifon blynyddol. Yn arbennig, hoffem weithio gyda'r Pwyllgor Archwilio a Sicrwydd Risg i ymdrin â rhai o'r heriau a godwyd gan y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ynglŷn â'r trosolwg o Lywodraeth Cymru.

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ
Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

Atodiad C

Mae pedair prif thema i'r rhaglen Diogelu'r Dyfodol

Diogelu'r ffordd yr ydym yn arwain

Mae'r thema hon yn ymwneud ag ymgorffori diwylliant o arweinyddiaeth cydweithredol a gwasgaredig ar draws y sefydliad; gan helpu rheolwyr i ysgogi, datblygu a grymuso timau ac unigolion i wneud gwaith o safon uchel, a hynny mewn modd mor effeithlon â phosibl. Dros y 18 mis diwethaf, mae hyn wedi cynnwys cyflwyno hyfforddiant **Dyfodol-Ymgysylltu-Cyflawni** er mwyn cefnogi a datblygu arweinwyr ar bob lefel.

Diogelu'r ffordd yr ydym yn dysgu

Mae'r elfen hon o'r rhaglen newid yn canolbwyntio ar feithrin gallu a datblygu gweithlu cadarn sy'n gallu ymaddasu ac sy'n gymwys ar gyfer y dyfodol yn ogystal ag ar gyfer y rolau y mae eu hangen arnom heddiw. Dros y 18 mis diwethaf rydym wedi cynnal tri **digwyddiad TEDx** oedd yn fodd i ysbrydoli pobl. Y themâu oedd: gwneud polisïau mewn ffordd arloesol, arloesi digidol ac arweinyddiaeth gynhwysol. Cynhaliwyd cyfres o **Sgyrsiau TED** unigol hefyd i rannu dysg. Rydym wedi cyflwyno ffyrdd newydd o ehangu profiad ac adeiladu rhwydweithiau o fewn y sefydliad ac ar draws y sector cyhoeddus a'r trydydd sector drwy'r **Rhaglen Profiad Tymor Byr (STEP).** Rydym hefyd wedi ailgyfeirio ein buddsoddiad corfforaethol mewn **Dysgu a Datblygu** er mwyn mynd i'r afael â bylchau allweddol mewn sgiliau, gan gynnwys cynnig hyfforddiant ar unwaith i helpu staff i baratoi at weithgarwch yn ymwneud â threfniadau pontio'r UE. Eleni byddwn yn cyflwyno Lab Dysgu newydd i'r holl staff, a fydd yn rhoi mynediad ar-lein i gynllun dysgu a datblygu cyfunol newydd. Bydd hyn yn cynnwys cwricwlwm polisi newydd a fydd yn integreiddio egwyddorion Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn llawn yn ein dull o ddatblygu gallu ym maes polisi.

Diogelu'r ffordd yr ydym yn perfformio

Fel rhan o Diogelu'r Dyfodol rydym wedi cyflwyno dull gweithredu newydd ar gyfer rheoli perfformiad, sydd wedi'i seilio ar gryfderau ac sy'n defnyddio dulliau annog. Mae'n canolbwyntio ar ddatblygiad a llesiant yn ogystal ag ar berfformiad a

chyflawni. Mynychodd mwy na 3,500 o reolwyr uwch a chanol sesiynau hyfforddi ar y dull hwn sydd wedi'i seilio ar egwyddorion Dyfodol-Ymgysylltu-Cyflawni. Law yn llaw â hyn, rydym hefyd wedi cyflwyno system camu ymlaen mwy tryloyw a chadarn sy'n profi'r rhai sy'n gwneud cais am ddyrchafiad yn erbyn y safonau a'r disgwyliadau a osodwyd gennym - gan gynnwys arweinyddiaeth gynhwysol. Mae'r broses o gyflwyno'r pyrth camu ymlaen hyn wedi dechrau erbyn hyn, a chynhaliwyd dwy Ganolfan Asesu a Datblygu Gradd 7 yn ystod y flwyddyn ddiwethaf. Mae agwedd fwy trwyadl wedi'i mabwysiadu yn achos y gweithdrefnau asesu ar gyfer swyddi'r Uwch Wasanaeth Sifil hefyd.

Mae'r ymgeiswyr sy'n llwyddo yn y Ganolfan Asesu a Datblygu Gradd 7 yn cael eu paru â swyddi sy'n flaenoriaeth (disgwylir yn bendant i'r rhai sy'n gwneud cais am ddyrchafiad fod yn barod i fod yn hyblyg). Yn yr un modd, agorwyd Rhaglen Ddoniau Gradd 7 newydd ar gyfer rheolwyr profiadol, a bydd y rhai llwyddiannus yn cael eu paru â dwy swydd sy'n flaenoriaeth yn ystod y rhaglen dair blynedd. Mae'r rhai sy'n cymryd rhan yn y Rhaglen Ddoniau yn dilyn rhaglen ddatblygu strwythuredig sydd wedi'u chynllunio i'w paratoi ar gyfer swyddi yn yr Uwch Wasanaeth Sifil. Mae'r newidiadau hyn yn golygu bod gan y sefydliad grŵp o bobl ar lefel Gradd 7 sy'n disgwyl cael eu rhoi mewn swyddi yn hytrach na'u bod hwy eu hunain yn rheoli eu symudiadau eu hunain o gwmpas y sefydliad. Mae hyn yn gwella ein gallu i wneud yn siŵr bod adnoddau ar gael ar gyfer blaenoriaethau allweddol mewn ffordd fwy ystwyth ac effeithiol.

Diogelu ein ffordd o weithio

Er mwyn gwneud yn siŵr bod y broses o gynllunio'r gweithlu a datblygiad yn cyd-fynd â blaenoriaethau'r Cabinet a'i bod mor ystwyth ac ymatebol a phosibl, fe wnaethom gefnogi pob is-adran yn y sefydliad i gynnal **diwrnod datblygu Diogelu'r Dyfodol** er mwyn edrych ar y blaenoriaethau presennol a'r rhai mwy hirdymor, asesu bylchau yng ngallu unigolion a'r tîm a chytuno ar gynlluniau datblygu ar gyfer y tîm. Yn y sesiynau hyn hefyd, ystyriwyd pa mor dda y mae pum ffordd o weithio **Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol** yn cael eu mabwysiadu o fewn timau, a rhoddwyd cyfle i'r staff fynegi barn ynglŷn â'r meysydd lle mae angen gwneud rhagor o waith i sicrhau bod yr egwyddorion yn rhan annatod o'n systemau corfforaethol, ein prosesau a'n rhaglenni dysgu a datblygu.

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ
Ffôn • Tel 0300 025 3289
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • Website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut fyddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?skip=1&lang=cy

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about/welsh-government-privacy-notice/?lang=en

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Author: Polly Winn
07825 965580
Polly.Winn@chwaraeteg.com

May 2019

Response to the Public Accounts Committee's Inquiry on Financial Support for Business

Key messages:

- Recent research from Chwarae Teg found that achieving gender equality could add £13.6 billion to the Welsh economy.[1] It proves that we cannot afford to ignore women's economic potential, and that gender equality could benefit everyone. Businesses must pro-actively tackle inequality to unlock this, otherwise we know that it could take more than 200 years to close the gender pay gap.[2]
- An implementation gap still exists in economic policy. Tackling inequality is at the centre of Welsh Government's new Economic Action Plan, and we welcome the goal of 'investment with social purpose', but it is still unclear how these good intentions are being put into practice.[3] We need to see more accessible reporting and monitoring of the implementation process.
- Equal and diverse representation within Governance structures is essential to good decision making, and should be a key priority. Greater diversity on boards and leadership panels can create a broader range of ideas and perspectives, greater innovation and allow the business to appeal to different clients, as well as providing more of an accurate reflection of society. We know that this isn't just a 'nice to have', but creates real tangible results for businesses.[4]
- Transparency and communication is key, and especially important at all interfaces between Government and Businesses. There is a need for more clarity on the representation within and remit or terms of references of each of the different governance structures and bodies within the Economic Action Plan to ensure a clear and coordinated approach to gender equality.
    - This should include the vision and principles for a Feminist Government developed during Phase 2 of the Gender Equality Review.[5]
- Welsh Government also need to make a commitment that with the different approach taken within the Economic Action Plan and the focus on the foundational economy, different evidence, measures, data and voices are considered to challenge any misconceptions; otherwise we are at risk of reverting to the status quo.

[1] Chwarae Teg, The Economic Value of Gender Equality, 2018 https://chwaraeteg.com/wp-content/uploads/2019/02/The-Economic-Value-of-Gender-Equality-in-Wales-2018.pdf
[2] World Economic Forum, The Global Gender Pay Gap Report, 2018 http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf
[3] Welsh Government, Prosperity for All: Economic Action Plan, 2017 https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-02/prosperity-for-all-economic-action-plan.pdf
[4] McKinsey and Co, The Power of Parity, 2016 https://www.mckinsey.com/featured-insights/gender-equality/the-power-of-parity-advancing-womens-equality-in-the-united-kingdom
[5] Chwarae Teg, Gender Equality Review Phase 2: Vision and Language, 2019

Detailed Response:

1. **How the Welsh Government is putting arrangements in place to manage its financial support to business under its Economic Action Plan.**

1.1. With a focus on tackling inequality and investment with a social purpose at the centre of the Economic Action Plan (EAP), achieving gender equality a wider objective of the Gender Equality Review and the Wellbeing of Future Generations Act 'more equal Wales' indicator, it's crucial that Welsh Government are using their financial resources to advance gender equality.

1.2. The EAP could be clearer and more explicit in its ambition and targets for ensuring that women are able to access business support and benefit from economic growth. Our concerns so far – such as the implementation gap – are similar to those we found during Phase One of the Gender Equality Review, that promising policy proposals are not being translated into meaningful change for women in Wales.[6] Clearer goals and objectives on gender equality could help to address this gap.

1.3. There also needs to be clarity within the EAP in relation to financial planning and support for businesses after Brexit. Economic uncertainty related to Brexit will have a disproportionate impact on women, which makes the need for gender equality to be mainstreamed in funding all the more important.[7]

1.3.1. Our own Agile Nation 2 programme, which is funded by the European Social Fund and Welsh Government, supports businesses to become more equal employers, reduce their gender pay gap and adopt best practice in equality and diversity. The programme could be at risk due to loss of funding as well as many others with a focus on alleviating inequality.

1.4. It's difficult to establish how much support women-led businesses, or women hoping to start up new businesses are currently receiving from Welsh Government.

1.4.1. On 16th January, the Minister for Economy and Transport Ken Skates AM confirmed that more than 100 businesses have now signed up to the Economic Contract; but no feedback has been provided on how businesses have demonstrated their commitment to the requirements of the contract including Fair Work, or what impact this has had on women or other marginalised groups.[8]

1.5. In response to the Auditor General's Report, Welsh Government committed to reorganising financial support and taking a regionally led approach to investment; it is important that lessons about the importance of mainstreaming a gender equal approach translate to a regional level, and that this is delivered consistently across Wales.[9]

---

[6] Chwarae Teg, Rapid Review of Gender Equality: Phase One, 2018 https://www.cteg.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/final-Rapid-Review-of-Gender-Equality-Phase-One.pdf

[7] Chwarae Teg, The Implications of Brexit for Women in Wales, 2018 https://chwaraeteg.com/wp-content/uploads/2018/12/Briefing-Paper-Implications-of-Brexit-Aug-2018.pdf

[8] National Assembly for Wales, Record of Proceedings, 16th January 2019 http://record.assembly.wales/Plenary/5418#C156030

[9] Welsh Government, Letter to the Auditor General for Wales, 11th January 2019 http://senedd.assembly.wales/documents/s83052/Welsh%20Government%20response%20to%20the%20Auditor%20General%20for%20Wales%20Report%20-%2011%20January%202019.pdf

1.5.1. This should include the Welsh Government's adopted vision and principles for a Feminist Government.

2. The New Ministerial Advisory Board, which is replacing the sector panels and is intended to inform policy-making and provide external advice.

2.1. Equal representation, as well as the representation of individuals with clear understanding and experience of mainstreaming equality is essential in the make-up of key governance structures that lead on informing and advising the Welsh Government.

2.2. We welcome the gender balance of the new Ministerial Advisory Board, as well as the clear focus on responsible business within that Board. However, we also need to see active engagement from the board with other under-represented groups to ensure they are able to capture the different barriers faced by certain groups in accessing financial support for business.

2.2.1. It's particularly positive to see a representative of the social care sector appointed to the Ministerial Advisory Board, given that care is a key foundational area, and the over-representation of women in this sector; this must be recognised in order to address key challenges.

2.2.2. This engagement cannot just be limited to quantitative data, it should include meaningful discussions with community groups and organisations that can provide qualitative insights into marginalised communities' experiences of setting up or accessing financial support for businesses.

2.3. However, the gender balance and recruitment process for other key positions is still unclear:

2.3.1. It would be helpful if information about the appointed Chief Regional Officers was published and available centrally, as well as information on recruitment processes, and clarity on whether these roles are still on an interim basis, or those appointed have been made permanent.

2.3.2. The same would also be helpful for the proposed regional units, as well as information on how these will work with the Four Enterprise Hubs.

3. The overall coherence of the different ways of providing financial support to business

3.1. Welsh Government needs to ensure that in streamlining its services, financial support, as well as information and guidance on how to access that support, is reaching those who may face additional barriers to progressing in business, such as women and other marginalised groups.

3.1.1. The report on Supporting Women in Entrepreneurship found that women perceived barriers to setting up businesses and accessing financial support due to; the lack of appropriate mentors, lack of flexible and mobile funding, barriers such as childcare, lack of contacts, and limited access to business contacts and networks.[10]

[10] Welsh Government, Supporting Entepreneurial Women in Wales: An approach for Wales, January 2019 https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-01/supporting-entrepreneurial-women-in-wales-an-approach-for-wales.pdf

3.1.2. Chwarae Teg are currently undertaking research on BAME Women's experiences in (self) employment. Once this is available, it could help to inform the Welsh Government's approach to supporting all communities in Wales.

3.2. In terms of the Economy Futures Fund, we welcome this and the intention to integrate more funds into this pot. We particularly welcome the Minister's intention to extend these principles through to procurement as well, and would welcome any update on progress in this area.

3.2.1. We also welcome the suggestion from the Fair Work Commission's report that the objectives within the Economic Contract could be extended to finance provided from The Development Bank of Wales and Business Wales.[11]

3.3. The recommendations from the Panel on Supporting Entrepreneurial Women in Wales represent a positive and strong step towards mainstreaming equality initiatives within business, and the Good Practice Guide provides constructive, practical support for Businesses and other actors involved in supporting businesses at start-up and to grow.[12]

3.3.1. As well as highlighting the barriers faced by women, it also looked at attitudes held by business providers that may have been preventing more progress being made – such as the lack of recognition of the way in which cultural and institutional issues act as substantive barriers to women and other under-represented groups.[13]

3.3.2. The panel also set out a clear two year action plan to implement these recommendations, and coming into the Summer term, some of these should already be in place:

3.3.2.1. We can see positive progress on recommendations like developing a page on the Business Wales website with information and networking opportunities specific to supporting women entrepreneurs, as well as the roadshow, which are currently underway.

3.3.2.2. Going forward, updates on progress related to the gender lensing of Business Wales and other actions to support women in businesses would be useful, including data related to the recruitment of women as mentors and advisers and the commissioning of community-based projects.[14]

3.3.3. The promotion of collaboration and commitments to equality within the Be the Spark initiative are also positive in providing coherence, with useful and accessible tools on the website. There is clear and consistent encouragement for businesses from across Welsh Government.

3.3.3.1. However, should this encouragement approach not be as effective as we'd hoped within the first two years, Welsh Government should consider a more directive approach to key actors, such as lenders targets, follow up action plans and other measures that increase accountability.

---

[11] Fair Work Wales, Report of the Fair Work Commission, 2019 https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-05/fair-work-wales.pdf

[12] Welsh Government, Supporting Entepreneurial Women in Wales: An approach for Wales, January 2019 https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-01/supporting-entrepreneurial-women-in-wales-an-approach-for-wales.pdf

[13] Ibid.

[14] Business Wales, Supporting Entrepreneurial Women in Wales: Two Year Action Plan, January 2019 https://businesswales.gov.wales/sites/business-wales/files/Two%20Year%20Action%20Plan%20ENG.pdf

4. How transparent access to financial support is, as well as how and why the Welsh Government decides which mechanism it uses to provide that support

4.1. There is poor transparency across the board in terms of the real impact that implementation of the Economic Action plan is having for businesses and individuals; particularly women and other groups who face additional barriers to accessing financial support.

4.1.1. We know that good work is being done, but scrutiny and accountability both within Welsh Government and externally is crucial to ensuring that the implementation gap does not widen.

4.2. This lack of transparency is particularly concerning when it comes to support for the Foundational sectors, which have been identified as a key priority.

4.2.1. Concerns were raised by the Economy, Infrastructure and Skills Committee on 21st November 2018 that no progress had been made on spending committed to support enabling the foundational economy in Wales, and future plans were vague.[15]

4.2.2. While a 'single and integrated enabling plan' is a positive approach, we have a number of concerns:

4.2.2.1. While a sub-group of the Ministerial Advisory Board has been established to focus on the foundational economy, it is essential that this includes a representative who can advise from a gender and equalities perspective given the unique gendered problems that exist within certain areas of the Foundational sector; particularly care and food and drink. Clarity on the membership of this group would be appreciated.

4.2.2.2. We are also concerned about the aim to identify strategic challenges and opportunities common to all four sectors, and formulate policy responses. A wealth of information is already available about the strategic challenges facing these sectors, including our own report on Decent Work, as well as those produced by Oxfam Cymru and the IWA.[16] Therefore, at this stage Welsh Government should be focusing on action and implementation.

4.2.2.3. Clarity would also be helpful on how the Fair Work Commission is feeding into this area, as we know Fair Work is a key challenge within the foundational sectors.

[15] National Assembly for Wales, Economy Infrastructure and Skills Committee: Scrutiny of the Economic Action Plan and In-Year Budget 2018-19, September 2018 http://www.senedd.assembly.wales/documents/s83071/EIS5-02-19P4%20Letter%20from%20the%20Minister%20for%20Economy%20and%20Transport%20to%20Chair.pdf

[16] Chwarae Teg, Decent Work for Women in Wales, 2018 https://chwaraeteg.com/research/decent-work/

Conclusion:

The Welsh Government has made clear commitments to, and emphasised the importance of gender equality in ensuring economic prosperity in Wales. The Economic Action plan and the proposals within it are a positive step towards embedding equality across the board. However, without effective reporting, monitoring and scrutiny of the implementation progress, and without women's voices at the helm of decision-making within this process, there is a risk that its impact might be limited.

We will continue to closely monitor the implementation of the Economic Action Plan and the impact is has on the lives of ordinary women across Wales.

For further information please contact:

Natasha Davies
Policy and Research Lead

Natasha.davies@chwaraeteg.com

07837 284695

Polly Winn
Policy and Communications Partner

Polly.Winn@chwaraeteg.com

07825 965580

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus / Public Accounts Committee
PAC(5)-12-19 P7

11 Hydref 2018

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Auditor General for Wales

Caffael Capasiti Trin Gwastraff Gweddilliol a Gwastraff Bwyd

WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Mae'r adroddiad yma wedi cael ei baratoi i'w gyflwyno i'r Cynulliad Cenedlaethol yn unol â Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

Roedd tîm astudio Swyddfa Archwilio Cymru yn cynnwys Jeremy Morgan, Emily Owen ac Andy Phillips, o dan gyfarwyddyd Matthew Mortlock.

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol o'r Cynulliad Cenedlaethol ac o lywodraeth. Mae'n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus sy'n gysylltiedig â hi ac a noddir ganddi, gan gynnwys cyrff y GIG. Mae ganddo'r pŵer i gyflwyno adroddiadau i'r Cynulliad Cenedlaethol ar ddarbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd a wna'r sefydliadau hynny o'u hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau, a sut y gallent wella'r defnydd hwnnw.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, mae'n cynnal astudiaethau gwerth am arian mewn llywodraeth leol ac yn arolygu cydymffurfiaeth gydag anghenion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sydd yn fwrdd statudol wedi'i sefydlu ar gyfer y nod hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2018

Cewch ailddefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys y logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Os byddwch yn ei ailddefnyddio, rhaid i chi ei ailddefnyddio'n gywir ac nid mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid rhoi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle nodwyd deunydd hawlfraint unrhyw drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei ailddefnyddio.

Am fwy o wybodaeth, neu os ydych angen unrhyw un o'n cyhoeddiadau mewn ffurf ac/neu iaith wahanol, cysylltwch â ni drwy ffonio 029 2032 0500 neu drwy e-bostio post@archwilio.cymru. Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Gallwch ysgrifennu atom hefyd, yn Gymraeg neu'n Saesneg, a byddwn yn ymateb yn yr iaith rydych chi wedi ei defnyddio. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

This document is also available in English.

Cynnwys

	Adroddiad cryno	6
	Crynodeb	6
	Argymhellion	12
1	Sefydlodd Llywodraeth Cymru raglen wedi'i rheoli'n dda i helpu cynghorau i gaffael capasiti er mwyn trin gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol, ond mae rhai risgiau'n bodoli o hyd	16
	Er mwyn ennill cefnogaeth Llywodraeth Cymru, roedd yn rhaid i brosiectau fodloni meini prawf penodol, gan gynnwys y dewis o dechnoleg	17
	Rheolwyd y Rhaglen yn dda gan Lywodraeth Cymru, gyda phwyslais clir ar gydweithio	21
	Defnyddiai'r Rhaglen ymagwedd rheoli prosiect gyson a thrwyadl, a oedd yn gweithio'n dda er bod profiad yn brin mewn rhai cynghorau	27
	Rhagamcennir mai tua £1.4 biliwn fydd cost y Rhaglen hyd 2044-45, sydd yn is na'r amcangyfrifon cychwynnol. Fodd bynnag, bydd hyn yn dibynnu ar faint o wastraff sydd angen ei drin	31
	Ceir risgiau o hyd yn gysylltiedig â phrosiectau gwastraff gweddilliol yn enwedig, ac nid yw'r amcangyfrifon a ddefnyddiwyd yn sail ar gyfer y contractau hyn yn gyson iawn â dyhead cyffredinol Llywodraeth Cymru o sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050	42

2 Dewisodd amryw o gynghorau beidio cymryd rhan yn y Rhaglen gan fod ganddynt eu trefniadau eu hunain, ond mae angen o hyd i rai ohonynt ganfod opsiynau eraill yn lle tirlenwi ar gyfer y tymor hwy 47

Ar y cyfan, mae cynghorau sy'n gweithredu y tu allan i'r Rhaglen yn ysgwyddo costau trin gwastraff gweddilliol uwch ac mae rhai ohonynt yn dal i ddibynnu ar safleoedd tirlenwi 48

Mae gan bum cyngor brosiectau gwastraff bwyd y tu allan i'r Rhaglen, er bod canolrif costau'r prosiectau hynny'n debyg 51

Yn sgil caffael capasiti trin gwastraff newydd, mae'r ddibyniaeth ar safleoedd tirlenwi wedi gostwng yn sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf 52

Atodiadau

Atodiad 1 – Dulliau archwilio 57

Atodiad 2 – Prosiectau'r Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff 58

Adroddiad cryno

Crynodeb

1 Mae rheoli gwastraff yn fater pwysig a chymhleth sydd yn cynnwys amrywiaeth o ymagweddau sydd yn wahanol i'w gilydd ond yn gysylltiedig. Mae Hierarchaeth Gwastraff yr Undeb Ewropeaidd (Dangosyn 1) yn adlewyrchu'r egwyddor bod atal gwastraff rhag cael ei greu, neu baratoi gwastraff i'w ailddefnyddio, yn llawer mwy buddiol i'r amgylchedd nag ailgylchu, sydd yn ei dro yn fwy buddiol i'r amgylchedd na ffyrdd eraill o adfer, fel adfer ynni o wastraff. Ar waelod yr hierarchaeth, nad yw'n fuddiol iawn o safbwynt yr amgylchedd, ceir gwaredu gwastraff mewn ffordd lle na chaiff unrhyw ynni ei adfer.

Dangosyn 1 – Hierarchaeth Gwastraff yr Undeb Ewropeaidd

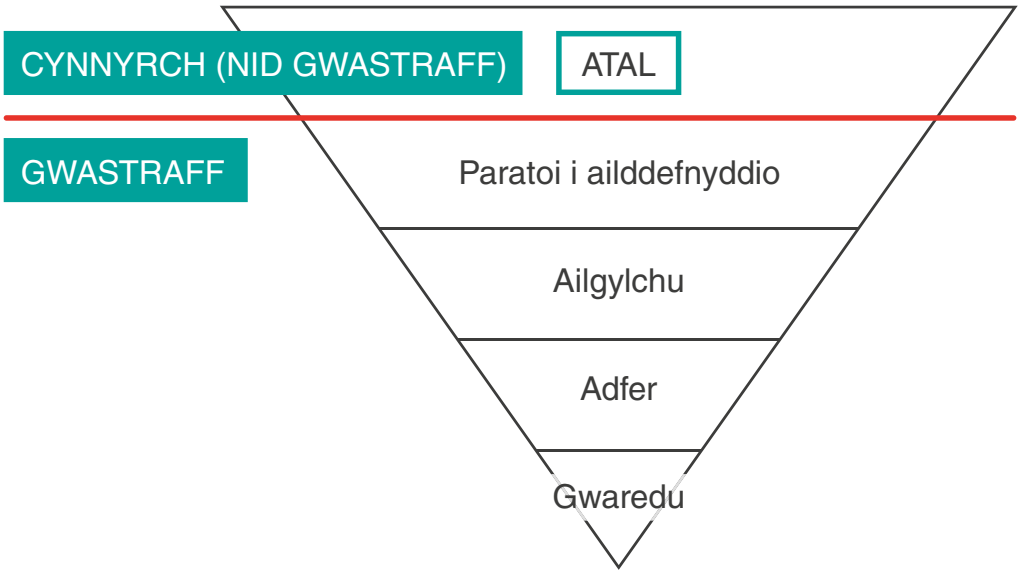

Ffynhonnell: Cyfarwyddeb 2008/98/EC ar wastraff (Cyfarwyddeb y Fframwaith Gwastraff)[1]

1 Cafodd y Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff gyntaf [75/442/EEC] ei diwygio ym 1991 yn sgil Cyfarwyddeb [91/692/EEC] ac eto yn 2008 yn sgil Cyfarwyddeb Gwastraff [2008/98/EC]. Ar wahân i'r Cyfarwyddebau hyn, mae'r 'Gyfarwyddeb Tirlenwi' [1999/31/EC] yn rheoleiddio'r defnydd o safleoedd tirlenwi yn yr Undeb Ewropeaidd.

2 Mae'r adroddiad hwn yn canolbwyntio ar ddarparu seilwaith ar gyfer ailgylchu gwastraff bwyd drwy dreulio anaerobig ac adfer drwy droi gwastraff yn ynni. Mae'n un o gyfres o dri darn cysylltiedig ar reoli gwastraff yng Nghymru a gyhoeddir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Yn y ddau ddarn arall o waith ystyriwyd materion yn gysylltiedig ag atal gwastraff ac ailgylchu trefol.

3 Mae 'Cyfarwyddeb Tirlenwi'[2] yr UE yn ei gwneud hi'n ddyletswydd statudol i'r DU leihau'r gwastraff bioddiraddadwy[3] a anfonir i safleoedd tirlenwi. Ceir risgiau amgylcheddol yn gysylltiedig â rhoi gwastraff mewn safleoedd tirlenwi, yn enwedig o ran y newid yn yr hinsawdd ac ansawdd dŵr (Dangosyn 2).Fel aelod-wladwriaeth o'r UE, mae perygl i'r DU wynebu dirwyon sylweddol os nad yw'n cyrraedd targedau i leihau'r gwastraff a anfonir i safleoedd tirlenwi.

4 Yn 2002-03, penderfynodd Llywodraeth Cymru mai'r ffordd orau o hyrwyddo arallgyfeirio gwastraff o safleoedd tirlenwi oedd gosod targedau ailgylchu heriol. Yn 2004, cymerodd Llywodraeth Cymru gamau pellach drwy gyflwyno deddfwriaeth i gyfyngu ar y swm o wastraff bioddiraddadwy y gellid ei yrru i safle tirlenwi[4]. Yn 2008, adroddodd Gwasanaeth Ymchwil Aelodau Cynulliad Cenedlaethol Cymru y byddai 15 o awdurdodau lleol yng Nghymru yn methu cyrraedd targedau Cyfarwyddeb Tirlenwi 2012-13, pe bai'r tueddiadau a oedd i'w gweld ar y pryd yn parhau. Canlyniad hynny fyddai dirwyon o bron i £27 miliwn[5]. Cafwyd cynnydd mewn rhai cynghorau yn y swm o wastraff a anfonwyd i safleoedd tirlenwi yn y cyfnod 2012-13, ond ni chafwyd unrhyw ddirwyon oherwydd cyfradd y cynnydd hwnnw.

5 Ym mis Mehefin 2010, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei strategaeth ar gyfer rheoli gwastraff, **Tuag at Ddyfodol Diwastraff, Cymru'n Un, Cenedl Un Blaned** (y strategaeth). Mae'r strategaeth a'r dogfennau sy'n ei hategu yn nodi cynllun ar gyfer rheoli adnoddau gwastraff mewn modd cynaliadwy hyd 2050. Er mwyn cwrdd â'i ddyheadau a nodir yn y strategaeth, penderfynodd Llywodraeth Cymru na allai cynghorau barhau â'r arfer o yrru'r rhan fwyaf o'u bwyd a'u gwastraff gweddilliol (a elwir yn aml yn wastraff 'bag du') i safleoedd tirlenwi Fodd bynnag, ar gyfer hynny roedd angen newid darpariaeth gwasanaeth yn ogystal ag ymagwedd cynghorau at drin a gwaredu gwastraff i raddau sylweddol.

2 Cyfarwyddeb Cyngor 1999/31/EC o 26 Ebrill 1999 ar roi gwastraff mewn safleoedd tirlenwi.

3 Mae gwastraff bioddiraddadwy yn cynnwys unrhyw fater organig mewn gwastraff y gellir ei dorri i lawr yn garbon deuocsid, dŵr, methan neu folecylau organig syml drwy ficro-organebau a phethau eraill byw gan ddefnyddio compostio, treuliad aerobig, treuliad anaerobig eu brosesau tebyg.

4 Cyflwynodd Llywodraeth Cymru Reoliadau Cynllun Lwfansau Tirlenwi (Cymru) 2004 mewn ymateb i Gyfarwyddeb Cyngor 1999/31/EC o 26 Ebrill 1999 ar roi gwastraff mewn safleoedd tirlenwi.

5 Cynulliad Cenedlaethol Cymru, Gwasanaeth Ymchwil yr Aelodau: **Briff Testun – rheoli gwastraff**, Medi 2008

Dangosyn 2 – effeithiau rhoi gwastraff mewn safleoedd tirlenwi

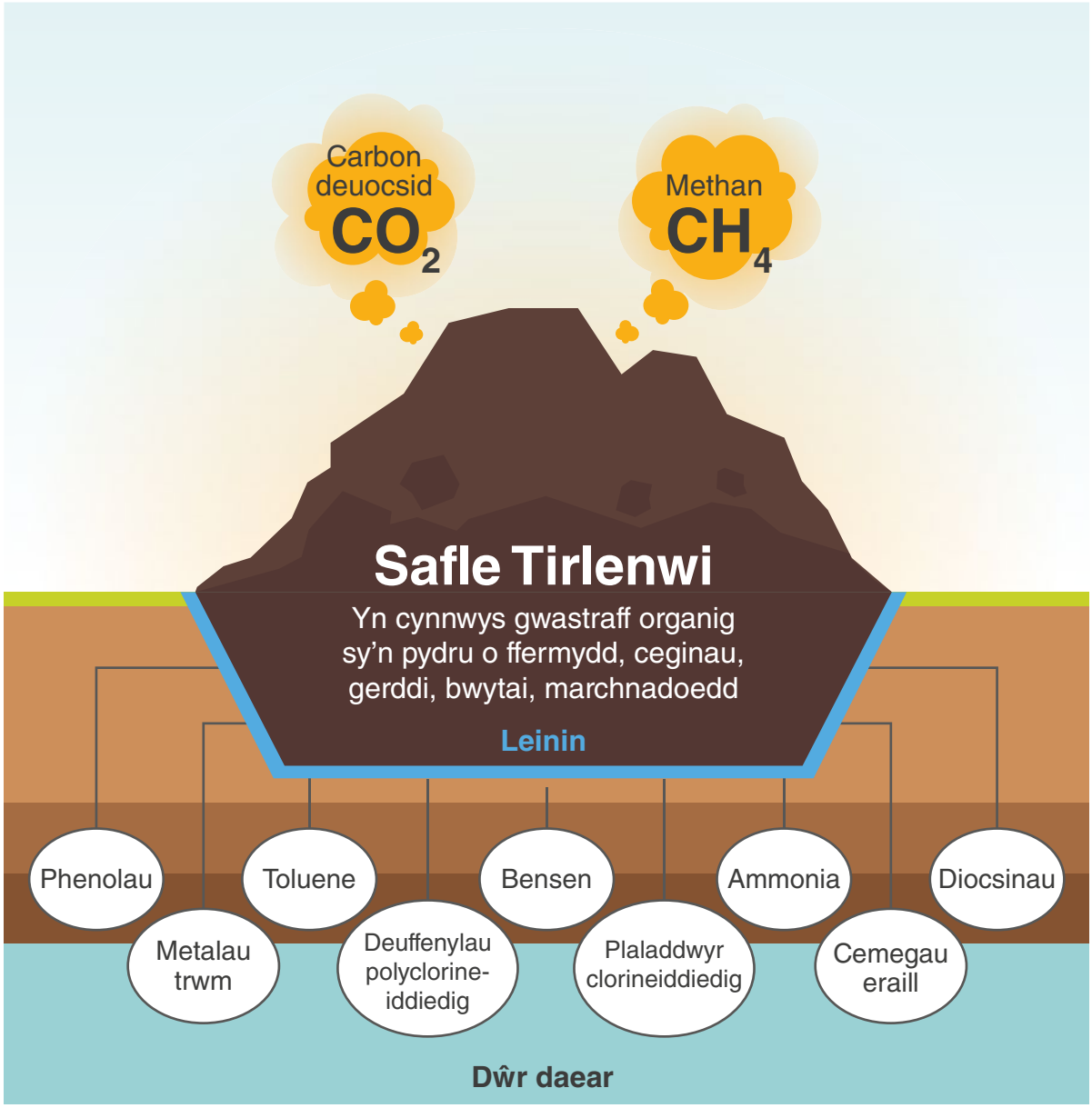

Tudalen y pecyn 113

6 **Yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff**, awgrymwyd y dylai cynghorau gyflawni'r newid hwn drwy anfon gwastraff gweddilliol i weithfeydd trin 'ynni o wastraff' effeithlon iawn, a gwastraff bwyd i weithfeydd treulio anaerobig. Dyhead Llywodraeth Cymru ar gyfer gwastraff gweddilliol yw y bydd camau gwell i atal gwastraff a defnydd a chynhyrchiant cynaliadwy yn golygu y bydd yr angen i gael gwared â gwastraff gweddilliol yn lleihau'n raddol , ac y bydd 100% o wastraff a gynhyrchir yn cael ei ailddefnyddio neu ei ailgylchu. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu adolygu **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** yn 2018. Cyn yr adolygiad hwnnw, y mae wedi comisiynu gwerthusiad o gynllun gwastraff strategol Cymru, gan gynnwys y budd economaidd, yn erbyn Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015[6].

7 Penderfynodd Llywodraeth Cymru y byddai cynghorau'n elwa ar gymorth ariannol, technegol a chyfreithiol i'w helpu i gyflwyno'r newidiadau sylweddol hyn i arferion rheoli gwastraff.Yn 2008, cychwynnodd Llywodraeth Cymru'r Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff (y Rhaglen) i gynorthwyo cynghorau i gaffael capasiti hirdymor i drin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd (Bocs 1).

6 Cyfres o ddogfennau sy'n cynnwys cynllun rheoli gwastraff statudol Cymru. Mae'n cynnwys nifer o gynlluniau sector a'r Rhaglen Atal Gwastraff.

Bocs 1 – Y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff

Roedd y Rhaglen yn darparu cymorth ariannol i gynghorau neu bartneriaethau unigol gaffael contractau i drin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd yn y tymor hir. Mae'r Rhaglen yn cynnwys deg prosiect, y mae 19 cyngor yn ymwneud â hwy. Mae tri o'r prosiectau'n ymdrin â gwastraff gweddilliol a saith yn ymdrin â gwastraff bwyd. Daeth cam caffael y rhaglen i ben ym mis Mawrth 2018, ac mae prosiectau wedi caffael y capasiti angenrheidiol i drin eu gwastraff mewn cyfleusterau a ddarperir gan y sector preifat. Yn Atodiad 2 ceir manylion am y prosiectau unigol, y mae'r rhan fwyaf ohonynt yn cynnwys mwy nag un cyngor.

Mae Llywodraeth Cymru yn rhoi cymorth ariannol parhaus i brosiectau ar ffurf cyfraniad sefydlog at ffioedd clwyd drwy gydol cam gweithredol prosiectau. Mae cyfraniad sefydlog Llywodraeth Cymru yn seiliedig ar 25% o'r ffioedd clwyd a amcangyfrifir yn achosion busnes terfynol y prosiectau, lle nad yw wedi gwneud cyfraniad cyfalaf (gweler isod). Bydd cyfraniadau'r cynghorau at weddill y ffioedd clwyd yn dibynnu yn y pen draw ar swm y gwastraff a anfonir i gyfleuster. Mae ffioedd clwyd yn daladwy o'r adeg pan fydd gwasanaeth yn cychwyn am gyfnod uchafswm o 15 blynedd ar gyfer prosiectau gwastraff bwyd, a 25 mlynedd ar gyfer prosiectau gwastraff gweddilliol.

Contractau gwasanaeth oedd chwech o'r deg prosiect lle'r oedd darparydd y sector preifat yn adeiladu'r cyfleuster ar ei gost a'i fenter ei hun. Roedd y pedwar prosiect a oedd yn weddill (tri phrosiect gwastraff bwyd ac un prosiect gwastraff gweddilliol) yn cynnwys adeiladu cyfleuster, y talwyd amdano'n rhannol gan bartneriaid yr awdurdod lleol yn ystod y contract yn rhan o'r ffioedd clwyd. Yn y pedwar achos hwnnw bydd y cyfleuster yn dychwelyd i berchnogaeth yr awdurdod lleol ar ddiwedd y contract. Darparodd Llywodraeth Cymru gyfanswm o £3.5 miliwn o gyfraniadau cyfalaf ar gyfer y tri phrosiect gwastraff bwyd.

Ar gyfer y pedair prosiect hyn, mae Llywodraeth Cymru wedi seilio ei gyfraniad at ffioedd clwyd ar 15% o gyfanswm y ffioedd clwyd a amcangyfrifwyd yn achosion busnes terfynol y prosiectau ar gyfer y tri phrosiect gwastraff bwyd, a 25% ar gyfer prosiect gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru.

Mae naw o'r contractau o fewn y Rhaglen yn gweithredu ar hyn o bryd â'r cyfleusterau perthnasol yn derbyn gwastraff. Mae'r cyfleuster y mae prosiect gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru yn bwriadu ei ddefnyddio yn cael ei adeiladu, a bwriedir iddo fod yn weithredol ym mis Medi/Hydref 2019.

Yn gynnar yn ystod y Rhaglen, yn 2010, roedd angen neilltuol i wyro gwastraff trefol bioddiraddadwy o safleoedd tirlenwi gan fod amryw o gynghorau bron â mynd heibio eu huchafswm tirlenwi. O ganlyniad i hyn, rhoddodd Llywodraeth Cymru'r flaenoriaeth i gefnogi prosiectau gwastraff bwyd yn hytrach na phrosiectau gwastraff gweddilliol.

8 Mae'r adroddiad hwn yn canolbwyntio ar drefniadau i gaffael capasiti trin gwastraff drwy'r Rhaglen. Y mae hefyd yn disgrifio'r trefniadau a wnaed gan gynghorau y tu allan i'r Rhaglen , ac effaith gyffredinol gwyro gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd o safleoedd tirlenwi. Nid yw'r adroddiad yn ystyried lleoliad na phenderfyniadau cynllunio ynghylch cyfleusterau rheoli gwastraff newydd. Ceir amlinelliad o'n dulliau archwilio yn Atodiad 1. Ni wnaethom edrych yn fanwl ar y broses o gaffael pob prosiect, gan ganolbwyntio yn lle hynny ar reolaeth gyffredinoly Rhaglen.

9 **At ei gilydd, gwelsom fod Llywodraeth Cymru wedi sefydlu rhaglen wedi'i rheoli'n dda i helpu cynghorau i gaffael capasiti er mwyn trin gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol, ond bod rhai risgiau'n bodoli o hyd. Dewisodd amryw o gynghorau beidio cymryd rhan yn y Rhaglen gan fod ganddynt eu trefniadau eu hunain, ond mae angen o hyd i rai ohonynt ganfod opsiynau eraill yn lle tirlenwi ar gyfer y tymor hwy.**

10 Nododd Llywodraeth Cymru feini prawf penodol yr oedd yn rhaid i brosiectau eu bodloni er mwyn sicrhau cymorth ariannol drwy'r Rhaglen, yn benodol ynghylch y dewis o dechnoleg. Mabwysiadwyd ymagwedd glir a strwythuredig er mwyn rheoli'r rhaglen, a gwnaeth Llywodraeth Cymru ddefnydd da o wybodaeth arbenigol. Anogodd Llywodraeth Cymru bartneriaethau rhwng cynghorau i wella gwerth am arian drwy arbedion maint ac er mwyn denu mwy o ddiddordeb o'r sector preifat, er y cafwyd anawsterau mewn rhai achosion. Defnyddiodd y Rhaglen ymagwedd gyson a thrwyadl i reoli'r prosiect, fu'n llwyddiant ar y cyfan er bod y profiad o gaffael capasiti seilwaith gwastraff yn brin mewn rhai cynghorau.

11 Rhagamcennir y bydd y Rhaglen yn costio oddeutu £1.4 biliwn hyd 2044-45. Mae hyn £850 miliwn yn is na'r hyn a awgrymwyd yn amcangyfrifon cychwynnol achosion busnes amlinellol y prosiectau, ond bydd yn dibynnu ar swm y gwastraff y mae angen ei drin. Mae'n rhy fuan i farnu ynghylch y gwerth am arian a gynigir drwy'r contractau. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl cyfrannu tua £342 miliwn at y costau o £1.4 biliwn a amcangyfrifwyd, gan wneud capasiti trin gwastraff yn fwy fforddiadwy i gynghorau.Ceir risgiau o hyd yn gysylltiedig â phrosiectau gwastraff gweddilliol yn enwedig, ac nid yw'r amcangyfrifon a ddefnyddiwyd yn sail ar gyfer y contractau hyn yn gyson iawn â dyhead cyffredinol Llywodraeth Cymru o sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050[7]. Mae strwythurau ffioedd clwyd yn achosi rhai risgiau ariannol i gynghorau, yn dibynnu ar swm y gwastraff gweddilliol a gaiff ei drin. Mae prosiectau wedi llwyddo i drosglwyddo rhai risgiau eraill i'r sector preifat, ond nid yw'r contractau hirdymor hyn yn cynnwys cymalau terfynu.

7 Mae'r rhagamcanion ar gyfer y tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn tybio y bydd yn dal angen i gynghorau drin symiau sylweddol o wastraff gweddilliol y tu hwnt i 2040.

12 Ar y cyfan, mae cynghorau sy'n gweithredu prosiectau gwastraff gweddilliol y tu allan i'r rhaglen yn ysgwyddo costau uwch, ond mae canolrif y costau trin gwastraff bwyd yn debyg i brosiectau sydd oddi mewn i'r Rhaglen. Er bod rhai cynghorau'n dal i ddibynnu ar safleoedd tirlenwi, mae'r ddibyniaeth ar safleoedd tirlenwi wedi gostwng yn sylweddol ledled Cymru wrth gaffael capasiti trin gwastraff newydd yn y blynyddoedd diwethaf.

Argymhellion

13 Bydd y contractau 15 mlynedd ar gyfer y prosiectau gwastraff bwyd yn dechrau dod i ben yn 2027. Nid ydym wedi gwneud unrhyw argymhellion ffurfiol ynghylch cynllunio ar gyfer trefniadau contractio y tu hwnt i oes y contractau cyfredol. Pedair blynedd oedd yr amser cyfartalog rhwng cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer yr achos busnes amlinellol a gweithredu'r saith prosiect gwastraff bwyd gweithredol . Ni fyddem y disgwyl iddi gymryd cymaint â hynny o amser i gynllunio unrhyw drefniadau contractio newydd. Serch hynny, bydd angen i bartneriaethau sicrhau bod ganddynt gyfnod rhagarweiniol digonol er mwyn datblygu a phenderfynu ynghylch prosiectau olynol gan gynnwys adolygu'r budd a wireddwyd yn sgil y prosiectau cyfredol.

Argymhellion

A1 Mae'r rhagamcanion ar gyfer y tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn y Rhaglen yn tybio y bydd cyfanswm y gwastraff gweddilliol yn cynyddu hyd ddiwedd y contractau, ar draws y 14 o gynghorau sy'n cymryd rhan. Os yw'r rhagamcanion hyn yn gywir, byddai angen i rywbeth mawr ddigwydd ar ôl 2040 er mwyn cyrraedd sefyllfa dim gwastraff ar draws yr ardaloedd cyngor hyn erbyn 2050. Os nad yw'r rhagamcanion yn gywir, ceir risg y bydd cynghorau'n talu am gapasiti na fydd ei angen arnynt . **Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru:**

- **wrth adolygu strategaeth Tuag at Ddyfodol Diwastraff, ystyried sut mae ei huchelgais o sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050 yn gyson â'r rhagamcanion cyfredol ar gyfer trin gwastraff gweddilliol; a**
- **gweithio gyda chynghorau i ystyried effaith newidiadau mewn rhagamcanion ar gost debygol prosiectau gwastraff gweddilliol, ac unrhyw gamau lliniarol y mae angen eu cymryd i reoli'r costau hyn.**

Argymhellion

A2 Hyd yma, mae cymorth rhaglen Llywodraeth Cymru wedi canolbwyntio'n bennaf ar ddatblygu a chaffael prosiectau. Gan fod y rhan fwyaf o'r prosiectau bellach yn weithredol, mae'r sylw wedi troi tuag at reoli contractau. **Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru barhau i oruchwylio prosiectau yn ystod y cam gweithredol drwy**:

- **adeiladu ar ei model presennol, lle mae'n darparu unigolion profiadol i gynorthwyo i ddatblygu a chaffael prosiectau, a gwneud yn siŵr bod mewnbwn ar gael er mwyn cynorthwyo i reoli contractau os oes angen;**
- **nodi ei disgwyliadau gan gynghorau o ran rheoli contractau;**
- **sicrhau bod partneriaethau'n ailystyried eu rhagamcanion gwastraff a'r risgiau cysylltiedig bob hyn a hyn, er enghraifft er mwyn adlewyrchu amcanestyniadau cyfredol o'r boblogaeth neu ragolygon economaidd; a**
- **chael gwybodaeth reoli sylfaenol gan bartneriaethau ynghylch ffioedd clwyd a daladwy, faint o wastraff a anfonwyd i'r cyfleusterau ac ansawdd gwasanaeth y contractwr.**

Dangosyn 3 – partneriaethau trin gwastraff bwyd

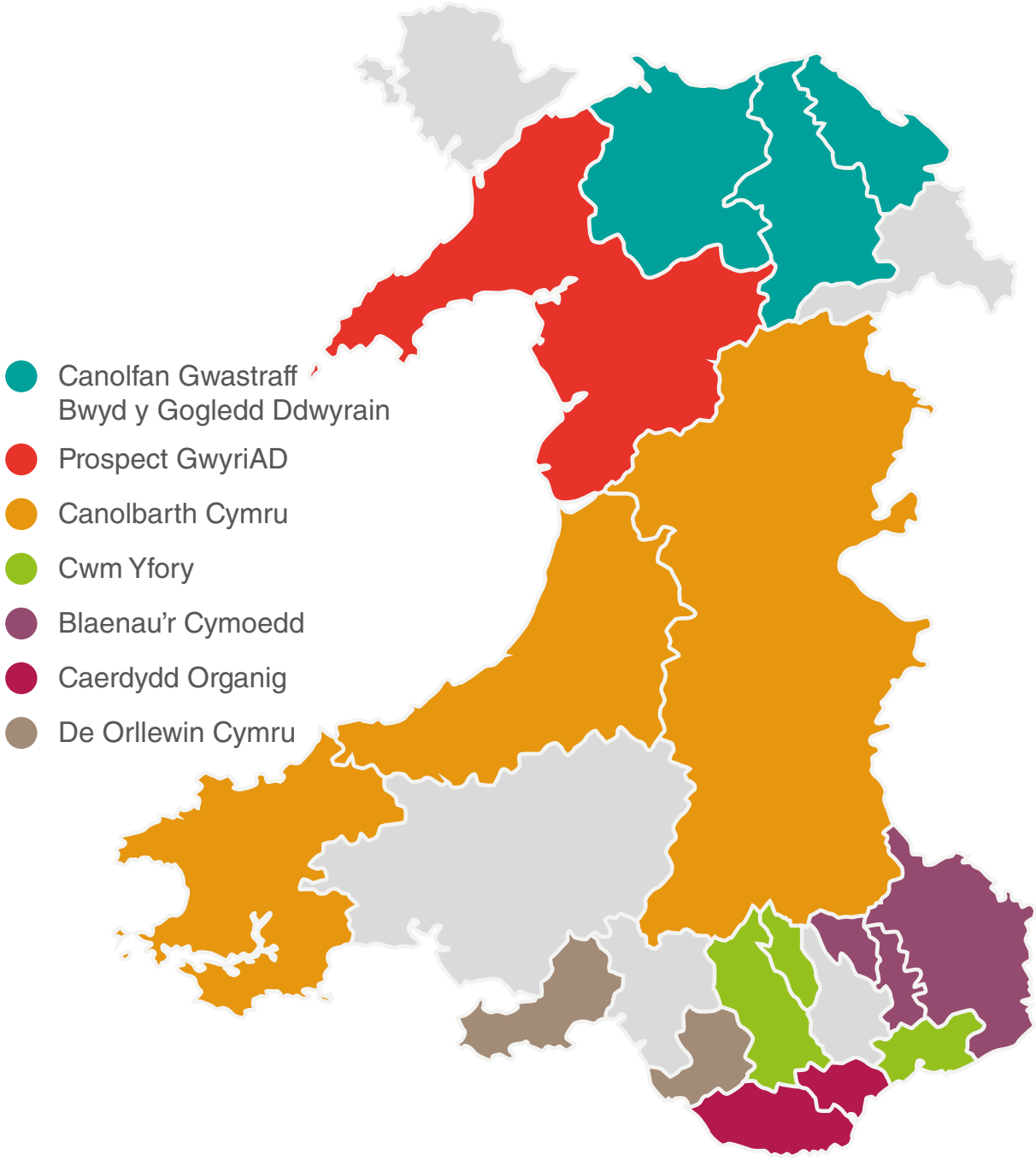

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

Dangosyn 4 – partneriaethau trin gwastraff gweddilliol

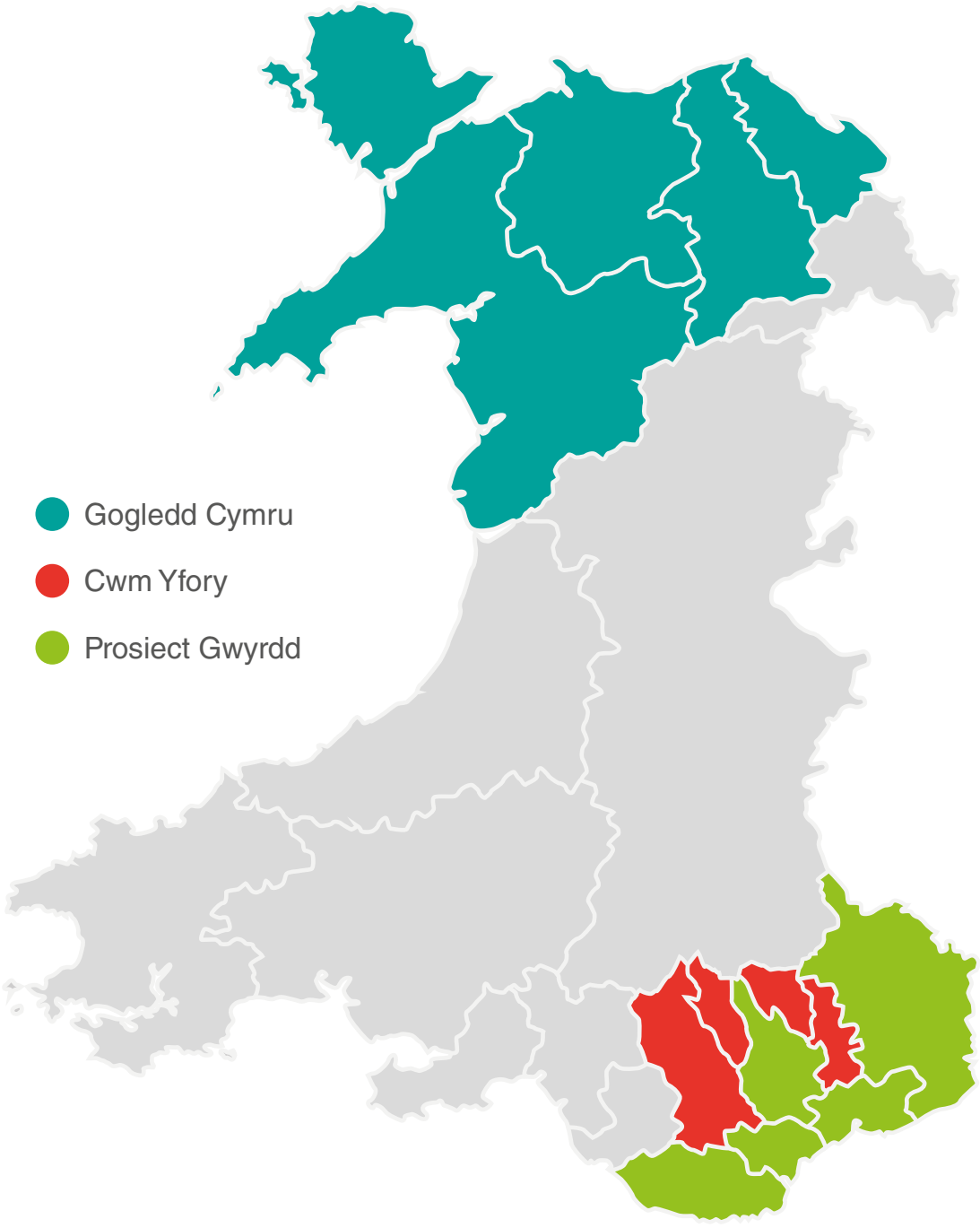

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

Rhan 1

Sefydlodd Llywodraeth Cymru raglen wedi'i rheoli'n dda i helpu cynghorau i gaffael capasiti er mwyn trin gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol, ond mae rhai risgiau'n bodoli o hyd

1.1 Yn y rhan hon o'r adroddiad, archwilir y modd yr aethpwyd ati i ddatblygu a chaffael prosiectau o fewn y Rhaglen. Ystyrir hefyd gostau rhagamcanol y prosiectau ar hyd eu hoes, a rhai o'r risgiau wrth gaffael contractau hirdymor yng nghyd-destun ansicrwydd ynghylch faint o wastraff a allai gael ei gynhyrchu.

Er mwyn ennill cefnogaeth Llywodraeth Cymru, roedd yn rhaid i brosiectau fodloni meini prawf penodol, gan gynnwys y dewis o dechnoleg

1.2 Er mwyn ennill cefnogaeth Llywodraeth Cymru yn rhan o'r Rhaglen, roedd yn rhaid i brosiectau fodloni'r meini prawf a ganlyn:

a roedd yn rhaid i'r datrysiad technegol fod yn gyson â gofynion Llywodraeth Cymru ar gyfer y driniaeth drwy brosesu bwyd neu wastraff gweddilliol;

b bod yn gyson â pholisi gwastraff Llywodraeth Cymru, sef ailgylchu cymaint o wastraff ag sy'n bosibl;

c dangos bod gan y timau prosiect y gallu a'r capasiti gofynnol i gaffael a rheoli'r prosiectau; a

ch datblygu strategaeth rheoli risg er mwyn anelu i drosglwyddo risg i'r parti sy'n fwyaf addas i'w rheoli.

1.3 Roedd y dewis o dechnoleg o bwysigrwydd neilltuol. Fel yr amlinellir yn **Tuag at Ddyfodol Diwastraff**, argymhellodd Llywodraeth Cymru y dylai prosiectau gwastraff bwyd defnyddio technoleg treulio anaerobig (Dangosyn 5). Ar gyfer prosiectau a gefnogir drwy'r Rhaglen, mae'n rhaid i'r gweithfeydd treulio anaerobig hyn gynhyrchu ynni adnewyddadwy/tanwydd a deunydd traul[8] o ansawdd uchelhyd at safon PAS110[9] y gellir eu defnyddio fel gwrtaith neu i wella ansawdd pridd.

8 Sylwedd llawn maeth yw deunydd traul, a gynhyrchir drwy dreuliad anaerobig, ac y gellir ei ddefnyddio fel gwrtaith.

9 Mae safon PAS100 Sefydliad Safonau Prydain yn fanyleb y gall cynhyrchwyr ei defnyddio i wirio bod deunydd traul o ansawdd cyson a'i fod yn addas i'r diben.

1.4 Mae'n ofynnol i brosiectau gwastraff gweddilliol ddefnyddio technoleg sy'n gwneud defnydd effeithlon iawn o ynni, sy'n cyd-fynd â safon R1 yr UE (Dangosyn 6). Mae hyn yn golygu bod yn rhaid i'r cyfleuster fod wedi'i ddosbarthu'n gyfleuster sy'n 'adfer ynni' yn hytrach na 'gwaredu gwastraff'. Mae gofyniad Llywodraeth Cymru am statws PAS110 ac R1 ar gyfer prosiectau seilwaith gwastraff sy'n derbyn cymorth ariannol uniongyrchol gan y llywodraeth yn unigryw ymhlith llywodraethau'r DU[10]. Yn y tri phrosiect ar gyfer gwastraff gweddilliol dewiswyd defnyddio technoleg troi gwastraff yn ynni. Mae technoleg troi gwastraff yn ynni yn cyd-fynd yn well â chyflawni statws R1 nag opsiynau eraill fel triniaeth fiolegol fecanyddol[11], sydd yn cynnig datrysiad anghyflawn, gan greu gwastraff gweddilliol pellach y mae angen ei drin.

10 Os bydd cyfleusterau'n colli'r statws PAS 110 neu R1, mae gan Lywodraeth Cymru'r hawl i dynnu cyllid yn ôl nes bo'r problemau wedi'u datrys. Mae'r contractau'n cynnwys proses i ddatrys problemau.

11 System trin fecanyddol a biolegol yw math o gyfleuster prosesu gwastraff sy'n cyfuno cyfleuster didoli â math o driniaeth fiolegol fel compostio neu dreulio anaerobig.

Dangosyn 5 – sut mae treuliad anaerobig yn gweithio

Cyfres o brosesau biolegol yw treuliad anaerobig lle bydd micro-organebau yn torri deunydd bioddiraddadwy i lawr mewn amgylchedd heb ocsigen. Er bod y broses yn cynhyrchu nwyon tŷ gwydr, ni chaiff y nwyon hynny eu rhyddhau i'r amgylchedd. Caiff y nwyon hyn eu llosgi i gynhyrchu trydan a gwres neu eu prosesu'n nwy naturiol ac yn danwydd trafnidiaeth adnewyddadwy.

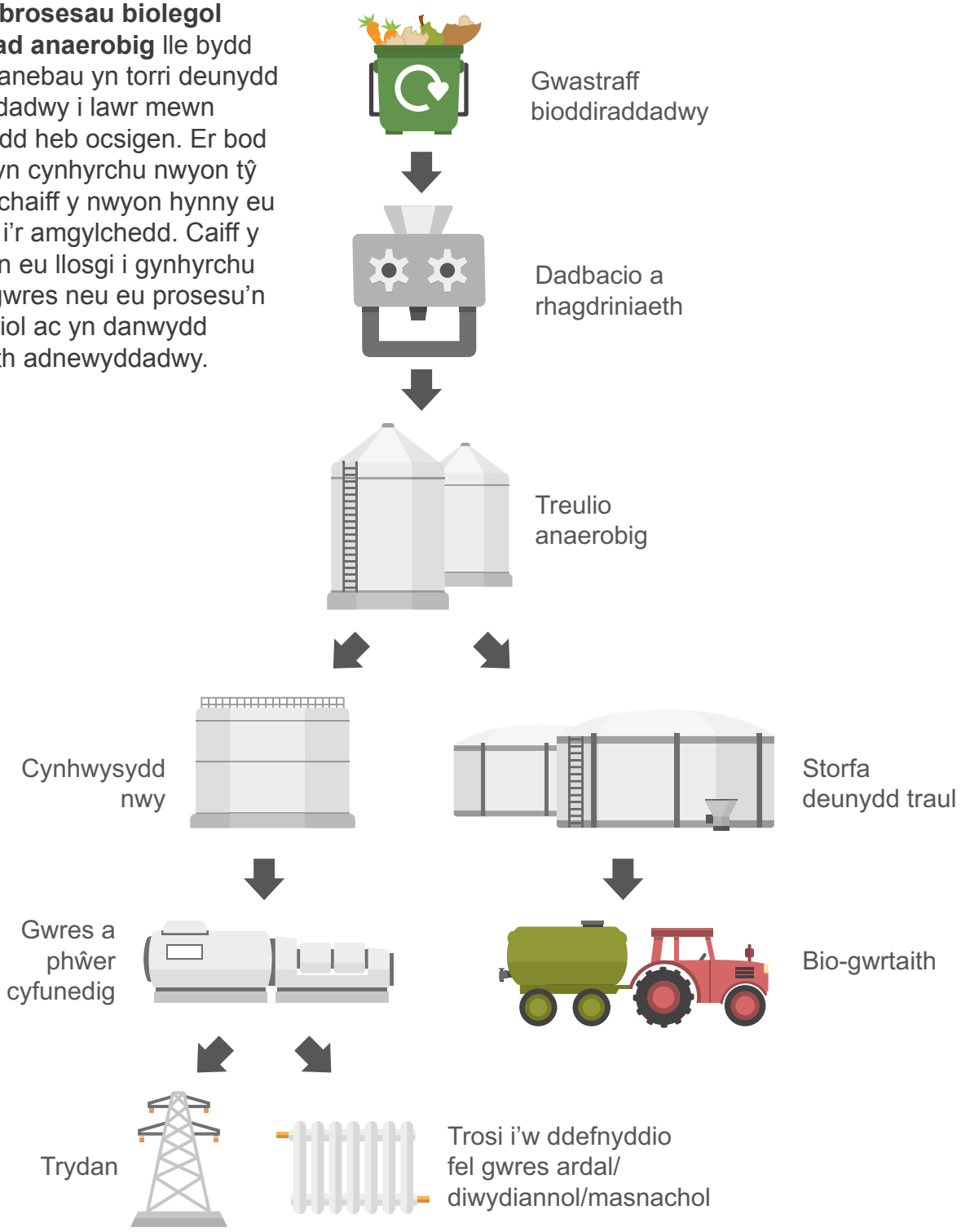

Dangosyn 6 – sut mae troi gwastraff yn ynni

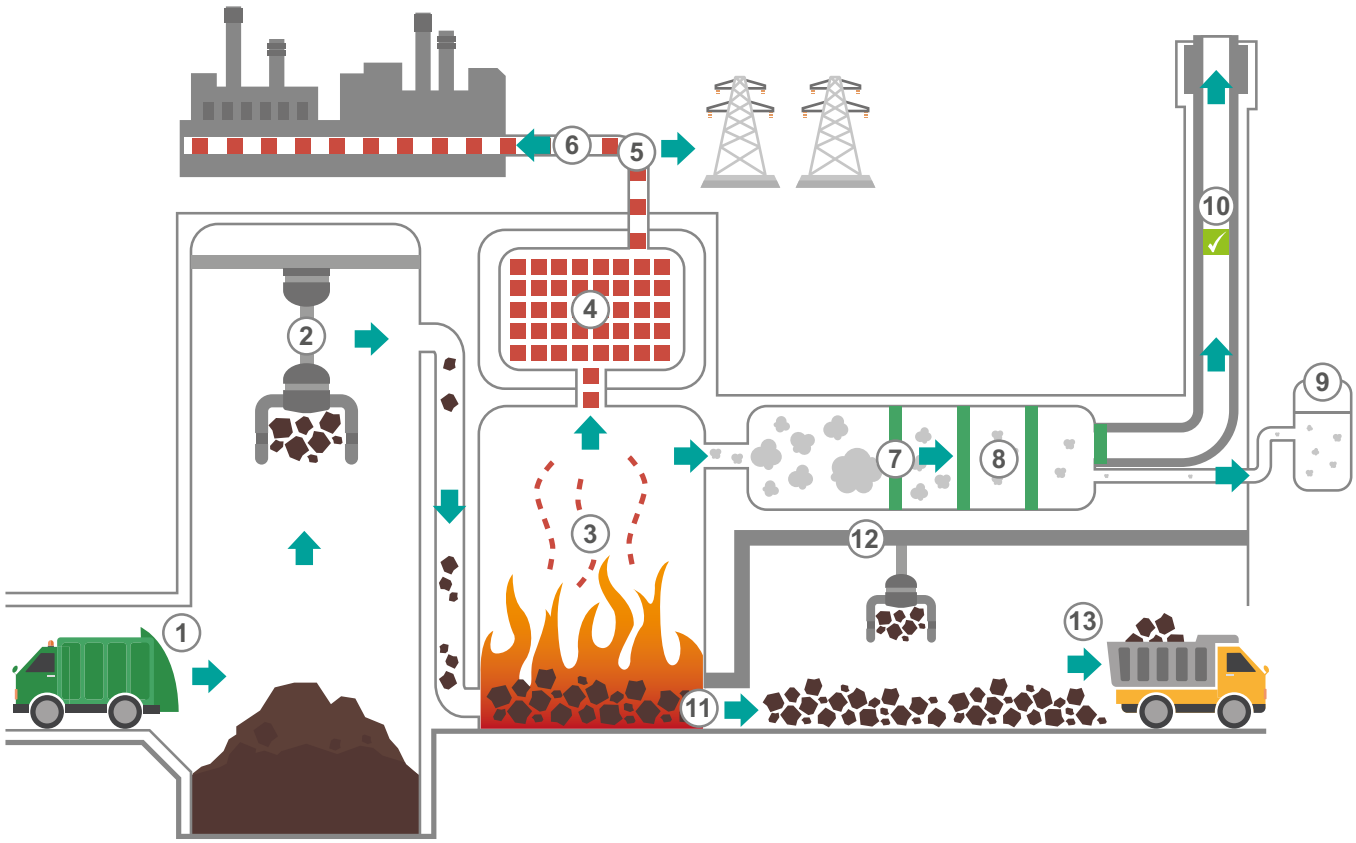

1 Mae gwastraff gweddilliol yn cael ei adael ar ochr y ffordd a'i gasglu a'i gludo gan gynghorau

2 Caiff y gwastraff ei fwydo i losgydd

3 Mae'n llosgi ar dymheredd dros 850°c

4 Y gwres yn mynd i mewn i foeler i gynhyrchu stêm.

5 Mae'r stêm yn pweru tyrbin sy'n cynhyrchu trydan i gartrefi a busnesau.

6 Gellir anfon gwres sydd dros ben drwy bibellau i wresogi adeiladau cyfagos.

7 Ceir gwared ar nwyon niweidiol

8 Caiff gronynnau eu hidlo

9 Caiff deunydd a gesglir gan system glanhau'r aer ei anfon i ffwrdd i'w drin.

10 Caiff yr holl allyriadau eu monitro fel eu bod yn bodloni safonau amgylcheddol llym

11 Cesglir lludw yng ngwaelod y llosgydd.

12 Bydd magnedau yn tynnu unrhyw fetalau sy'n weddill i'w hailgylchu

13 Gellir defnyddio'r lludw sydd dros ben mewn prosiectau adeiladu, ee ar gyfer ffyrdd newydd.

Tudalen y pecyn 125

Er mwyn i weithredwr nodi bod ei gyfleuster gwastraff gweddilliol yn bodloni safon R1 yr UE, mae'n rhaid iddo sicrhau mai cyfleuster adfer ynni yw ei weithfeydd yn hytrach na chyfleuster gwaredu gwastraff. Yn benodol:

- wrth losgi gwastraff, mae'n rhaid cynhyrchu mwy o ynni na'r ynni a ddefnyddir ar gyfer y broses ei hun;
- mae'n rhaid i ran helaeth o'r gwastraff gael ei dreulio yn ystod y gwaith;
- mae'n rhaid i ran helaeth o'r ynni a gynhyrchir gael ei adfer a'i ddefnyddio (naill ai fel gwres neu drydan); ac
- mae'n rhaid i'r gwastraff gael ei ddefnyddio yn lle prif ffynhonnell ynni (fel glo neu nwy).

Rheolwyd y Rhaglen yn dda gan Lywodraeth Cymru, gyda phwyslais clir ar gydweithio

Mabwysiadwyd ymagwedd glir a strwythuredig er mwyn rheoli'r rhaglen, a gwnaeth Llywodraeth Cymru ddefnydd da o wybodaeth arbenigol

1.5 Er mwyn rheoli Rhaglen fawr a chymhleth ei natur, datblygodd Llywodraeth Cymru strwythur ac ymagwedd glir (Dangosyn 7). Nid oedd gan Lywodraeth Cymru'r sgiliau na'r gallu angenrheidiol o safbwynt technegol, masnachol, cyfreithiol nac ariannol i reoli'r Rhaglen ar ei phen ei hun. Daeth â gweithwyr ar secondiad o Bartneriaethau Lleol ynghyd i sefydlu a chynnal Swyddfa Rhaglen[12] Darparodd y Swyddfa Rhaglen gymorth arbenigol i Lywodraeth Cymru ac i'r cynghorau ar destunau fel cynllunio, cyllid, contractio, rheoli rhaglen a materion masnachol, gan sicrhau bod prosiectau'n cyd-fynd â pholisi. Roedd gan Local Partnerships hefyd gyfrifoldeb i sicrhau, hyd eithaf ei allu, fod Llywodraeth Cymru yn buddsoddi'n ddoeth a bod prosiectau'n gyflawnadwy.

12 Ffurfiwyd Local Partnerships yn 2009, ac mae Trysorlys EM, y Gymdeithas Llywodraeth Leol yn Lloegr a Llywodraeth Cymru bellach yn gyd-berchnogion y cwmni. (Cymerodd Llywodraeth Cymru gyfran o 5%. yn y cwmni o fis Ionawr 2018) . Mae'n gweithio ar draws nifer o feysydd polisi fel ynni, gwastraff tai, sicrwydd, iechyd, cyllid, ac i helpu'r sector cyhoeddus gyflawni ar lefel leol, gan gefnogi buddsoddiad mewn seilwaith lleol a gwasanaethau lleol.

Dangosyn 7 – strwythur llywodraethu'r Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff

Wedi'i sefydlu fel fforwm i rannu syniadau a chodi pryderon, ac i fwrw ymlaen â gwaith datblygu seilwaith.

Roedd uwch swyddog yn Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am oruchwylio'r Rhaglen, ac yn atebol yn uniongyrchol i'r Bwrdd Rhaglen Gweinidogol.

Roedd y Swyddfa Rhaglen yn gyfrifol am y fframwaith ar gyfer dethol a chymeradwyo prosiectau, ymgynghori â'r farchnad, cytuno ar y sail fasnachol ar gyfer prosiectau ac annog cyfranogiad.

Roedd y Swyddfa Rhaglen hefyd yn goruchwylio materion mwy gweithredol fel bo modd i brosiectau fynd rhagddynt, fel cyllid ar gyfer prosiectau, cymeradwyo achosion busnes a chynnal gwiriadau iechyd.

Masnachwyr Local Partnerships
Penododd Llywodraeth Cymru 'fasnachwyr' ar gyfer pob prosiect i roi cefnogaeth dechnegol, ariannol, gyfreithiol a rheoli prosiect. Roedd y gefnogaeth yn seiliedig ar brofiad masnachwyr o gaffaeliadau cyhoeddus/preifat graddfa fawr mewn prosiectau seilwaith tebyg ledled y DU.

Sicrhau gwell gwerth am arian drwy arbedion maint, lleihau costau caffael a sicrhau bod prosiectau'n ddigon mawr i ddenu ymateb sylweddol o'r farchnad. Roedd Llywodraeth Cymru'n mynnu bod partneriaethau ALl yn ymgorffori sail gyfreithiol i reoli perthynas y partïon drwy ddefyddio 'cytundebau rhyngawdurdodol'.

Tudalen y pecyn 127

1.6 Mae swyddogion Llywodraeth Cymru o'r farn fod y cymorth rhaglen ac ar lefel prosiect a ddarparwyd gan Local Partnerships yn hanfodol er mwyn hyrwyddo rheolaeth gyffredinol y Rhaglen a chaffaeliadau unigol. Roedd cynghorau a gymerodd ran hefyd yn gwerthfawrogi cefnogaeth prosiect y Bartneriaeth Leol yn fawr. Yn y 10 mlynedd rhwng Ebrill 2008 a Mawrth 2018 , costiodd y gefnogaeth hon £6.4 miliwn i Lywodraeth Cymru.

1.7 Roedd Llywodraeth Cymru a'r cynghorau yn gwerthfawrogi cyngor Local Partnerships ynghylch caffael yn arbennig, a'r gallu i ddatrys materion technegol ac ariannol cymhleth, gan fanteisio ar brofiadau a gafwyd mewn prosiectau seilwaith gwastraff eraill yn y DU. Darparodd Local Partnerships hefyd sesiynau hyfforddi penodol i swyddogion cyngor ar gaffael, sgiliau negodi, rheoli contractau a thechnoleg treulio anaerobig.

1.8 Daeth cam caffael y Rhaglen i ben ar 31 Mawrth 2018. Mae Cynghorau partner wedi nodi eu bod yn dymuno i Lywodraeth Cymru sicrhau contract yn ôl y gofyn gyda Local Partnerships er mwyn helpu i ymdrin ag unrhyw faterion masnachol neu gontractiol cymhleth a allai godi yn ystod cam gweithredol y prosiectau.Mewn ymateb i'r alwad hon am gefnogaeth barhaus, mae Llywodraeth Cymru wedi cytuno ar becyn newydd o waith gyda Local Partnerships i ddarparu cefnogaeth fasnachol barhaus ar gyfer prosiectau gweithredol. Dechreuodd y waith ym mis Ebrill 2018, ac mae'r contractau'n cael eu gweithredu ar sail blwyddyn dreigl. Neilltuodd Llywodraeth Cymru gyllideb o £0.9 miliwn ar gyfer y gwaith yn 2018-19, ond mae'n disgwyl y bydd yn gwario llawer llai na hynny. Bydd y gwaith hwn yn cynnwys parhau i ganolbwyntio ar sicrhau'r gwerth gorau am arian a chefnogaeth rheoli contractau yn ogystal â datblygu prosiectau ar gyfer seilwaith trin ychwanegol.

Pwysleisiodd Llywodraeth Cymru y byddai partneriaethau rhwng cynghorau yn cynyddu gwerth am arian drwy arbedion maint, ac yn denu mwy o ddiddordeb o'r sector preifat. Fodd bynnag, cafwyd anawsterau mewn rhai achosion

1.9 Roedd Llywodraeth Cymru yn fwy tebygol o gefnogi prosiectau gwastraff bwyd a gweddilliol lle'r oedd cynghorau wedi dod ynghyd i ffurfio partneriaethau. Ceir cyfanswm o ddeg prosiect ar draws y rhaglen, sy'n cynnwys 19 o gynghorau. Partneriaethau sy'n cynnwys mwy nag un cyngor yw naw o'r prosiectau[13]. Yr unig gynghorau nad ydynt wedi cymryd rhan o gwbl yn y Rhaglen yw Sir Gaerfyrddin, Castell-nedd Port Talbot a Wrecsam.

1.10 Ar hyn o bryd, ceir saith prosiect gwastraff bwyd, y mae pob un ohonynt yn weithredol, a thri phrosiect gwastraff gweddilliol, y mae dau ohonynt yn weithredol (Atodiad 2). Mae dwy bartneriaeth gwastraff gweddilliol yn Ne Cymru, Prosiect Gwyrdd a Chwm Yfory, y mae'r naill a'r llall yn defnyddio'r un cyfleuster ym Mharc Trident, Caerdydd. Mae'r cyfleuster gwastraff gweddilliol arall yng Ngogledd Cymru yn cael ei adeiladu ar hyn o bryd. Yr unig brosiect sy'n cael ei weithredu gan gyngor unigol yw Prosiect GwyriAD, prosiect gwastraff bwyd a gynhelir gan Gyngor Gwynedd. Penderfynodd Cyngor Gwynedd, o ystyried costau trafnidiaeth, y byddai caffael cyfleuster lleol yn hytrach nag ymuno â phrosiect gwastraff bwyd Gogledd Ddwyrain Cymru yn cynnig gwell gwerth am arian. Cymeradwyodd Llywodraeth Cymru y penderfyniad hwn.

1.11 Rhoddwyd y gorau i brosiect gwastraff bwyd gwreiddiol De Orllewin Cymru, a oedd yn cynnwys cynghorau Pen-y-bont ar Ogwr, Sir Gaerfyrddin, Castell-nedd Port Talbot, Sir Benfro ac Abertawe yn 2013 . Tynnodd y cynigydd a oedd yn cael ei ffafrio yn ôl am 'resymau masnachol' yn ôl, ddiwrnodiau yn unig cyn yr oedd disgwyl iddo lofnodi'r contract. Arweiniodd hyn at gostau o oddeutu £3 miliwn ar draws y pum cyngor dan sylw er mwyn rhoi'r gorau i'r prosiect, gan gynnwys costau a ysgwyddwyd gan y cynghorau a chyfraniad Llywodraeth Cymru . Awgrymai gwerthusiad dilynol nad oedd unrhyw beth y gallai Llywodraeth Cymru na'r cynghorau dan sylw fod wedi gwneud i wrthdroi penderfyniad masnachol y cynigydd.

1.12 Yn sgil methiant prosiect caffael De Orllewin Cymru collodd rhai cynghorau'r awydd i ailsefydlu'r bartneriaeth. Ers hynny, mae cynghorau Abertawe a Phen-y-bont ar Ogwr wedi sefydlu partneriaeth gwastraff bwyd ar wahân drwy'r Rhaglen. Ymunodd Cyngor Sir Penfro â phartneriaeth gwastraff bwyd Canolbarth Cymru a sefydlwyd gan gynghorau Ceredigion a Phowys.

13 Mae Rhan 2 o'r adroddiad hwn yn disgrifio'r trefniadau y mae rhai cynghorau wedi'u gwneud i drin gwastraff gweddilliol ac/neu fwyd y tu allan i'r Rhaglen.

1.13 Tynnodd yr un cwmni fu'n ymwneud â methiant caffael De Orllewin Cymru hefyd yn ôl o brosiect gwastraff bwyd gwreiddiol Blaenau'r Cymoedd yn fuan yn 2014, yng nghamau olaf y broses gaffael. Ailgychwynnwyd y prosiect yn ddiweddarach yn y flwyddyn, gan gynnwys Cyngor Sir Fynwy nad oedd yn rhan o'r prosiect yn flaenorol. Fodd bynnag, tynnodd Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili yn ôl o'r prosiect gan ei fod o'r farn y gallai sicrhau gwell gwerth am arian drwy barhau i ddefnyddio cyfleuster wedi'i leoli yn y sir. Ar y cyfan, cyfrannodd Llywodraeth Cymru oddeutu £2 filiwn at gaffael y prosiect gwreiddiol a'r prosiect olynol[14].

1.14 Methiant prosiect caffael gwastraff bwyd De Orllewin Cymru hefyd oedd y prif reswm wrth wraidd penderfyniad yr un pum cyngor i ohirio prosiect gwastraff gweddilliol rhanbarthol ar gyfer y De Orllewin Cymru yng nghyfnod cynnar iawn y prosiect hwnnw. Mae'r cynghorau wedi gwneud eu trefniadau dros dro eu hunain, nes iddynt ganfod datrysiad hirdymor. Arweiniodd y prosiect a derfynwyd at gostau caffael o oddeutu £0.5 miliwn[15]. Gwrthodwyd y prosiect gwastraff gweddilliol gan y Cynghorau am y rhesymau a ganlyn:

a eu canfyddiad nad oedd digon o wastraff i ddenu diddordeb am gyfleuster yn y farchnad; ac

b nad oedd trefniadau presennol i drin gwastraff gweddilliol yn gyson y naill â'r llall, ac y byddai'n cymryd amryw o flynyddoedd i'r holl gynghorau yn Ne Orllewin Cymru i fod mewn sefyllfa i ystyried datrysiad hirdymor.

1.15 Fodd bynnag, ar ddechrau 2018, ailgychwynnodd cynghorau Pen-y-bont ar Ogwr, Sir Gaerfyrddin, Ceredigion, Sir Benfro, Powys ac Abertawe broses gydweithredol i archwilio a oes bellach ddiddordeb yn y sector preifat i reoli cyfleuster gwastraff gweddilliol i wasanaethu'r ardal[16]. Gallai hyn arwain at gyfleuster newydd yn yr ardal, neu gapasiti gan fasnachwr mewn ardal arall. Byddai'n cymryd amryw o flynyddoedd i hyn ddwyn ffrwyth, ond mae Llywodraeth Cymru yn ariannu ymarfer cwmpasu prosiect ar y cyd, a bydd yn cynorthwyo'r bartneriaeth i ymgysylltu'n fuan â'r farchnad. Mae'r cynghorau wedi diweddaru peth o'r gwaith cynnar ar y prosiect a ohiriwyd yn flaenorol i'w ddefnyddio yn y prosiect cyfredol.

14 Nid ydym yn gwybod pa gostau a ysgwyddwyd gan y cynghorau.

15 Achoswyd rhai o'r costau cyn sefydlu'r Rhaglen.

16 Yn gynharach yn y Rhaglen roedd cynghorau Powys a Cheredigion wedi archwilio opsiynau am brosiect gwastraff gweddilliol ar y cyd, ond ni ddatblygwyd y prosiect hwnnw ymhellach na'r cyfnod cynnar.

1.16 Roedd Llywodraeth Cymru yn ei gwneud hi'n ofynnol i bartneriaethau ymrwymo i Gytundebau Rhyngawdurdodol rhwymol er mwyn sefydlu hawliau a rhwymedigaethau perthynol y cynghorau yn ystod y broses gychwynnol o ddatblygu'r prosiect. Yn rhan o broses gymeradwyo'r Achos Busnes Llawn, roedd Llywodraeth Cymru hefyd yn gofyn am ail Gytundeb Rhyngawdurdodol Rhwymol er mwyn sefydlu eu hawliau a'u rhwymedigaethau perthynol dros oes y contract . Mabwysiadodd 'awdurdod arweiniol' ar gyfer pob prosiect rôl llofnodydd y contract gyda'r darparydd o'r sector preifat. Sefydlodd y cynghorau eraill o fewn y bartneriaeth gontractau â'r cyngor arweiniol i ddefnyddio'r capasiti o fewn y cyfleusterau.

1.17 Roedd Swyddfa Rhaglen Llywodraeth Cymru o'r farn fod Cytundebau Rhyngawdurdodol yn gweithio'n dda ar y cyfan. Fodd bynnag, cafwyd rhai enghreifftiau lle methodd cynghorau unigol â chyflawni eu hymrwymiadau i'r naill a'r llall. Roedd enghreifftiau o hyn yn cynnwys oedi wrth gytuno sut i rannu'r gost o gludo gwastraff i'r cyfleusterau yn deg rhwng y partneriaid . Methodd rhai cynghorau hefyd i ddarparu'r lefel o adnoddau staff a ragwelwyd yn y Cytundeb Rhyngawdurdodol. Yn yr achosion hyn, darparodd partneriaid newydd adnoddau staff i lenwi'r bylchau hynny. Fodd bynnag, arweiniodd hyn at oedi'r prosiectau nes trefnu staff digonol .

1.18 Roedd y trefniadau llywodraethu partneriaethau yn amrywio yn ôl cyfansoddiad trefniadol y cynghorau unigol, dewisiadau'r awdurdod arweiniol a materion a oedd yn ymwneud yn benodol â'r bartneriaeth neilltuol. Fodd bynnag, roedd gan yr holl brosiectau fwrdd prosiect a oedd yn cynnwys cynrychiolwyr o bob cyngor partner,f Local Partnerships a chydbwyllgor a oedd yn cynnwys aelodau o bob cyngor partner. Byddai'r cydbwyllgor fel arfer yn penderfynu ynghylch materion nad oeddent wedi'u dirprwyo i fwrdd prosiect. Fel arfer, dyna oedd y prif gorff penderfynu, nad oedd ond yn ddarostyngedig i benderfyniadau penodol a ddirprwywyd i bob cyngor partner.

Defnyddiai'r Rhaglen ymagwedd rheoli prosiect gyson a thrwyadl, a oedd yn gweithio'n dda er bod profiad yn brin mewn rhai cynghorau

1.19 Roedd Llywodraeth Cymru yn ei gwneud hi'n ofynnol i bob prosiect gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol o dan y Rhaglen ddilyn yr un broses i ddatblygu, caffael a sicrhau ansawdd y prosiect. Seiliodd Llywodraeth Cymru'r broses datblygu prosiect ar y Model Busnes Pum Achos a ddefnyddir yn eang[17]. Nododd Llywodraeth Cymru hefyd y dylai partneriaethau gaffael prosiectau drwy ddefnyddio proses y ddeialog gystadleuol (Dangosyn 8).

1.20 Cafwyd ymateb cymysg ymhlith y cynghorau a oedd yn cymryd rhan i benderfyniad Llywodraeth Cymru i fabwysiadu'r Model Pum Achos ar draws yr holl brosiectau. Bu'r broses yn ddefnyddiol i'r rhan fwyaf o gynghorau. Fodd bynnag, roedd hyn yn brofiad newydd i rai ohonynt, a olygai eu bod yn gorfod dysgu llawer yn gyflym. Teimlai rhai cynghorau fod y gwaith yr oedd angen ei gyflawni er mwyn cydymffurfio â'r broses ar gyfer prosiectau gwastraff bwyd yn ormodol, ac ystyried maint y prosiectau hynny o'u cymharu â graddfa a chost y prosiectau gwastraff gweddilliol. Safbwynt Llywodraeth Cymru oedd bod cynghorau'n dal i ymrwymo i gontractau gwasanaeth hirdymor (15 mlynedd) ac iddynt lawer o'r un mathau o risgiau a oedd yn gysylltiedig â'r contractau gwastraff gweddilliol.

1.21 Anelodd Llywodraeth Cymru i fabwysiadu ymagwedd hyblyg a chymesur. Roedd rhai partneriaethau eisiau dilyn canllawiau cryno Llywodraeth Cymru ar ddefnyddio'r Model Pum Achos, sy'n argymell y gellir defnyddio un achos busnes yn hytrach nag ymagwedd iterus i ddatblygu cynigion llai o ran maint, a llai cymhleth. Mae'r canllawiau'n caniatáu'r ymagwedd hon lle bo prisiau 'sefydlog' ar gael drwy drefniant sy'n destun cystadleuaeth ymlaen llaw, gan gynnwys contractau fframwaith, ond ni chaniateir hynny ar gyfer prosiectau newydd neu gynhennus.

17 Mae'r Model Pum Achos yn darparu fframwaith ac offer sy'n ei gwneud hi'n bosibl i ddatblygu prosiectau a phenderfynu yn eu cylch mewn modd effeithiol wrth gwmpasu a chynllunio cynigion gwariant mewn modd cadarn a thrwyadl. Gellir ei defnyddio ar lefel strategaeth, lefel rhaglen ac ar lefel prosiect unigol. Dylid y defnydd ohono bob amser fod yn gymesur â'r lefel dan sylw, yn ogystal â'r gost a'r risg sy'n gysylltiedig â'r buddsoddiad. Dyma'r pum achos: strategol, economaidd, masnachol, ariannol a rheolaethol.

Dangosyn 8 – proses datblygu prosiect, caffael a rheoli ansawdd ar gyfer y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff

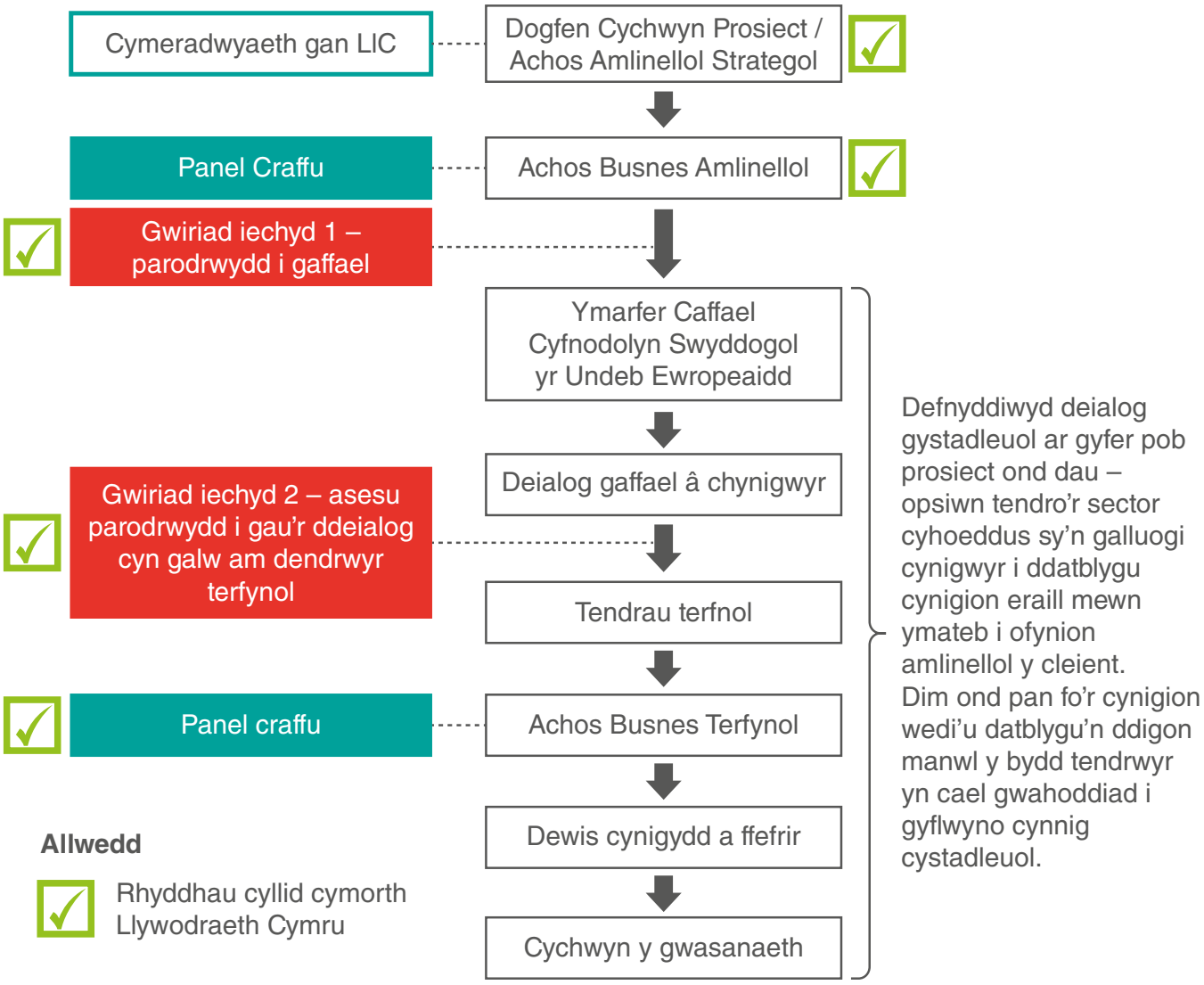

Nodiadau:

1 Asesodd gwiriadau iechyd a oedd prosiect yn parhau i fod yn gyflawnadwy, yn fforddiadwy ac yn gyson ag amcanion a gymeradwywyd yn flaenorol.

2 Cymeradwywyd yr Achos Busnes Amlinellol a'r Achos Busnes Terfynol gan baneli craffu a oedd yn cynnwys swyddogion o amrywiaeth o wahanol adrannau o fewn Llywodraeth Cymru.

3 Defnyddiodd y ddau brosiect olaf, sef prosiectau bwyd Blaenau'r Cymoedd a De Orllewin Cymru broses y Weithdrefn Gystadleuol drwy Negodi. Mae Deialog Gystadleuol drwy Negodi yn caniatáu negodi ar ôl i dendrwyr gyflwyno cynigion ffurfiol. Ar gyfer hynny, fodd bynnag, mae angen cyfleu'r gofynion sylfaenol yn well wrth wahodd tendrau.

Tudalen y pecyn 133

1.22 Yn ymarferol, roedd Llywodraeth Cymru yn ystyried yr holl brosiectau o fewn y Rhaglen yn brosiectau newydd a allai fod yn gynhennus oherwydd y defnydd o dechnoleg newydd a chontractau hirdymor, a hefyd oherwydd y defnydd o dechnoleg troi gwastraff yn ynni yn achos gwastraff gweddilliol . Pwysleisiodd y Swyddfa Rhaglen wrthym ei bod o'r farn fod angen defnyddio proses y Model Pum Achos er mwyn rheoli risg yn well a sicrhau proses gadarn ar gyfer datblygu prosiectau.

1.23 Bu'r broses gaffael yn llwyddiannus i raddau helaeth, ar wahân i'r problemau a arweiniodd at derfynu prosiectau gwreiddiol De Orllewin Cymru (paragraff 1.11) a chynlluniau cychwynnol prosiect gwastraff bwyd Blaenau'r Cymoedd. Cafwyd ymateb cychwynnol da o'r farchnad bob tro wrth gaffael, gyda nifer y cynigwyr yn gostwng wrth i'r broses fynd rhagddi, fel sy'n arferol mewn ym mhroses y Weithdrefn Gystadleuol drwy Negodi. Cafodd cynigwyr eu dileu gan rai o'r partneriaethau gan nad oeddent yn bodloni'r meini prawf, a thynnodd eraill yn ôl o'r broses am resymau masnachol. Wrth gyflwyno tendrau terfynol, nid oedd ond un cynigydd ar ôl ym mhedwar o'r prosiectau. Ym mhob un o'r pedwar achos, ni ddywedodd y cynghorau wrth y cynigydd a oedd ar ôl mai'r cynigydd hwnnw oedd y sefydliad olaf yn y broses er mwyn cadw ymdeimlad o gystadleuaeth.

1.24 Ni chafwyd unrhyw heriau cyfreithiol gan unrhyw gynigwyr aflwyddiannus. Fodd bynnag, mae Local Partnerships o'r farn fod y pryder ynghylch y posibilrwydd o her caffael wedi achosi i bartneriaethau ofni risg yn ormodol.

1.25 Rhoddwyd caniatâd cynllunio ar gyfer yr holl gyfleusterau trin gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol a ddefnyddiwyd gan y partneriaethau o dan y Rhaglen, heb ryw lawer o broblemau Mewn cyferbyniad â hynny, canfu adolygiad gan y Swyddfa Archwilio Genedlaethol o dri phrosiect gwastraff graddfa fawr yn Lloegr amrywiaeth o broblemau wedi achosi oedi sylweddol ym mhob un o'r tri phrosiect dan sylw[18]. Yn arbennig, nododd yr adroddiad anawsterau wrth gael sicrhau caniatâd cynllunio, gan gynnwys gwrthwynebiad ymhlith grwpiau lleol, ystyriaethau masnachol cymhleth ac ansicrwydd ynghylch y dechnoleg. Roedd Local Partnerships, Llywodraeth Cymru a chynghorau yn gallu manteisio ar wersi a ddysgwyd yn sgil prosiectau a ariannwyd gan Defra.

18 Y Swyddfa Archwilio Genedlaethol, **Oversight of three PFI waste projects**, Mehefin 2014.

1.26 Fodd bynnag, cymerodd Llywodraeth Cymru y penderfyniad i gynnwys statws R1 (paragraff 1.4 a Bocs 2) fel amod ar gyfer cefnogi prosiectau gwastraff gweddilliol, amryw o fisoedd ar ôl cyhoeddi'r contract ar ei ffurf safonol[19]. Gan nad yw'r achrediad hwn wedi'i osod fel amod ar gyfer ariannu prosiectau gwastraff y tu allan i Gymru, roedd cynigwyr y prosiectau gwastraff gweddilliol yn anghyfarwydd â'r amod a osodwyd, a bu'n rhaid iddynt ddod yn fodlon â'r dull arfaethedig o reoli'r risg hon. Yn ôl Local Partnerships bu'r perthnasoedd cadarnhaol a oedd wedi datblygu rhwng y cynigwyr a'r timau prosiect o gymorth wrth negodi. Serch hynny, bu'n rhaid cynnwys amser a chost caffael ychwanegol ar gyfer y broses negodi.

1.27 Ychydig llai na phedair blynedd oedd yr amser cyfartalog rhwng cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer yr achos busnes amlinellol a gweithredu'r saith prosiect gwastraff bwyd gweithredol. Dyma'r prif resymau pam y bu'r cyfnod hwn mor hir:

a natur hynod dechnegol y prosiectau a'r angen i negodi'n fanwl â chynigwyr er mwyn canfod y datrysiad cywir;

b y ffaith bod y broses gaffael yn anghyfarwydd i'r cynghorau a'r cynigwyr;

c nad oedd swyddogion cyngor ar gael i wneud penderfyniadau allweddol; a'r

ch ffaith bod angen i gynigwyr sicrhau cyllid fel bo modd adeiladu cyfleusterau.

1.28 Am resymau tebyg i'r prosiectau gwastraff bwyd, cafwyd cyfartaledd o dros bedair blynedd rhwng cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer yr achos busnes amlinellol a gweithredu'r tri phrosiect gwastraff gweddilliol. Yn achos Prosiect Trin Gwastraff Gweddilliol Gogledd Cymru, cymerodd y broses gaffael chwe blynedd, a hynny'n bennaf am y rhesymau canlynol:

a Darparwyd dau safle gwreiddiol i'r cynigwyr, y naill ar Ynys Môn a'r llall yng Nglannau Dyfrdwy. Tynnodd y perchnogion y safle a oedd yn cael ei ffafrio ar Ynys Môn yn ei ôl, a bu'n rhaid i'r bartneriaeth ganiatáu i'r cynigwyr symud eu ceisiadau i'r safle arall;

19 Ni osododd y prosiectau amseroedd targed. Y prosiect hiraf, o gymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer yr achos busnes amlinellol hyd at gyflawniad y prosiect oedd prosiect Organig Caerdydd, a gymerodd bum mlynedd a phedwar mis. Y prosiect byrraf oedd prosiect Canolbarth Cymru, a gymerodd ddwy flynedd a phum mis.

b yn sgil newid perchnogaeth newidiwyd model cyllid arfaethedig un o'r cynigwyr;

c materion yn gysylltiedig â chyfyngiadau ar ddefnydd tir;

ch y gofyniad i gynnal deialog â saith cynigydd, yn ystod y cyfnod caffael cynnar; ac

d y ffaith bod un o'r ddau gynigydd wedi tynnu'n ôl yng ngham olaf y broses gaffael, a rheoli'r risgiau o barhau'r broses ag un cynigydd.

1.29 Yn rhan o'r broses gymeradwyo, mae Llywodraeth Cymru'n cadw hawliau fel bod cynghorau'n eu hysbysu am unrhyw newid i gontract neu broffil risg ar ôl i brosiectau ddod yn weithredol. Mae gan Lywodraeth Cymru hefyd yr hawl i fynnu cyfarfodydd rheolaidd â chynghorau i ganfod beth yw cynnydd y prosiect yn erbyn rhagamcanion. Fodd bynnag, nid yw'n ofynnol ar hyn o bryd i bartneriaethau ddarparu gwybodaeth reoli am gyfanswm y costau parhaus a maint y gwastraff sydd yn mynd drwy'r cyfleusterau. Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda masnachwyr Partneriaethau Lleol ar ddull cytunedig i gasglu gwybodaeth flynyddol gan y partneriaethau am gostau , y gwastraff mewn tunelli ac unrhyw faterion gweithredol.

Rhagamcennir mai tua £1.4 biliwn fydd cost y Rhaglen hyd 2044-45, sydd yn is na'r amcangyfrifon cychwynnol. Fodd bynnag, bydd hyn yn dibynnu ar faint o wastraff sydd angen ei drin

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl cyfrannu tua £3.42 miliwn at y gost ragamcanol o £1.4 biliwn, gan wneud capasiti trin gwastraff yn fwy fforddiadwy i gynghorau. Mae'r costau hyn hefyd yn is na'r amcangyfrifon cychwynnol

1.30 Amcangyfrifir mai cyfanswm cost y Rhaglen i'r sector cyhoeddus hyd y daw'r contract olaf i ben (yn 2044-45) fydd tua £1.4 biliwn (Dangosyn 9). Mae'r amcangyfrifon hyn yn seiliedig ar y cyfeintiau gwastraff a oedd wedi'u cynnwys yn achosion busnes terfynol yr holl brosiectau. Ar sail y ffigurau hyn, bydd y prosiectau gwastraff gweddilliol i gyfrif am 90% o'r gwariant , y prosiectau gwastraff bwyd i gyfrif am 8%, a chostau rhaglen Llywodraeth Cymru yn gyfanswm o 2%.

Dangosyn 9 – costau rhagamcanol y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff, hyd 2044-45

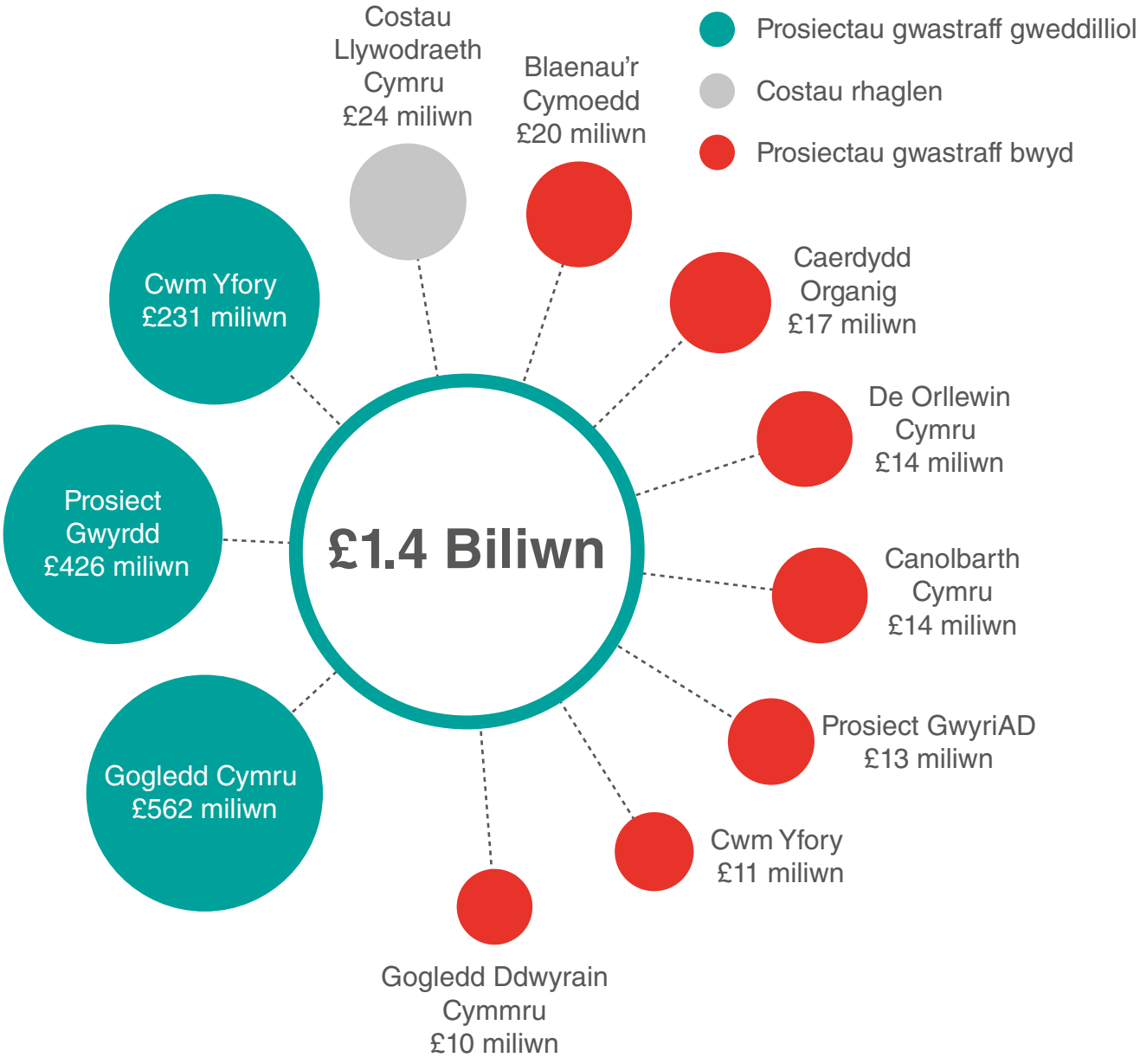

Nodiadau:

1 Hyd y prosiectau gwastraff gweddilliol yw 25 mlynedd, a hyd y prosiectau gwastraff bwyd yw 15 mlynedd. Dechreuodd cyfraniadau at ffioedd clwyd yn 2013-14, a byddant yn parhau hyd 2044-45. Mae cyfraniadau Llywodraeth Cymru at brosiectau unigol wedi'u cynnwys yn y costau ar gyfer pob prosiect. Ceir dadansoddiad o gyllid Llywodraeth Cymru yn Nangosyn 10.

2 Mae costau prosiect yn cynnwys cyfraniadau refeniw (cyfraniadau ffi clwyd a chyfraniadau caffael) a chyfraniadau cyfalaf oddi wrth Lywodraeth Cymru.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru (achosion busnes prosiectau)

1.31 Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl buddsoddi tua £342 miliwn dros oes y Rhaglen, y bydd y mwyafrif ohono (£317 miliwn) ar ffurf cyfraniadau ffioedd clwyd ar gyfer prosiectau unigol. (Dangosyn 10). Mae'r rhan fwyaf o gymorth ariannol Llywodraeth Cymru ar ffurf cyfraniad sefydlog at ffioedd clwyd. Yn y rhan fwyaf o achosion, mae cyfraniad sefydlog Llywodraeth Cymru yn seiliedig ar 25% o'r cyfanswm a amcangyfrifwyd ar gyfer ffioedd clwyd yn achosion busnes llawn y prosiectau, a 15% lle'r oedd Llywodraeth Cymru wedi gwneud cyfraniad cyfalaf (Bocs 1). Mae cyfraniad Llywodraeth Cymru at ffioedd clwyd wedi'i wasgaru'n gyfartal dros oes y contractau. Bydd y cyfraniadau hyn yn gwneud prosiectau'n fwy fforddiadwy i'r cynghorau sy'n cymryd rhan. Mae buddsoddiad Llywodraeth Cymru yn sylweddol is na'r £484 miliwn dros oes y rhaglen a amcangyfrifwyd yn achosion busnes amlinellol y prosiectau. Fel cyfanswm, amcangyfrifir y bydd ffioedd clwyd y prosiectau o fewn y rhaglen yn costio £850 miliwn yn llai i gynghorau a Llywodraeth Cymru na'r amcangyfrifon cynnar a wnaed yn yr achosion busnes amlinellol.

Dangosyn 10 – cyfraniad ariannol disgwyliedig Llywodraeth Cymru at y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff, hyd 2044-45

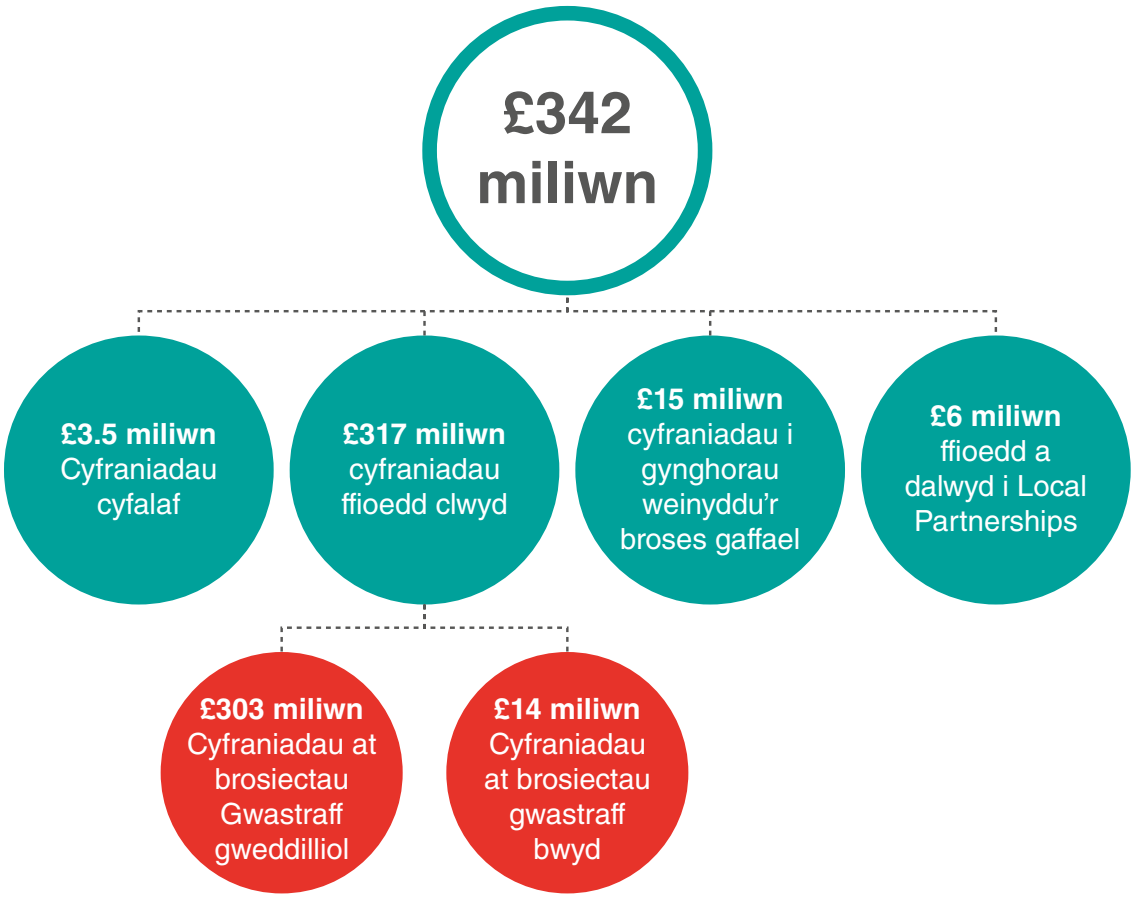

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

1.32 Bydd cyllid Llywodraeth Cymru ar gyfer y prosiectau gwastraff gweddilliol yn dod i ben ar ôl 2044-45 pan fydd prosiect Gogledd Cymru'n dod i ben (Dangosyn 11).Bydd cyllid ar gyfer y prosiectau gwastraff bwyd yn dod i ben tua 2032-33 pan ddaw prosiect Blaenau'r Cymoedd i ben.

Dangosyn 11 – cyfraniadau ariannol disgwyliedig Llywodraeth Cymru at ffioedd clwyd ar gyfer prosiectau gwastraff gweddilliol

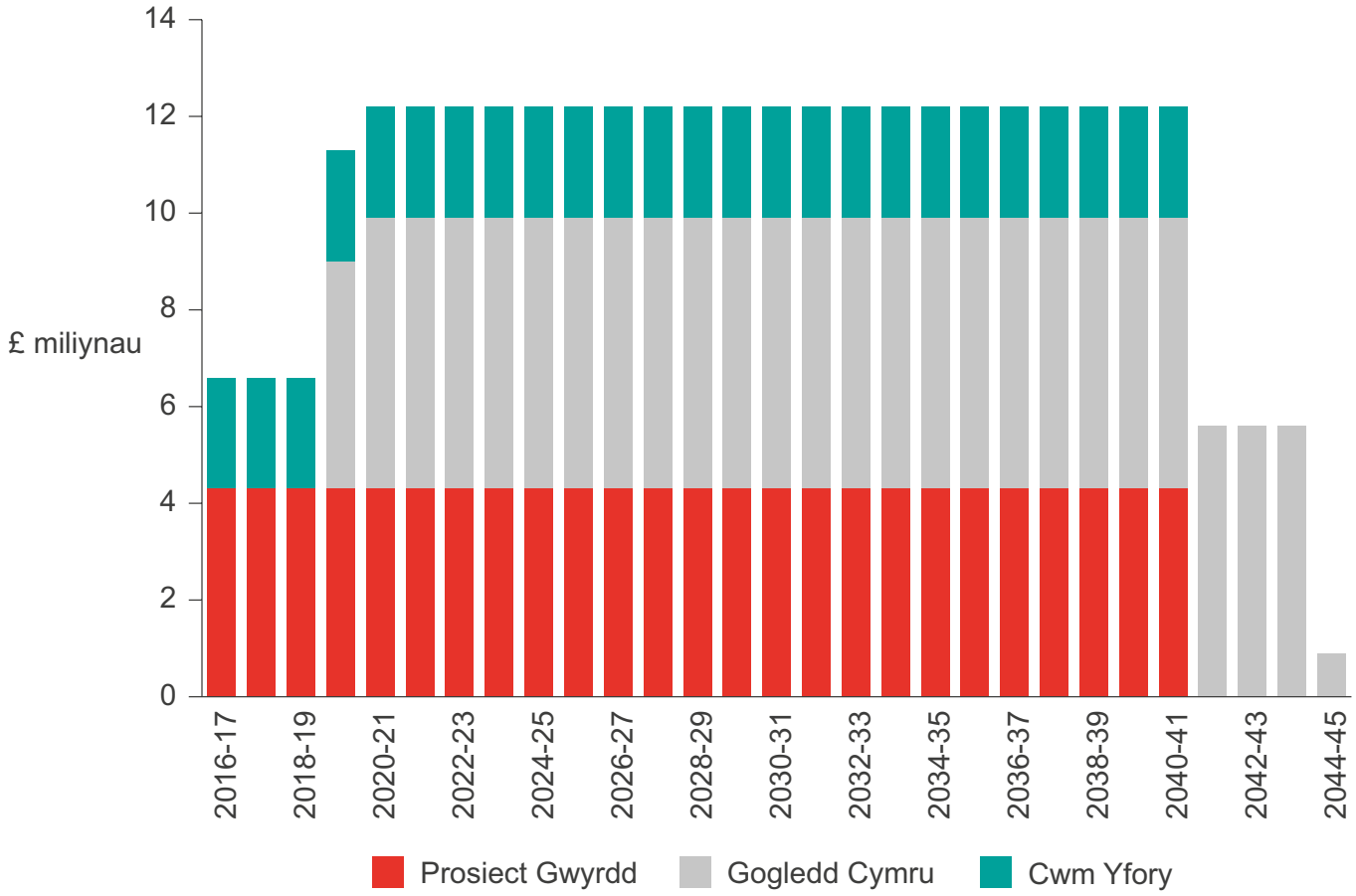

Sylwer:

Mae'r ffigurau ar y graff yn seiliedig ar wybodaeth a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru yn fuan yn 2018. Bydd cyfraniad gwirioneddol Llywodraeth Cymru at brosiect Gogledd Cymru yn dibynnu ar yr union adeg yn 2019/20 pan fydd y cyfleuster yn dechrau derbyn gwastraff (bwriedir i hynny ddigwydd ym mis Ebrill/Mai 2019 ar hyn o bryd). Yn yr un modd, bydd y cyfraniad yn 2044-45 yn dibynnu ar yr union adeg pan derfynir y contract.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

1.33 Cyfrannodd Llywodraeth Cymru hefyd at gostau caffael y prosiectau. £1.22 miliwn oedd cyfraniad cyfartalog Llywodraeth Cymru ar draws yr holl brosiectau. Y cyfraniad uchaf oedd £2 filiwn ar gyfer y prosiect gwastraff bwyd fu'n fethiant yn Ne Orllewin Cymru (13 y cant o holl gyfraniadau caffael Llywodraeth Cymru) .£1.5 miliwn oedd cyfraniad cyfartalog Llywodraeth Cymru at gostau caffael y tri phrosiect gwastraff gweddilliol[20].

1.34 Darparodd Llywodraeth Cymru hefyd £3.5 miliwn o gyllid cyfalaf ar draws tri phrosiect gwastraff bwyd: Prosiect GwyriAD, Gogledd Ddwyrain Cymru a Chwm Yfory. Roedd y cyllid ar gyfer cyfleusterau a fyddai'n dychwelyd o berchnogaeth y sector preifat i berchnogaeth y cyngor ar ddiwedd y contract. Bydd y cyfleuster sy'n cael ei adeiladu ar gyfer prosiect gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru hefyd yn dychwelyd i berchnogaeth y cyngor ar ddiwedd y contract 25 mlynedd, ond ni dderbyniodd arian cyfalaf gan lywodraeth Cymru. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn y bydd y cyfleusterau gwastraff bwyd presennol yn parhau i weithredu ar ôl i'r contractau ddod i ben, ond y bydd technoleg i ymdrin â gwastraff gweddilliol yn fwy tebygol o esblygu, gan olygu na fydd angen y cyfleusterau hyn yn y dyfodol, o bosib[21].

Mae cost ragamcanol pob prosiect wedi'i seilio ar ragamcan o'r swm o wastraff y bydd angen ei drin, ond ceir ansicrwydd anochel yn gysylltiedig â hynny

1.35 Yn y prosiectau defnyddiwyd rhagamcan a fodelai'r symiau tybiedig o wastraff fyddai'n cael eu cynhyrchu ym mhob blwyddyn dros oes y contractau i bennu'r costau ar gyfer y contractau gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd. Mae'r rhagamcanion yn ystyriol o newidiadau a ragfynegir mewn poblogaeth, twf economaidd, ymddygiad defnyddwyr, newidiadau i'r deunyddiau a ddefnyddir gan fanwerthwyr, deddfwriaeth, mentrau lleihau gwastraff, perfformiad ailgylchu a newidiadau yn y farchnad wastraff fasnachol.

1.36 Gwelsom fod partneriaethau yn defnyddio'r data gorau a oedd ar gael i amcangyfrif gwastraff yn y dyfodol wrth ddatblygu eu hachos busnes terfynol. Yn ogystal â hyn, pan asesodd masnachwyr annibynnol Local Partnerships achos busnes terfynol pob prosiect, barnwyd bod pob prosiect wedi craffu'n ddigon manwl ar y rhagdybiaethau modelu. Fodd bynnag, gan fod y contractau hyn naill ai'n 15 mlynedd neu'n 25 mlynedd o hyd, ceir ansicrwydd anochel yn gysylltiedig ag unrhyw ragamcanion.

20 Cyfrannodd Llywodraeth Cymru hefyd £0.5 miliwn tuag at gostau caffael prosiect gweddilliol y De Orllewin a gafodd ei ohirio (paragraff 1.11) a £40,000 ar gyfer prosiect gweddilliol yng Nghanolbarth Cymru. Ni aeth prosiect gweddilliol Canolbarth Cymru ymhellach na'r cyfnod datblygu cynnar, oherwydd profwyd bod prosiect ar y cyd â Phartneriaeth Gwastraff Gweddilliol De Orllewin Cymru yn cynnig y gwerth gorau am arian.

21 Roedd cyfraniad cyfalaf Llywodraeth Cymru at y tri phrosiect gwastraff yn rhan o'r Fframwaith Buddsoddi Cyfalaf Strategol (FfBCS). Roedd y FfBCS yn fframwaith canolog ar gyfer buddsoddi cyfalaf ar draws yr holl wasanaethau cyhoeddus yng Nghymru, ac fe'i gweithredwyd am dair blynedd o 2008-09 .

Ar y cyfan, mae'r ffioedd clwyd fesul tunnell ar gyfer prosiectau gwastraff bwyd yn uwch nag yng ngweddill y DU, er eu bod yn costio llai nag a ragwelwyd mewn amcangyfrifon cynnar

1.37 Mae'r ffioedd clwyd ar gyfer y prosiectau gwastraff bwyd yn amrywio rhwng £19 fesul tunnell ac £84 fesul tunnell (Dangosyn 12). Yn eu dadansoddiad ym mis Mehefin 2017 o ffioedd clwyd ar gyfer blwyddyn galendr 2016[22], adroddodd Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau (WRAP)[23] mai £29 fesul tunnell oedd cost ganolrifol trin gwastraff drwy dreuliau anaerobig ledled y DU yn ystod blwyddyn galendr 2016.

1.38 Y gost ganolrifol ar gyfer prosiectau gwastraff bwyd o fewn y Rhaglen yw £56 fesul tunnell, sydd yr un peth ar gyfer yr holl brosiectau, gan gynnwys rhai a weithredir y tu allan i'r Rhaglen. Mae'r gost uwch yng Nghymru o gymharu â gweddill y DU yn tarddu o'r ffaith bod prosiectau a chyfleusterau'n gymharol fach ar ddechrau'r Rhaglen, gan adlewyrchu pa mor fach oedd y farchnad ar y pryd ar gyfer prosiectau treulio anaerobig yng Nghymru. Defnyddir amrywiaeth o ffactorau eraill wrth bennu'r ffi glwyd, gan gynnwys costau cludo lle bo'n berthnasol.

Dangosyn 12 – cost fesul tunnell o wastraff bwyd a gafodd ei drin drwy brosiectau'r Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff yn 2016

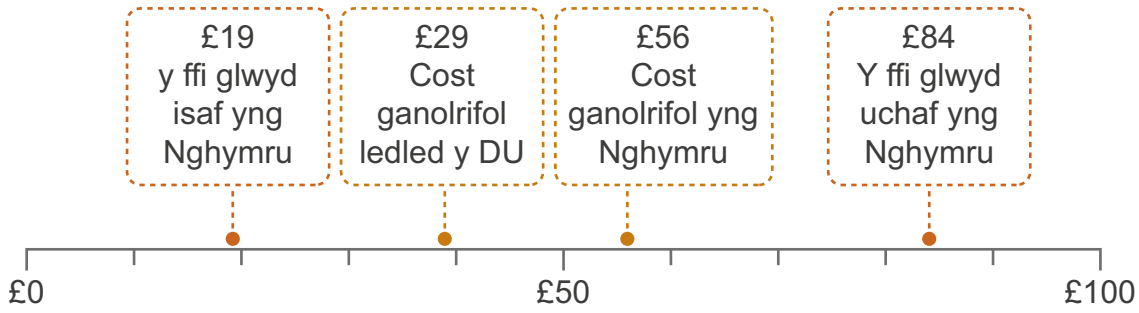

Ffynhonnell: WRAP, Llywodraeth Cymru a phrosiectau unigol

22 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau (WRAP), **Adroddiad ar Ffioedd Clwyd 2017: cymharu costau opsiynau trin gwastraff**, Gorffennaf 2017.

23 Mae WRAP yn elusen gofrestredig. Mae'n gweithio gyda busnesau, unigolion a chymunedau i greu economi gylchol drwy eu cynorthwyo i leihau gwastraff, datblygu cynnyrch cynaliadwy a defnyddio adnoddau mewn modd effeithlon.

1.39 Ar gyfer yr holl brosiectau gwastraff bwyd, mae'r amcangyfrif o gostau oes gyfan y prosiectau hynny yng ngham yr achos busnes terfynol yn is na'r hyn a amcangyfrifwyd yng ngham yr achos busnes amlinellol (Dangosyn 13), ac yn seiliedig ar yr un rhagamcanion gwastraff. Mewn tri achos, roedd y costau a amcangyfrifwyd yng ngham yr achos busnes terfynol yn llawer is. Dyma rai o'r rhesymau wrth wraidd hyn yn ôl Llywodraeth Cymru:

a roedd modd i bartneriaethau gynnal tensiwn cystadleuol rhwng y cynigwyr, ac yn sgil deialog ac ymarferion caffael effeithiol a oedd wedi'u rheoli'n dda.

b arbedion maint, trwy weithio mewn partneriaeth

c cafwyd newidiadau i'r farchnad rhwng yr adeg pan ddatblygodd y rhan fwyaf o'r partneriaethau achosion busnes amlinellol ac achosion busnes terfynol. Er enghraifft, wrth i ddatblygwyr adeiladu mwy o gyfleusterau gwastraff bwyd, roedd angen digon o wastraff bwyd arnynt i sicrhau eu bod yn gweithredu mor effeithlon a diwastraff ag a oedd yn bosibl. Golygai hyn fod cynigwyr yn cynnig ffioedd clwyd is ar gyfer trin gwastraff bwyd na'r ffioedd a gynigiwyd ar ddechrau'r Rhaglen pan nad oedd cymaint o gyfleusterau ar gael, a phan nad oedd cymaint o gystadleuaeth.

ch roedd yr achosion busnes amlinellol cynnar yn seiliedig ar ddatrysiadau Dylunio, Adeiladu, Ariannu, Gweithredu lle byddai'r cynghorau'n talu'r costau adeiladu dros oes y contract i bob pwrpas[24]. Fodd bynnag, cyfleusterau 'masnachwyr' oedd chwech o'r datrysiadau buddugol, gan olygu bod y ffioedd clwyd yn is.Y rheswm am hyn yw bod hyd oes y cyfleusterau yn hwy na chyfnod contract y cyngor, felly roedd modd talu am ddatblygu'r cyfleusterau dros gyfnod hwy.

d adeiladwyd cyfleusterau masnachwyr i gynnwys capasiti mwy na'r hyn yr oedd ei angen i drin gwastraff trefol yn unig. Sicrhaodd hyn mwy o arbedion maint i'r cynghorau, oherwydd gellid dosrannu costau sefydlog dros nifer fwy o dunelli a oedd yn cael eu prosesu (roedd y gost uned fesul tunnell yn is).

24 Mae'r parti o'r sector preifat yn ysgwyddo'r holl gyfrifoldeb dros ddylunio, adeiladu, ariannu a gweithredu'r prosiect dros y cyfnod consesiynol.

Dangosyn 13 – amcangyfrif o gostau prosiectau gwastraff bwyd y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff yn yr achos busnes amlinellol a'r achos busnes llawn

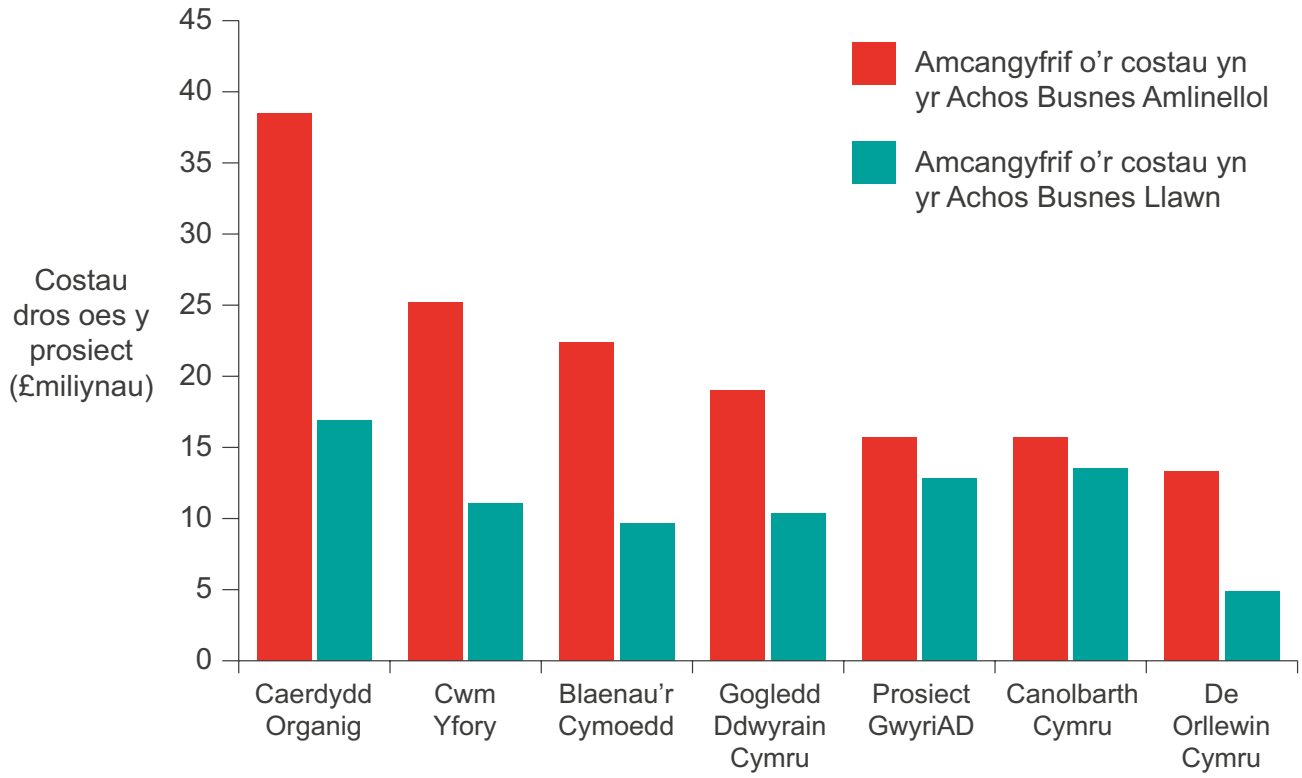

Ffynhonnell: Achosion busnes prosiectau

Mae ffioedd clwyd fesul tunnell ar gyfer dau o'r tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn cymharu'n ffafriol â phrosiectau tebyg ar draws y DU, ac yn sylweddol is nag a ragwelwyd mewn amcangyfrifon cynnar

1.40 Pennir costau triniaeth prosiectau gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru a'r Prosiect Gwyrdd drwy ddefnyddio'r 'bandiau' ar gyfer ffioedd clwyd[25]. Mae'r bandiau hyn yn seiliedig faint o wastraff a anfonir i gyfleusterau (Dangosyn 14). Y man cychwyn yw isafswm y gwastraff y mae'n rhaid i gynghorau ei ddanfon, neu dalu amdano, ar sail amcangyfrifon gorau'r cynghorau o'r hyn y bydd yn ei anfon i'r cyfleuster[26]. Cyfradd sefydlog fesul tunnell yw'r strwythur ffioedd clwyd ar gyfer prosiect Cwm Yfory. Nid oes unrhyw fandiau na lefelau tunnell isafswm penodol.

25 Ffi glwyd gyfunol yw ffigur cyfartalog ffioedd clwyd yr holl fandiau, a gyfrifir yn seiliedig ar y mewnbwn mewn tunelli.

26 Lle bo'r adroddiad hwn yn cyfeirio at 'ffioedd clwyd' ar gyfer y Prosiect Gwyrdd a phrosiectau gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru, mae'n cyfeirio at y ffi glwyd gyfunol. Gallai pedair ffi glwyd wahanol fod yn weithredol yn dibynnu ar nifer y tunelli a brosesir drwy gyfleuster, felly bydd penderfynwyr yn defnyddio'r 'ffi glwyd gyfunol' i symleiddio ffioedd clwyd a chreu un ffigur cyfartalog.

Tudalen y pecyn 143

Dangosyn 14 – bandiau cost ar gyfer prosiectau gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru a'r Prosiect Gwyrdd

Band 3: unrhyw nifer o dunelli sy'n uwch na throthwy uchaf Band 2

Dim ond yn bresennol ym mhrosiect Gogledd Cymru.
Mae'r costau'n seiliedig ar gyfradd gyfredol y farchnad ar y pryd.

Band 2: unrhyw nifer o dunelli sy'n uwch na throthwy uchaf Band 1

Mewn rhai cyfleusterau nid yw hyn yn sefydlog fel y bandiau eraill, a chodir tâl ar gynghorau yn unol â chyfradd cyfredol y farchnad ar gyfer y cyfleuster, a bydd hynny'n uwch na chost yr isafswm tunelli gwarantedig neu'r isafswm tunelli (Band 1).

Mae'r gyfradd hon yn sefydlog ar gyfer prosiect Gogledd Cymru, ac yn uwch na'r gost ar gyfer isafswm tunelli gwarantedig (Band 0).

Band 1: ar sail isafswm tunelli gwarantedig neu broffil tunelli

Os bydd contractwyr neu arianwyr yn adfer eu gwariant cyfalaf ac yn dechrau derbyn enillion positif ar eu buddsoddiad.

Defnyddir amcangyfrif gorau'r cynghorau partner wrth negodi'r contract, a swm y gwastraff a anfonir i'r cyfleuster er mwyn pennu'r ffigurau.

Band 0: O ddim tunelli hyd at yr isafswm tunelli gwarantedig neu'r proffil tunelli

Cost uwch fesul tunell na'r bandiau eraill i wneud iawn am y ffaith bod cynlluniau busnes datblygwyr ar gyfer eu cyfleusterau yn seiliedig ar dderbyn yr isafswm tunelli gwarantedig, neu'r isafswm tunelli.

Sylwer:

Mae geiriad contract y Prosiect Gwyrdd yn gwarantu tal isafswm yn hytrach nag isafswm o dunelli, er bod hynny yr un peth o ran egwyddor.

1.41 Yn nadansoddiad WRAP o ffioedd clwyd ledled y DU ym mis Mehefin 2017 (paragraff 1.37) adroddwyd mai cost ganolrifol cyfleusterau troi gwastraff yn ynni ar ôl 2000 oedd £91 fesul tunnell. Mae dau o brosiectau gwastraff gweddilliol Cymru yn is na'r canolrif, ac un ohonynt yn sylweddol uwch gan mai prosiect llai ydyw[27].

1.42 Cawsom ddadansoddiad ar wahân gan Local Partnerships a oedd yn cymharu ffioedd clwyd ar gyfer tri gwastraff gweddilliol Cymru â 22 o brosiectau tebyg a ariannwyd gan Defra yn Lloegr[28]. Dangosai'r dadansoddiadau:

a fod tri phrosiect yng Nghymru oddi mewn i ystod prosiectau Defra, gyda dau tua phen isaf yr ystod hwnnw o ffioedd clwyd;

b mai un o brosiectau Cymru yw'r pedwerydd isaf o ran cost yng Nghymru a Lloegr, ac un arall yw'r seithfed isaf o ran cost;

c mai'r prosiect arall yng Nghymru yw'r nawfed prosiect uchaf o ran cost yng Nghymru a Lloegr, a'r trydydd uchaf o ran cost o blith yr holl brosiectau troi gwastraff yn ynni y cymharwyd â hwy[29]; ac

ch ac gyfartaledd, ac o gynnwys treth tirlenwi, mae'r gost o waredu gwastraff gweddilliol drwy'r tri phrosiect yng Nghymru yn is na'r gost gyfatebol pe bai'r un gwastraff yn cael ei waredu i safle tirlenwi[30].

1.43 Mae'r amcangyfrif o gyfanswm cost y prosiectau gwastraff gweddilliol dros oes y prosiectau 41% yn is ar gyfartaledd na'r hyn a amcangyfrifwyd yng ngham yr achos busnes amlinellol (Dangosyn 15). Yn yr un modd â'r prosiectau gwastraff bwyd, mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod prosiectau gwastraff gweddilliol yn elwa ar arbedion maint gwell na'r hyn a ddisgwyliwyd yn yr achos busnes amlinellol. Mae'r cyfleusterau hefyd yn rhagfynegi incwm uwch na'r disgwyl yn sgil trin mwy o wastraff gan drydydd partïon nag a ragwelwyd, ac yn sgil cynhyrchu trydan. Bu hyn o gymorth i bartneriaethau negodi ffioedd clwyd is.

27 Nid ydym wedi dadansoddi prosiectau gwastraff gweddilliol a phrosiectau gwastraff bwyd i'r un graddau gan mai ond tri phrosiect y gellir cyfeirio atynt yn rhwydd, ac mae'r ffioedd clwyd yn gyfrinachol am resymau masnachol.

28 Ni fu modd i Local Partnerships gynnal yr un dadansoddiad o brosiectau gwastraff bwyd.

29 Mae chwech o'r naw o brosiectau ac iddynt y costau uchaf yn defnyddio Triniaeth Fiolegol Fecanyddol (MBT) yn hytrach na throi gwastraff yn ynni. Proses trin gwastraff gweddilliol yw Triniaeth Fiolegol Fecanyddol sydd yn cynnwys triniaeth fecanyddol a biolegol. Gellir addasu MBT i gyflawni amryw o wahanol nodau, gan gynnwys trin gwastraff cyn ei gludo i safle tirlenwi; gwyro gwastraff solid trefol, nad yw'n fioddiraddadwy ac sydd yn fioddiraddadwy, ac sydd yn mynd i safle tirlenwi drwy ddidoli deunyddiau'n fecanyddol i'w hailgylchu, ac/neu adfer ynni drwy droi gwastraff yn danwydd.

30 £88.95 fesul tunnell o wastraff adweithiol yw'r dreth tirlenwi ar hyn o bryd. Codir y dreth honno'n ychwanegol at ffioedd clwyd tirlenwi, sydd yn amrywio rhwng £15 a £30 fesul tunnell i'r rhan fwyaf o gynghorau.

Dangosyn 15 – amcangyfrif o gostau prosiectau gwastraff gweddilliol y Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff yn yr achos busnes amlinellol a'r achos busnes llawn

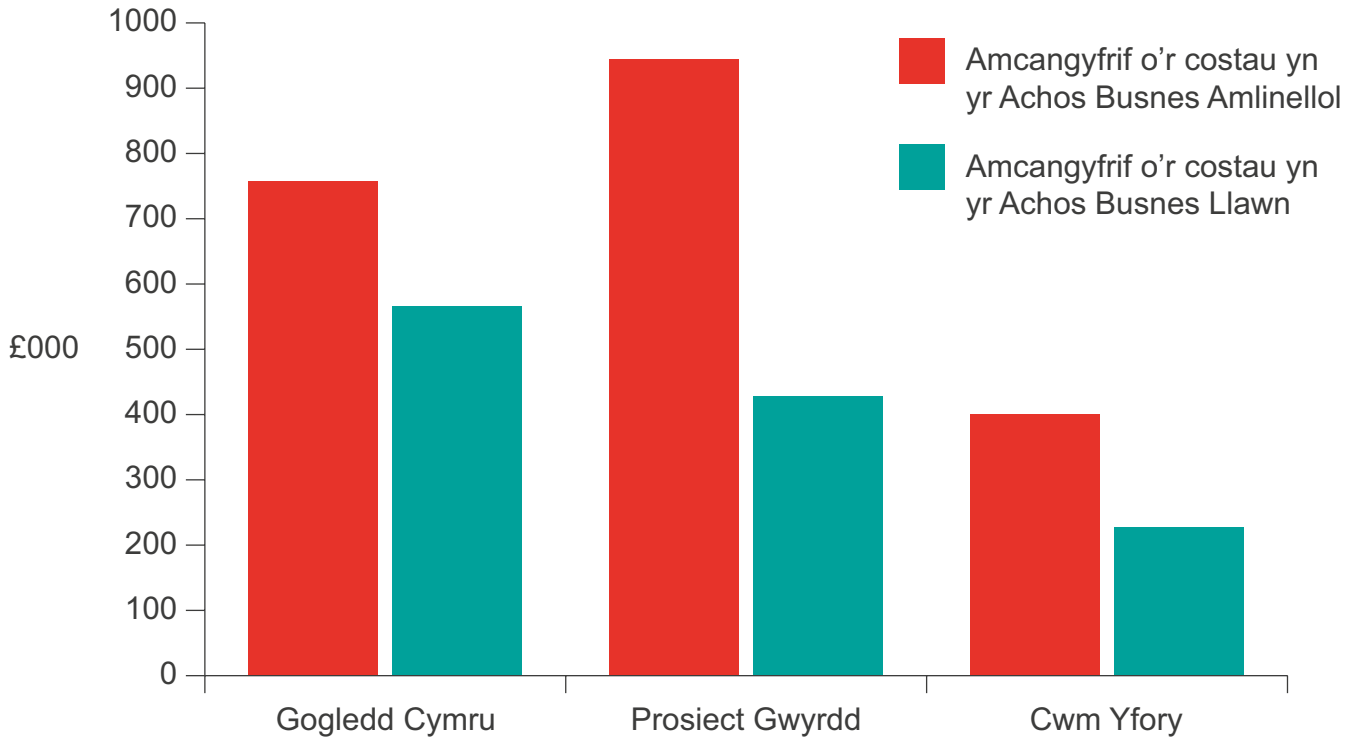

Ffynhonnell: Achosion busnes prosiectau

Ceir risgiau o hyd yn gysylltiedig â phrosiectau gwastraff gweddilliol yn enwedig, ac nid yw'r amcangyfrifon a ddefnyddiwyd yn sail ar gyfer y contractau hyn yn gyson iawn â dyhead cyffredinol Llywodraeth Cymru o sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050

1.44 Er bod y rhan fwyaf o gynghorau wedi canfod dulliau o drin eu gwastraff yn y tymor canolig i'r tymor hwy, ceir risgiau o hyd. Nodwyd risgiau neilltuol yn gysylltiedig â thrin gwastraff gweddilliol, yn seiliedig ar ddwy senario bosibl:

a bod cynghorau'n casglu a chludo swm cyson a sefydlog o wastraff gweddilliol i gael ei drin dros oes y contractau, a pheidio cyrraedd y targedau ar gyfer lleihau gwastraff yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff; neu

b fod y swm o wastraff gweddilliol y mae cynghorau'n ei gasglu a'i gludo i'w drin yn lleihau i raddau mwy nag a ragwelwyd wrth sefydlu'r contract, gan olygu bod cynghorau'n talu am gapasiti nad ydynt yn ei ddefnyddio.

Dyhead Llywodraeth Cymru yw peidio cael unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050, ond mae'r rhagamcanion ar gyfer y tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn tybio y bydd angen i cynghorau barhau i drin symiau sylweddol o wastraff gweddilliol y tu hwnt i 2040.

1.45 Un o nodau Tuag at Ddyfodol Diwastraff yw peidio cael 'unrhyw wastraff gweddilliol' nac 'unrhyw ynni o wastraff' erbyn 2050. Bydd y contractau ar gyfer y tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn dod i ben yn 2040-41 (Prosiect Gwyrdd a Chwm Yfory[31]) ac yn 2044-45 (Gogledd Cymru).

1.46 Er mwyn i gynghorau sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol, byddem yn disgwyl gweld gostyngiad graddol dros y cyfnod hyd at 2050. Fodd bynnag, mae'r achosion busnes terfynol yn amcangyfrif y bydd cyfanswm y gwastraff gweddilliol ar draws y tri phrosiect yn cynyddu dros oes y contractau (Dangosyn 16)[32]. Gyda'i gilydd, mae'r tri phrosiect yn cynnwys 14 o gynghorau. Mae'r achosion busnes yn tybio y bydd angen i'r cynghorau hyn barhau i drin tua 372,000 o dunelli o wastraff gweddilliol yn 2040-41 (y flwyddyn olaf pan fydd pob un o'r tri chontract yn dal yn weithredol). Mae hyn yn cynrychioli cynnydd o 8,000 o gymharu â'r flwyddyn gyntaf pan fydd pob un o'r tri phrosiect gweddilliol yn weithredol yn 2019-20. Ni ragwelir unrhyw ostyngiad yn swm y gwastraff gweddilliol y bydd angen ei drin hyd at 2044-45 yn y rhagolygon ar gyfer cyfleuster Gogledd Cymru.

31 Prosiect Gwyrdd a chontract Cwm Yfory gyda'r un darparydd o'r sector preifat ym Mharc Trident, Caerdydd.

32 Gallai gwastraff fesul pen ostwng, ond mae cynghorau yn rhagweld y bydd y boblogaeth yn cynyddu.

Dangosyn 16 – projections of waste arising from residual waste partnerships

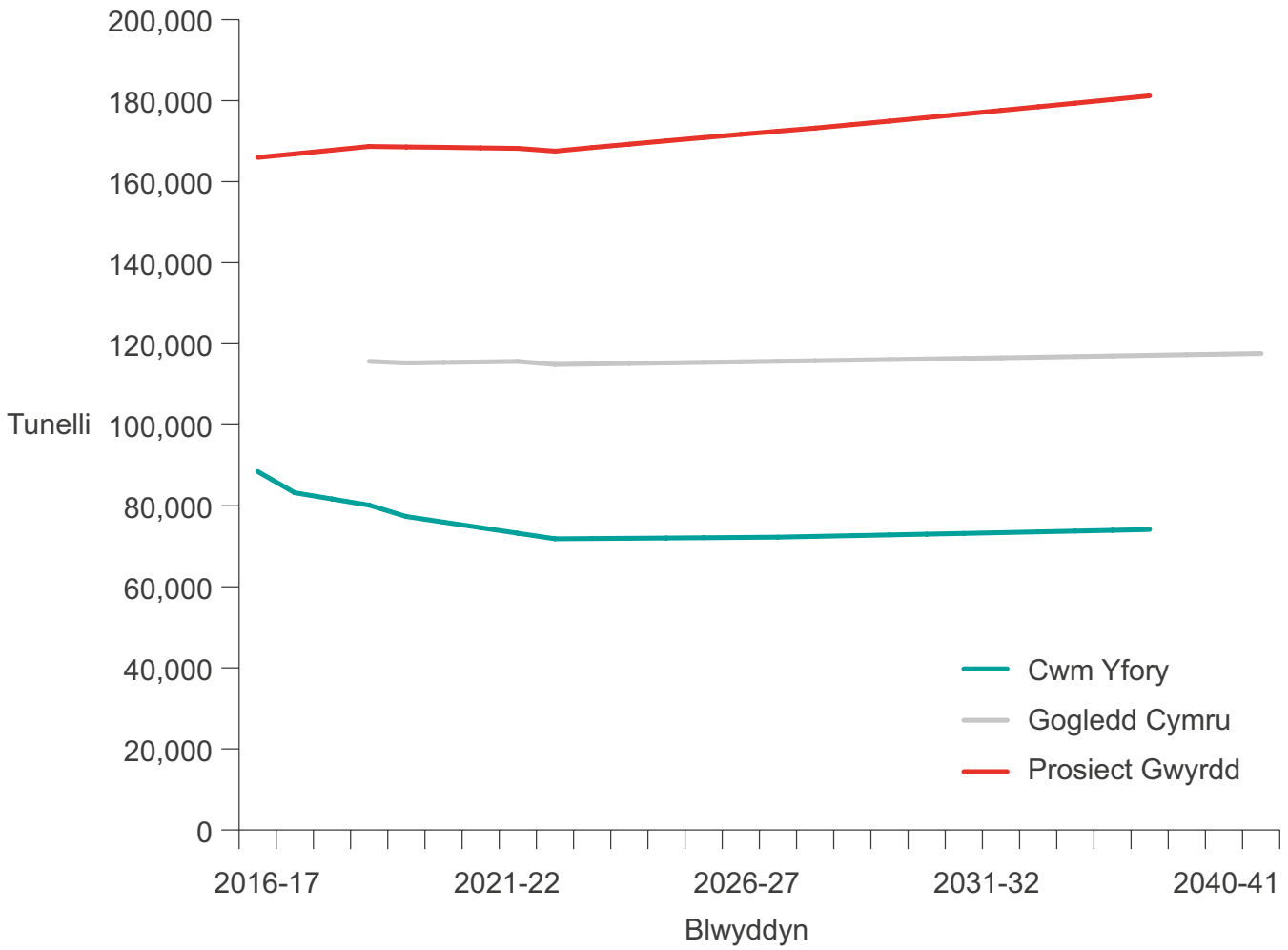

Ffynhonnell: Achosion busnes terfynol y prosiectau

1.47 Mae llawer o ffactorau'n dylanwadu ar faint o wastraff a geir, fel gweithgarwch economaidd. Gan hynny, nid oes modd rhagweld gyda sicrwydd faint o wastraff gweddilliol y bydd cynghorau'n ei gynhyrchu, yn enwedig erbyn y cyfnod pan fydd y prosiectau trin gwastraff yn dod i ben. Serch hynny, os yw'r rhagamcanion hyn yn gywir, byddai angen i newid sylweddol ddigwydd ar ôl 2040 er mwyn cyrraedd sefyllfa lle na cheir unrhyw wastraff ar draws yr ardaloedd cyngor dan sylw erbyn 2050. Ceir bwlch clir ac amlwg felly rhwng dyheadau strategaeth gwastraff hirdymor Llywodraeth Cymru a'r rhagamcanion a ddefnyddiwyd yn sail ar gyfer y contractau gwastraff gweddilliol.

Mae strwythurau ffioedd clwyd yn achosi rhai risgiau ariannol i gynghorau, yn dibynnu ar swm y gwastraff gweddilliol a anfonir ganddynt i gael ei drin

1.48 Pe bai'r gwastraff gweddilliol yn gostwng yn raddol dros gyfnod y contractau, gallai strwythur y ffioedd olygu bod cynghorau fod yn talu cyfraddau uwch o ffioedd clwyd fesul tunnell. Ceir trefniadau contract mwy cymhleth yn achos Prosiect Gwyrdd a phrosiect gweddilliol Gogledd Cymru na'r gyfradd unffurf a delir gan bartneriaeth Cwm Yfory. Yn achos partneriaethau Prosiect Gwyrdd a Gogledd Cymru, os bydd y swm o wastraff yn gostwng yn is na nifer y tunelli yn y proffil, neu'r isafswm tunelli gwarantedig (Dangosyn 14), bydd cynghorau'n talu cyfradd uwch fesul tunnell mewn ffioedd clwyd. Fel y nodwyd yn Nangosyn 14, pwrpas yr isafswm incwm hwn yw sicrhau bod y contractwr yn adennill ei wariant cyfalaf.

1.49 Er mwyn gwrthbwyso'r risg o dalu ffioedd clwyd uwch, mae angen i gontractau'r Prosiect Gwyrdd a Gogledd Cymru ofyn bod y gweithredwyr yn gwneud ymdrechion rhesymol i sicrhau gwastraff arall o ffynonellau eraill , er enghraifft gan fusnesau, am y pris uchaf y gellir ei sicrhau er mwyn llenwi'r bwlch (gelwir hyn yn 'wastraff amnewid'). Bydd y ffi glwyd y bydd y contractwyr yn ei sicrhau am y gwastraff hwn yn anelu i wrthbwyso'r gostyngiad yn y gwastraff a geir gan y cynghorau. Os nad yw'r gwastraff amnewidiol yn llenwi'r bwlch, bydd cynghorau'n talu ffi glwyd uwch wrth gysoni'n fisol yn erbyn y gwastraff a ragwelwyd. (Band 0, fel y gwelir yn Nangosyn 14).

1.50 Fel y nodwyd ym Mocs 1, bu cyfraniad Llywodraeth Cymru at ffioedd clwyd yn sefydlog ar naill ai 25% neu 15% o gyfanswm y ffioedd a amcangyfrifwyd yn achosion busnes terfynol y prosiectau. Mae hyn yn golygu, os bydd partneriaeth yn anfon mwy o wastraff nag a ragwelwyd i'w chyfleuster, bydd yn derbyn llai o gyllid gan Lywodraeth Cymru fesul tunnell a anfonir i'w drin.

Mae partneriaethau wedi llwyddo i drosglwyddo rhai risgiau eraill i'r sector preifat, ond nid yw'r contractau hirdymor hyn yn cynnwys cymalau terfynu

1.51 Un o brif nodau'r Rhaglen wrth negodi contractau oedd trosglwyddo risg i'r parti a oedd yn fwyaf priodol i reoli'r risg honno. Dyma rai enghreifftiau lle trosglwyddwyd risg yn llwyddiannus yn y prosiectau gweithredol:

a bu mwyafrif y prosiectau'n negodi ffioedd oedd yn rhoi amddiffyniad da i'r cynghorau rhag cynnydd mewn chwyddiant. Ar draws y saith prosiect y gwyddys eu bod yn cynnwys amddiffyniad rhag chwyddiant, nid yw cyfartaledd o 66% o'r ffi glwyd yn amodol ar chwyddiant. Gallai'r lefel hon o amddiffyniad fod wedi'i hadlewyrchu yng nghyfanswm y ffioedd a negodwyd, ond mae'n rhoi elfen o sicrwydd ynghylch costau. Mae gweddill y ffi glwyd naill ai'n ddarostyngedig i newidiadau i'r fynegai prisiau manwerthu yn unig, neu i newidiadau mewn amrywiaeth o fynegeion fel enillion wythnosol cyfartalog. Prosiect gwastraff gweddilliol Cwm Yfory yw'r unig brosiect lle mae'r holl ffi glwyd yn amodol ar chwyddiant. Fodd bynnag, mae'r cynghorau sy'n bartneriaid a Llywodraeth Cymru yn hyderus bod y contract yn 'fforddiadwy iawn' gan fod y ffi glwyd yn rhesymol, ac oherwydd cyfraniad grant Llywodraeth Cymru .

b mae pob un o'r prosiectau gweithredol wedi'u hamddiffyn rhag gostyngiad posibl ym mhris trydan. Bydd yr holl weithfeydd gwastraff bwyd a gwastraff gweddilliol yn cynhyrchu trydan yn sgil eu prosesau (Dangosynnau 5 a 6). Bydd gweithredwr y gweithfeydd naill ai'n gwerthu'r trydan i'r grid neu i fusnesau lleol. Mae cost gwerthu trydan hefyd wedi'i hymgorffori yn strwythur ffioedd clwyd pob partneriaeth. Drwy bennu gwerth sefydlog ar gyfer hyn, gweithredwr y sector preifat fydd yn ysgwyddo'r risg yn hytrach na'r cynghorau os bydd prisiau trydan yn gostwng . Fodd bynnag, os bydd y contractwr yn gwerthu'r trydan a gynhyrchir ma bris uwch, bydd y bartneriaeth a'r gweithredwr yn rhannu'r budd ariannol.

c gan nad yw partneriaethau'n buddsoddi unrhyw gyfalaf uniongyrchol yn y cyfleusterau (Bocs 1), gweithredwyr y sector preifat sydd wedi ysgwyddo'r risg yn gysylltiedig â chynnydd mewn costau adeiladu. Er bod y rhan fwyaf o'r cyfleusterau'n weithredol, mae cyfleuster gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru yn dal i gael ei adeiladu gan olygu bod cynghorau o fewn y bartneriaeth yn wynebu'r risg y bydd y prosiect yn hwyr yn cael ei orffen. Bydd unrhyw oedi wrth adeiladu yn golygu bod y cynghorau ym mhartneriaeth Gogledd Cymru yn gorfod parhau â'u trefniadau cyfredol ar gyfer gwaredu gwastraff gweddilliol am gyfnod hirach. Contractwyr hefyd sydd yn ysgwyddo'r

risgiau'n gysylltiedig â chynnal a chadw ac unrhyw draul a gwisgo ar weithfeydd. Pe bai problemau difrifol yn codi gan ostwng y capasiti, ni fyddai hynny'n cael unrhyw effaith ar y bartneriaeth a byddai'n rhaid i'r contractwr wneud trefniadau eraill dros dro. Mae partneriaeth Gogledd Cymru o'r farn fod y senario hon yn annhebygol iawn gan fod cymhellion masnachol clir i'r contractwr sicrhau bo d y weithfa yn gweithredu'n unol â'i chapasiti.

ch ym mhob un o'r prosiectau, rhoddir y flaenoriaeth i wastraff y Cyngor o flaen gwastraff trydydd parti. Mae hyn yn golygu y dylid bod digon o gapasiti i drin gwastraff yng nghyfleusterau'r contractau, oni cheir cynnydd sylweddol mewn gwastraff.

1.52 Er bod contractau'n cynnwys darpariaeth i drosglwyddo risg i'r sector preifat, nid yw yr un ohonynt yn cynnwys cymal terfynu[33]. Mae Llywodraeth Cymru wedi dweud wrthym fod hyn yn gyson â'r mwyafrif o gontractau gwastraff ledled y DU. Fodd bynnag, ceir cymalau newid a fyddai'n dod i rym pe bai'r gyfraith yn newid. Os bydd y cyngor neu'r contractwr yn cyflwyno newid gwahanol y byddai'r naill barti a'r llall yn cytuno arno, byddai'r contract yn cael ei ail-brisio.

1.53 Mae diffyg cymalau terfynu yn golygu, pe bai technolegau newydd yn dod i'r amlwg, yn enwedig yn achos gwastraff gweddilliol, na fyddai modd i bartneriaethau fanteisio ar ddulliau a allai fod yn fwy cynaliadwy neu a allai gynnig gwell gwerth am arian heb dalu cosbau ariannol sylweddol. Os bydd gweithredwyr y sector preifat yn dymuno uwchraddio eu cyfleusterau byddant yn ysgwyddo'r costau a risgiau posibl.

1.54 Dechreuir talu am wasanaethau trin gwastraff ar ôl cychwyn y contract yn llawn. Mewn cyferbyniad â hyn, yn achos tri phrosiect yn Lloegr a archwiliwyd gan y Swyddfa Archwilio Genedlaethol, roedd y cytundebau ariannu yn gwneud taliadau grant yn ofynnol cyn gynted ag y byddai contractwyr y sector preifat wedi dechrau darparu gwasanaethau o dan y contractau, waeth a oedd yr holl seilwaith a gynlluniwyd wedi'i gwblhau ai peidio. Roedd hyn yn ei gwneud hi'n anodd i Defra dynnu cymorth ariannol ar gyfer y contractau hyn yn ôl, hyd yn oed pan nad oedd seilwaith sylweddol wedi'i gwblhau'n unol â'r hyn a gynlluniwyd.

33 Cymal terfynu yw darpariaeth mewn contract sy'n galluogi naill ai'r contractwr neu'r corff sy'n contractio (neu'r naill a'r llall) i ddirwyn y contract i ben yn fuan. Gall hyn ddigwydd ar un neu fwy o ddyddiadau penodedig, neu gall ddigwydd ar unrhyw bryd yn ystod cyfnod y contract (yn aml ar ôl i gyfnod penodedig fynd heibio).

Tudalen y pecyn 151

Rhan 2

Dewisodd amryw o gynghorau beidio cymryd rhan yn y Rhaglen gan fod ganddynt eu trefniadau eu hunain, ond mae angen o hyd i rai ohonynt ganfod opsiynau eraill yn lle tirlenwi ar gyfer y tymor hwy

2.1 Roedd y Rhaglen yn wirfoddol, a dewisodd amryw o gynghorau beidio cymryd rhan ynddi. Nid yw'r cynghorau hyn yn derbyn cyfraniad gan Lywodraeth Cymru tuag at eu ffioedd clwyd er mwyn trin gwastraff gweddilliol neu wastraff bwyd. Yn y rhan hon o'r adroddiad, archwilir y rhesymau pam bod cynghorau wedi dewis peidio cymryd rhan yn y Rhaglen a disgrifir y trefniadau eraill sydd gan y cynghorau hyn er mwyn gwaredu neu drin eu gwastraff gweddilliol a'u gwastraff bwyd. Nid ydym wedi archwilio'r trefniadau hyn yn fanwl yn rhan o'r adolygiad hwn. Fel y nodwyd ym mharagraff 1.15, mae chwech o'r cynghorau a grybwyllir isod wedi ailgychwyn proses gydweithredol i archwilio a oes diddordeb o du'r sector preifat bellach i reoli cyfleuster gwastraff gweddilliol i wasanaethu De Orllewin Cymru.

Ar y cyfan, mae cynghorau sy'n gweithredu y tu allan i'r Rhaglen yn ysgwyddo costau trin gwastraff gweddilliol uwch ac mae rhai ohonynt yn dal i ddibynnu ar safleoedd tirlenwi

2.2 **Roedd Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam** wedi cymryd camau mawr at ddatblygu ei ddatrysiad ei hun cyn i'r Rhaglen ddechrau.Yn 2013, llofnododd y Cyngor Fenter C yllid Preifat 25 mlynedd o hyd ar gyfer contract rheoli gwastraff, a oedd yn cynnwys cyfleuster Triniaeth Fecanyddol a Biolegol ar gyfer gwastraff gweddilliol, a chanddo gapasiti o 55,000 o dunelli'r flwyddyn. Dechreuodd y cyfleuster hwn weithredu a derbyn gwastraff y Cyngor ym mis Gorffennaf 2015, a daw'r contract i ben ym mis Mawrth 2038. Mae'r ffioedd clwyd ar gyfer cyfleuster trin gwastraff gweddilliol Wrecsam dros ddwywaith yn fwy na chost canolrifol y prosiectau gweddilliol a weithredir o dan y Rhaglen .

2.3 Ym mis Mawrth 2015, llofnododd cynghorau Sir Benfro a Cheredigion gontract fframwaith 15 mlynedd gwerth £48 miliwn â chwmni o'r sector preifat i allforio eu gwastraff gweddilliol i gyfleusterau troi gwastraff yn ynni tramor. Sir Benfro oedd y cyngor arweiniol. Roedd y cwmni'n prosesu'r gwastraff yn Noc Penfro a Llanbedr Pont Steffan i gael gwared â deunyddiau ailgylchadwy. Ar ôl hynny roedd y gwastraff yn cael ei falu'n stribedi, ei droi'n beiliau a'i lapio yn Noc Penfro o greu Tanwydd sy'n Deillio o Wastraff[34] a'i gludo i Sgandinafia lle'r oedd yn cael ei ddefnyddio mewn gorsafoedd ynni effeithlon iawn i gynhyrchu trydan a gwres i aelwydydd lleol. Roedd y contract, sydd bellach wedi'i ganslo (paragraff 2.5), yn costio llai i Geredigion na Sir Benfro na'r gost o gael gwared â gwastraff drwy safleoedd tirlenwi. Fodd bynnag, roedd y gost honno'n uwch na chost ganolrifol y partneriaethau sy'n defnyddio cyfleusterau troi gwastraff yn ynni o dan y Rhaglen (paragraff 1.41). Mae'r cynghorau'n tybio eu bod yn talu costau uwch oherwydd diffyg arbedion maint.

34 Tanwydd a gynhyrchir o fathau amrywiol o wastraff fel gwastraff solid trefol, gwastraff diwydiannol neu wastraff masnachol.

2.4 Ym mis Mai 2017, ataliodd Cyfoeth Naturiol Cymru drwydded y cwmni yr oedd cynghorau Sir Benfro a Cheredigion yn ei ddefnyddio i allforio eu gwastraff gweddilliol o Ddoc Penfro. Ar yr un pryd, cafwyd cynnydd mewn ffioedd clwyd yn Ewrop, yn rhannol oherwydd cyfraddau cyfnewid arian. Gallai'r cwmni yr ataliwyd ei drwydded fod wedi trosglwyddo gwastraff y ddau gyngor i borthladd arall a chanddo gyfleuster storio cymeradwy, ond nid oedd Cyngor Sir Penfro yn ystyried bod yr opsiwn hwnnw'n ddichonadwy yn ariannol, a hynny oherwydd y costau cludo ychwanegol a'r cynnydd mewn ffioedd clwyd. Roedd Cyngor Sir Ceredigion wedi dewis cadw'r trefniadau wrth gefn nes y byddai modd ailsefydlu'r drwydded, am eu bod yn tybio y byddai hynny'n fwy cost-effeithiol.

2.5 Gan hynny, sefydlodd y contractwr drefniadau wrth gefn nes i'r trefniadau allforio fodloni gofynion trwyddedu Cyfoeth Naturiol Cymru. Gan nad ddigwyddodd hynny, terfynwyd y contract i allforio gwastraff gweddilliol gan Gyngor Sir Penfro ar 31 Gorffennaf 2018. Mae Cyngor Sir Ceredigion ar hyn o bryd yn anfon ei wastraff gweddilliol i safle tirlenwi. Mae Cyngor Sir Penfro yn anfon ei wastraff gweddilliol i safle tirlenwi ac i ddau gyfleuster troi gwastraff yn ynni sydd wedi'u lleoli yn y DU.

2.6 Mae gan **Gyngor Sir Caerfyrddin** gontract gyda CWM Environmental, cwmni sy'n eiddo i'r cyngor , i waredu ei wastraff gweddilliol. Hyd at dymor yr hydref 2017, roedd CWM Environmental yn cludo peth o wastraff gweddilliol Sir Gaerfyrddin i'r cwmni y cyfeiriwyd ato uchod, i'w allforio drwy Ddoc Penfro, ond drwy gontract ar wahân. Wedi i drwydded amgylcheddol y cwmni gael ei hatal, mae gwastraff gweddilliol Sir Gaerfyrddin yn cael ei anfon i amrywiaeth o gyfleusterau troi gwastraff yn ynni o amgylch y DU, a chyfran fach o'r gwastraff hwnnw'n cael ei hanfon i Barc Trident, Caerdydd. Drwy CWM Environmental, mae Cyngor Sir Caerfyrddin ar hyn o bryd yn trafod opsiynau i ddefnyddio capasiti ar safle Parc Trident yn y tymor hwy.

2.7 Rhwng mis Ebrill 2015 a mis Mai 2017, gwyrodd **Cyngor Sir Powys** hefyd wastraff gweddilliol o'i orsaf drosglwyddo yn Aberhonddu i'w allforio drwy Ddoc Penfro, gan ddefnyddio'r un cwmni preifat y cyfeiriwyd ato uchod, ond drwy gontract ar wahân. Mae'r Cyngor ar hyn o bryd yn gwaredu ei wastraff gweddilliol yn Safle Tirlenwi Bryn Posteg yn Llanidloes.

2.8 Nid oedd y broses o allforio gwastraff gweddilliol i wledydd tramor yn cydymffurfio â gofynion yr Undeb Ewropeaidd o dan yr egwyddor agosatrwydd. Mae'r egwyddor agosatrwydd yn tanategu ymagwedd Llywodraeth Cymru at reoli gwastraff yn gynaliadwy. Mae'n golygu y dylid gwaredu neu drin gwastraff mor agos ag sy'n bosibl i'r man lle caiff ei greu er mwyn lleihau effaith cludo'r gwastraff hwnnw ar yr amgylchedd, ac er mwyn sicrhau bod y rhai sy'n cynhyrchu'r gwastraff yn cymryd cymaint o gyfrifoldeb ag sy'n bosibl dros ymdrin â'r gwastraff hwnnw. Fodd bynnag, canfu astudiaeth gan yr ymgynghorwyr Eunomia ar ran Cyngor Sir Penfro fod ôl troed carbon y contract i allforio gwastraff gweddilliol dramor yn llai, a bod y contract yn cadw mwy o arian yn economi Cymru ac wedi creu mwy o swyddi fesul £1 miliwn o wariant o gymharu â rhai o'r prosiectau oedd wedi'u cynnwys yn y Rhaglen.

2.9 Cyngor Sir Penfro a Chyngor Sir Ceredigion oedd dau o'r cynghorau yn ne orllewin Cymru a oedd yn wynebu problemau wrth ganfod datrysiad arall dichonadwy yn lleol. (paragraff 1.14). Cyn dyfarnu'r contract i allforio gwastraff gweddilliol i wlad dramor, cynhaliodd Cyngor Sir Penfro broses gaffael agored ar ei ran ei hun a Chyngor Sir Ceredigion. Fodd bynnag, dim ond dau o'r cynigion a gafodd oedd yn ddatrysiadau wedi'u lleoli yn y DU; cynigion yn seiliedig ar allforio oedd y pum cynnig arall. Mae'r Cyngor o'r farn fod y canlyniad hwn yn adlewyrchu natur ynysig ei leoliad a'r costau uchel iawn o gludo nwyddau, o gymharu â chostau cludo i ddatrysiad drwy borthladd i wlad dramor. Yr oedd pwyslais cryf yn y tendr ar fanteision amgylcheddol, ac roedd y Cyngor o'r farn mai'r datrysiad allforio oedd y canlyniad gorau o ran yr amgylchedd.

2.10 Ar hyn o bryd, mae **Cyngor Dinas a Sir Abertawe** yn anfon ei wastraff gweddilliol i Dir John, safle tirlenwi y mae'n berchen arno ym Mhorth Tenant, Abertawe. Dywedodd y Cyngor wrthym y byddai'n ceisio sicrhau datrysiad hirdymor i waredu gwastraff gweddilliol ar ôl 2022. Bryd hynny mae'n disgwyl gallu anfon yr holl wastraff gweddilliol i gyfleuster trin amgen. Er mwyn iddo allu cau ac adfer safle tirlenwi Tir John, dywed y Cyngor fod angen iddo lenwi'r gwagle sy'n weddill i greu proffil addas ar gyfer rheoli dŵr wyneb. Barn y Cyngor yw y dylai lenwi'r gwagle â gwastraff gweddilliol, oherwydd bydd hynny'n golygu gwario llai na llenwi'r capasiti sy'n weddill â phridd a gwastraff anadweithiol, ac yn osgoi'r gost ychwanegol o waredu neu drin gwastraff gweddilliol mewn lleoliad arall. Mae'r Cyngor o'r farn y gall gyflawni'r nod hwnnw heb ddefnyddio mwy na'r lwfansau tirlenwi a ddyrannwyd iddo hyd 2022.

2.11 Mae cynghorau **Pen-y-bont ar Ogwr a Chastell-nedd Port Talbot** yn rhannu'r defnydd o Ganolfan Adfer Deunyddiau ac Ynni yn Crymlyn Burrows, Castell-nedd Port Talbot. Castell-nedd Port Talbot yw'r Awdurdod Gwaredu Gwastraff' penodedig ar gyfer Pen-y-bont ar Ogwr ac mae bron 11 mlynedd ar ôl i'r trefniant hwn. Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot sydd yn berchen ar safle Crymlyn Burrows, a redir gan Neath Port Talbot (NPT) Recycling Ltd, sydd yn eiddo i'r cyngor, ac sy'n is-gwmni i Neath Port Talbot Waste Management. Mae'r Cyngor ar hyn o bryd ar ganol dirwyn y cwmni i ben a dychwelyd y cyfleuster yn fewnol i'w weithredu fel gorsaf drosglwyddo/depo yn unig. Ochr yn ochr â hyn, bydd contract i losgi gwastraff gweddilliol a adawir ar safle Crymlyn Burrows yn cael ei gynnig ar y cyfle cyntaf. Mae'r ffioedd clwyd cyfredol yn uwch na chanolrif y prosiectau gwastraff gweddilliol a weithredir o dan y Rhaglen.

2.12 Cynhaliwyd y Rhaglen gan fod angen i gynghorau ddargyfeirio gwastraff o safleoedd tirlenwi. Fodd bynnag, mae rhai o'r cynghorau a enwir uchod wedi dechrau defnyddio safleoedd tirlenwi eto fel y prif ddull o waredu gwastraff gweddilliol, a does dim llawer o gynlluniau i newid hynny. Mae ambell un o'r cynghorau hyn yn wynebu risg wirioneddol o gosbau ariannol os na fyddant yn cyrraedd targedau lwfans tirlenwi.

Mae gan bum cyngor brosiectau gwastraff bwyd y tu allan i'r Rhaglen, er bod canolrif costau'r prosiectau hynny'n debyg

2.13 Mae pum cyngor ar hyn o bryd yn cynnal prosiectau gwastraff bwyd y tu allan i'r Rhaglen. Ar £55 y dunnell, mae cost ganolrifol y pum prosiect hyn ychydig yn is na'r rhai o fewn y Rhaglen (paragraff 1.38). Mae'r rhan fwyaf o'r prosiectau hyn yn defnyddio cyfleusterau a chanddynt dechnoleg debyg i'r prosiectau o fewn y Rhaglen.

- **Mae Cyngor Sir Ynys Môn** yn defnyddio'r un cyfleuster ag a ddefnyddir gan Gyngor Gwynedd ar gyfer Prosiect GwyriAD.Fodd bynnag, mae'r Cyngor yn defnyddio'r cyfleuster drwy 'drefniant gweithio' yn hytrach na thrwy gontract ffurfiol. Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy hefyd wedi gwneud rhywfaint o ddefnydd o'r cyfleuster[35].

- caiff gwastraff bwyd yn **Wrecsam** ei drin drwy Barc Ailgylchu Wrecsam drwy gompostio caeedig[36] yn rhan o gontract rheoli gwastraff PFI Wrecsam.

35 Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy hefyd yn rhan o bartneriaeth Gogledd Ddwyrain Cymru ar gyfer gwastraff bwyd.

36 Dull diwydiannol o gompostio gwastraff bioddiraddadwy sydd yn digwydd mewn bio-adweithydd aerobig amgaeedig lle gellir rheoli'r tymheredd a'r llif aer.

– ers Mai 2018, mae **Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot** yn cludo ei wastraff bwyd i gyfleusterau treulio anaerobig yn y sector preifat yn Sir Ddinbych ac yn Rhondda Cynon Taf. Cyn hynny, roedd y cyngor yn cludo gwastraff bwyd i gyfleuster ym Mryste.

– tynnodd **Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili** yn ôl o brosiect Blaenau'r Cymoedd, ac mae'n gwaredu ei wastraff bwyd mewn cyfleuster sy'n eiddo i'r sector preifat o fewn y sir.

– mae **Cyngor Sir Caerfyrddin** yn defnyddio cwmni sy'n eiddo i'r cyngor i gludo a gwaredu ei wastraff bwyd mewn cyfleuster compostio caeedig yn Nant-y-caws.

Yn sgil caffael capasiti trin gwastraff newydd, mae'r ddibyniaeth ar safleoedd tirlenwi wedi gostwng yn sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf

2.14 Ers 2005, mae'r defnydd o safleoedd tirlenwi yng Nghymru wedi gostwng dros 50% (Dangosyn17). Mae hyn yn deillio o'r ffaith bod lefelau ailgylchu'n cynyddu, datblygiad cyfleusterau troi gwastraff yn ynni a gwaredu gwastraff bwyd a threfniadau i allforio gwastraff gweddilliol i wledydd eraill. Mae hyn wedi golygu bod pob cyngor yng Nghymru ar hyn o bryd yn gweithio oddi mewn i derfynau'r cynllun lwfansau tirlenwi.

Dangosyn 17 – gwastraff bioddiraddadwy a waredwyd gan gynghorau Cymru mewn safleoedd tirlenwi rhwng 2004-05 a 2016-17, wedi'i ddangos yn erbyn canran y Lwfans Tirlenwi a ddefnyddiwyd

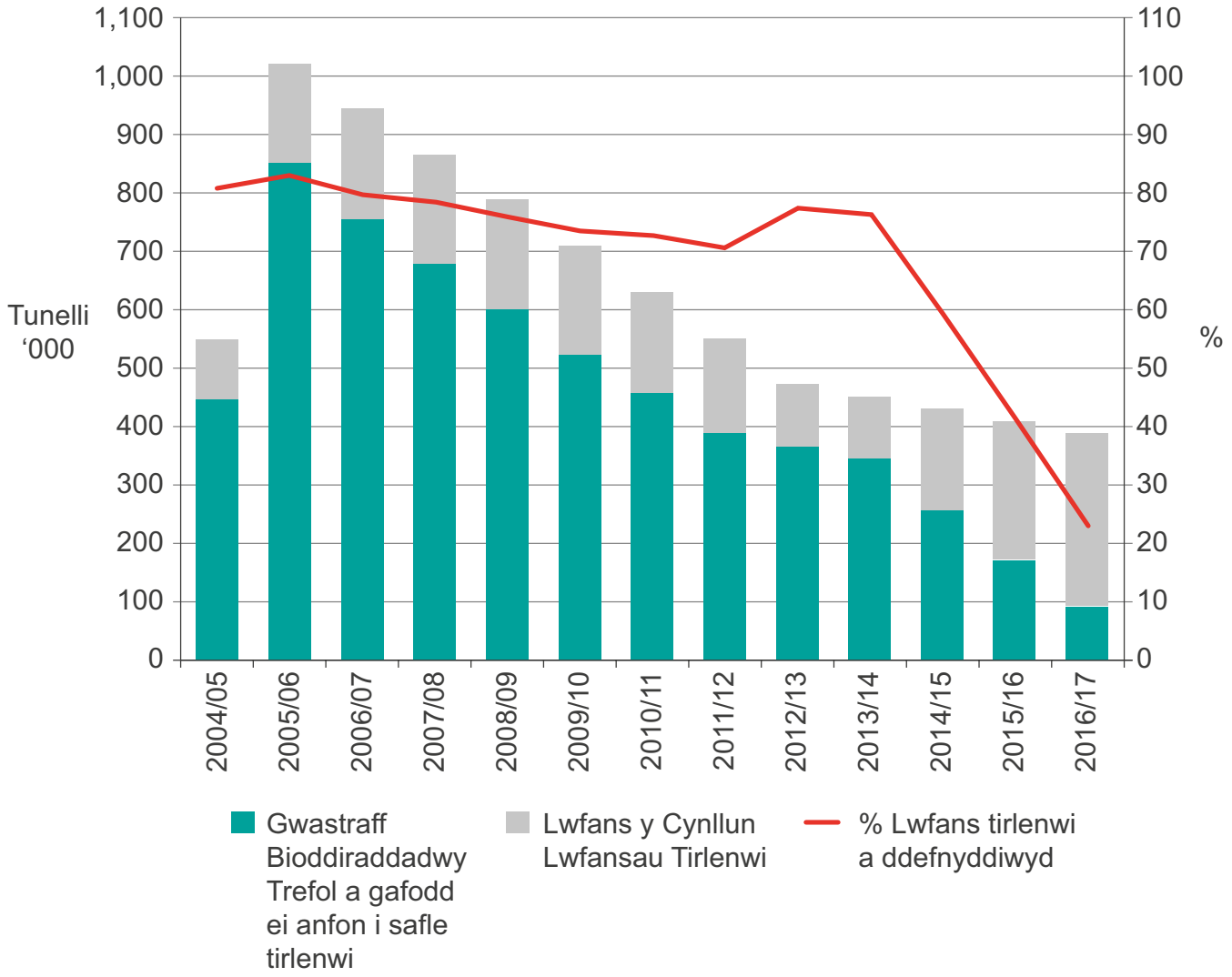

Ffynhonnell: Cyfoeth Naturiol Cymru, **Adroddiad ar Gynllun Lwfansau Tirlenwi Cymru 2016/17**, Hydref 2017

2.15 Yn 2016-17, defnyddiodd Gwynedd 84% o'i lwfans tirlenwi a defnyddiodd Abertawe 71% (Dangosyn 17) Mae'r lwfans tirlenwi yn gostwng bob blwyddyn, Yn fuan, bydd Gwynedd yn dechau defnyddio'r cyfleuster gwastraff gweddilliol newydd yng Ngogledd Cymru, fydd yn golygu bod ei ddibyniaeth ar safleoedd tirlenwi yn gostwng. Yn sgil hynny, Abertawe fydd y cyngor ac iddi'r risg fwyaf o ddefnyddio mwy na'r hyn a ganiateir drwy'r lwfans, ac o wynebu cosbau ariannol. Yn ôl Cyfoeth Naturiol Cymru, sy'n monitro'r cynllun lwfansau tirlenwi yng Nghymru, bydd 'cyrraedd targedau yn y dyfodol hyd at 2020 yn her neilltuol i'r awdurdodau lleol hynny a oedd yn agos at fynd heibio eu lwfansau unigol ar gyfer 2016-17'

2.16 Yn ddiweddar, adroddodd Cyfoeth Naturiol Cymru wrth y Comisiwn Ewropeaidd fod oddeutu 23.5 miliwn metr ciwbig o gapasiti tirlenwi yn weddill yng Nghymru yn 2016 . Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cyfrifo bod hyn yn ddigon ar gyfer 11 yn fwy o flynyddoedd ar sail lefelau mewnbwn cyfredol yr holl wastraff, gan gynnwys gwastraff bioddiraddadwy, anadweithiol a pheryglus[37] ni all gael ei drin neu ei waredu gan ddulliau amgen. Bwriedir i gyfleuster trin gwastraff gweddilliol Gogledd Cymru ddechrau gweithredu yn 2019, felly mae'r capasiti sy'n weddill yn debygol o gynyddu eto.

2.17 Ar y cyfan, mae'r defnydd o lwfansau tirlenwi ledled Cymru wedi gostwng ers 2013-14 (Dangosyn 18). Roedd hynny cyn i unrhyw un o'r cyfleusterau trin gwastraff gweddilliol a ddefnyddir o fewn y Rhaglen ddechrau gweithredu. Cafwyd gostyngiad arbennig o amlwg yn nefnydd cynghorau o'u lwfans tirlenwi ym mhartneriaethau'r Prosiect Gwyrdd a Chwm Yfory, sef gostyngiad cyfartalog o 64% o gymharu â 39% ymhlith cynghorau nad oeddent yn cymryd rhan yn y Rhaglen ar y pryd.

37 Gwastraff nad yw'n cael ei drawsnewid drwy ddull biolegol, cemegol, ffisegol na radiolegol yw gwastraff anadweithiol. Mae gwastraff anadweithiol yn cynnwys gwastraff (dymchwel) adeiladau, graean, tywod a cherrig, ond nid yw'n cynnwys unrhyw ddeunydd bioddiraddadwy, peryglus neu wyrdd (botanegol). Fel arfer bydd y ffioedd gwaredu y mae'n rhaid eu talu am wastraff anadweithiol yn is na'r ffioedd ar gyfer gwastraff bioddiraddadwy neu beryglus.

Tudalen y pecyn 159

Dangosyn 18 – cymhariaeth o'r defnydd canrannol gan gynghorau o'r lwfans tirlenwi ar gyfer gwastraff bioddiraddadwy yn 2013-14 a 2016-17

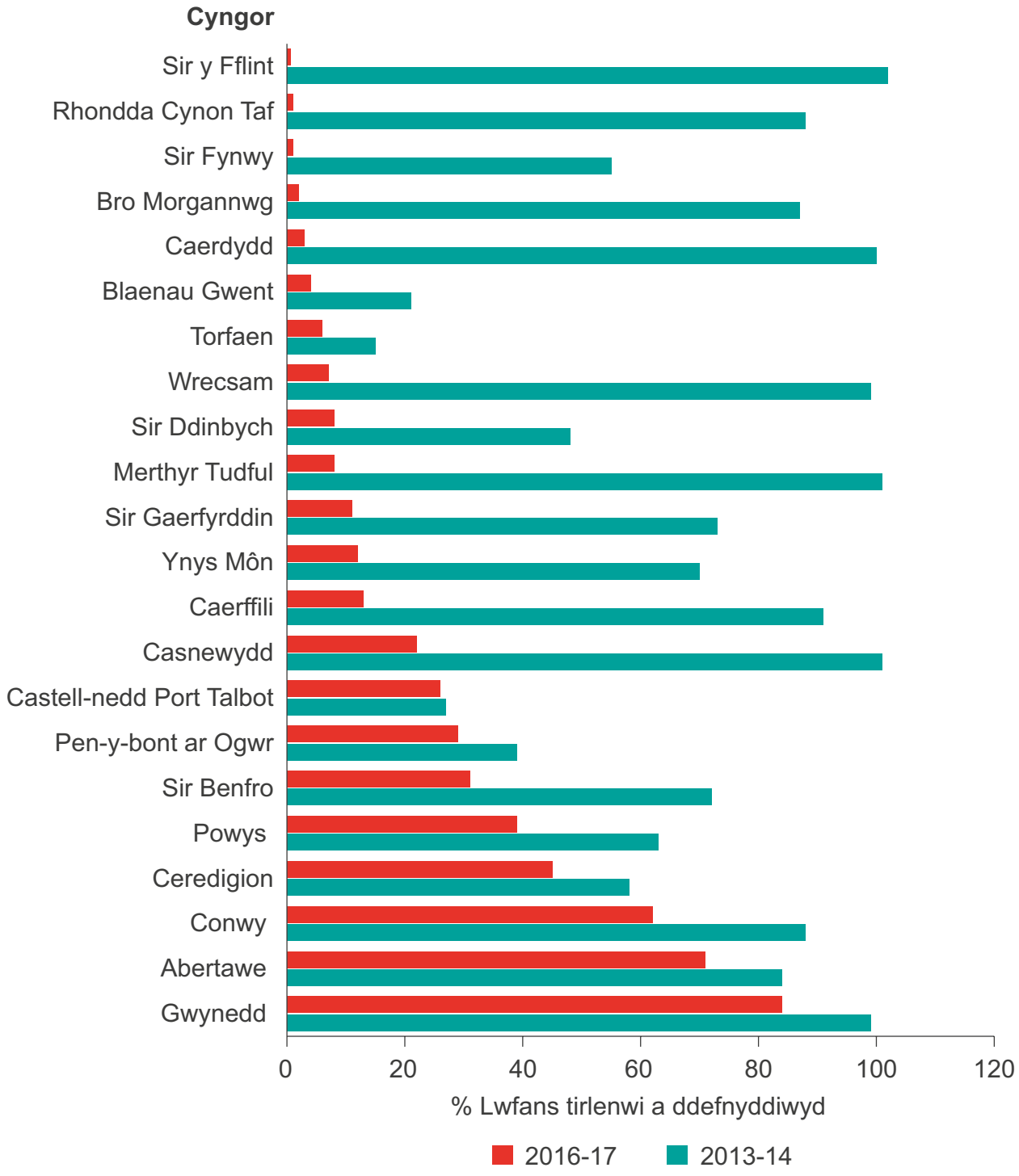

Sylwer: Dewiswyd 2013-14 fel man cychwyn gan nad oedd unrhyw gyfleusterau troi gwastraff yn ynni bryd hynny.
Ffynhonnell: Cyfoeth Naturiol Cymru, Adroddiad Cynllun Lwfansau Tirlenwi (LAS) Cymru 2016/17, Hydref 2017

Atodiadau

Atodiad 1 – Dulliau archwilio

Atodiad 2 – Waste Infrastructure Procurement Programme projects

Atodiad 1 – Dulliau archwilio

Mae'r adroddiad hwn yn un o dri darn cysylltiedig o waith ar reoli gwastraff yng Nghymru a gyhoeddir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Yn y ddau ddarn arall o waith ystyriwyd materion yn gysylltiedig â chefnogi mesurau i atal gwastraff ac ailgylchu trefol.

Buom yn adolygu'r dogfennau a ganlyn:

- Achosion Busnes Terfynol
- Adolygiadau o Achosion Busnes
- Papurau rhaglen Llywodraeth Cymru

Gofynnwyd am farn:

- Swyddogion Llywodraeth Cymru (gan gynnwys swyddogion Local Partnerships a oedd ar secondiad i Swyddfa Rhaglen Llywodraeth Cymru);
- Masnachwyr Local Partnerships (gweler paragraff 1.5);
- Cynrychiolwyr Cynghorau o'r holl brosiectau o fewn y rhaglen;
- Cynrychiolwyr Cynghorau o'r holl brosiectau y tu allan i'r rhaglen; a
- Chyfoeth Naturiol Cymru

Cawsom ddata hefyd o ffynonellau wedi'u dilysu fel Bwletinau Ystadegau Cymru a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru, ac oddi wrth Gyfoeth Naturiol Cymru. Fe wnaethom adeiladu'n rhannol ar ymholiadau cychwynnol a wnaed mewn ymateb i ohebiaeth a dderbyniwyd gan Archwilydd Cyffredinol Cymru yn 2014 a 2015.

Yn ogystal â hynny, buom yn ymchwilio i bapurau a gyhoeddwyd gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau.

Atodiad 2 – Prosiectau'r Rhaglen Caffael Seilwaith Gwastraff

Mae'r rhaglen yn cynnwys deg prosiect - saith prosiect gwastraff bwyd (prosiectau 15 mlynedd) a thri phrosiect gwastraff gweddilliol (prosiectau 25 mlynedd). Sefydlwyd y prosiectau i gaffael capasiti mewn cyfleusterau trin gwastraff a gynhelir gan y sector preifat. Rydym wedi disgrifio prosiectau fel cyfleusterau sy'n 'dychwelyd' neu gyfleusterau 'masnachwyr' Ar ddiwedd y contract, bydd y cyfleuster naill ai'n dychwelyd i berchnogaeth yr awdurdod lleol arweiniol neu'n parhau i fod yn eiddo i weithredwr y sector preifat. Mae capasiti'r cyfleuster yn golygu capasiti llawn y cyfleuster, na fydd o reidrwydd yn cael ei ddefnyddio'n gyfan gwbl gan y cynghorau sy'n ymwneud â'r prosiect.

Ni aeth tri phrosiect y tu hwnt i'r camau cynnar cychwynnol (paragraffau 1.11 i 1.12):

- prosiect gwastraff gweddilliol yng Nghanolbarth Cymru a ganslwyd yn fuan yn y broses gaffael oherwydd diffyg diddordeb yn y farchnad;
- prosiect gwastraff bwyd gwreiddiol yn Ne Orllewin Cymru a derfynwyd yn 2013 ar ôl i'r cynigydd a ffafriwyd dynnu'n ôl cyn llofnodi'r contract: a
- phrosiect gwastraff gweddilliol De Orllewin Cymru a ganslwyd yn gynnar yn y broses gaffael oherwydd diffyg diddordeb o du'r cynghorau a oedd yn cymryd rhan.

Yn y tablau isod ceir crynodeb o'r brif wybodaeth ynghylch pob prosiect.

Food waste projects

Enw'r prosiect	Partneriaeth Gwastraff Canolbarth Cymru
Cynghorau partner	Ceredigion Powys Sir Benfro (o ddiwedd 2016)
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster Agrivert Cassington, Swydd Rhydychen (o Fai 2012 hyd ddiwedd 2016). Newidiwyd i'r cyfleuster Agrivert yn Stormy Down, Pen-y-bont ar Ogwr a agorwyd yn 2016.
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr
Dechrau'r gwasanaeth	01 Tachwedd 2012
Capasiti'r cyfleuster	48,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Gall peiriannau tyrbin nwy gynhyrchu dros 3MW o drydan, digon i bweru 5,900 o gartrefi. Cynhyrchir bio-gwrtaith.
Sylwadau ychwanegol	Ymunodd Sir Benfro â'r contract ar ôl i Geredigion a Phowys gaffael eu capasiti ac yn dilyn methiant prosiect gwastraff bwyd y De Orllewin (paragraff 1.11).

Enw'r prosiect	Caerdydd Organig
Cynghorau partner	Caerdydd Bro Morgannwg
Cyfleuster a lleoliad	Mae Dŵr Cymru (Caerdydd) yn gweithredu'r cyfleuster ar weithfeydd trin dŵr gwastraff, yn gyfagos â Stad Ddiwydiannol Tremorfa, Caerdydd.
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr
Dechrau'r gwasanaeth	31 Mawrth 2017
Capasiti'r cyfleuster	35,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Bydd y cyfleuster yn cynhyrchu tua 1.5MW o drydan, sy'n ddigon i bweru dros 1,500 o aelwydydd.
Sylwadau ychwanegol	Mae'r cyfleuster hefyd wedi'i ddylunio i gynhyrchu digon o bŵer i gynnal gwaith trin carthffosiaeth Dŵr Cymru gerllaw ac/neu system gwresogi ardal sy'n rhedeg ar danwydd carbon isel yng Nghaerdydd. Mae hyn wedi gostwng y ffi glwyd a delir gan y bartneriaeth.

Enw'r prosiect	Canolfan Gwastraff Bwyd y Gogledd Ddwyrain
Cynghorau partner	Conwy Sir Ddinbych Sir y Fflint
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster Trin Gwastraff Bwyd drwy Dreuliad Anaerobig Biogen Greenfinch, Rhuallt, Llanelwy
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Dychwelyd
Dechrau'r gwasanaeth	1 Tachwedd 2012
Capasiti'r cyfleuster	22,500 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Yn cynhyrchu 1060kW o drydan ar allbwn llawn

Enw'r prosiect	Prosiect GwyriAD
Cynghorau partner	Gwynedd
Cyfleuster a lleoliad	Gweithfeydd Biogen yn Llwyn Isaf
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Dychwelyd
Dechrau'r gwasanaeth	21 Hydref 2013
Capasiti'r cyfleuster	11,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Yn cynhyrchu 499kW o drydan ar allbwn llawn.

Enw'r prosiect	Cwm Yfory (bwyd)
Cynghorau partner	Merthyr Casnewydd Rhondda Cynon Taf
Cyfleuster a lleoliad	Gweithfeydd Biogen ym Mryn Pica, Rhondda Cynon Taf
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Dychwelyd
Dechrau'r gwasanaeth	21 Gorffennaf 2015
Capasiti'r cyfleuster	22,500 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Bydd y Gwres a Phŵer Cyfun yn darparu 8,518 MW y flwyddyn Cynlluniau i ddefnyddio'r gwres ar gyfer parc eco ar yr un safle.

Enw'r prosiect	De Orllewin Cymru
Cynghorau partner	Abertawe Pen-y-bont ar Ogwr
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster Agrivert yn Stormy Down, Pen-y-bont ar Ogwr
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr
Dechrau'r gwasanaeth	Awst 2017
Capasiti'r cyfleuster	50,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	3 MW o drydan
Sylwadau ychwanegol	Cynhaliwyd y prosiect yn dilyn methiant ymarfer caffael a oedd yn cynnwys tri o gynghorau eraill yn Ne Orllewin Cymru yn 2013 (paragraff 1.11).

Enw'r prosiect	Blaenau'r Cymoedd (Cyfleuster Treulio Anaerobig)
Cynghorau partner	Blaenau Gwent Sir Fynwy Thorfaen
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster Agrivert yn Stormy Down, Pen-y-bont ar Ogwr
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr
Dechrau'r gwasanaeth	Ebrill 2018
Capasiti'r cyfleuster	50,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	3 MW o drydan

Prosiectau gwastraff gweddilliol

Enw'r prosiect	Prosiect Gwyrdd
Cynghorau partner	Caerdydd Caerffili Sir Fynwy Casnewydd Bro Morgannwg
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster adfer ynni Viridor ym Mharc Trident, Caerdydd.
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr - ni fydd perchnogaeth yn dychwelyd i'r Bartneriaeth (nac i unrhyw un o'r cynghorau) wedi i'r contract ddod i ben.
Dechrau'r gwasanaeth	1 Ebrill 2016
Capasiti'r cyfleuster	425,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Bydd y gweithfeydd yn cynhyrchu 35MW ac yn allforio 30MW o drydan, sy'n ddigon i bweru 50,000 o gartrefi. Mae ymchwiliadau cynnar ar y gweill i archwilio'r potensial am system gwresogi ardal drwy ddefnyddio'r gwres a gynhyrchir o'r cyfleuster.
Sylwadau ychwanegol	Prosiect Gwyrdd yw'r prif gleient, felly ceir sicrwydd y bydd yn talu'r ffioedd clwyd isaf o blith yr holl bartneriaethau awdurdod lleol sy'n defnyddio'r cyfleuster yn rhan o gytundeb hirdymor. Casgliad yr adolygiad o'r achos busnes llawn oedd bod y prosiect yn cael 'ei reoli'n dda ac yn dangos arbedion sylweddol mewn cost i'r Partneriaid o'i gymharu â chostau cyfredol a rhagamcanol', a'i fod yn cynnig 'gwerth am arian i'r sector cyhoeddus, gan gydymffurfio ar yr un pryd â strategaeth Llywodraeth Cymru o ran rheoli gwastraff'.

Enw'r prosiect	Prosiect Trin Gwastraff Gweddilliol Gogledd Cymru
Cynghorau partner	Conwy Sir Ddinbych Sir y Fflint Gwynedd Ynys Môn
Cyfleuster a lleoliad	Parc Adfer, ar hen safle gwaith dur ym Mharc Diwydiannol Glannau Dyfrdwy yn Sir y Fflint, a weithredir gan Wheelabrator.
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Dychwelyd – bydd Cyngor Sir y Fflint cadw perchnogaeth ar y safle ar ddiwedd y contract
Hyd y caffaeliad	Chwe blynedd
Dechrau'r gwasanaeth	Amcangyfrifir y bydd gwasanaethau'n cael eu comisiynu ym mis Ebrill/Mai 2019, a rhagwelir y bydd y cyfleuster yn gwbl weithredol erbyn Medi/Hydref 2019.
Capasiti'r cyfleuster	200,000 o dunelli'r flwyddyn
Gallu o ran gwres a phŵer	Bydd y gweithfeydd yn cynhyrchu 17MW o drydan, sef digon i bweru 30,000 o gartrefi. Bydd y cyfleuster hefyd yn cynhyrchu stêm y gellid ei ddefnyddio i wresogi cartrefi a busnesau cyfagos.
Sylwadau ychwanegol	Cyfleuster Gogledd Cymru yw'r unig gyfleuster gwastraff gweddilliol sydd yn ased a fydd yn dychwelyd i feddiant Cyngor/Partneriaeth Ar ddiwedd y cytundeb 25 mlynedd, bydd perchnogaeth ar y cyfleuster a'r cyfrifoldeb drosto yn dychwelyd i Gyngor Sir y Fflint, sef awdurdod arweiniol y bartneriaeth. Mae darpariaethau yn y Cytundeb Rhyngawdurdodol yn galluogi'r Bartneriaeth i benderfynu ar yr hyn i'w wneud ar ddiwedd y contract.

Enw'r prosiect	Cwm Yfory (gweddilliol)
Council partners	Blaenau Gwent Merthyr Tudful Rhondda Cynon Taf Torfaen
Cyfleuster a lleoliad	Cyfleuster adfer ynni Viridor ym Mharc Trident, Caerdydd
Cyfleuster sy'n dychwelyd neu gyfleuster masnachwr	Masnachwr
Hyd y caffaeliad	Tair blynedd
Dechrau'r gwasanaeth	01 Ebrill 2016
Capasiti'r cyfleuster	425,000 o dunelli'r flwyddyn
Canfyddiadau	Nid oedd y bartneriaeth ond yn cynnwys RhCT a Merthyr yn wreiddiol. Cafodd Torfaen a Blaenau Gwent eu denu i'r bartneriaeth gan ymuno â'r contract oherwydd y ffioedd clwyd is na'r disgwyl. Mae cynghorau partner Cwm Yfory yn talu ffi glwyd uwch na'r hyn a delir ar gyfer Prosiect Gwyrdd, gan mai defnyddwyr trydydd parti yr ydynt yn hytrach na'r prif gleient.

Wales Audit Office

24 Cathedral Road

Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

We welcome telephone calls in Welsh and English.

E-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru

24 Heol y Gadeirlan

Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn Testun: 029 2032 0660

Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Grŵp Yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol
Economy, Skills and Natural Resources Group

Adrian Crompton
Auditor General for Wales
Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff
CF11 9LJ

October 2018

Procuring Residual and Food Waste Treatment Capacity

Thank you for the recommendations included in your report *Procuring Residual and Food Waste Treatment Capacity* published on 11 October 2018. Please see the Welsh Government's response to your recommendations below.

R1 *The projections for the three residual waste projects in the Programme assume that, across the 14 councils involved, the overall amount of residual waste will increase through the lifetime of the contracts. If these projections are accurate then something significant would have to occur beyond 2040 to reach zero waste across these council areas by 2050. If the projections are not accurate then there is the risk that councils will pay for capacity they do not need. We recommend that the Welsh Government:*
• in reviewing the Towards Zero Waste strategy, considers how its ambition of there being no residual waste by 2050 aligns with current projections for residual waste treatment; and
• works with councils to consider the impact of changes in projections on the likely cost of residual waste projects and any mitigating action needed to manage these costs.

The Welsh Government will consider the technical, environmental, economical and practical solutions with managing current and future residual waste treatment demand, in accordance with the Welsh Government's ambition of zero waste by 2050.

The Welsh Government will keep under review future residual waste projections, and ongoing work to minimise residual waste, and work with local authorities to efficiently manage their residual waste contracts.

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Ffôn • Tel
03000 258833
jasper.roberts@gov.wales
Gwefan • website: www.llyw.cymru
www.gov.wales

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

R2 *The Welsh Government's programme support to date has mainly focused on project development and procurement. Now that most of the projects are operational, the focus has shifted to contract management. We recommend that the Welsh Government continue its oversight of projects during the operational phase by:*

• building on its existing model of providing experienced individuals to assist with project development and procurement and making sure input is available to assist with contract management if required;
• setting out its expectations of councils regarding contract management;
• ensuring partnerships revisit their waste projections and associated risks periodically, for example to reflect updated population projections or economic forecasts; and
• obtaining from partnerships basic management information on gate fees paid, amount of waste sent to facilities and quality of contractor service.

The Welsh Government is continuing its oversight of projects during the operational phase, building on our existing model as recommended, through provision of experienced individuals to assist with contract management and operational performance.

Our support to the partnerships includes:

- Providing ongoing assistance with the proactive management of the contract
- Providing contract management training and carrying out contract management reviews re-enforcing expectations of councils regarding good contract management
- Providing the first port of call on contractual or commercial matters arising, obtaining and reviewing contract management information including gate fees paid, amount of waste processed and service quality and performance information.

As part of good contract management, the Welsh Government expects that partnerships will periodically consider their waste projections, as well as other contract risks. The Welsh Government will continue to assist partnerships in undertaking these considerations, as part of the ongoing support provided.

JASPER ROBERTS
Deputy Director, Waste and Resource Efficiency Division

15 Tachwedd 2018

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Auditor General for Wales

Rheoli Gwastraff yng Nghymru: Ailgylchu Trefol

WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Mae’r adroddiad yma wedi cael ei baratoi i’w gyflwyno i’r Cynulliad Cenedlaethol yn unol â Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

Roedd tîm astudio Swyddfa Archwilio Cymru yn cynnwys Sian Davies, Jeremy Morgan ac Andy Phillips, o dan gyfarwyddyd Matthew Mortlock.

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae’r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol o’r Cynulliad Cenedlaethol ac o lywodraeth. Mae’n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a’r cyrff cyhoeddus sy’n gysylltiedig â hi ac a noddir ganddi, gan gynnwys cyrff y GIG. Mae ganddo’r pŵer i gyflwyno adroddiadau i’r Cynulliad Cenedlaethol ar ddarbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd a wna’r sefydliadau hynny o’u hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau, a sut y gallent wella’r defnydd hwnnw.

Mae’r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, mae’n cynnal astudiaethau gwerth am arian mewn llywodraeth leol ac yn arolygu cydymffurfiaeth gydag anghenion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Mae’r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â’i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sydd yn fwrdd statudol wedi’i sefydlu ar gyfer y nod hwnnw ac i fonitro a chynghori’r Archwilydd Cyffredinol.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2018

Cewch ailddefnyddio’r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys y logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Os byddwch yn ei ailddefnyddio, rhaid i chi ei ailddefnyddio’n gywir ac nid mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid rhoi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle nodwyd deunydd hawlfraint unrhyw drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei ailddefnyddio.

Am fwy o wybodaeth, neu os ydych angen unrhyw un o’n cyhoeddiadau mewn ffurf ac/neu iaith wahanol, cysylltwch â ni drwy ffonio 029 2032 0500 neu drwy e-bostio post@archwilio.cymru. Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Gallwch ysgrifennu atom hefyd, yn Gymraeg neu’n Saesneg, a byddwn yn ymateb yn yr iaith rydych chi wedi ei defnyddio. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

This document is also available in English.

Tudalen y pecyn 176

Cynnwys

	Adroddiad cryno	6
	Crynodeb	6
	Argymhellion	14
1	Mae mwy o gydweithio wedi bod o gymorth i gysoni dulliau ailgylchu, ac wedi annog cyfranogiad, er bod yr amrywio yng nghostau gwasanaethau rheoli gwastraff yn destun syndod	16
	Mae Llywodraeth Cymru o'r farn ei bod i raddau helaeth wedi goresgyn hanes o densiwn a diffyg ymddiriedaeth yn yr ymagwedd a argymhellwyd ganddi ar gyfer ailgylchu trefol, er bod rhai pryderon i'w cael o hyd	17
	Mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud cynnydd o ran annog y cyhoedd i gymryd rhan mewn ailgylchu drwy rannu arfer da, ac nid yw hyd yma wedi annog unrhyw gymhellion na chosbau ariannol ychwanegol.	27
	Mae systemau casglu yn parhau i esblygu ond gwelwyd mewn ymarferion meincnodi fod cost rhai gwasanaethau rheoli gwastraff yn amrywio i raddau syfrdanol.	33
	Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod ei Glasbrint Casgliadau, o'i weithredu'n optimaidd, yn cynnig y dull mwyaf cost-effeithiol yn gyffredinol o gasglu gwastraff o aelwydydd	36

2 Dros amser, mae targedau statudol sy'n seiliedig ar bwysau wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell – ond gallent roi adlewyrchiad gwell o ystyriaethau ehangach yn gysylltiedig â chynaliadwyedd 42

Dros amser, mae targedau statudol sy'n seiliedig ar bwysau wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell – gan gyrraedd ffigur mor uchel â 63.8% ledled Cymru yn 2016-17 – ond mae hyn wedi gostwng rhywfaint yn 2017-18. 43

Cafwyd ffocws cynyddol ar effeithiau carbon fel ffordd o fesur cynaliadwyedd ailgylchu ochr yn ochr â mesuriadau syml yn seiliedig ar bwysau 49

Mae targedau sy'n seiliedig ar bwysau wedi annog cynghorau i ailgylchu gwastraff y mae eu heffaith carbon fesul tunnell a gesglir yn gymharol fach. 54

Mae adolygu Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn gyfle i Lywodraeth Cymru ailystyried y dull o fesur perfformiad ailgylchu ac ystyried y gwerth am arian y mae'n ei sicrhau'n gyffredinol wrth gefnogi ailgylchu 57

Atodiadau 64

Atodiad 1 – Dulliau archwilio 65

Atodiad 2 – Ein hasesiad o gynnydd mewn ymateb i argymhellion blaenorol ynghylch ailgylchu 66

Atodiad 3 – Systemau casglu cynghorau a pherfformiad ailgylchu 71

Atodiad 4 – Rhestr o'r termau a ddefnyddir yn yr adroddiad hwn 73

Adroddiad cryno

Crynodeb

1 Mae rheoli gwastraff yn fater pwysig a chymhleth sydd yn cynnwys amrywiaeth o ymagweddau sydd yn wahanol i'w gilydd ond yn gysylltiedig. Mae Hierarchaeth Gwastraff yr Undeb Ewropeaidd (Dangosyn 1) yn dangos bod atal gwastraff rhag cael ei gynhyrchu neu baratoi gwastraff i'w ailddefnyddio, yn llawer mwy buddiol i'r amgylchedd nag ailgylchu, sydd yn ei dro yn llawer mwy buddiol i'r amgylchedd na ffurfiau adfer eraill, fel troi gwastraff yn ynni. Mae gwaredu drwy ddull nad yw'n adfer unrhyw ynni ar waelod yr hierarchaeth, nad yw'n fuddiol iawn o safbwynt yr amgylchedd.

Dangosyn 1 – Hierarchaeth Gwastraff yr Undeb Ewropeaidd

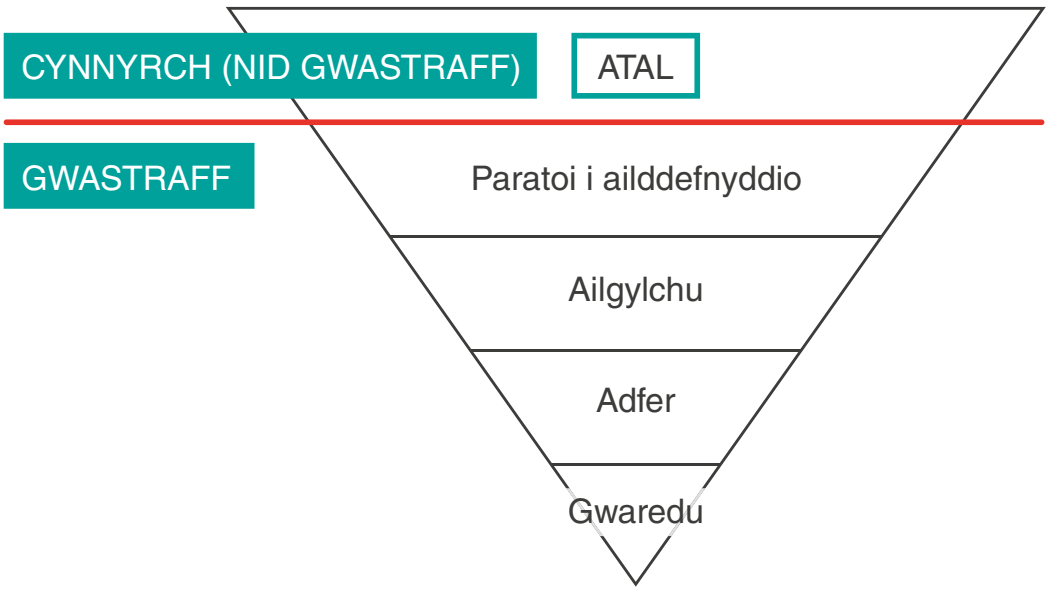

Ffynhonnell: Cyfarwyddeb 2008/98/EC ar wastraff (Cyfarwyddeb y Fframwaith Gwastraff)[1]

1 Cafodd y Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff gyntaf [75/442/EEC] ei diwygio ym 1991 yn sgil Cyfarwyddeb [91/692/EEC] ac eto yn 2008 yn sgil Cyfarwyddeb Gwastraff [2008/98/EC]. Ar wahân i'r Cyfarwyddebau hyn, mae'r 'Gyfarwyddeb Tirlenwi' [1999/31/EC] yn rheoleiddio'r defnydd o safleoedd tirlenwi yn yr Undeb Ewropeaidd.

Tudalen y pecyn 179

2 Mae'r adroddiad hwn, sydd yn canolbwyntio ar ailgylchu trefol, yn un o dri darn cysylltiedig o waith ar reoli gwastraff yng Nghymru a gyhoeddir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Yn y ddau ddarn arall o waith ystyriwyd materion yn gysylltiedig â chefnogaeth i atal gwastraff a chaffael capasiti trin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd.

3 Yn 2016-17, ailgylchodd cynghorau 1.01 miliwn o dunelli o wastraff, anfon 0.15 miliwn o dunelli o wastraff i safleoedd tirlenwi, ac anfon 0.39 miliwn o dunelli o wastraff i gyfleusterau troi gwastraff yn ynni[2]. Gwariodd cynghorau £242.5 miliwn ar eu gwasanaethau gwastraff yn 2016-17, ar ôl ystyried incwm[3].

4 Mae ailgylchu yn bwysig gan ei fod yn un ffordd o leihau'r defnydd o adnoddau crai gwerthfawr, a chan ei fod yn achosi llai o niwed i'r amgylchedd na gwaredu gwastraff a chreu cynnyrch newydd yn eu lle. Mae ailgylchu hefyd yn ffordd rwydd a gweladwy i'r cyhoedd wneud cyfraniad buddiol at yr amgylchedd.

5 Mae maint ôl troed ecolegol a lefelau allyriadau nwyon tŷ gwydr Cymru bellach yn ddangosyddion o dan **Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Mae Strategaeth Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd**[4] hefyd yn gosod targed i leihau allyriadau carbon o'r sector gwastraff. Yn ogystal â hynny, mae **Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016** yn cynnwys targedau i gyfyngu ymhellach ar allyriadau nwyon tŷ gwydr ac yn cyflwyno cyllidebau carbon pum mlynyddol ar draws adrannau Llywodraeth Cymru. Fodd bynnag, dim ond 5% o ôl troed ecolegol Cymru yw gwastraff trefol. Hyd yn oed ar y lefel uchaf bosibl, ni ellir ond creu ychydig dros 1% o ostyngiad yn ôl troed ecolegol Cymru drwy ailgylchu gwastraff trefol, o ystyried ôl-troed y gweithgarwch ailgylchu ei hun. Er bod cyfraniad cyffredinol gwaith rheoli gwastraff at leihau'r ôl troed ecolegol yn fuddiol, bychan iawn ydyw o'i gymharu â'r gostyngiad sy'n bosibl o'r sectorau ynni, busnes, amaethyddiaeth a thrafnidiaeth[5].

2 Llywodraeth Cymru, **Gwefan StatsCymru**, cyrchwyd Hydref 2018. Mae'r wefan yn dangos bod cyfanswm o 1.59 miliwn o dunelli o wastraff trefol wedi'i gasglu/gynhyrchu yn 2016-17. Gostyngodd y ffigur i 1.55 miliwn o dunelli yn 2017-18, gyda'r swm a ailgylchwyd o fewn y ffigur hwnnw yn gostwng i 0.97 miliwn o dunelli.

3 Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2016-17**, Mawrth 2018.

4 Llywodraeth Cymru, **Strategaeth Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd**, Hydref 2010. Y targed yw lleihau allyriadau o'r sector gwastraff hyd at rhwng 0.64 a 0.95 $MtCO_2e$ (sy'n golygu effaith niweidiol gyfatebol yr holl allyriadau, ond wedi'i chyfleu ar ffurf mega-dunelli o allyriadau carbon deuocsid) erbyn 2020.

5 Nid oes gan Lywodraeth Cymru gyfrifoldeb datganoledig llawn yn y meysydd hyn, ac mae rheoli gwastraff (gan gynnwys gwastraff trefol) yn cynrychioli 24% o gynlluniau Llywodraeth Cymru i leihau allyriadau yn y meysydd lle mae'r cyfrifoldeb wedi'i ddatganoli. Llywodraeth Cymru, **Strategaeth Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd - cynllun cyflawni ar gyfer lleihau allyriadau**, Hydref 2010.

6 Mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi 'economi gylchol'[6], sy'n seiliedig ar yr egwyddor y gallai defnydd mwy effeithlon o adnoddau gyfrannu at fanteision ariannol sylweddol, a manteision eraill hefyd. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod economi gylchol yn gyson â'r nodau llesiant a bennwyd o dan **Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015** ac yn gyson â'i strategaeth **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** (Dangosyn 2). Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu adolygu **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** yn 2018. Cyn yr adolygiad hwnnw, y mae wedi[7] comisiynu gwerthusiad o gynllun gwastraff **strategol Cymru, gan gynnwys y budd economaidd, yn erbyn Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015**.

7 Mae **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** yn ceisio lleihau'r gwastraff a gaiff ei gynhyrchu ac yn pennu targedau i gynyddu'n raddol y gyfradd o wastraff trefol a gaiff ei baratoi i'w ailddefnyddio neu ei ailgylchu neu ei gompostio (gelwir hyn yn 'darged ailgylchu'). Mae'r strategaeth yn pennu llwybr tuag at uchelgais i beidio cynhyrchu unrhyw wastraff gweddilliol o gwbl erbyn 2050. Gwastraff gweddilliol yw'r gwastraff sydd yn weddill ar ôl tynnu deunydd i'w ailgylchu neu i'w gompostio o'r ffrwd wastraff.

8 Drwy **Fesur Gwastraff (Cymru) 2010**, gwnaed y targedau ailgylchu yn statudol gan Lywodraeth Cymru ar gyfer 2012-13 a thu hwnt, gan roi'r dewis iddi ei hun i orfodi cosbau ariannol yn erbyn cynghorau nad oeddent yn llwyddo i'w cyrraedd Mae'r targed ailgylchu statudol yn seiliedig ar bwysau, ac wedi cynyddu'n raddol dros amser. Bu'r targed yn 58% ers dechrau 2015-16, ond bydd yn codi i 64% yn 2019-20, ac i 70% yn 2024-25.

9 Mae Llywodraeth Cymru yn ystyried cynyddu'r targed ailgylchu i 80% yn 2034-35, yn amodol ar ymgynghoriad. Roedd deddfwriaeth yr Undeb Ewropeaidd eisoes yn mynnu bod aelod-wladwriaethau'n ailgylchu 50% o wastraff y cartref erbyn 2020[8]. Yn sgil diwygiadau diweddar i'r ddeddfwriaeth honno, cyflwynwyd targedau blaengar i ailgylchu 55% o wastraff trefol erbyn 2025, 60% erbyn 2030 a 65% erbyn 2035. Fel yr adlewyrchir ym mhrif gorff yr adroddiad hwn a'n hargymhellion, efallai nad gweithredu targedau cynyddol yn seiliedig ar bwysau yn unig yw'r ffordd orau o fesur perfformiad ailgylchu.

6 Mewn economi gylchol, byddwn yn parhau i ddefnyddio adnoddau hyd y gellir, byddwn yn cael y gwerth mwyaf ohonynt wrth eu defnyddio, wedyn ar ddiwedd eu hoes bydd deunyddiau'n cael eu hadfer a'u hatgynhyrchu.

7 Mae cynllun rheoli gwastraff statudol Cymru ar ffurf cyfres o ddogfennau. Maent yn cynnwys nifer o gynlluniau sector a'r Rhaglen Atal Gwastraff.

8 Mae Cyfarwyddeb 2008/98/EC ar wastraff (Cyfarwyddeb y Fframwaith Gwastraff) yn cynnwys y targed hwn.

Dangosyn 2 – y nodau a'r canlyniadau a geisir yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff

Nod	Canlyniad
Amgylchedd Cynaliadwy	Amgylchedd Cynaliadwy, lle byddwn yn lleihau effaith gwastraff yng Nghymru i lefel sydd o fewn ein terfynau amgylcheddol erbyn 2050. Mae hyn yn golygu y byddwn yn gweithredu i leihau ôl troed ecolegol gwastraff yng Nghymru hyd at y lefelau yn 'Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned' drwy atal ac ailgylchu gwastraff, er mwyn inni allu cyfrannu at ddefnyddio ein cyfran deg o adnoddau'r ddaear.
Cymdeithas Ffyniannus	Cymdeithas Ffyniannus, gydag economi gynaliadwy sy'n gwneud defnydd effeithlon o adnoddau. Bydd mwy o 'swyddi gwyrdd' ar draws ystod o lefelau sgìl yn cael eu darparu o fewn y diwydiant rheoli gwastraff ac adnoddau yng Nghymru. Bydd cynnydd mewn elw hefyd yn cael ei sicrhau i fusnesau yn sgil arferion mwy effeithlon o ran adnoddau, sydd yn ein diogelu yn y dyfodol rhag cystadleuaeth gynyddol am yr adnoddau hynny.
Cymdeithas Deg a Chyfiawn	Cymdeithas Deg a Chyfiawn, lle gall pob dinesydd wireddu ei botensial llawn fel bod dynol, a chyfrannu at lesiant Cymru drwy weithredu i atal, ailddefnyddio ac ailgylchu gwastraff.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru, **Tuag at Ddyfodol Diwastraff, Cymru'n Un, Cenedl un Blaned**, Mehefin 2010.

10 Bydd pob cyngor yn casglu adnoddau ailgylchadwy ar garreg y drws. Ers 2015, fel y cadarnhawyd yn yr adolygiad barnwrol o Reoliadau Gwastraff (Cymru a Lloegr) (Diwygio) 2012, mae'n ofynnol i gynghorau gasglu papur, plastig a gwydr ar wahân. Mae Llywodraeth Cymru yn ystyried bod y newid hwn yn helpu cynghorau i gasglu deunyddiau ailgylchadwy glanach sydd wedi'u didoli'n well, gan olygu bod modd cadw mwy o werth yr adnoddau ailgylchadwy wrth eu hailbrosesu.

11 Fodd bynnag, gall cynghorau hawlio rhanddirymiad (sef esemptiad) o'r ddeddfwriaeth ar gyfer casglu deunyddiau ailgylchadwy ar wahân ar garreg y drws. Efallai y bydd rhanddirymiad yn bosib os gall cynghorau ddangos eu bod yn dal i fodloni'r meini prawf gofynnol, sef cynhyrchu deunyddiau ailgylchadwy o ansawdd uchel, ac nad yw'n ymarferol o safbwynt technegol, amgylcheddol nac economaidd i newid eu dulliau casglu, a chasglu'r deunyddiau ailgylchadwy perthnasol ar wahân.

12 Yn yr adroddiad hwn, ystyrir a yw Llywodraeth Cymru yn gwneud cynnydd da o ran hyrwyddo ailgylchu gwastraff trefol, ac o ran casglu gwastraff trefol mewn modd effeithiol ac effeithlon. Disgrifir ein dulliau archwilio yn Atodiad 1.

13 Yn rhan o'r gwaith hwn rydym wedi ystyried i ba raddau y mae Llywodraeth Cymru wedi gweithredu er mwyn ymateb i argymhellion yn ein hadroddiad ym mis Chwefror 2012 ar **Gyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**[9]. Rydym hefyd wedi ystyried y camau a gymerwyd mewn ymateb i argymhellion a wnaed gan Bwyllgor y Cynulliad Cenedlaethol ar yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn ei adroddiad ym mis Rhagfyr 2014 Ymchwiliad i ailgylchu yng Nghymru[10]. Dengys Atodiad 2:

- o'r wyth argymhelliad a wnaethom yn **Cyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**, mae dau wedi'u gweithredu, pump wedi'u gweithredu' rhannol, ac un heb ei weithredu; ac
- o'r saith argymhelliad a wnaed gan Bwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn ei adroddiad ar **Ailgylchu yng Nghymru**, mae pump o'r argymhellion wedi'u gweithredu a dau heb eu gweithredu.

9 Roedd ein hadroddiad yn 2012 yn manylu ar y dulliau amrywiol a ddefnyddir gan gynghorau i gasglu eu gwastraff, ac yn nodi mai ffocws rheoli gwastraff trefol oedd newid o gasglu a gwaredu gwastraff y cartref i ailgylchu. Daethom i'r casgliad bod Llywodraeth Cymru a'r cynghorau yn gweithio i gynyddu cyfranogiad mewn ailgylchu, ond bod angen gwneud mwy o waith i weithredu'r strategaeth genedlaethol, ac i ddwyn perswâd ar bobl i defnyddio'r gwasanaethau hyn.

10 Roedd adroddiad ac argymhellion Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn trafod themâu tebyg i'r hyn a oedd wedi'i gynnwys yn ein hadroddiad yn 2012.

14 **Ar y cyfan, rydym wedi casglu bod mwy o gydweithio rhwng Llywodraeth Cymru a'r cynghorau wedi bod o gymorth i gysoni dulliau ailgylchu ac wedi annog cyfranogiad, er bod yr amrywio yng nghostau gwasanaethau rheoli gwastraff yn destun syndod. Dros amser, mae targedau statudol yn seiliedig ar wastraff wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell – gan gyrraedd ffigur mor uchel â 63.8% ledled Cymru yn 2016-17 - ond gallent roi adlewyrchiad gwell o ystyriaethau ehangach yn gysylltiedig â chynaliadwyedd. Gostyngodd y gyfradd ailgylchu i 62.7% yn 2017-18, a hynny'n rhannol gan fod ansawdd adroddiadau wedi gwella.**

15 Mae Llywodraeth Cymru o'r farn ei bod i raddau helaeth wedi goresgyn hanes o densiwn a diffyg ymddiriedaeth yn yr ymagwedd a argymhellwyd ganddi ar gyfer ailgylchu trefol - y 'Glasbrint Casgliadau'[11] - er bod rhai pryderon i'w cael o hyd. Ers 2012, mae'r 'Rhaglen Newid Gydweithredol' wedi hyrwyddo cydweithio agosach rhwng Llywodraeth Cymru a'r cynghorau, er bod y graddau y manteisiwyd ar y gefnogaeth a gynigir yn amrywio.

16 Cafwyd cynnydd o dri yn 2011-12 i 11 yn 2016-17 yn nifer y cynghorau a fabwysiadodd ddulliau casglu a ystyrir gan Lywodraeth Cymru yn ddulliau sy'n cydymffurfio â'i Glasbrint Casgliadau. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i fwy o gynghorau fabwysiadu'r Glasbrint Casgliadau ros y blynyddoedd nesaf, ond mae rhai cynghorau'n dal yn amharod i newid eu dull o gasglu deunyddiau ailgylchadwy ar garreg y drws. Barn Llywodraeth Cymru yw y dylai'r ymagwedd a argymhellir yn y Glasbrint Casgliadau fod yn fodd i sicrhau cydymffurfio â'r ddeddfwriaeth ar gasgliadau ar wahân. Fodd bynnag, mae llywodraeth y DU yn hyrwyddo dewis o dri dull gwahanol ar gyfer cynghorau yn Lloegr.

11 Mae'r Glasbrint Casgliadau yn disgrifio'r proffil gwasanaeth a argymhellir gan Lywodraeth Cymru er mwyn casglu gwastraff o aelwydydd. Mae'r Glasbrint yn dibynnu ar gasglu adnoddau ailgylchadwy a gyflwynir wedi'u didoli'n rhannol gan breswylwyr. Bydd gweithwyr wedyn yn didoli'r adnoddau hynny ymhellach wrth eu casglu. Mae'r Glasbrint Casgliadau yn rhoi un ffordd i gynghorau gydymffurfio â'r ddeddfwriaeth ynghylch casgliadau o garreg y drws. Llywodraeth Cymru. **Cynllun y Sector Trefol Rhan 1 Glasbrint Casgliadau**. Mawrth 2011.

17 Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi gwneud cynnydd wrth annog y cyhoedd i gymryd rhan mewn ailgylchu drwy rannu arfer da. Hyd yma, nid yw Llywodraeth Cymru wedi annog unrhyw gymhellion na chosbau ariannol ychwanegol i annog cyfranogiad. Fodd bynnag, mae'n bwriadu ailystyried yr angen am gymhellion yn rhan o'r gwaith o ailwampio'r strategaeth genedlaethol yn 2018. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn awyddus i sicrhau mwy o ffocws ar ddeunyddiau gwerthfawr a phrin wrth ymdrechu i ailgylchu. Un o fwriadau eraill Llywodraeth Cymru yw y bydd ymgyrch newydd i newid ymddygiad, ymhlith cynlluniau eraill, yn cynorthwyo cynghorau i ddefnyddio pwerau sy'n bodoli eisoes i gosbi'r rhai sy'n rhoi deunyddiau ailgylchadwy mewn cynwysyddion gwastraff gweddilliol neu sy'n llygru cynwysyddion a fwriadwyd ar gyfer deunyddiau ailgylchadwy. O ddadansoddi cyfansoddiad gwastraff gweddilliol, gwelir bod llawer o ddeunydd ailgylchadwy yn parhau i gael ei gynnwys mewn gwastraff sydd i fod i gael ei waredu.

18 Mae systemau casglu yn parhau i esblygu, ond gwelwyd wrth feincnodi fod cost rhai gwasanaethau rheoli gwastraff, gan gynnwys casglu deunyddiau ailgylchadwy amrywiol, yn amrywio i raddau syfrdanol. Fodd bynnag, gall amrywiaeth eang o ffactorau ddylanwadu ar y costau hyn.

19 Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod ei Glasbrint Casgliadau, o'i weithredu'n optimaidd, yn cynnig y dull mwyaf cost-effeithiol yn gyffredinol o gasglu gwastraff o aelwydydd. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cynnal dadansoddiad pellach er mwyn cael dealltwriaeth well o'r gwahaniaethau a adroddwyd yng nghostau casglu gwastraff y cynghorau, a beth fu'r effaith ar gynghorau a fabwysiadodd y Glasbrint Casgliadau. Mae'r costau hyn wedi amrywio dros amser, ac wrth i gynghorau newid dulliau casglu. Yn 2016-17, roedd y gost ganolrifol fesul aelwyd am gasglu deunyddiau ailgylchu sych mewn cynghorau a ddefnyddiai'r Glasbrint Casgliadau yn cymharu'n ffafriol â'r costau a adroddwyd ar gyfer casgliadau dwy ffrwd. Yn fras, roedd y gost ganolrifol yn debyg i'r gost a adroddwyd ar gyfer cynghorau a ddefnyddiai'r dull cymysg. Gallai'r dull a ddefnyddir o gasglu deunyddiau ailgylchadwy sych hefyd effeithio ar gostau mewn meysydd gwasanaeth eraill.

20 Mae targedau i gynghorau yn seiliedig ar bwysau wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell, gan godi o 48.5% yn 2011-12 i 63.8% yn 2016-17, a bu'r dull o fesur cyfraddau ailgylchu fymryn o gymorth yn hyn o beth. Mae'r gyfradd ailgylchu yng Nghymru yn rhagori ar y gyfradd a gofnodwyd yn Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban, ac yn cymharu'n ffafriol â gwledydd yn yr Undeb Ewropeaidd a'r amcangyfrif o gyfraddau ailgylchu yn rhannau eraill o'r byd. Gostyngodd y gyfradd ailgylchu i 62.7% yn 2017-18, a hynny'n rhannol gan fod ansawdd adroddiadau am ailgylchu pren wedi gwella, gydag 17 o'r 22 o gynghorau yn adrodd gostyngiad.

21 Mae cyfraddau ailgylchu cynghorau unigol yn dal i amrywio'n helaeth, er nad yw'r amrywiaeth honno yr un mor eang a'r hyn a geir yn rhannau eraill y DU, a llwyddodd 20 o 22 o gynghorau Cymru i gyrraedd y targed o 58% ar gyfer 2017-18 (Atodiad 3). Mae Llywodraeth Cymru'n parhau i weithredu yr un targed ailgylchu ar gyfer pob cyngor. Nid yw cyfraddau ailgylchu unigol yr holl gynghorau gwledig wedi bod yn uwch na chyfraddau'r cynghorau trefol a chynghorau'r cymoedd. Hyd 2017-18, fodd bynnag, bu'r gyfradd ailgylchu gyfun ar draws yr holl ardaloedd gwledig yn gyson uwch nag ar draws ardaloedd y cymoedd a'r ardaloedd trefol.

22 Gan adlewyrchu'r pryderon ehangach ynghylch allyriadau'r newid yn yr hinsawdd, cafwyd ffocws cynyddol ar effeithiau carbon fel ffordd o fesur cynaliadwyedd ailgylchu ochr yn ochr â mesuriadau syml yn seiliedig ar bwysau. O ran arbed allyriadau carbon fesul tunnell a gesglir, cyfraniad cymharol fach a geir drwy ailgylchu rwbel, gwastraff gardd a phren, ond oherwydd eu trwch a'r ffaith eu bod yn gymharol hawdd eu casglu, dyma brif gynheiliaid ailgylchu gwastraff trefol.

23 Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod bod cyfyngiadau i'r thargedau ailgylchu sy'n seiliedig ar bwysau, ac wedi ymrwymo i adolygu ei hymagwedd. Yn ogystal ag adlewyrchu effeithiau carbon, gallai ymagwedd wahanol hefyd annog cynghorau i adfer deunyddiau gwerthfawr a phrin, a hynny mewn modd mwy effeithlon.

24 Gall y gwaith o reoli llawer o adnoddau ailgylchadwy greu swyddi gwyrdd, gweithgarwch economaidd a manteision eraill yn gysylltiedig â chynaliadwyedd. Amlygwyd yr effeithiau ehangach hyn eisoes mewn ymchwil a gynhaliwyd yn ddiweddar yng Nghymru. Serch hynny, mae'r adolygiad arfaethedig o **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** yn gyfle i Lywodraeth Cymru fyfyrio ar rôl y sector preifat a'r gwerth cyffredinol am arian a geir pan fydd y cyhoedd yn buddsoddi'n sylweddol i gefnogi ailgylchu.

Argymhellion

25 Fel y nodwyd ym mharagraff 13 ac yn Atodiad 2, nid yw Llywodraeth Cymru eto wedi gweithredu holl argymhellion ein hadroddiad o 2012, na'r argymhellion yn adroddiad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd o 2014, yn llawn. Ystyriwn fod yr argymhellion hyn yn parhau i fod yn berthnasol. Cyflwynwn hefyd yr argymhellion a ganlyn.

Argymhelliad	
A1	O waith meincnodi, gwelwyd bod yr amrywiaeth yng nghost rhai gwasanaethau rheoli gwastraff yn destun syndod (paragraffau 1.31-1.39). **Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda chynghorau i gael dealltwriaeth well o'r rhesymau wrth wraidd yr amrywio mewn gwariant ar wasanaethau rheoli gwastraff sydd i bob pwrpas yr un peth, a sicrhau y rhoddir cyfrif am gostau rheoli gwastraff mewn modd cyson.**
A2	Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod ei Glasbrint Casgliadau, o'i weithredu'n optimaidd, yn cynnig y dull mwyaf cost-effeithiol yn gyffredinol o gasglu adnoddau ailgylchadwy, ond yn bwriadu gwneud gwaith dadansoddi pellach (paragraffau 1.40-1.51). **Wrth ddadansoddi ymhellach er mwyn cael dealltwriaeth well o'r rhesymau wrth wraidd y gwahaniaethau yn y costau a adroddwyd gan gynghorau, a'r effaith ar gostau lle mabwysiadwyd y Glasbrint Casgliadau gan y cynghorau, argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru:** • **archwilio sut y gallai'r gost o gasglu deunyddiau ailgylchadwy sych effeithio ar gyfanswm y gost o ddarparu gwasanaethau rheoli gwastraff ar garreg y drws i aelwydydd; a** • **chymharu'r costau gwirioneddol â'r costau a fodelwyd yn flaenorol yn rhan o'r adolygiad a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru o'r Glasbrint Casgliadau, yn achos cynghorau sydd bellach yn gweithredu'r Glasbrint Casgliadau.**

Argymhelliad	
A3	Yn lle'r targedau ailgylchu cyfredol sy'n seiliedig ar bwysau, mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i ystyried opsiynau amgen a all ddangos yn well sut y mae'n cyrraedd y nod o ran ei hôl troed ecolegol a lleihau allyriadau carbon (paragraffau 2.38-2.45). **Argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno mesurau perfformiad i ddisodli neu ategu'r targed cyfredol i ailgylchu, compostio ac ailddefnyddio gwastraff. Pwrpas y mesurau hynny fyddai canolbwyntio o'r newydd wrth ailgylchu ar yr adnoddau gwastraff sy'n cael yr effaith fwyaf o ran lleihau carbon ac/neu sydd yn brin Rydym yn cydnabod y gallai fod angen i Lywodraeth Cymru ystyried fforddiadwyedd casglu data ar gyfer unrhyw ddull arall o fesur.**
A4	Wrth ailwampio Tuag at Ddyfodol Diwastraff, mae angen i Lywodraeth Cymru ddangos bod y manteision cynaliadwyedd ehangach a geisir drwy ailgylchu trefol yn cynnig gwerth, ac na ellir defnyddio dulliau eraill rhwyddach a rhatach i'w sicrhau, gan gynnwys ymyraethau rheoli gwastraff eraill, ond heb gyfyngu i hynny o reidrwydd (paragraffau 2.52-2.53). **Yn y strategaeth gwastraff ddiwygiedig, dylai Llywodraeth Cymru ddangos ei bod hi nid yn unig yn bosibl i ailgylchu cyfran fwy o wastraff trefol, ond y bydd gwneud hynny'n sicrhau'r cyfraniad mwyaf posibl ganddi tuag at gyflawni amcanion datblygu cynaliadwy.**

Rhan 1

Mae mwy o gydweithio wedi bod o gymorth i gysoni dulliau ailgylchu, ac wedi annog cyfranogiad, er bod yr amrywio yng nghostau gwasanaethau rheoli gwastraff yn destun syndod

1.1 Yn y rhan hon o'r adroddiad, ystyrir sut y mae Llywodraeth Cymru wedi gweithio gyda chynghorau i wella perthnasoedd, gweithredu strategaeth gwastraff genedlaethol a hyrwyddo mwy o gysondeb o ran dulliau ailgylchu. Y mae hefyd yn ystyried y graddau y mae cost gwasanaethau rheoli gwastraff yn amrywio, gan gynnwys gwahanol ddulliau ailgylchu.

Mae Llywodraeth Cymru o'r farn ei bod i raddau helaeth wedi goresgyn hanes o densiwn a diffyg ymddiriedaeth yn yr ymagwedd a argymhellwyd ganddi ar gyfer ailgylchu trefol, er bod rhai pryderon i'w cael o hyd

Yn 2012, adroddwyd gennym fod tensiwn a diffyg ymddiriedaeth rhwng Llywodraeth Cymru a chynghorau ynghylch 'Glasbrint Casgliadau' Llywodraeth Cymru

1.2 Roedd Glasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru[12] yn nodi sut, yn marn Llywodraeth Cymru ac o fabwysiadu'r farn honno mewn cynghorau ledled Cymru, y ceid cyfraddau uchel o ailgylchu o ansawdd, a sut y byddai hynny'n arwain at arbedion sylweddol o ran cost a chanlyniadau gwell o ran datblygu cynaliadwy. Mae'r Glasbrint Casgliadau yn ddibynnol ar gasglu adnoddau ailgylchadwy a gyflwynir wedi'u didoli'n rhannol gan breswylwyr. Bydd gweithwyr wedyn yn didoli'r adnoddau hynny ymhellach wrth eu casglu (Bocs 1).

12 Llywodraeth Cymru, **Cynllun y Sector Trefol Rhan 1, Glasbrint Casgliadau**, Mawrth 2011.

Bocs 1 – Glasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru

Mae'r Glasbrint Casgliadau yn trafod pob agwedd ar wasanaeth casglu gwastraff y cyngor, ac nid casgliadau adnoddau ailgylchadwy sych yn unig. Mae'n tynnu sylw at natur gyd-ddibynnol y systemau casglu amrywiol, fel casglu deunyddiau sych i'w hailgylchu ar garreg y drws, ond hefyd casgliadau gwastraff bwyd a gardd, nwyddau swmpus, gwastraff masnachol a gwastraff gweddilliol.

Mae'r Glasbrint Casgliadau yn ddibynnol ar gasglu adnoddau ailgylchadwy a gyflwynir wedi'u didoli'n rhannol gan breswylwyr. Bydd gweithwyr wedyn yn didoli'r adnoddau hynny ymhellach wrth eu casglu. Yn ôl Llywodraeth Cymru, dylai'r Glasbrint Casgliadau gynnwys system ddidoli ar garreg y drws, lle bydd deunydd ailgylchadwy sych yn cael ei gasglu'n gymysg mewn bocs bob wythnos, ochr yn ochr â newidiadau eraill i systemau casglu gwastraff. Y mae o'r farn fod y dull casglu hwn yn creu deunyddiau ailgylchadwy glanach sydd felly o ansawdd uchel, ac iddynt werth uwch. Mae Llywodraeth Cymru wedi tynnu sylw at y ffaith bod tri chyngor yng Nghymru a fabwysiadodd y Glasbrint - Conwy, Merthyr Tudful a Chasnewydd wedi ennill gwobrau 'cydnabod ansawdd' oddi wrth Gymdeithas Adnoddau'r DU[13] yn 2017. Y mae hefyd o'r farn fod casglu deunydd ailgylchadwy o ansawdd uchel yn denu busnesau yn y diwydiant ailgylchu i'w lleoli eu hunain yng Nghymru.

Os bydd mwy o gynghorau'n ei fabwysiadu, gallai'r Glasbrint Casgliadau dechrau cysoni'r dulliau casglu gwastraff a ddefnyddir ledled Cymru. Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn awyddus i wella cysondeb gan mai'r adborth gan breswylwyr a gwleidyddion yw bod yr amrywiaeth eang o wahanol ddulliau casglu a weithredir gan gynghorau yn peri dryswch ac o bosib yn atal rhai preswylwyr rhag cymryd rhan lawnach mewn ailgylchu. Gallai mwy o gysondeb hefyd gynnig cyfle am arbedion effeithlonrwydd drwy frandiau ac ymgyrchoedd cenedlaethol, a chaffael cynwysyddion, cyfarpar, cerbydau a gwasanaethau ar y cyd.

13 Corff eiriolaeth proffesiynol newydd ar gyfer y diwydiannau ailbrosesu ac ailgylchu yw'r Gymdeithas Adnoddau.

Tudalen y pecyn 191

1.3 Wrth lunio ein hadroddiad yn 2012, yr oedd tensiynau rhwng Llywodraeth Cymru a'r cynghorau ynghylch y system a oedd yn cael ei dewis i gasglu deunyddiau ailgylchadwy. I lawer o gynghorau, roedd y systemau yr oeddent wedi buddsoddi ynddynt yn flaenorol yn llwyddiannus, ac yn eu helpu i gyrraedd targedau ailgylchu a chyflawni'r strategaeth genedlaethol. Yr oedd amheuon hefyd ynghylch y sylfaen dystiolaeth ar gyfer y Glasbrint Casgliadau, a phryder ynghylch y ffaith bod Llywodraeth Cymru yn rhagnodi'r dull o gyflenwi gwasanaethau lleol. Roedd y problemau hyn yn dal yn amlwg wrth gynnal ymchwiliad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd i ailgylchu yn 2014. Roedd rhai cynghorau o'r farn fod y cyllid yr oedd eu gwasanaethau gwastraff yn dibynnu arno yn fwy sicr pe baent yn newid i'r Glasbrint Casgliadau, yn enwedig gan fod Llywodraeth Cymru yn ailflaenoriaethu ei gyllid grant ar gyfer gwasanaethau gwastraff a seilwaith. Roedd cadarnhau'r ddeddfwriaeth ynghylch casgliadau ar wahân hefyd yn ffactor a achosodd i rai cynghorau newid eu hymagwedd.

Ers 2012, mae'r 'Rhaglen Newid Gydweithredol' wedi hyrwyddo cydweithio agosach rhwng Llywodraeth Cymru a'r cynghorau, er bod y graddau y manteisiwyd ar y gefnogaeth a gynigir yn amrywio

1.4 Yn ein hadroddiad yn 2012, nodwyd ein safbwynt mai cydweithio agosach a mwy cydsyniol rhwng Llywodraeth Cymru a'r cynghorau oedd y ffordd orau o wneud cynnydd cadarnhaol. Roedd llawer o'r argymhellion a wnaed gennym ni, ac a wnaed yn ddiweddarach gan Bwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd, yn ei gwneud yn ofynnol i Lywodraeth Cymru gydweithio â llywodraeth leol. Yn benodol, argymhellwyd y dylid cydweithio i ddylunio a chynnal asesiad annibynnol o berfformiad pob cyngor o ran y dulliau a ddefnyddir i gasglu gwastraff ailgylchadwy ar garreg y drws. Argymhellwyd hefyd, pe na bai system casglu yn bodloni safonau'r asesiad hwn, y dylai Llywodraeth Cymru a'r cyngor gytuno ar gynllun cymedrol i gyrraedd safonau'r asesiad o berfformiad.

1.5 Yn hytrach na chytuno â phob cyngor i gynnal asesiad o'i ddull casglu, penderfynodd Llywodraeth Cymru y byddai'n cynnig asesiad o'r fath ochr yn ochr â chefnogaeth arall drwy ei Rhaglen Newid Gydweithredol. Gallai cynghorau wedyn benderfynu a fyddent yn manteisio ar y cynnig hwn, ac ar y gefnogaeth yr oeddent am ei chael drwy'r Rhaglen. Gweithredir y Rhaglen ar ran Llywodraeth Cymru gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau. Er mwyn hyrwyddo cydweithio agosach ac agweddau mwy agored rhwng y rhai sy'n darparu ac yn derbyn cymorth, cynghorir y Rhaglen Newid Gydweithredol gan grŵp llywio[14]. Cyllid diweddar Llywodraeth Cymru ar gyfer y Rhaglen Newid Gydweithredol, a'r cyllid y mae wedi'i gynllunio ar gyfer y dyfodol yw £2.3 miliwn ar gyfer 2016-17, £2.5 miliwn yn 2017-18 a £2.7 miliwn yn 2018-19.

1.6 Hyd yma, mae pob un o 22 o gynghorau Cymru wedi derbyn elfen o gymorth technegol drwy'r Rhaglen Newid Gydweithredol. Mae'r gefnogaeth hon yn amrywio rhwng cymorth penodol iawn â mân agweddau ar wasanaethau gwastraff fel monitro cyfranogiad, a phecyn cymorth llawn 'cynllunio busnes' y Rhaglen sy'n modelu perfformiad y dulliau casglu amrywiol. Byddai manteisio ar y pecyn cynllunio busnes llawn a gynigir yn fodd i sicrhau canlyniad sy'n debyg i'r hyn a fwriadwyd yn ein hargymhellion blaenorol.

1.7 Er gwaethaf y cyllid a ddarparwyd, mae swyddogion Llywodraeth Cymru wedi cydnabod bod adnoddau ar gyfer y Rhaglen Newid Gydweithredol yn brin. Mae angen i gynghorau gyflawni mwy o waith er mwyn cymryd rhan yn y pecyn cynllunio busnes llawn, a chydag adnoddau'n prinhau, mae hyn wedi bod yn gynyddol anodd i rai ohonynt. Er ei bod hi'n glir bod rhai cynghorau wedi elwa ar y Rhaglen, roedd rhai'n ei beirniadu gan nad yw'n bodloni eu hanghenion, a chan ei bod yn canolbwyntio'n ormodol ar weithredu'r Glasbrint Casgliadau. Penderfynodd rhai cynghorau gomisiynu eu hadolygiadau eu hunain yn lle cymryd rhan yn y rhaglen.

1.8 Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent a Chyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful oedd y ddau gyngor cyntaf i gwblhau'r pecyn cymorth cynllunio busnes. Gwelodd y cynghorau ganlyniadau cymysg ar ôl newid eu dulliau casglu (Bocsys 2 a 3).

14 Mae grŵp llywio'r Rhaglen Newid Gydweithredol yn cynnwys Llywodraeth Cymru, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau ac, yn y flwyddyn ddiwethaf, Cadeirydd Is-grŵp Gwastraff Cymdeithas y Syrfewyr Sirol.

Bocs 2 – gwasanaethau gwastraff yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent

Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent wedi'i chael hi'n anodd cyrraedd targed cenedlaethol Llywodraeth Cymru ar gyfer ailgylchu yn gyson. Yn 2014-15, derbyniodd y Cyngor gymorth o £2 filiwn o dan Raglen Newid Gydweithredol Llywodraeth Cymru. Yn ogystal â hyn, dyrannodd y Cyngor £3 miliwn o gyllid. Argymhellai'r gefnogaeth hon ystod o newidiadau er mwyn sefydlu'r Glasbrint Casgliadau.

Fodd bynnag, ni ddatblygodd y Cyngor y gefnogaeth hon yn gynllun busnes hirdymor, yn seiliedig ar ystyriaeth drwyadl, er mwyn gwella ei wasanaethau gwastraff. Gweithredodd y Cyngor rai newidiadau, ond ni wnaeth reoli'r newidiadau hynny'n effeithiol, ac ni chynhaliodd gynlluniau peilot na chyflwyno'r newidiadau fesul cam. Roedd yr Aelodau hefyd yn bryderus bod rhai preswylwyr yn anniddig, ac nad oeddent wedi derbyn adroddiadau monitro perfformiad amserol a pherthnasol. Yn sgil y pwysau arno, aeth y Cyngor ati i ddad-wneud rhai o'i newidiadau, gan gynnwys ailgyflwyno casgliadau lôn gefn a rhoi'r gorau i ddefnyddio cynwysyddion newydd ar gyfer deunyddiau ailgylchadwy mewn rhai ardaloedd.

Yn ystod y cyfnod a oedd yn gorgyffwrdd â'r cyfnod trosglwyddo cychwynnol, dirywiodd perfformiad ailgylchu'r Cyngor ar gyfer 2015-16 i 48.7% - o 50.3% yn 2014-15 - ac o gymharu â'r targed statudol o 58%. Yn 2016-17, cynyddodd cyfradd ailgylchu'r Cyngor i 56.8%, ond roedd hynny'n dal yn is na'r targed statudol o 58% (Atodiad 3). Fodd bynnag, mae'r Cyngor wedi nodi ei fod ar yr 11eg safle yng Nghymru ar gyfer ailgylchu deunydd ailgylchadwy sych ar garreg y drws yn 2016-17, ar ôl gweld gwelliannau yn sgil symud i wasanaeth cymysg[1].

Sylwer:

1 Mae'r gyfradd ailgylchu deunyddiau sych yn cynnwys yr holl ailgylchu sych, nid yn unig y deunyddiau a gesglir ar garreg y drws, ac mae dull rhai cynghorau o ddosbarthu deunyddiau sych - heb eu compostio - yn ddeunyddiau wedi'u hailgylchu neu wedi'u paratoi i'w hailddefnyddio yn amrywio. O ystyried yr holl ailgylchu sych a'r holl ailddefnyddio sych gyda'i gilydd, roedd y Cyngor ar y 14eg safle yn 2016-17.

Ffynhonnell: Swyddfa Archwilio Cymru, **Adolygiad o Wasanaethau Gwastraff - Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent**, Mehefin 2017.

Bocs 3 – gwasanaethau gwastraff yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

Ym mis Ionawr 2015, cyflwynodd y Cyngor fin 140 litr o faint llai yn lle bin gwastraff gweddilliol pob aelwyd, er mwyn dwyn perswâd ar breswylwyr i wneud defnydd gwell o'r gwasanaeth ailgylchu. Ym mis Mehefin 2015, newidiwyd y dull o gasglu deunyddiau i'w hailgylchu o wasanaeth cymysg i'r Glasbrint Casgliadau a argymhellir gan Lywodraeth Cymru, sy'n cynnwys system didoli ar garreg y drws lle bydd preswylwyr yn gwahanu papur, gwydr a chardbord, plastig ac alwminiwm a gwastraff bwyd i gynwysyddion ar wahân. Manteisiodd y Cyngor ar £2 filiwn drwy Raglen Newid Gydweithredol Llywodraeth Cymru i'w helpu i gyflawni'r newidiadau hyn, ac o ddefnyddio'r arian hwnnw bu modd i'r Cyngor brynu cerbydau casglu un daith newydd, cynwysyddion, depo a chyfarpar newydd.

Llwyddodd y Cyngor i ailgylchu, ailddefnyddio neu gompostio 61.6% o'i wastraff trefol yn 2015-16, a oedd 11 pwynt canran yn uwch na'r flwyddyn gynt. Yn 2016-17, oedd cyfradd ailgylchu'r Cyngor wedi codi i 65.2% (Atodiad 3).

Lle bu modd cymharu, mae'r Cyngor wedi nodi oddeutu £227,000 o ostyngiad mewn gwariant net rhwng 2014-15 a 2016-17 y sgil newidiadau a briodolir ganddo i'r ffaith ei fod wedi cymryd rhan yn y Rhaglen Newid Gydweithredol, er bod hyn yn deillio o oddeutu £383,000 o incwm a gynhyrchwyd, ac na adlewyrchwyd yn ffigurau 2014-15. Mae'r Cyngor wedi nodi ei fod hefyd bellach yn darparu bagiau bwyd yn rhad ac am ddim, a gostiodd £37,453 yn 2016-17. Fodd bynnag, y mae hefyd wedi nodi bod prynu cerbydau a ariannwyd drwy grant y Rhaglen Newid Gydweithredol wedi bod o gymorth i ostwng costau fflyd yn 2016-17.

Ffynhonnell: Resource Magazine, 24 Awst 2016 a Swyddfa Archwilio Cymru

Cynyddodd nifer y cynghorau a fabwysiadodd yr hyn a elwir gan Lywodraeth Cymru yn ddull y Glasbrint Casgliadau o dri yn 2011-12 i 11 yn 2016-17, ac mae disgwyl i fwy o gynghorau ddilyn er bod rhai yn dal yn gyndyn o newid.

1.9 Yn 2011-12, dim ond tri chyngor oedd wedi mabwysiadu'r Glasbrint Casgliadau. Cynyddodd y nifer hwn i 11 yn 2016-17, a hynny'n rhannol gan fod pedwar cyngor yn symud o ddulliau didoli carreg drws eraill nad oeddent yn cydymffurfio'n llwyr â'r Glasbrint (Dangosyn 3). Yn ogystal â hynny, mae pedwar cyngor bellach yn gweithredu systemau casglu nad ydynt ond gofyn i breswylwyr wahanu elfennau allweddol o'r gwastraff a roddir allan ganddynt i'w gasglu, ac mae gan chwe chyngor system casgliadau cymysg (Atodiad 3). Yn rhai cynghorau ceir tensiynau o hyd â rhai preswylwyr wrth iddynt geisio newid eu trefniadau casglu gwastraff i gydymffurfio mwy â'r dull casglu a argymhellir gan Lywodraeth Cymru.

1.10 Mae cynghorau Sir Benfro a Bro Morgannwg bellach wedi cyhoeddi eu bwriad i gaffael yr asedau a datblygu'r seilwaith sydd eu hangen i fabwysiadu'r Glasbrint o fewn y ddwy flynedd nesaf. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i fwy o gynghorau ddilyn yr un hynt ar ôl paratoi eu cynlluniau busnes.

1.11 At ei gilydd, mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod llawer o'r dadlau gwrthwynebol ynghylch dulliau casglu bellach yn y gorffennol, a bod y blaenoriaethau bellach yn symud tuag at ddatblygu seilwaith a marchnadoedd newydd ar gyfer deunyddiau. Fel tystiolaeth bod y berthynas yn gwella, mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi amlygu'r ffordd y mae wedi bod yn gweithio gyda chynghorau i ystyried trosglwyddo peth o'r cyllid ar gyfer ailgylchu i'r Grant Cynnal Refeniw (paragraff 2.51). Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi bod yn gweithio gyda chynghorau i weithredu ymgyrch newydd i newid ymddygiad (paragraff 1.26).

1.12 Mae Llywodraeth Cymru wedi llunio canllawiau statudol[15] ar gasglu papur, metel, plastig a gwydr gwastraff ar wahân. Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau wedi'n hysbysu bod amryw o gynghorau'n ymddangos fel pe baent wedi penderfynu nad oes angen iddynt newid eu dulliau i gydymffurfio â dirymiadau a roddwyd yn y ddeddfwriaeth ar gasgliadau ar wahân. Safbwynt Llywodraeth Cymru yw y dylai'r ymagwedd a argymhellir yn y Glasbrint Casgliadau fod yn fodd i sicrhau cydymffurfio â'r ddeddfwriaeth ar gasgliadau ar wahân.

15 Llywodraeth Cymru, **Canllawiau statudol ar gasglu papur, metel, plastig a gwydr gwastraff ar wahân**, Rhagfyr 2014.

Dangosyn 3 – cymhariaeth o'r dulliau a ddefnyddiwyd gan gynghorau i gasglu adnoddau ailgylchadwy, 2011-12 a 2016-17

Dull casglu[1]	Nifer y cynghorau yn defnyddio'r dull yn 2011-12	Nifer y cynghorau yn defnyddio'r dull yn 2016-17
Glasbrint Casgliadau[2]	3	11
Didoli ar garreg y drws (ond heb gydymffurfio'n llwyr â'r Glasbrint Casgliadau yn rhannau eraill o'r gwasanaeth)[3]	5	1
Dwy ffrwd	5	3
Aml-ffrwd	2	1
Cymysg	7	6

Nodiadau:

1 Mae'r data yn cyfeirio at y system a ddefnyddiwyd yn bennaf gan bob cyngor yn ystod y flwyddyn.

2 Yn ymarferol, nid oedd yr holl gynghorau yn y categori 'glasbrint' yn gweithredu pob agwedd a nodwyd yng nghyfluniad y gwasanaeth a nodwyd gan Lywodraeth Cymru yn y Glasbrint Casgliadau. Er enghraifft, ar lefel y criw casglu, codi am gasgliadau gwastraff gardd, darparu bagiau leinio cadis bwyd neu hyrwyddo compostio yn y cartref.

3 Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen yw'r Cyngor sy'n cael ei ddangos fel un sy'n didoli ar garreg y drws, ond nad yw'n cydymffurfio'n llwyr â'r Glasbrint Casgliadau. Dechreuodd y Cyngor symud tuag at y Glasbrint Casgliadau yn 2015-16, ond mae'n dal heb newid ei gerbydau casglu deunyddiau ailgylchu i'r cerbydau a ffafrir yn y Glasbrint. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn na ddylid ystyried bod y Cyngor wedi mabwysiadu'r Glasbrint eto i ddibenion cymharu.

Ffynhonnell: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru.

1.13 Mewn arolwg gan Asiantaeth yr Amgylchedd yn 2016,[16] gwelwyd bod y rhan fwyaf o awdurdodau casglu gwastraff Lloegr wedi cynnal asesiad o'r angen i gasglu deunyddiau ar wahân i'w hailgylchu, neu wedi gwneud trefniadau i gynnal asesiad o'r fath. Daeth Asiantaeth yr Amgylchedd i'r casgliad mai casgliadau cymysg yw'r prif ddull casglu yn Lloegr, ac mae'n debygol y bydd hynny'n parhau'.

1.14 Mae Llywodraeth y DU bellach yn defnyddio fframwaith gwirfoddol er mwyn ceisio sicrhau mwy o gysondeb o ran dulliau casglu deunyddiau i'w hailgylchu ar garreg y drws yn Lloegr[17]. Mae dewis o dri dull yn cael ei hyrwyddo, ar yr amod y gall cynghorau ddangos eu bod yn cydymffurfio â'r deddfwriaeth r gasgliadau ar wahân. Mae pob dull yn mynnu bod bwyd yn cael ei gasglu ar wahân. Y dulliau a hyrwyddir yw'r dull aml-ffrwd (sy'n debyg i Lasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru), y dull dwy ffrwd a'r dull cymysg.

1.15 Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gyfrifol am reoleiddio'r ddeddfwriaeth ar gasgliadau ar wahân ar draws y cynghorau, contractwyr casglu gwastraff y sector preifat a chynhyrchwyr gwastraff masnachol yng Nghymru. Fodd bynnag, nid yw Cyfoeth Naturiol Cymru eto wedi defnyddio ei bwerau i'w gwneud hi'n ofynnol i unrhyw gyngor gyflwyno asesiad annibynnol o'i ddulliau o gasglu deunyddiau i'w hailgylchu[18]. Nid yw ychwaith wedi herio unrhyw gontractwyr preifat. Ar gyfer cynghorau, mae Cyfoeth Naturiol Cymru o'r farn fod cynlluniau sy'n bodoli eisoes, fel targedau ailgylchu a'r Rhaglen Newid Gydweithredol, yn ddigonol i sicrhau ansawdd a niferoedd yr adnoddau ailgylchadwy. Mae Cyfoeth Naturiol Cymru wedi penderfynu defnyddio ei adnoddau prin i ganolbwyntio ar risgiau'n gysylltiedig â throseddau gwastraff a chydymffurfio â thrwyddedau amgylcheddol[19].

16 Environment Agency, **Waste collection authority separate collection arrangements: survey results, Version 1**, Ionawr 2016.

17 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **A Framework for Greater Consistency in Household Recycling in England**, Medi 2016.

18 Dyma'r asesiad o'r graddau i cydymffurfir â dulliau o gasglu deunyddiau ailgylchadwy o dan ddarpariaethau asesu 'TEEP' yn Rheoliadau Gwastraff (Cymru a Lloegr) (Diwygio) 2012.

19 Mae casgliadau ar wahân yn un o nifer o gyfundrefnau gwastraff y mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn awdurdod rheoleiddio arnynt, ond lle nad yw o reidrwydd yn mynd ati'n rhagweithiol i ofyn am wybodaeth gan weithredwyr. Y gweithredwr sydd yn gyfrifol am gydymffurfio a bydd Cyfoeth Naturiol Cymru yn ymyrryd os oes ganddo dystiolaeth bod problem yn bodoli.

1.16 Gyda chefnogaeth Cydffederasiwn Awdurdodau Lleol yr Alban a Zero Waste Scotland, mae Llywodraeth yr Alban wedi datblygu ymagwedd arall er mwyn cynyddu hyd yr eithaf yr adnoddau ailgylchadwy o ansawdd uchel a gaiff eu dal, a hyrwyddo trefniadau cyson ar gyfer casglu'r adnoddau hynny. (Bocs 4). Yn wahanol i Lasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru, nid yw'r siarter ailgylchu yn mynd ati i ragnodi manylion penodol unrhyw gerbydau a chyfarpar o'r cychwyn cyntaf. Nid yw ychwaith yn nodi sut yn union y dylid casglu o garreg y drws. Yn lle hynny, mae'r siarter yn pennu nodau perfformiad cyffredin, ac yn nodi 'ymhen amser byddwn yn sefydlu systemau casglu cyffredin, fel bo'n briodol, ar gyfer papur, cerdyn, gwydr, plastigau, metelau, bwyd a deunyddiau eraill a ailgylchir yn gyffredin ac y tybir eu bod yn ddichonadwy'. Mae'r siarter hefyd yn gwneud addewid i gael gwared â'r 'anghysondeb ynghylch yr hyn y gellir ac na ellir ei ailgylchu mewn gwahanol ardaloedd'.

Bocs 4 – Siarter yr Alban ar gyfer Ailgylchu Gwastraff y Cartref

Yn yr Alban, mae gwaith a gyflawnwyd ar y cyd gan Lywodraeth yr Alban, Cydffederasiwn Awdurdodau Lleol yr Alban a Zero Waste Scotland wedi esgor ar Siarter yr Alban ar gyfer Ailgylchu Gwastraff y Cartref, a lansiwyd ym mis Tachwedd 2015. Gwahoddir cynghorau i ymrwymo i'r siarter wirfoddol hon a luniwyd i hyrwyddo trefniadau mwy cyson ar gyfer ailgylchu ledled y wlad. Mae'r siarter yn argymell y dylid mabwysiadu dulliau ailgylchu lle cesglir gwydr a phapur mewn ffrydiau ar wahân, gan gasglu metelau a phlastigau gyda'i gilydd fel trydedd ffrwd. Gellir casglu gwastraff bwyd ar wahân neu ei gymysgu â gwastraff gardd yn dibynnu ar y dull o'i drin wedi hynny. Cesglir gwastraff gweddilliol ar wahân.

Gall cynghorau sy'n ymrwymo i'r siarter wneud cais am gyllid oddi wrth Lywodraeth yr Alban i'w cynorthwyo i gyflawni newidiadau i wasanaethau fydd yn gyson â'r siarter, Erbyn mis Mai 2017, roedd 25 o'r 32 o gynghorau yn yr Alban wedi derbyn cymeradwyaeth eu haelodau etholedig i lofnodi'r siarter.

Mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud cynnydd o ran annog y cyhoedd i gymryd rhan mewn ailgylchu drwy rannu arfer da, ac nid yw hyd yma wedi annog unrhyw gymhellion na chosbau ariannol ychwanegol

1.17 Nodwyd yn ein hadroddiad yn 2012, fod cynyddu cyfranogiad y cyhoedd, er mwyn gwneud defnydd mwy effeithiol o wasanaethau a seilwaith presennol yn hytrach na datblygu mwy o gyfleusterau, yn ffordd o gynyddu'r gyfradd ailgylchu a chynyddu effeithlonrwydd. Yn ein barn ni, mae'r casgliad hwn yn parhau i fod yn berthnasol, wrth i bwysau ar gyllid cyfalaf gynyddu ac wrth i gynghorau resymoli eu cyfleusterau ailgylchu gwastraff.

1.18 Wrth gyfeirio cynghorau at arfer da ac annog cyfranogiad cyhoeddus, mae Llywodraeth Cymru'n dibynnu'n helaeth ar wybodaeth a gyhoeddwyd drwy Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau[20]. Defnyddir y canllawiau hyn yn eang. Fodd bynnag, er gwaethaf y manteision posibl, bydd cynghorau'n aml yn wynebu costau ychwanegol os ydynt yn gweithredu'r canllawiau yn y modd cywir. Er mwyn ceisio lleihau'r gost o fonitro cyfranogiad y cyhoedd o ran ailgylchu, ni fydd rhai cynghorau ond yn mesur cyfradd 'rhoi allan' y bin gwastraff domestig yn hytrach na chyfranogiad,[21] neu ni fyddant yn mesur cyfranogiad dros gyfnod digon hir i'r canlyniadau fod yn sail ddilys ar gyfer penderfyniadau ehangach a wneir ganddynt.

1.19 Hyd yma, nid yw Llywodraeth Cymru wedi sefydlu dangosyddion perfformiad penodol ar gyfer cyfranogiad yn unol â'n hargymhelliad blaenorol, ac mae defnyddio'r dull o fesur cyfranogiad yn y canllawiau yn wirfoddol. Rydym yn cytuno â Llywodraeth Cymru na fyddai un dull o fesur cyfranogiad ym mhob cyngor yn fuddiol iawn. Mae'r canllawiau[22] yn gywir wrth awgrymu bod deall lefel y gweithgarwch mewn wardiau cyngor, ardaloedd neu ar rawdiau casglu yn galluogi ymyraethau sydd wedi'u targedu'n well. Fodd bynnag, byddai sefydlu ymagwedd fwy cyson yn creu sail well i gymharu rhwng ardaloedd cyngor a chefnogi gwelliant.

20 Mae'r wybodaeth hon yn cynnwys arweiniad ar gasgliadau gwastraff bwyd aelwydydd, atal gwastraff y cartref, gwella ansawdd deunyddiau ailgylchadwy sych a gwaith partneriaeth.

21 'Cyfradd rhoi allan' yw cyfran yr aelwydydd sydd yn rhoi deunyddiau ailgylchu neu wastraff bwyd allan ar gyfer un cyfle casglu. 'Cyfradd cyfranogi', fel y diffinnir yng nghanllawiau Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, yw mesuriad o gyfran yr aelwydydd sydd yn cymryd rhan mewn ailgylchu o leiaf unwaith o fewn y cyfnod dan sylw. Cyfrifir y gyfradd cyfranogi dros dri chyfle casglu, oherwydd ni fydd llawer o aelwydydd yn rhoi eu cynhwysydd allan bob tro, fel arfer gan nad yw'n llawn neu am eu bod wedi anghofio.

22 Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau wedi llunio ystod o ganllawiau i gynghorau ar gynyddu cyfranogiad, gan gynnwys canllawiau ar gyfer ardaloedd amddifadus, poblogaethau teithiol, cymunedau o ymfudwyr a gwahanol fathau o lety, er enghraifft, ar ddatblygu dangosyddion perfformiad ar gyfer cyfranogiad ailgylchu mewn fflatiau.

1.20 Yn 2016, penderfynodd Llywodraeth Cymru neilltuo adnoddau'r swyddogaeth y Cynllun Craff am Wastraff, a oedd gynt yn cael ei chyflawni gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, ar gyfer Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau. Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau sydd bellach yn gyfrifol am gyflawni prosiectau cyfathrebu a newid ymddygiad ar ran Llywodraeth Cymru. Roedd porth arfer da Cynllun Craff am Wastraff Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn arfer cynnig safle i gynghorau gyfnewid arfer da a phrofiadau. Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau wedi sefydlu canolfan hygyrch iawn i gyfnewid arfer da, ynghyd â gwefan sy'n cynnwys canllawiau defnyddiol i gynghorau ar reoli gwastraff.

1.21 Ar ran Llywodraeth Cymru, mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau hefyd wedi cynorthwyo cynghorau i werthu rhai adnoddau wedi'u hailgylchu i ailbroseswyr. Dyma fenter ddefnyddiol a all gynorthwyo cynghorau i wireddu gwerth adnoddau ailgylchadwy mewn marchnad anodd sydd yn amrywio'n aml. Ym mis Gorffennaf 2017, adroddodd Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau ei bod wedi cynorthwyo naw o gynghorau yng Nghymru gyda deunydd marchnata, gan greu budd net o £1.4 biliwn[23]. Roedd Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yn cydnabod bod y rhan fwyaf o'r budd hwn yn tarddu o ddau gyngor nad oeddent cyn hynny wedi ennill unrhyw incwm o'u deunyddiau ailgylchadwy. Yr oedd hefyd yn cydnabod bod cefnogaeth i froceru deunyddiau ailgylchadwy yn faes yr oedd angen ei ddatblygu ymhellach ar lefel genedlaethol.

1.22 Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau hefyd wedi datblygu ymgyrchoedd cenedlaethol ar gyfer ailgylchu a lleihau gwastraff (Bocs 5). Fodd bynnag, nid yw Llywodraeth Cymru wedi gweithredu eto er mwyn ymateb i argymhelliad Pwyllgor y Cynulliad Cenedlaethol ar gyfer yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd i gomisiynu ymchwil i'r berthynas rhwng gostwng gwastraff, incwm a gallu cynghorau i gyrraedd targedau ailgylchu yn 2019-20 a 2024-25. Er i Lywodraeth Cymru dderbyn yr argymhelliad hwn i ddechrau, nododd y byddai costau'n gysylltiedig â hynny, ac mae swyddogion bellach wedi cwestiynu dichonadwyedd cyffredinol y gwaith ymchwil a awgrymwyd gan y Pwyllgor. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyfeirio at y cynnydd a wnaed eisoes yn gysylltiedig â'r targed o 64% ar gyfer 2019-20, a'r trywydd cadarnhaol tuag at y targed o 70% yn 2024-25 (Atodiad 3). Y mae wedi ariannu gwaith ymchwil i'r costau a'r manteision yn gysylltiedig â sefydlu targed statudol newydd o 80% (paragraff 9) ond ystyriwn na fydd cwmpas y gwaith ymchwil hwnnw hyd yn oed yn cyflawni bwriadau'r Pwyllgor.

23 Fel yr adroddwyd wrth Fwrdd Rhaglen Gweinidogol Llywodraeth Cymru.

Bocs 5 – Ymgyrch Caru Bwyd; Casáu Gwastraff ac Ailgylchu dros Gymru

Ymgyrch a gynhelir ledled y DU drwy Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yw Caru Bwyd; Casáu Gwastraff. Nod yr ymgyrch yw codi ymwybyddiaeth ynghylch yr angen i leihau gwastraff bwyd drwy gyflawni tasgau hawdd ac ymarferol bob dydd yn y cartref. Bydd atal gwastraff bwyd yn arbed arian ac o fudd i'r amgylchedd.

Ailgylchu dros Gymru yw ymgyrch ailgylchu genedlaethol Cymru. Cynhelir ac ariennir yr ymgyrch gan Lywodraeth Cymru, ac fe'i mabwysiadwyd yn lleol gan gynghorau a phartneriaid eraill. Ei nod yw annog defnyddwyr i ailgylchu mwy o eitemau yn amlach o bob rhan o'r cartref. Mae Ailgylchu dros Gymru yn cynnwys dolenni cyswllt i wybodaeth ailgylchu pob cyngor.

1.23 Gwnaethom hefyd argymell yn flaenorol y dylai Llywodraeth Cymru greu cynlluniau wrth gefn yn barod i gynnig cymhellion ariannol i'r cyhoedd, neu i orfodi cosbau ariannol arnynt, os nad ydynt yn lleihau'r gwastraff y maent yn ei gynhyrchu, yn ei ailddefnyddio, yn ei ailgylchu neu'n ei gompostio i raddau digonol mewn ymateb i fesurau darbwyllo ac addysg. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn na fu angen iddi gymryd y cam hwn gan fod y cynghorau wedi gwneud cynnydd da hyd yma o ran cynyddu ailgylchu. Yn lle hynny, mae Llywodraeth Cymru hyd yma wedi dewis dibynnu ar ymgyrchoedd codi ymwybyddiaeth a chynnig gwasanaethau i aelwydydd er mwyn dylanwadu ar gyfranogiad y cyhoedd.

1.24 Roeddem yn cydnabod na ddylid ond cyflwyno cymhellion neu gosbau os na lwyddwyd i sicrhau'r gwelliant angenrheidiol mewn perfformiad ailgylchu drwy fesurau eraill. Yn 2017, cynhaliodd Llywodraeth Cymru ymgynghoriad ar bwerau newydd[24] i ddefnyddio hysbysiadau cosb benodedig, ac estynnodd y cyfrifoldeb i gynnwys cynhyrchwyr, er mwyn cynyddu ailgylchu. Yn benodol, mae angen i gynghorau gyrraedd y targed ailgylchu o 70% erbyn 2024-25, ac mae Llywodraeth Cymru yn ystyried codi'r targed hwn i 80% yn 2034-35, gyda dyhead yn **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** i gyrraedd targed ailgylchu o 100% yn 2049-50.

24 Llywodraeth Cymru (dogfen ymgynghori), **Bwrw ymlaen â rheoli adnoddau naturiol Cymru yn gynaliadwy**, Mehefin 2017.

1.25 Mae Llywodraeth Cymru yn ailystyried yr angen am gymhellion yn rhan o'r gwaith o ailwampio'r strategaeth genedlaethol yn 2018. Fodd bynnag, ni fydd Llywodraeth Cymru yn deddfu ynghylch unrhyw ddarpariaethau gorfodi ychwanegol ar gyfer y cyhoedd yn y tymor canolig. Ystyria fod deddfwriaeth bresennol yn ddigonol er mwyn cyflawni ei hamcanion.

1.26 Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda chynghorau i ddatblygu ymgyrch newydd i newid ymddygiad. Mae'r ymgyrch yn cynnwys tair rhan allweddol: cyfathrebu ar raddfa leol a chenedlaethol; sicrhau bod yr holl gynghorau'n darparu gwasanaethau a all fanteisio ar gynnydd mewn ailgylchu, yn enwedig ar garreg y drws; a chynorthwyo cynghorau i ddefnyddio pwerau sy'n bodoli eisoes yn adran 46 o Ddeddf Diogelu'r Amgylchedd 1990 i gosbi'r rhai hynny sy'n rhoi deunyddiau ailgylchadwy mewn cynwysyddion gwastraff gweddilliol neu sy'n difwyno cynwysyddion a fwriedir ar gyfer deunyddiau ailgylchadwy. Nid yw defnyddio'r pwerau hyn i'r diben hwn wedi'i brofi yn y llysoedd eto.

1.27 Dengys dadansoddiad cyfansoddiadol o 2015 fod 48.9% o'r gwastraff gweddilliol a gasglwyd ar garreg y drws yn ddeunydd yr oedd modd ei ailgylchu'n eang, a bod 59.4% yn fioddiraddadwy. Gwastraff bwyd oedd yn cyfrannu fwyaf at hyn, ond amlygai dadansoddiad gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau hefyd fod llawer o wastraff arall a allai gael ei ailgylchu yn cyrraedd y ffrwd gwastraff gweddilliol (Dangosyn 4). Nodai fod cyfleoedd neilltuol i wella'r cyfraddau dal ar gyfer tecstilau, metelau anfferrus a phlastig trwchus.

Dangosyn 4 – cyfansoddiad gwastraff gweddilliol a gasglwyd ar garreg y drws o ran y prif adnoddau ailgylchadwy (dadansoddiad o 2015)

Math o ddeunydd ailgylchadwy	% o wastraff gweddilliol ar garreg y drws
Gwastraff bwyd	24.8
Plastig trwchus	7.5
Tecstilau	5.6
Papur ailgylchadwy	4.3
Cerdyn ailgylchadwy	3.5
Gwastraff gardd	2.7
Gwydr	2.6
Metel fferrus	1.9
Metel anfferrus	1.3
Cyfarpar trydanol ac electronig gwastraff	1.3

Sylwer: ni fyddai'r cyfanswm y deunydd o'r mathau hyn wedi bod yn ailgylchadwy.

Ffynhonnell: Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **Dadansoddiad Cenedlaethol o Gyfansoddiad Gwastraff Trefol yng Nghymru**, Mehefin 2016.

1.28 Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i ganolbwyntio mwy ar decstilau, metelau anfferrus a phlastig mewn ymdrechion ailgylchu. Mae hyn oherwydd bod y deunyddiau hynny, yn ogystal â chyfarpar trydanol ac electronig gwastraff, yn werthfawr ac, mewn rhai achosion, yn brin. Maent hefyd yn cael effaith sylweddol ar yr ôl troed carbon a gynhyrchir gan wastraff. Yn ogystal â chipio mwy o'r deunyddiau ailgylchadwy hyn, gallai cynnig cymhellion i gymunedau sy'n ailgylchu cyfradd uchel o ddeunyddiau ailgylchadwy ac, o bosib, gorfodi cosbau ariannol penodedig ar aelwydydd lle na chaiff deunyddiau ailgylchadwy eu gwahanu'n ddigonol i'w casglu, fod yn ffordd o wella ansawdd ailgylchadwy, a'u gwerth yn sgil hynny. Fodd bynnag, bydd yr ansawdd hefyd y dibynnu ar y dull casglu. Mae atal gwastraff na ellir ei ailgylchu rhag halogi deunyddiau ailgylchadwy, neu atal deunyddiau ailgylchadwy rhag cael eu rhoi yn y ffrwd casglu anghywir, o gymorth i greu adnoddau ailgylchadwy glanach sydd wedi'u gwahanu'n well, a'r incwm uchaf posib i gynghorau.

1.29 Ar hyn o bryd, mae Llywodraeth Cymru a chynghorau yn rhoi'r flaenoriaeth i ailgylchu gwastraff bwyd gan fod gwastraff gweddilliol yn dal i gynnwys llawer o wastraff bwyd. Yn ogystal â hynny, gall gwastraff bwyd a adawir mewn gwastraff gweddilliol achosi problemau amwynder i ddeiliaid tai, yn enwedig wrth i gynghorau geisio lleihau mynychder casgliadau gwastraff gweddilliol ymhellach.

1.30 Yn unol ag argymhelliad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd, mae Llywodraeth Cymru wedi comisiynu adroddiad[25] ar swm y gwastraff a gesglir i'w ailgylchu ond a wrthodir yn diweddarach oherwydd halogiad, ynghyd â chyrchfan adnoddau ailgylchadwy o bob dull casglu. Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau hefyd wedi datblygu gwefan sy'n dangos cyrchfan adnoddau ailgylchadwy i'r cyhoedd (**myrecyclingwales.org.uk/cy**). Gallai'r wybodaeth hon fod o gymorth i chwalu'r canfyddiad sydd gan rai fod gwastraff ailgylchadwy yn cael ei waredu yn hytrach na'i ddefnyddio fel adnodd.

25 Eunomia, **Recycling Destinations Data Review**, Mawrth 2016.

Mae systemau casglu yn parhau i esblygu ond gwelwyd mewn ymarferion meincnodi fod cost rhai gwasanaethau rheoli gwastraff yn amrywio i raddau syfrdanol

1.31 Yn ein hadroddiad yn 2012, nodwyd bod perfformiad ailgylchu cynghorau fel arfer yn gwella fesul cam wrth iddynt weithredu mentrau newydd. Roedd hi'n anodd cymharu perfformiad a chostau gan fod gwelliannau'n digwydd ar wahanol amseroedd ar sail anghenion lleol a llawer o ffactorau eraill. Mewn rhai achosion lle mabwysiadodd cynghorau'r Glasbrint Casgliadau ers 2012, yn benodol ym Merthyr Tudful a Blaenau Gwent (Bocsys 2 a 3) - cyflwynwyd newidiadau i wasanaethau dros gyfnod byr.

1.32 Mae gwelliannau i systemau casglu, a newidiadau iddynt, wedi parhau ers 2012 yng nghyd-destun pwysau ariannol cynyddol. Serch hynny, mae mwyafrif y cynghorau bellach wedi cyrraedd pwynt tebyg yn natblygiad eu gwasanaethau casglu gwastraff o garreg y drws, sy'n golygu bod modd cynnal cymhariaeth ystyrlon o gostau a pherfformiad. Os ydynt yn llwyddo i wyro gwastraff i'w ailgylchu, does dim rhaid i gynghorau gasglu cymaint o wastraff gweddilliol, ac mae'r holl gynghorau wedi symud at gasgliadau pythefnosol neu bob tair wythnos. Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy wedi newid i gasgliadau pedair wythnosol yn dilyn cynllun peilot Mae costau cynghorau am gasglu gwastraff gweddilliol, fel yr adroddwyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, wedi gostwng o £99.1 miliwn yn 2012-13 i £84.7 miliwn yn 2016-17.

1.33 Mae Torfaen a Chaerdydd yn enghreifftiau lle mae cynghorau lleol wedi cyflwyno biniau gwastraff gweddilliol ac iddynt lai o gapasiti. Mae treialon ledled y DU wedi dangos y gall y 'biniau cul' hyn ysgogi preswylwyr i wahanu mwy o wastraff y cartref i'w ailgylchu, gan greu cynnydd o bedwar pwynt canran, o bosib, mewn cyfraddau ailgylchu. Mae lleihau mynychder casgliadau a maint biniau gwastraff gweddilliol yn arbed arian ar ôl normaleiddio systemau ac adfer costau cyfalaf ar gyfer cyfarpar newydd. Gallai hynny olygu bod mwy o arian ar gael i'w wario ar ailgylchu. Yng Nglasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru, awgrymir y ddau newid hwnnw i gynghorau, gan awgrymu meintiau bin penodol, mynychder casgliadau ac ystod o newidiadau eraill i wasanaethau. Mae'r ddwy fenter hefyd yn ymddangos fel pe baent yn cynyddu ymwybyddiaeth ynghylch materion gwastraff, a gallant fod o gymorth i atal gwastraff, er y gall newidiadau o'r fath fynd dan groen rhai preswylwyr a chreu canfyddiad o ostyngiad mewn gwasanaeth.

1.34 Yn ogystal â hynny, mae cynghorau'n darparu canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref a threfniadau i gasglu gwastraff masnach, a'r unig wahaniaeth rhyngddynt yw'r penderfyniad i ddarparu rhai gwasanaethau casglu penodol fel casgliadau gofal iechyd ac ailgylchu cewynnau neu beidio. Mae canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref yn ddull cost-effeithlon o gasglu gwastraff i gynghorau, ac yn ffordd rwydd o wyro gwastraff o'i waredu mewn safleoedd tirlenwi i'w ailgylchu. Maent hefyd yn rhoi dewis arall i breswylwyr yn lle ailgylchu ar garreg y drws, yn enwedig gyda'r cyfyngiadau ychwanegol ar natur a maint y gwastraff y gellir ei gasglu drwy'r dull hwnnw. Gwastraff a gesglir mewn canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref sydd i gyfrif am bron i draean o gyfradd ailgylchu Cymru.

1.35 Dros y blynyddoedd diwethaf, mae cynghorau hefyd wedi lleihau nifer y safleoedd hyn, gan gau safleoedd nad oeddent yn gallu gwyro o leiaf 70% o'r gwastraff oedd yn cael ei dderbyn i'w ailgylchu neu ei ailddefnyddio. Problem bosibl sy'n deillio o hygyrchedd canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref yw bod preswylwyr yn croesi ffiniau siroedd i ddefnyddio'r safle agosaf, sydd yn rhoi camsyniad o swm y gwastraff sy'n deillio o ardal gyngor, ac yn gallu effeithio ar berfformiad ailgylchu'r cyngor hwnnw. Mae rhai cynghorau yn gofyn am brawf preswylio cyn caniatáu i bobl ddefnyddio eu safleoedd. Mae'r ffaith bod masnachwyr yn camddefnyddio'r safleoedd hyn er mwyn ceisio gwaredu eu gwastraff yn rhad ac am ddim hefyd yn achosi problem. Mae'r ymagweddau'n amrywio, ond yn gynyddol mae cynghorau'n chwilio am gyfleoedd i godi incwm drwy daliadau gan gwsmeriaid, fel codi tâl ar fasnachwyr am waredu rwbel.

1.36 Yng Nglasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru, nodir y bydd gwybodaeth am gostau'r cynghorau sy'n defnyddio'r Glasbrint Casgliadau yn cael ei chyhoeddi bob blwyddyn er mwyn 'galluogi'r cyhoedd i fesur a ydynt yn cael gwerth am arian'. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn rhoi crynodeb o ddata costau gwasanaethau gwastraff mewn adroddiad blynyddol ar Ddata Cyllid Gwastraff. Fodd bynnag, nid yw'r adroddiadau hyn yn cynnig safbwynt ynghylch gwerth am arian nac mewn fformat sy'n cynorthwyo'r cyhoedd i asesu gwerth am arian.

1.37 Dros y blynyddoedd diwethaf, rydym wedi hyrwyddo gwaith meincnodi ar ran Cymdeithas y Syrfewyr Sirol a drafodai wahanol agweddau ar wasanaethau rheoli gwastraff cynghorau. Mae'r gwaith meincnodi hwnnw, ochr yn ochr â ffigurau eraill a adroddwyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, wedi dangos bod costau yn amrywio i raddau syfrdanol. Er enghraifft:

- **Gwastraff bwyd**:
  - roedd y gost fesul aelwyd yn amrywio rhwng £13.02 a £39.87 yn 2013-14 a'r gost ganolrifol oedd £23.51. Erbyn 2014-15, roedd y gost ganolrifol wedi gostwng i £22.09 fesul aelwyd, ond roedd yr amrywiaeth eang yn parhau.
  - roedd cynghorau fel arfer yn casglu rhwng 1kg a 2kg o wastraff bwyd fesul aelwyd bob wythnos yn 2013-14 a 2014-15.
- **Gwastraff gardd**:
  - yn 2015-16, roedd y costau a adroddwyd am gasglu ar garreg y drws yn amrywio rhwng £3 a £42 fesul aelwyd.
- **Canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref**:
  - yn 2015-16, roedd costau cynghorau am ganolfannau ailgylchu gwastraff y cartref yn amrywio rhwng £8 a £53 fesul aelwyd, a rhwng £34 a £243 fesul tunnell o wastraff oedd yn cael ei derbyn.
  - o gyfanswm y gwastraff a ddeilliai o ardal gyngor, roedd y gyfran a oedd yn cael ei thrin drwy'r canolfannau hyn yn amrywio rhwng 14% a 43% yn 2015-16.
  - o'r gwastraff a oedd yn cael ei gasglu yn y canolfannau hyn, roedd y gyfran a oedd yn cael ei gwyro i'w hailgylchu yn amrywio rhwng 57% ac 87% fesul cyngor yn 2015-16.

1.38 Ni fu'r rhesymau dros yr amrywio mewn costau yn glir bob amser. Bydd ystod eang o ffactorau, gan gynnwys effeithlonrwydd gwasanaethau, demograffeg a'r incwm sy'n cael ei gynhyrchu[26] hefyd yn dylanwadu ar gostau gwasanaeth net, ac ni cheisiwyd addasu ar gyfer y ffactorau hyn wrth feincnodi. Gallai ffactorau eraill hefyd fodoli, fel ymrwymiadau i gontractau rheoli gwastraff hirdymor, a mynediad at seilwaith trin gwastraff, sy'n effeithio ar y costau a adroddwyd.

1.39 Ym Mharagraffau 1.43-1.51 ystyrir y costau a adroddwyd gan gynghorau yn fanylach ar gyfer 2016-17. Rydym yn canolbwyntio yn yr adran honno ar ddeunyddiau ailgylchu sych ar garreg y drws a chyfanswm cost gwasanaethau gwastraff y cartref. Mae adroddiadau blynyddol Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ar gyllid gwastraff yn rhoi dadansoddiad pellach o gostau cynghorau.

26 Roedd adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol ym mis Tachwedd 2016 **Trefniadau awdurdodau lleol i godi tâl am wasanaethau** a chynhyrchu incwm yn cynnwys dadansoddiad o ymagwedd cynghorau at godi tâl a chynhyrchu incwm yn gysylltiedig â gwasanaethau gwastraff. Cynhaliom hefyd seminar yn 2016 a oedd yn cynnwys profiadau cynghorau Wirral, Sir Ddinbych a Sir Fynwy wrth godi tâl am gasgliadau gwastraff gardd. Roedd gostyngiad sylweddol mewn perfformiad ailgylchu yn duedd gyffredin wrth gyflwyno taliadau, ond gyda rhywfaint o adferiad dros y blynyddoedd dilynol.

Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod ei Glasbrint Casgliadau, o'i weithredu'n optimaidd, yn cynnig y dull mwyaf cost-effeithiol yn gyffredinol o gasglu gwastraff o aelwydydd

Mewn adolygiad a gomisiynwyd yn flaenorol gan Lywodraeth Cymru, casglwyd bod y Glasbrint Casgliadau yn gallu cynnig datrysiad rhatach na systemau casglu eraill, ond ei fod yn arwain at gyfradd ailgylchu debyg

1.40 Mae Llywodraeth Cymru wedi gweithredu argymhelliad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd i gynnal adolygiad annibynnol[27] o'r Glasbrint Casgliadau (Atodiad 2). Roedd y Pwyllgor wedi nodi bod 'Llywodraeth Cymru yn argyhoeddiedig bod ei Glasbrint Casgliadau yn cynnig y dull gorau o sicrhau cyfraddau ailgylchu uwch, deunyddiau ailgylchadwy o ansawdd gwell a gwell effeithlonrwydd'. Nododd hefyd, fodd bynnag, 'nad oedd llawer o awdurdodau lleol o'r un argyhoeddiad', gan ychwanegu 'ar hyn o bryd, nid oes un dull unigol o gasglu adnoddau ailgylchadwy gan ddeiliaid tai yn arwain y blaen yn glir o ran perfformiad, cost neu effeithlonrwydd'. I gefnogi'r adolygiad hwn, sefydlodd Llywodraeth Cymru Grŵp Cynghori Technegol, a oedd yn cynnwys cynrychiolwyr o Lywodraeth Cymru, cynghorau a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Bu adolygydd cymheiriaid allanol hefyd yn goruchwylio'r dulliau a ddefnyddiwyd i adolygu.

1.41 Nododd yr adolygydd cymheiriaid y cyfyngiadau ar y dystiolaeth a oedd ar gael, ac yn enwedig y ffaith mai ond ychydig iawn o ddeunydd darllen oedd ar gael a ystyriai berfformiad cymharol y Glasbrint Casgliadau. Fodd bynnag, cyflwynodd yr adolygiad rywfaint o dystiolaeth i ddangos y gallai'r Glasbrint Casgliadau sicrhau gostyngiad yng nghost cyffredinol gwasanaethau a sicrhau perfformiad ailgylchu tebyg o'i gymharu â dulliau casglu eraill. Defnyddiai'r adolygiad ddata a adroddwyd ar gostau ar gyfer casglu deunyddiau ailgylchadwy sych hyd 2013-14, pan nad oedd y Glasbrint Casgliadau ond yn cael ei weithredu gan bum cyngor. Roedd y data ar gostau casglu deunyddiau eraill ailgylchadwy yn seiliedig ar fodelau, a cheisiai'r gwaith hwnnw ystyried ffactorau eraill a allai ddylanwadu ar gostau lleol er mwyn gallu cymharu tebyg i debyg. Dywedodd yr adolygydd cymheiriaid mai 'costau ailgylchu sych yn unig a ddefnyddiwyd i werthuso'r gwerth am arian cyffredinol'.

27 Eunomia, **Adolygiad o Lasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru**, Mawrth 2016.

1.42 Er bod y farn yn amrywio, bu rhai o reolwyr gwastraff y cynghorau yn feirniadol o'r adolygiad, gan ddweud mai ychydig o dystiolaeth empirig a ddefnyddiwyd, a bod y modelau'n hynod sensitif i'r rhagdybiaethau a gymhwyswyd. Nid ydym wedi ceisio ffurfio ein barn ein hunain ynghylch y sylfaen o dystiolaeth a ddefnyddiwyd ar gyfer canfyddiadau'r adolygiad, ond mae pryderon o'r fath yn parhau i fod yn ffactor wrth geisio darbwyllo rhai cynghorau ynghylch y rhinweddau sy'n gysylltiedig â'r Glasbrint Casgliadau. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru hefyd wedi tynnu sylw at y ffaith nad oedd yr adolygiad yn ystyried effaith negyddol y gallai newid dulliau casglu ei chael ar gyfranogiad y cyhoedd o ran ailgylchu, hyd yn oed os nad yw'r effaith honno ond yn effaith fyrdymor. Yn ôl y profiad a gafwyd yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent ers cynnal yr adolygiad (Bocs 2), gellid bod wedi lliniaru'r effaith hon hefyd drwy weithredu trefniadau gwell i reoli newid.

Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cynnal dadansoddiad pellach er mwyn cael dealltwriaeth well o'r gwahaniaethau a adroddwyd yng nghostau casglu gwastraff y cynghorau, a beth fu'r effaith ar gynghorau a fabwysiadodd y Glasbrint Casgliadau

1.43 Mae Llywodraeth Cymru'n cydweithio â Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau drwy'r Rhaglen Newid Gydweithredol i fonitro effeithiau newidiadau diweddar i wasanaethau. Drwy'r gwaith hwn, mae Llywodraeth Cymru wedi dweud wrthym ei bod bellach yn bwriadu adrodd ar ddadansoddiad o'r newidiadau ariannol, a'r newidiadau eraill, a welwyd mewn cynghorau ers mabwysiadu'r Glasbrint Casgliadau. Bydd yn ystyried ffactorau gweithredol sydd yn dylanwadu ar gostau ac incwm yn sgil gwerthu deunyddiau. Bwriad Llywodraeth Cymru yw y bydd y gwaith hwn yn cael ei ddefnyddio'n sail i adolygu'r Glasbrint Casgliadau. Tynnwyd sylw at yr angen am ddadansoddiad o'r fath yn ystod ein trafodaethau â swyddogion Llywodraeth Cymru wrth lunio'r adroddiad hwn.

1.44 Buom yn cymharu'r costau gwirioneddol a adroddwyd gan gynghorau ar gyfer casglu deunyddiau ailgylchadwy sych o garreg y drws yn 2016-17, gan ganolbwyntio ar gost ganolrifol pob un o'r pum dull casglu a ddefnyddiwyd. Mae'r data'n cynnwys costau casglu, trosglwyddo a thrin, a'r incwm yn sgil gwerthu'r deunyddiau ailgylchadwy. Gan fod maint sampl rhai categorïau casglu yn gyfyngedig, nid yw canfyddiadau'r dadansoddiad hwn ond yn ddangosol. Mae adroddiadau cyllid gwastraff blynyddol Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn dadansoddi'r costau hyn ymhellach, ac nid ydym wedi ceisio ystyried y ffactorau y mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu eu hystyried yn y gwaith y mae'n ei gyflawni.

1.45 Yn Nangosyn 5, gwelir bod y gost ganolrifol fesul aelwyd yn y cynghorau a oedd wedi mabwysiadu'r Glasbrint Casgliadau yn cymharu'n ffafriol â'r hyn a adroddwyd ar gyfer casgliadau dwy ffrwd. Yn fras, roedd y gost ganolrifol yn debyg i'r gost a adroddwyd ar gyfer cynghorau a ddefnyddiai'r dull cyfunol. Yn yr amrediad ar gyfer cynghorau'r Glasbrint Casgliadau, adroddodd Wrecsam gostau a oedd bron wyth gwaith yn uwch na Phen-y-bont ar Ogwr. Ar gyfer cynghorau a ddefnyddiai gasgliadau cymysg, roedd y gost uchaf ychydig dros ddwywaith yn uwch na'r gost rataf, ac roedd y gwahaniaeth rhwng yr uchaf a'r isaf yn llai eto ar gyfer y tri chyngor a ddefnyddiai'r dull casglu dwy ffrwd.

1.46 Mae'r rhesymau wrth wraidd yr ystod o gostau i gynghorau sy'n defnyddio'r Glasbrint Casgliadau yn haeddu ystyriaeth bellach. Er enghraifft, nid oedd unrhyw berthynas amlwg rhwng y costau a adroddir a'r categori y mae cynghorau ynddo - gwledig, y cymoedd neu drefol. Fodd bynnag, mae'n glir bod rhai cynghorau a oedd eisoes yn adrodd costau cymharol isel cyn symud i'r Glasbrint Casgliadau wedi parhaus i wneud hynny wedyn. Yn yr un modd, wrth i rai cynghorau â chostau uwch fabwysiadu'r Glasbrint yn fwy diweddar, mae'r costau a adroddwyd ganddynt yn ddiweddarach wedi parhau i fod yn gymharol uchel. Dyma'r rheswm rhannol pam bod cost ganolrifol casgliadau mewn cynghorau a oedd wedi mabwysiadu'r Glasbrint Casgliadau wedi cynyddu yn nhermau arian parod o £12.85 fesul aelwyd yn 2010-11 (dau gyngor) i £42.66 yn 2015-16 (11 cyngor), cyn gostwng yn ôl i'r £35.70 a adroddwyd ar gyfer 2016-17[28].

1.47 Wrth edrych yn ôl ar y duedd mewn costau canolrifol dros y blynyddoedd diwethaf, mae newidiadau yn nulliau casglu'r cynghorau yn cymhlethu'r darlun. Ni chyflwynwyd y newidiadau hyn fel arfer mewn camau gweithredu unigol ar dro'r flwyddyn ariannol. Golyga hynny y gall y costau blynyddol, yn ymarferol, gynnwys mwy nag un dull. Gallai'r costau hynny hefyd gynnwys costau untro ychwanegol yn gysylltiedig â'r trosglwyddo.

28 Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr a Chyngor Dinas Casnewydd oedd y cynghorau cyntaf i ddechrau gweithredu'r Glasbrint Casgliadau o 2010-11 ymlaen. Ymunodd Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy â hwy yn 2011-12, a Chyngor Sir Powys yn 2012-13, a Chyngor Sir Ynys Môn yn 2013-14. Ers hynny, mae chwe chyngor arall wedi newid eu dulliau, ac fe'u pennwyd gan Lywodraeth Cymru yn gynghorau a oedd yn cydymffurfio â'r Glasbrint Casgliadau yn 2015-16 a 2016-17 (Dangosyn 3).

Dangosyn 5 – y gost fesul aelwyd am gasgliadau ailgylchu sych ar garreg y drws mewn cynghorau yn 2016-17, a'r gost ganolrifol fesul dull casglu[1, 2, 3]

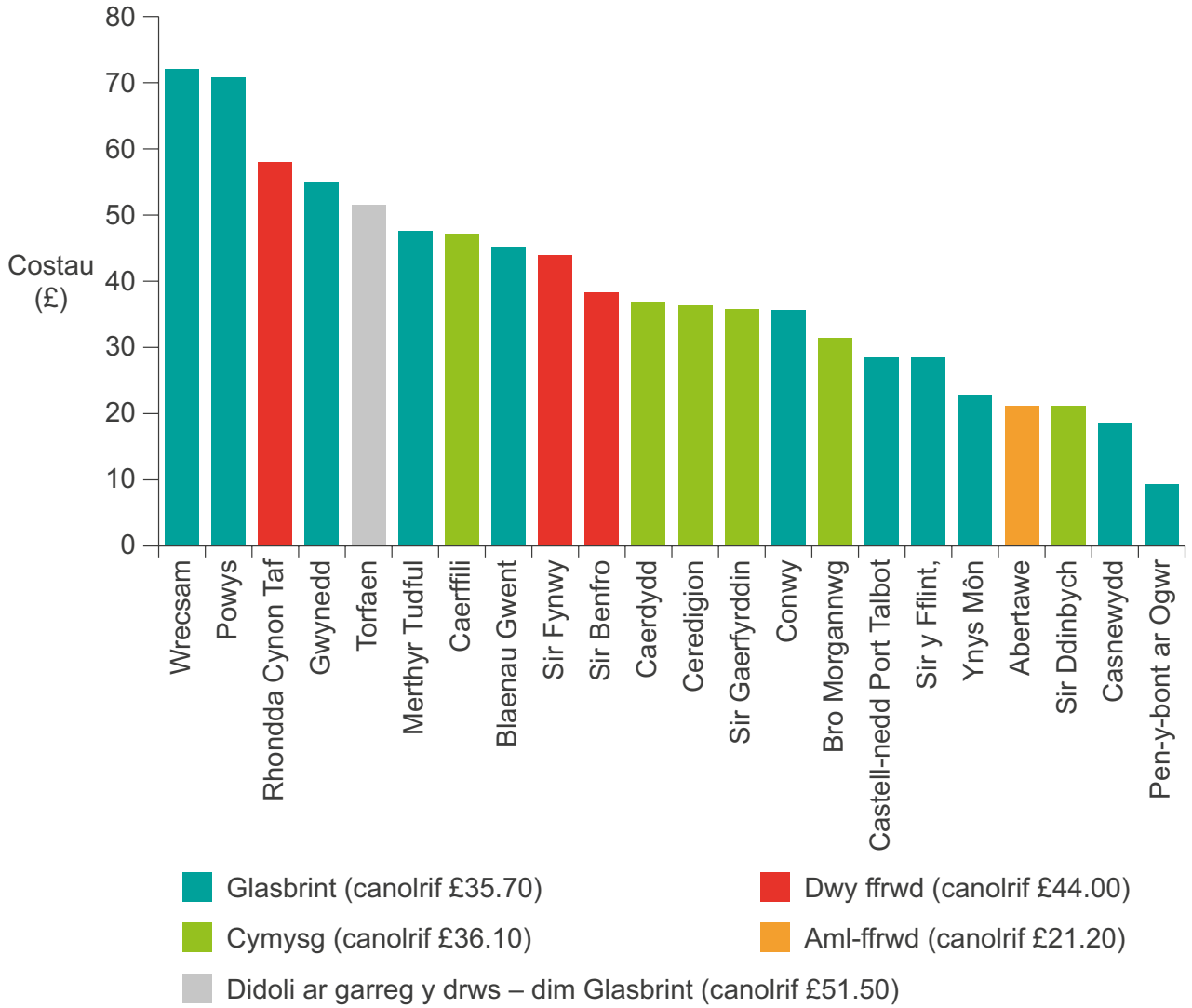

Nodiadau:

1 Gall pob dull casglu gynnwys elfen o amrywiaeth. Er enghraifft, yn achos cynghorau sy'n gweithredu'r Glasbrint Casgliadau lle ceir gwahaniaethau fel maint y criw casglu a thaliadau cwsmeriaid.

2 Efallai y bydd ffactorau eraill yn cael mwy o ddylanwad ar y gost o gyflenwi gwasanaethau gwastraff y cartref na'r dull casglu a ddewisir, gan gynnwys unrhyw gostau untro. Enghraifft o hyn yw'r Fenter Cyllid Preifat a ddefnyddiwyd i gyflenwi gwasanaethau gwastraff yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam, a'r ffaith bod y Cyngor wedi newid ei fflyd ailgylchu yn 2016-17.

3 Mae'r gwerth canolrifol yng nghanolbwynt dosbarthiad amlder o'r gwerthoedd a arsylwyd, felly mae hi yr un mor debygol y bydd gwerth yn uwch neu'n is na'r gwerth hwnnw. Mae defnyddio'r gwerth canolrifol yn ffordd dda o ddadansoddi data lle mae'r sampl yn fach a'r gyfradd amrywio yn uchel.

Ffynhonnell: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2016-17**, Mawrth 2018.

1.48 Er bod diffyg tystiolaeth gadarn ynghylch hyn, gellir dweud hefyd fod y dull a ddefnyddir i gasglu deunyddiau ailgylchadwy ar garreg y drws yn cael rhywfaint o effaith ar gost gwasanaethau eraill. Yn arbennig, gallai trefniadau rhawdiau casglu deunyddiau i'w hailgylchu effeithio ar gost casgliadau gwastraff bwyd a gardd, ac mae ailgylchu ar garreg y drws hefyd yn debygol o effeithio ar y defnydd o ganolfannau ailgylchu gwastraff y cartref. Gwyddys bod cyfyngu ar amlder a chapasiti casgliadau gwastraff gweddilliol, o dan y Glasbrint Casgliadau neu drwy ffyrdd eraill, yn aml yn arwain at lai o wastraff gweddilliol ac yn cynyddu'r deunyddiau ailgylchadwy.

1.49 Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn diffinio cost gwasanaethau gwastraff y cartref fel "cyfanswm y gost yn gysylltiedig ag ailgylchu sych ar garreg y drws, gwastraff bwyd ar garreg y drws, gwastraff gwyrdd ar garreg y drws, canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref, safleoedd derbyn a gwastraff gweddilliol'. Mae pob elfen yn cynnwys cost casglu, trosglwyddo, trin a gwaredu gwastraff. Ni chynhwysir costau'n gysylltiedig â gwastraff masnachol, ailgylchu masnachol, a gwastraff clinigol, gwastraff swmpus, caffael gwaith trin gwastraff, gwastraff solid trefol arall na chostau codi ymwybyddiaeth. Mae incwm wedi'i gynnwys er mwyn rhoi adlewyrchiad gwell o gost net y gwasanaethau.

1.50 Yn Nangosyn 6, gwelir bod saith o'r 11 o gynghorau a chanddynt y costau uchaf am ddarparu gwasanaethau i bob aelwyd yn 2016-17 oll yn defnyddio'r Glasbrint Casgliadau. O'r 11 o gynghorau a chanddynt y costau isaf, dim ond pedwar a ddefnyddiai'r Glasbrint Casgliadau. Nododd pedwar o'r chwe chyngor a newidiodd i'r Glasbrint Casgliadau yn 2015-16 ostyngiad mewn costau yn 2016-17, tra nododd cynghorau eraill sydd wedi bod yn defnyddio'r dull hwn ers sawl blwyddyn gostau uwch yn 2016-17. Cafwyd gostyngiad yn y costau ar gyfer cynghorau a ddefnyddiai ddulliau casglu eraill, neu arhosodd y costau hynny'n gymharol sefydlog.

1.51 Mae angen cynnal dadansoddiad pellach er mwyn ystyried effaith costau trosiannol a ffactorau eraill, gan gynnwys y costau cyn trosglwyddo neu effaith prisiau contractau ar gyfer gwasanaethau gwastraff. Mae llawer o gynghorau wedi newid o waredu eu gwastraff gweddilliol mewn safleoedd tirlenwi i drin y gwastraff hwnnw mewn cyfleusterau troi gwastraff yn ynni, neu byddant yn gwneud hynny'n fuan. Wrth i'r newidiadau hynny ddigwydd, gan ddileu'r angen i dalu treth tirlenwi, ac yn sgil cymhwyso cymorthdaliadau Llywodraeth Cymru, bydd y gost o drin gwastraff gweddilliol mewn llawer o gynghorau fymryn yn rhatach na'r gost bresennol.

Dangosyn 6 – cost gwasanaethau gwastraff y cartref mewn cynghorau fesul cartref yn 2016-17, a'r gost ganolrifol fesul dull casglu ar garreg y drws[1, 2, 3]

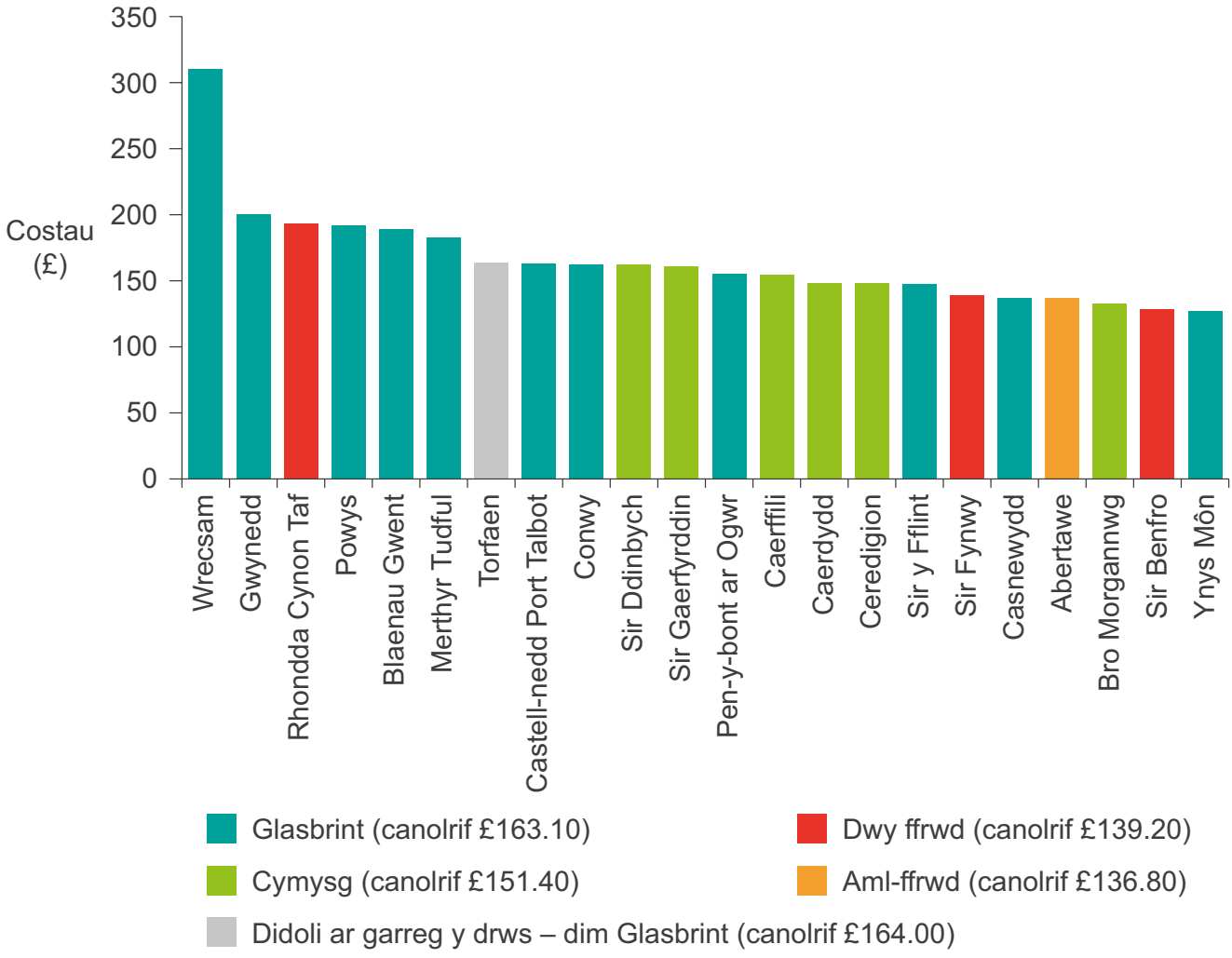

Nodiadau:

1 Gall pob dull casglu gynnwys elfen o amrywiaeth. Er enghraifft, yn achos cynghorau sy'n gweithredu'r Glasbrint Casgliadau lle ceir gwahaniaethau fel maint y criw casglu a thaliadau cwsmeriaid.

2 Efallai y bydd ffactorau eraill yn cael mwy o ddylanwad ar y gost o gyflenwi gwasanaethau gwastraff y cartref na'r dull casglu a ddewisir, gan gynnwys unrhyw gostau untro. Enghraifft o hyn yw'r Fenter Cyllid Preifat a ddefnyddiwyd i gyflenwi gwasanaethau gwastraff yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam, a'r ffaith bod y Cyngor wedi newid ei fflyd ailgylchu yn 2016-17.

3 Mae'r gwerth canolrifol yng nghanolbwynt dosbarthiad amlder o'r gwerthoedd a arsylwyd, felly mae hi yr un mor debygol y bydd gwerth yn uwch neu'n is na'r gwerth hwnnw. Mae defnyddio'r gwerth canolrifol yn ffordd dda o ddadansoddi data lle mae'r sampl yn fach a'r gyfradd amrywio yn uchel.

Ffynhonnell: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2016-17**, Mawrth 2018.

Rhan 2

Dros amser, mae targedau statudol sy’n seiliedig ar bwysau wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell - ond gallent roi adlewyrchiad gwell o ystyriaethau ehangach yn gysylltiedig â chynaliadwyedd

2.1 Yn y rhan hon o'r adroddiad, ystyrir y tueddiadau cyffredinol o ran perfformiad ailgylchu. Fodd bynnag, y mae hefyd yn archwilio'r cyfyngiadau'n gysylltiedig â defnyddio targed sy'n seiliedig ar bwysau ar gyfer gwastraff trefol a gaiff ei baratoi i'w ailddefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio (y 'targed ailgylchu'), a'r modd y mae mesuriadau carbon yn datblygu'n ddull cynyddol bwysig o fesur rheolaeth gynaliadwy ar wastraff. Yn yr adrannau olaf, ystyrir materion sy'n codi i Lywodraeth Cymru wrth gynllunio i adolygu'r strategaeth gwastraff genedlaethol **Tuag at Ddyfodol Diwastraff**.

Dros amser, mae targedau statudol sy'n seiliedig ar bwysau wedi ysgogi cyfradd ailgylchu llawer gwell – gan gyrraedd ffigur mor uchel â 63.8% ledled Cymru yn 2016-17 – ond mae hyn wedi gostwng rhywfaint yn 2017-18

Cafwyd cynnydd cyson yn y gyfradd ailgylchu i 63.8% yn 2016-17. Cyfrannodd newid i'r dull o fesur o 2012-13 rywfaint at hyn. Fodd bynnag, gostyngodd y gyfradd i 62.7% yn 2017-18, a hynny'n rhannol gan fod ansawdd adroddiadau wedi gwella

2.2 Mesuriad sy'n seiliedig ar bwysau yw'r gyfradd ailgylchu, sy'n gosod pwysau'r gwastraff a gaiff ei ailgylchu yn erbyn cyfanswm pwysau'r gwastraff trefol a gesglir gan y cyngor, a daeth yn darged statudol yng Nghymru o 2012-13. Mae'r dull syml hwn o asesu cynnydd wedi golygu ei bod hi'n bosib mesur ailgylchu trefol yng Nghymru, ac adrodd ar hynny yn erbyn gofynion yr Undeb Ewropeaidd yng Nghyfarwyddeb y Fframwaith Gwastraff. Rhennir targed ailgylchu sy'n seiliedig ar bwysau gan holl wledydd yr Undeb Ewropeaidd, ac yn ehangach na hynny, ac mae'r targed hwnnw wedi bod o gymorth i ysgogi cynnydd mewn cyfraddau ailgylchu. Serch hynny, nid yw targed sy'n seiliedig ar bwysau yn rhoi unrhyw fesuriad uniongyrchol o gynaliadwyedd, nac ychwaith yn rhoi'r flaenoriaeth yn benodol i ailgylchu gwastraff fydd yn cyfrannu fwyaf at leihau ôl-troed carbon Cymru. Nid yw targed ailgylchu sy'n seiliedig ar bwysau ychwaith yn rhoi'r flaenoriaeth i ailgylchu adnoddau sy'n werthfawr am eu bod yn arbennig o brin, a gall y targedau hyn hyd yn oed weithredu'n groes i hynny.

2.3 48.5% oedd cyfradd ailgylchu Cymru yn 2011-12, ac am y tro cyntaf, roedd swm y gwastraff a anfonwyd i'w ailddefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio yn fwy na'r swm a waredwyd mewn safleoedd tirlenwi. Roedd cynghorau wedi llwyddo i gynyddu'r gyfradd ailgylchu drwy ddarparu gwasanaethau newydd fel casgliadau ailgylchu ar garreg y drws a threfniadau ar wahân i gasglu gwastraff bwyd. Aeth cynghorau hefyd ati i wella'r seilwaith casglu wastraff, ee, drwy uwchraddio safleoedd gwastraff amwynder dinesig i'w datblygu'n ganolfannau ailgylchu gwastraff y cartref.

2.4 O 2012-13, newidiodd Llywodraeth Cymru y modd y mae'n cyfrifo'r targed ailgylchu i gynnwys rwbel, gweddillion o losgyddion, byrddau plaster a gwastraff ar ôl glanhau traethau. Fodd bynnag, roedd y diffiniad newydd yn golygu bod deunyddiau ailgylchadwy oedd yn cael eu casglu ond a oedd wedyn yn cael eu pentyrru yn hytrach na'u hanfon i'w prosesu, heb eu cynnwys yn y gyfradd ailgylchu nes iddynt gael eu prosesu. Effaith net y diffiniad newydd oedd cynyddu'r gyfradd ailgylchu ar gyfer Cymru yn 2012-13 o 50.4%, o dan yr hen ddiffiniad, i 52.3%. Mewn ugain o gynghorau gwelwyd cynnydd o hyd at 4.8 pwynt canran, ond cafwyd gostyngiad o hyd at 1.9 pwynt canran mewn dau gyngor.

2.5 Mae Cymru yn ailgylchu canran uchel o wastraff trefol - cafodd 63.8% o wastraff trefol ei ailddefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio yn 2016-17 (Dangosyn 7). Mae'r gyfradd ailgylchu yng Nghymru yn rhagori ar y gyfradd a gofnodwyd yn Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban,[29] ac yn cymharu'n ffafriol â gwledydd yn yr Undeb Ewropeaidd a'r amcangyfrif o gyfraddau ailgylchu yn rhannau eraill o'r byd[30]. Mae gwaith meincnodi bod cyfraddau ailgylchu gwastraff masnachol a gesglir gan gynghorau hefyd wedi gwella, o ychydig llai nag 16% yn 2011-12, i 45.3% yn 2016-17.

29 Yn Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban, caiff ailgylchu ei fesur drwy ddefnyddio cyfradd ailgylchu gwastraff y cartref, mesuriad sydd yn eithrio rhai o'r elfennau sydd wedi'u cynnwys yn y gyfradd ailgylchu gwastraff trefol yng Nghymru. Data ar gyfer 2016 yw'r data diweddaraf sydd ar gael, ac mae'n dangos y cyfraddau canlynol ar gyfer ailgylchu gwastraff y cartref: Lloegr (44.9%); Gogledd Iwerddon (43%); Yr Alban (42.8%); Cymru (57.3%).

30 Ym mis Rhagfyr 2017, amcangyfrifodd yr ymgynghorwyr Eunomia fod Cymru bellach yn y pedwerydd safle yn y byd o ran pwysau'r gwastraff trefol a gaiff ei ailgylchu. Wrth iddynt gymharu ar sail 'tebyg i debyg' â gwledydd eraill, roedd y gyfradd ailgylchu ar gyfer Cymru yn gostwng 12 pwynt canran i 52.2% (wrth hepgor rwbel a lludw gwaelodol o losgyddion, ac addasu ar gyfer halogiad wrth gasglu). Addasodd Eunomia hefyd y cyfraddau ailgylchu ar gyfer gwledydd eraill. Eunomia, adroddiad Recycling; who really leads the world? Identifying the world's best municipal waste recyclers, Mawrth 2017, a ddiweddarwyd gyda data 2016-17 yn hwyr yn 2017.

Dangosyn 7 – cyfraddau ailgylchu gwastraff trefol o 2003-04 hyd 2017-18

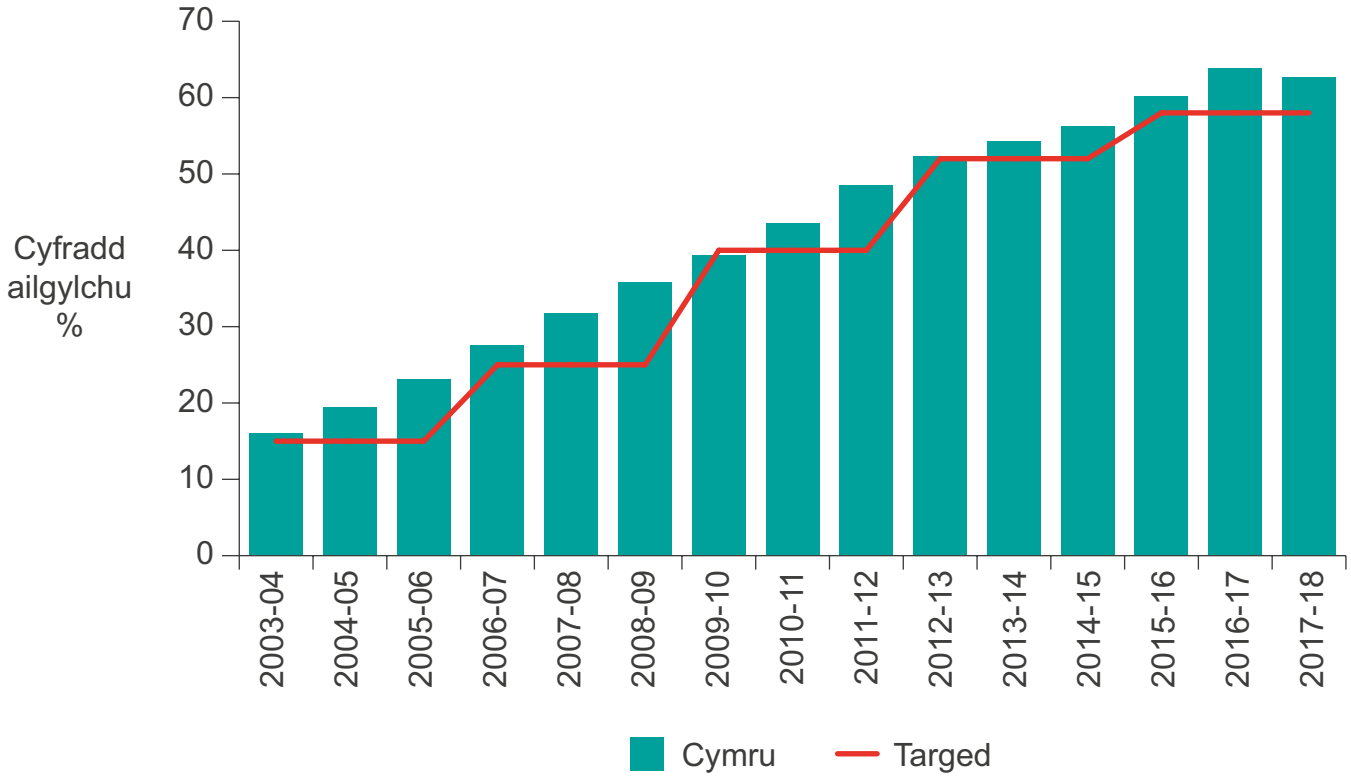

Sylwer: yn sgil newidiadau i'r diffiniad o wastraff trefol, cafodd rwbel, gweddillion o losgyddion, byrddau plaster a gwastraff ar ôl glanhau traethau eu cynnwys o 2012-13. Yn ogystal â hyn, mae data ar gyfer y blynyddoedd cyn 2012-13 yn seiliedig ar wastraff a gasglwyd i'w waredu/drin. Mae data ar gyfer 2012-13 ac ar ôl hynny yn seiliedig ar wastraff a anfonwyd i'w waredu/drin.

Ffynhonnell: Yn seiliedig ar ddata a adroddwyd ym **Datganiad Ystadegol Cyntaf, Rheoli Gwastraff Trefol Awdurdod Lleol Cymru, 2017-18**, Hydref 2018, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru.

2.6 Ym mis Hydref 2018, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru'r data ailgylchu diweddaraf ar gyfer 2017-18. Mae'r data yn dangos gostyngiad bach o'r naill flwyddyn i'r nesaf i 62.7% am y tro cyntaf dros y ddau ddegawd diwethaf. Priodolwyd y gostyngiad i gyfuniad o ffactorau cymhleth, er bod adroddiadau cywirach am ailgylchu pren ymhlith y ffactorau hynny.

2.7 At ei gilydd, llwyddodd 20 o'r 22 o gynghorau yng Nghymru i gyrraedd neu ragori ar y targed ailgylchu statudol o 58% ar gyfer 2017-18. Roedd y cyfraddau ailgylchu yn amrywio rhwng 56.0% ym Mlaenau Gwent a 72.2% ar Ynys Môn (Atodiad 3). I'r gwrthwyneb, ni lwyddodd naw cyngor i gyrraedd y targed ailgylchu o 52% yn 2012-13, y flwyddyn gyntaf pan ddaeth y targed yn statudol. Mae cyfraddau ailgylchu cynghorau yn rhannau eraill o'r DU yn amrywio i raddau helaethach nag yng Nghymru.

2.8 O'r 22 o gynghorau, adroddodd 17 ohonynt ostyngiad yn eu cyfradd ailgylchu ar gyfer 2017-18. Yng nghynghorau Sir Benfro a Cheredigion y gwelwyd y gostyngiadau mwyaf. Roedd Ceredigion cyn hynny wedi cofnodio'r gyfradd uchaf o blith yr holl gynghorau yn 2016-17 (70.1%), ond gostyngodd hyn i 63.7% yn 2017-18, a oedd yn dal yn uwch na'r targed statudol ac yn uwch na chyfartaledd Cymru. Gostyngodd y gyfradd ailgylchu yn Sir Benfro o 65.3% i 57.0%. Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr a adroddodd y cynnydd mwyaf, o 57.9% i 68.6%. Priodolwyd y cynnydd i newidiadau o fewn y Cyngor i'r cynllun casgliadau ar garreg y drws.

2.9 Gall cynnydd wrth wella'r gyfradd ailgylchu mewn cynghorau unigol amrywio, hyd yn oed yn achos cynghorau lle mae'r cyfraddau ailgylchu'n dda ar y cyfan. Mae'n bosibl na fydd cyfradd ailgylchu sydd fymryn yn is na'r flwyddyn gynt o reidrwydd yn arwydd o broblem yn gysylltiedig â pherfformiad. Gallai newidiadau mewn perfformiad ddeillio o newidiadau i wasanaethau, materion yn gysylltiedig â'r tymor a phenderfyniad i ailflaenoriaethu adnoddau, er enghraifft. Fodd bynnag, nid yw Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent wedi cyrraedd y targed ailgylchu ym mhump o'r chwe blynedd ers i'r targed ddod yn statudol. Methodd y Cyngor â chyrraedd y targed chwe gwaith rhwng 2003-04 a 2012-13 hefyd.

2.10 Caiff Llywodraeth Cymru ddewis gorfodi cosbau ariannol ar gynghorau nad ydynt yn llwyddo i gyrraedd y targed. Cafwyd 20 achlysur lle na lwyddodd cynghorau i gyrraedd targedau ailgylchu rhwng 2012-13 a 2016-17. Yn ymarferol, gallai gorfodi cosb ariannol wneud dim mwy na lleihau'r adnoddau sydd ar gael i gynghorau gefnogi gwelliannau. Am y tro cyntaf, gorfododd Llywodraeth Cymru ddirwy o £77,800 ar Gyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent am fethu â chyrraedd targed 2016-17.

Mae Llywodraeth Cymru'n parhau i weithredu'r un targed ailgylchu ar gyfer pob cyngor, ond hyd 2017-18, mae'r gyfradd ailgylchu gyfun ar draws ardaloedd gwledig wedi bod yn gyson uwch na'r gyfradd yn ardaloedd y cymoedd ac mewn ardaloedd trefol

2.11 Yn ein hadroddiad yn 2012, ystyriwyd nad oedd cynlluniau ailgylchu cenedlaethol yn rhoi ystyriaeth ddigonol i wahaniaethau daearyddol, cyfansoddiadol ac economaidd-gymdeithasol lleol. Byddai cynghorau gwledig yn sicrhau cyfradd ailgylchu gyfun a oedd yn gyson uwch na chynghorau'r cymoedd, cymaint â saith pwynt canran yn uwch yn 2009-10, ac ychydig bwyntiau'n uwch na chynghorau trefol.

2.12 Gall nifer o ffactorau ffisegol, cymdeithasol ac economaidd fod yn rhwystr i ailgylchu. Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau wedi cyflawni gwaith a awgrymai gyswllt rhwng lefelau uwch o amddifadedd mewn ardaloedd trefol a'r tebygolrwydd o gyfraddau ailgylchu is. Efallai mai rhan o'r rheswm dros y cyfraddau ailgylchu uwch a welwyd yn y gorffennol mewn cynghorau gwledig, ac yn enwedig o gymharu â chynghorau'r cymoedd, yw'r ffaith bod gan breswylwyr gwledig erddi a'u bod yn gallu cynhyrchu llawer o wastraff gardd organig i'w ailgylchu.

2.13 Argymhellwyd yn flaenorol y dylai Llywodraeth Cymru ddadansoddi cyfraddau ailgylchu'r cynghorau er mwyn canfod a oes gwahaniaeth sylweddol rhwng perfformiad awdurdodau lleol o natur drefol yn bennaf, awdurdodau lleol sydd yn y cymoedd, ac awdurdodau lleol gwledig. Gwnaethom hefyd argymell y dylai Llywodraeth Cymru ddefnyddio'r dadansoddiad hwn ynghyd â gwahaniaethau eraill economaidd-gymdeithasol wrth bennu targedau ailgylchu ar gyfer y dyfodol, ac ailgyfeirio a thargedu cefnogaeth tuag at unrhyw gynghorau y dangosir eu bod, drwy'r dadansoddiad, o dan anfantais.

2.14 Wrth ymateb i'r argymhellion hyn, ystyriodd Llywodraeth Cymru ddata ailgylchu dros dro ar gyfer blwyddyn galendr 2015 yn unig. Dangosai'r data hynny fod y gyfradd ailgylchu yn 60% mewn ardaloedd gwledig, yn 58% mewn ardaloedd trefol ac yn 57% yn ardaloedd y cymoedd. Casgliad Llywodraeth Cymru oedd nad oedd amrediad o dri phwynt canrannol yn wahaniaeth o bwys rhwng y cyfraddau ailgylchu hyn. Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi nodi nad yw cyfraddau ailgylchu unigol pob un o'r cynghorau gwledig yn uwch na chynghorau trefol a chynghorau'r cymoedd. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn ei bod wedi gweithredu'r argymhelliad ac nad oes angen iddi gymryd unrhyw gamau pellach drwy ystyried targedau ailgylchu amrywiol neu dargedu cefnogaeth, ond dywed y bydd yn adolygu ei hymagwedd os bydd y bwlch yn cynyddu.

2.15 Ym mhob un o'r pum mlynedd o fis Ebrill 2012 hyd fis Mawrth 2017, llwyddodd cynghorau gwledig i gynnal y gyfradd ailgylchu gyfun uchaf (Dangosyn 8). Yn 2013-14, cyflawnodd cynghorau gwledig gyfradd ailgylchu gyfunol a oedd 4.4 pwynt canran yn uwch na chynghorau trefol neu gynghorau'r cymoedd. Cafwyd gwahaniaeth tebyg yn 2014-15, sef 4.3 pwynt canran. Fodd bynnag, caeodd y bwlch yn raddol yn 2015-16 ac yn 2016-17, ac mae'r data diweddaraf ar gyfer 2017-18 yn dangos darlun gwahanol, gyda'r gyfradd gyfun ar gyfer cynghorau'r cymoedd fymryn yn uwch na'r gyfradd ar gyfer cynghorau gwledig a chynghorau trefol. Cafodd y ffactorau a gyfrannodd at y gostyngiad cyffredinol ledled Cymru fwy o effaith ar gynghorau gwledig, ond mae'n bosib mai byrhoedlog fydd rhai o'r ffactorau hyn.

Dangosyn 8 – y gyfradd ailgylchu trefol gyfun ar gyfer cynghorau gwledig, cynghorau'r cymoedd a chynghorau trefol yng Nghymru rhwng 2012-13 a 2017-18

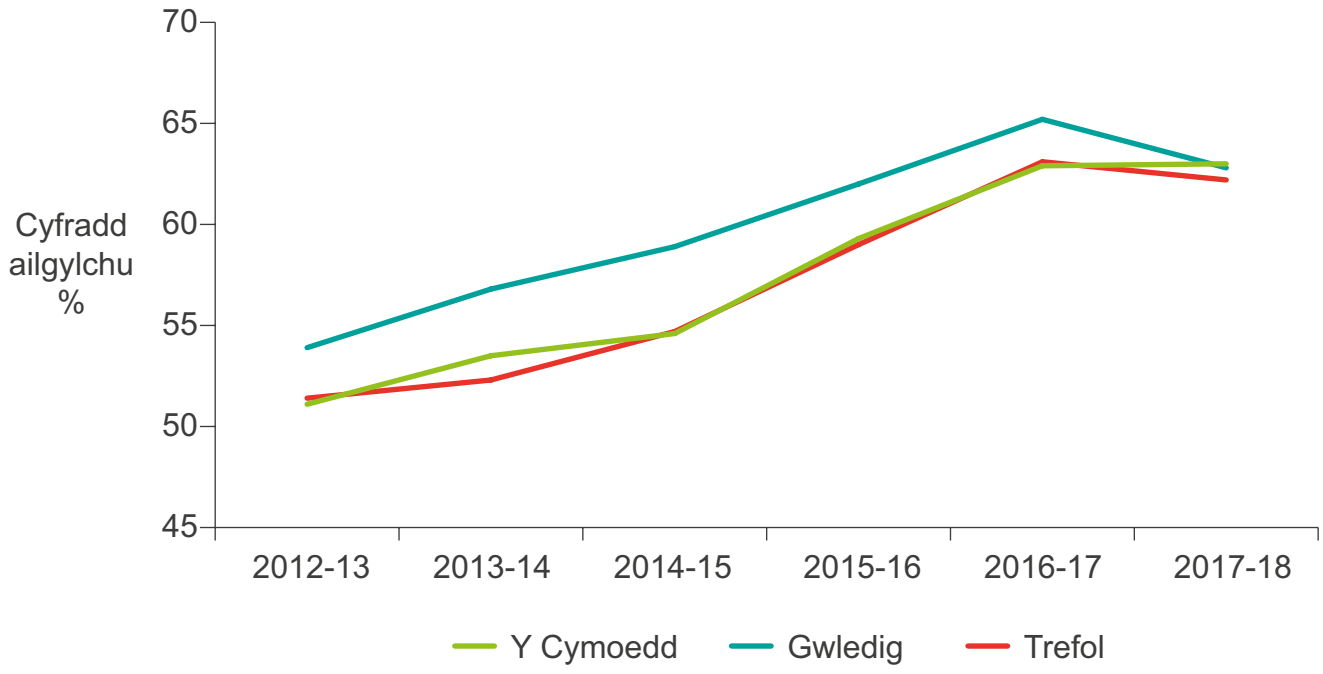

Sylwer: Y cynghorau gwledig: Sir Gaerfyrddin, Ceredigion, Conwy, Sir Ddinbych, Gwynedd, Ynys Môn, Sir Fynwy, Sir Benfro, Powys a Bro Morgannwg. Cynghorau'r cymoedd: Blaenau Gwent, Pen-y-bont ar Ogwr, Caerffili, Merthyr Castell-nedd Port Talbot, Rhondda Cynon Taf a Thorfaen. Y cynghorau trefol: Caerdydd, Sir y Fflint, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru, **gwefan StatsCymru - Setiau data Dangosyddion Strategol Cenedlaethol, Cyfraddau ailddefnyddio/ailgylchu/compostio fesul awdurdod lleol a blwyddyn**, cyrchwyd Hydref 2018.

Cafwyd ffocws cynyddol ar effeithiau carbon fel ffordd o fesur cynaliadwyedd ailgylchu ochr yn ochr â mesuriadau syml yn seiliedig ar bwysau

2.16 Lleihau'r swm o wastraff a achosir yw'r ffordd orau o leihau effaith rheoli gwastraff yn nhermau carbon, sydd yn difrodi'r hinsawdd. Fodd bynnag, mae gwyro gwastraff o'i waredu mewn safle tirlenwi, i'w drin drwy ddull arall, ee cynyddu ailgylchu neu droi gwastraff yn ynni, hefyd yn lleihau ei effaith carbon.

2.17 Mae gwaith modelu[31] a gyflawnwyd ar ran Llywodraeth Cymru i archwilio effaith casglu deunyddiau ailgylchadwy o ran carbon yn awgrymu y gall systemau casglu deunyddiau wedi'u didoli ar garreg y drws 'greu budd cymharol sylweddol o ran y newid yn yr hinsawdd, o gymharu â pherfformiad cyfatebol systemau cymysg'. Mae ymchwilwyr yn priodoli'r budd hwn i ansawdd gwell y papur a gwydr a gaiff ei ailgylchu, a'r gostyngiad mewn effeithiau trafnidiaeth yn sgil casgliadau ailgylchu deunyddiau wedi'u didoli o garreg y drws.

2.18 Mae amryw o gyrff arbenigol sy'n arwain y blaen ym maes rheoli gwastraff wedi hyrwyddo gwahanol ffyrdd o fesur effaith carbon er mwyn asesu cynaliadwyedd ailgylchu. Yn benodol, mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yn awgrymu y dylid defnyddio targedau pwysau a charbon gyda'i gilydd ac, ers 2013, mae'r Alban hefyd wedi bod yn defnyddio'r 'Metrig Carbon' i asesu ôl troed carbon cynghorau yn sgil gwastraff, gan gynnwys effaith ailgylchu.

2.19 Mae Eunomia yn cynhyrchu Mynegai Carbon Ailgylchu flynyddol ar gyfer holl gynghorau'r DU, ond nid yw'r fynegai honno ond yn cyfrif yr effaith carbon yn nhermau ailgylchu. Mae hyn yn golygu y byddai cyngor sy'n cynhyrchu llawer o wastraff, ond sy'n cyflawni cyfradd ailgylchu uchel, ar safle uwch na chyngor a chanddo gyfradd ailgylchu debyg ond cyfanswm llai o wastraff. I'r gwrthwyneb mae Metrig Carbon yr Alban yn ystyried effaith oes gyfan gwastraff[32].

31 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau ac Eunomia, The Climate Change Impacts of Recycling Services in Wales, Medi 2016.

32 Mae Zero Waste Scotland yn rhoi enghraifft dda o'r budd o ailgylchu gwastraff sydd yn cynnwys lefel uchel o garbon ymgorfforedig. Mae Zero Waste Scotland wedi cyfrifo ffactor carbon ar gyfer pob math o ddeunydd, gan gyfleu'r allyriadau carbon ymgorfforedig ar ffurf gyfwerth â kg CO_2 fesul tunnell o ddeunydd. Drwy ddefnyddio eu cyfrifiadau Metrig Carbon, dangosodd Zero Waste Scotland fod pob tunnell o boteli plastig a gaiff ei hailgylchu yn arbed 3.2 o dunelli o allyriadau carbon ymgorfforedig, ond ni fyddai'r un pwysau o rwbel ond yn arbed 16 kilogram o allyriadau carbon ymgorfforedig. Y budd carbon yn gysylltiedig ag ailgylchu cynnyrch yw swm yr allyriadau carbon ymgorfforedig hynny a gaiff eu 'harbed' gan nad oes angen cynhyrchu cynnyrch newydd.

2.20 Dros y blynyddoedd diwethaf, mae'r Fynegai Carbon Ailgylchu wedi dangos bod Cymru eisoes yn sicrhau'r arbedion carbon mwyaf yn sgil ailgylchu trefol fesul pen o'r boblogaeth yn y DU. Yn 2016-17, roedd y 94kg o garbon a arbedwyd yng nghyfrifiad Cymru 36% yn uwch na'r arbedion yn Lloegr a 24% yn uwch na'r arbedion yng Ngogledd Iwerddon. Serch hynny, mae lle i ailgylchu mwy o'r adnoddau gwastraff sydd yn creu'r mwyaf o fudd o safbwynt carbon.

2.21 Yn Nangosyn 9 ceir cymhariaeth o berfformiad saith o'r cynghorau yng Nghymru a berfformiodd orau o ran ailgylchu yn 2016-17 a'u safle ymhlith cynghorau Cymru yn y Fynegai Carbon Ailgylchu. Mae'r gymhariaeth yn amlygu gwahaniaethau clir rhwng perfformiad cymharol yn erbyn y ddau fesuriad. Yn 2015-16, dim ond dau o'r pum cyngor yng Nghymru a berfformiodd orau yn y fynegai carbon a ddefnyddiai ddull didoli ar garreg y drws er mwyn casglu deunyddiau ailgylchadwy, ond ym 2016-17 roedd pob un o'r pump uchaf wedi gwneud. Fodd bynnag, yn 2015-16 ac yn 2016-17, defnyddiai pedwar o'r pum cyngor a berfformiodd waethaf yn y fynegai ddull cymysg neu ddull aml-ffrwd. Yr eithriad i hyn yw Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent, a symudodd o ddull dwy ffrwd i gasgliadau wedi'u didoli ar garreg y drws yn ystod 2015-16 (Bocs 2).

Dangosyn 9 – safle'r saith cyngor a berfformiodd orau yng Nghymru o ran ailgylchu yn 2016-17, o gymharu â'u sgôr Mynegai Carbon

Cyngor	Safle ar gyfer targed ailgylchu 2016-17 (o blith 22)	Safle ym Mynegai Carbon 2016-17 (o blith 22)
Ceredigion	1	6
Wrecsam	2	8
Sir Fynwy	3	14
Sir y Fflint	4	9
Sir Gaerfyrddin	5	11
Ynys Môn	6	3
Caerffili	7	19

Ffynhonnell: Cymhariaeth Swyddfa Archwilio Cymru o ddefnyddio data o **Fwletin Ystadegol Hydref 2017** Llywodraeth Cymru **a Mynegai Carbon Ailgylchu 2016-17 Eunomia**.

2.22 Mae ymgynghorwyr rheoli gwastraff Ricardo Energy & Environment hefyd wedi awgrymu y dylid mesur cyfraniad carbon gwasanaethau gwastraff ac wedi llunio tabl cynghrair carbon. Er ei fod yn wahanol mewn sawl ffordd i Fetrig Carbon yr Alban, mae'r tabl cynghrair carbon hefyd yn edrych y tu hwnt i weithgarwch ailgylchu yn unig i roi darlun mwy cyfannol o'r perfformiad o ran carbon, ac o 'gryfder amgylcheddol' cyffredinol gwasanaethau gwastraff cynghorau. Mae Ricardo Energy & Environment wedi nodi nad yw lefelau ailgylchu uchel yn arwydd o berfformiad carbon cyffredinol, a bod dulliau mesur sy'n seiliedig ar bwysau wedi annog cynghorau i fynd ar drywydd rhai deunyddiau gwastraff trymach, yn enwedig gwastraff gwyrdd, er y gellid dadlau nad yw hynny o ryw lawer o fudd i'r amgylchedd[33]. Yn achos Cymru, mae Llywodraeth Cymru wedi nodi nad oedd dadansoddiadau o gyfansoddiad y gwastraff a gasglwyd gan awdurdodau lleol yn 2003, 2009 a 2015 yn awgrymu cynnydd yng nghyfanswm y gwastraff gardd o'i addasu hefyd ar gyfer twf yn y boblogaeth.

2.23 Ym mis Mehefin 2015, rhoddodd Ricardo Energy & Environment berfformiad cynghorau'r DU mewn trefn yn erbyn eu cyfradd ailgylchu a'u safle yn y tabl cynghrair carbon. O ddefnyddio data o 2013-14, dangosai eu dadansoddiad y canlynol:

- bod dibyniaeth ar waredu i safleoedd tirlenwi yn cael effaith fawr o ran cynhyrchu swm sylweddol o allyriadau carbon, ond nad yw gwaith troi gwastraff yn ynni yn cael unrhyw effaith bron ar garbon. Gan hynny, o safbwynt allyriadau carbon, mae newid y dull o waredu gwastraff o safleoedd tirlenwi i waith troi gwastraff yn ynni yn gam cadarnhaol.
- nid oedd llawer o'r cynghorau a chanddynt y gyfradd ailgylchu uchaf yn perfformio'n dda yn y tabl cynghrair carbon, a hynny'n bennaf oherwydd y math o ddeunyddiau y maent yn eu hailgylchu.
- Cyngor Sir Ddinbych oedd yr unig gyngor Cymreig yn y DU i gyrraedd y deg uchaf o drefnu'r holl gynghorau yn nhermau eu budd o ran carbon. Cyrhaeddodd y Cyngor y trydydd safle, gan lwyddo i gyrraedd y safle hwnnw gyda chyfanswm budd carbon cyfwerth â 270kg CO_2 fesul tunnell. Roedd y Cyngor hefyd yn y pedwerydd safle oherwydd ei gyfradd ailgylchu. Er cymhariaeth, roedd Cyngor Sir Fynwy yn y pumed safle o ran ei gyfradd ailgylchu, ond yn safle 31 o ran ei fudd carbon.

33 Ricardo Energy & Environment, **Which local authorities would be the winners and losers if we moved to a carbon league table rather than the traditional recycling % table?** Erthygl yn Recycling and Waste World, Mehefin 2015.

2.24 Mae effeithiau carbon gwastraff amrywiol yn deillio o'r gwahanol brosesau a gynhelir er mwyn casglu, defnyddio a gwaredu pob elfen o wastraff. Er enghraifft, mae'r gwaith prosesu sydd angen ei wneud er mwyn echdynnu a gweithgynhyrchu metelau, plastig a thecstilau yn golygu bod llawer o allyriadau carbon yn cael eu cynhyrchu yn ystod y cam hwnnw. Mae hynny'n golygu bod y deunyddiau hyn yn ymgorffori llawer o garbon, ac er mwyn cael rhai newydd yn eu lle bod angen buddsoddi yr un faint o ran prosesu gan gynhyrchu yr un allyriadau carbon. Mae hi felly'n syniad da ailgylchu'r deunyddiau hyn gan y bydd hynny'n osgoi ailadrodd y camau echdynnu a gweithgynhyrchu yn gysylltiedig â chynhyrchu'r deunydd eto. Yn achos rhai o'r deunyddiau hyn hefyd, er enghraifft adnoddau metel fel copr, neu blastigau am eu bod yn deillio o olew, dim ond swm cyfyngedig o'r adnodd sydd ar gael.

2.25 Ond ceir effaith carbon yn gysylltiedig â deunyddiau gwastraff ar ddiwedd eu hoes hefyd, yn sgil eu gwaredu. Oni fyddent yn cael eu compostio gan breswylwyr neu eu llosgi mewn coelcerth gardd cyn i gynghorau ddechrau casglu gwastraff bwyd a gwastraff gardd ar wahân, byddent wedi cael eu hanfon i safle tirlenwi gyda mathau eraill o wastraff gweddilliol, gan greu effaith sylweddol o ran carbon. Ers 2004, mae cynghorau wedi gorfod bodloni deddfwriaeth sy'n[34] mynnu bod swm y gwastraff bioddiraddadwy y gallant ei waredu mewn safleoedd tirlenwi, gan gynnwys gwastraff bwyd a gwastraff gardd, yn gostwng o hyd.

2.26 Yn y deunyddiau a ailgylchir, gall cynghorau hefyd gynnwys gwastraff arall organig o ffynonellau eraill heblaw am gartrefi, fel toriadau glaswellt a dail a 'gesglir' ganddynt o barciau a gerddi trefol, ac mae hyn yn cynnwys rhai deunyddiau organig a gaiff eu clirio oddi ar briffyrdd. Ers diwygio'r diffiniad yn 2012-13, bydd gwastraff organig a gesglir wrth lanhau traethau hefyd yn cael ei gyfrif tuag at y targed ailgylchu os caiff ei gompostio.

34 Cyflwynwyd Rheoliadau Cynllun Lwfansau Tirlenwi (Cymru) 2004 mewn ymateb i Gyfarwyddeb Tirlenwi (Cyfarwyddeb Cynghorau 1999/31/EC. Ceir ysgogiadau eraill deddfwriaethol sydd yn annog cynghorau i beidio ag anfon gwastraff gwyrdd i safleoedd tirlenwi, ee y dyletswydd gofal o dan Ddeddf Diogelu'r Amgylchedd 1990 (adran 34).

2.27 Ac eithrio pan fo problemau'n gysylltiedig â diogelwch priffyrdd ac amwynder, bydd gwastraff planhigion fel dail a thoriadau bob tro yn achosi llai o niwed i'r amgylchedd o'u gadael heb eu casglu gan adael i brosesau pydru naturiol y cylch carbon fynd rhagddynt. Y gwirionedd yw y bydd angen i gynghorau glirio gwastraff planhigion yn aml am resymau oherwydd amwynder[35], ac mae compostio graddfa fach wedi bod yn ffordd o reoli'r gwastraff hwn ers blynyddoedd. Fodd bynnag, o gasglu a phentyrru gwastraff gardd yn y 'rhenciau' compostio a ddefnyddir yn aml gan gynghorau, gallai diffyg awyru digonol gynyddu'r risg o ryddhau crynodiadau sylweddol o nwyon tŷ gwydr, yn enwedig methan ac ocsid nitrus, i'r amgylchedd[36]. Mae'r ddau nwy hyn yn nwyon tŷ gwydr llawer cryfach na charbon deuocsid. Pe bai cynghorau'n gwaredu gwastraff gardd drwy ei losgi mewn cyfleusterau troi gwastraff yn ynni, ni fyddai triniaeth felly yn cyfrif tuag at dargedau ailgylchu[37].

2.28 Yr opsiwn amgylcheddol gorau o bellffordd ar gyfer gwastraff bwyd yw bod deiliaid tai a busnesau yn cynhyrchu cyn lleied ag sy'n bosibl ohono. Y rheswm am hyn yw bod pob tunnell o wastraff bwyd a gynhyrchir yn creu pedair tunnell gyfatebol o allyriadau nwyon tŷ gwydr. Ond gall atal gwastraff bwyd arbed dros 53 gwaith yn fwy o allyriadau carbon nag ailgylchu yr un gwastraff. Fel opsiwn gwell o safbwynt amgylcheddol na safleoedd tirlenwi, mae cynghorau bellach yn anfon y gwastraff bwyd y maent yn ei gasglu i'w drin drwy dreuliad anaerobig, lle bydd y methan a gynhyrchir yn ystod y driniaeth yn cael ei gipio a'i losgi i gynhyrchu trydan. Gostyngir effaith carbon bosibl gwastraff bwyd yn sylweddol o'i thrin drwy dreuliad anaerobig[38].

35 Ceir manteision yn gysylltiedig â chael gwared â deunydd organig am resymau yn gysylltiedig ag amwynder, ac am rai rhesymau'n gysylltiedig â iechyd o bosib, gan fod deunydd organig sy'n pydru yn gallu bod yn lloches i blâu. Fodd bynnag, ceir anfanteision weithiau, er enghraifft gwyddys bod cael gwared â gwymon o draethau tywodlyd yn hyrwyddo erydiad gan wynt.

36 Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi bod risg debyg i hyn ddigwydd mewn biniau compostio cartref.

37 Mae llosgi gwastraff bwyd hefyd yn dechnegol bosibl, ond gall fod yn effeithlon ac yn anodd am resymau ymarferol gan ei fod yn cynnwys llawer o ddŵr.

38 Mae budd carbon treuliad anaerobig a chyfleusterau troi gwastraff yn ynni yn gysylltiedig â dwysedd carbon trydan y maent yn ei ddisodli ar y grid. Wrth i gynnwys carbon y grid barhau i ostwng, ceir gostyngiad ym mudd carbon treuliad anaerobig a chyfleusterau troi gwastraff yn ynni, ac effaith net y dulliau hynny, yn y pen draw, fydd allyrru carbon.

Tudalen y pecyn 226

2.29 Mae'n fuddiol defnyddio dulliau dolen gaeedig i ailgylchu gwydr, sydd yn cynnal gwerth y deunydd hwnnw. Er bod swm sylweddol o ynni yn cael ei golli wrth aildoddi'r gwydr, mae angen mwy o ynni eto i greu gwydr newydd. Fodd bynnag, o'i waredu i safle tirlenwi nid yw gwydr yn achosi unrhyw niwed gwirioneddol i'r amgylchedd gan ei fod yn anadweithiol, er y gallai achosi rhai problemau'n gysylltiedig ag amwynder. Nid yw'r cyfiawnhad dros ailgylchu er mwyn cadw adnoddau crai yr un mor gryf â'r cyfiawnhad yn achos deunyddiau eraill, er bod pryderon o hyd ynghylch cyflenwi tywod ac effaith echdynnu tywod ar yr amgylchedd. Y mae hefyd yn llawer mwy ffafriol cadw gwydr allan o'r ffrwd wastraff a'i ailddefnyddio yn hytrach na'i ailgylchu, er nad yw'r trefniadau i ailddefnyddio cynwysyddion gwydr wedi'u datblygu'n ddigonol ar hyn o bryd. Ceir targedau statudol ar gyfer ailgylchu pecynnu gwydr o dan Gyfarwyddeb Gwastraff Pecynnu yr UE.

Mae targedau sy'n seiliedig ar bwysau wedi annog cynghorau i ailgylchu gwastraff y mae eu heffaith carbon fesul tunnell a gesglir yn gymharol fach

2.30 Yn ein hadroddiad yn 2012, nodwyd nad oedd rhai cynghorau yn 'rhoi ystyriaeth lawn i'r amcanion cynaliadwyedd sy'n ategu'r strategaeth genedlaethol' a bod 'targedau....ynghyd â bygythiad cosbau ariannol wedi golygu bod rhai wedi ceisio cyflawni eu lwfans tirlenwi a'u targedau ailgylchu mewn unrhyw ffordd bosibl heb boeni'n benodol am gynaliadwyedd'. Yn 2014, argymhellodd Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd y dylai Llywodraeth Cymru "gynnal ymchwiliad er mwyn canfod a oedd unrhyw dargedau seiliedig ar bwysau yn cael unrhyw effaith anfwriadol o ran lleihau ôl troed ecolegol gwastraff', ac i wneud hynny erbyn diwedd 2015. Nid yw Llywodraeth Cymru wedi gweithredu'r argymhelliad hwn eto, er bod ei gwerthusiad o gynllun gwastraff Cymru wedi rhoi adroddiad mwy cyffredinol ar ostyngiadau yn ôl troed ecolegol pob math o wastraff a thirlenwi gwastraff yn y cyfnod 2010 hyd 2015.

2.31 Cymharol ychydig y mae ailgylchu rwbel, gwastraff gardd a phren yn ei gyfrannu at arbed allyriadau carbon. Fodd bynnag, y rhain, ynghyd â rhai mathau eraill o wastraff, yw prif gynheiliaid ailgylchu gwastraff trefol yng Nghymru. Gwelwyd yr un patrwm hefyd yn rhannau eraill o'r DU yn y gorffennol. I ddangos y pwynt, gwelir yn Nangosyn 10 sut y cyfrannodd gwastraff gardd, rwbel, pren, lludw gwaelodol o losgyddion a gwydr at berfformiad ailgylchu cyffredinol cynghorau yn 2016-17. Roedd y mathau hynny o wastraff i gyfrif am ychydig dros hanner cyfradd ailgylchu Cymru o 63.8% y flwyddyn honno.

Dangosyn 10 – cyfraniad gwastraff gardd, rwbel, gwydr a lludw gwaelodol o losgyddion at berfformiad ailgylchu Cymru yn 2016-17

Deunydd wedi'i ailgylchu	Pwyntiau canran yng nghyfradd ailgylchu Cymru	Y gyfradd mewn pwyntiau canran a gyfrannodd at gyfraddau ailgylchu cynghorau unigol
Gwastraff gardd[1]	11.4	4.0 to 19.4
Pren[2]	4.2	0.0 to 6.4
Rwbel[3]	9.2	2.0 to 20.6
Gwydr	5.1	3.7 to 8.1
Lludw gwaelodol o losgyddion (gan gynnwys metelau)[4]	6.1	1.0 to 9.3
Cyfanswm	**36.0**	**26.4 to 46.5**

Nodiadau:

1 Mae ein hamcangyfrif wedi'i seilio ar wastraff gardd a gesglir ar wahân, a chan dybio bod gwastraff gardd yn cynrychioli 75% o unrhyw wastraff gardd a bwyd cymysg a gesglir. Yn rhan o waith meincnodi diweddar, mae rhai cynghorau wedi awgrymu y dylid defnyddio canran ychydig yn llai. Mae'r 75% a ragdybiwyd yn seiliedig ar ffigurau a adroddwyd drwy Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau o sampl o gasgliadau cymysg wythnosol yn **Dadansoddiad o berfformiad cynlluniau casglu gwastraff bwyd a gwastraff gardd cymysg**, Chwefror 2010. Roedd cyfran y bwyd gwastraff mewn casgliadau cymysg pythefnosol yn uwch.

2 Ar 0.0%, mae Cyngor Sir Ddinbych yn casglu pren ar wahân o barciau ailgylchu. Fodd bynnag, defnyddir y deunydd hwn fel tanwydd biomas ac nid yw felly'n cyfrif at y gyfradd ailgylchu.

3 Mae cyfraniad rwbel (a gesglir fel canran o wastraff sy'n deillio o ailgylchu a ffynonellau gweddilliol) at y gyfradd ailgylchu fymryn yn wahanol i'n ffigurau oherwydd ei fod yn seiliedig ar yr hyn a anfonir i'w ailgylchu yn ystod blwyddyn y cynllun, ac yn cynnwys agreg a gasglwyd wrth sgubo'r strydoedd.

4 Mae cynghorau unigol yn trosglwyddo'n raddol i gyfleusterau troi gwastraff yn ynni.

Ffynhonnell: Dadansoddiad Swyddfa Archwilio Cymru o ddata WasteDataFlow.

2.32 Mae enghreifftiau fel gwastraff gardd, rwbel, pen, gwydr a lludw gwaelodol o losgyddion yn dangos, oddi mewn i gyfyngiadau targed ailgylchu Llywodraeth Cymru, fod rai cymhellion i gynghorau ailgylchu rhai mathau o wastraff sydd ar gael yn rhwydd nad ydynt ond yn gwneud cyfraniad cymharol fach at yr effaith carbon fesul tunnell a gesglir. Mewn cynghorau unigol, roedd y mathau hyn o wastraff i gyfrif am rhwng dwy ran o bump ac ychydig dros ddeuparth eu cyfraddau ailgylchu yn 2016-17.

2.33 Mae cyfraniad rwbel at berfformiad ailgylchu Cymru wedi cynyddu'n gyson ers ei gynnwys wrth fesur y gyfradd ailgylchu. Yn 2012-13, roedd rwbel i gyfrif am 4.4 pwynt canran o fewn y gyfradd ailgylchu gyffredinol o 52.3%. Yn 2016-17, roedd rwbel i gyfrif am 9.2 pwynt canran o fewn y gyfradd ailgylchu gyffredinol o 63.8%. Fodd bynnag, ni ellir cyfrif gwastraff adeiladu o dan dargedau newydd yr UE a'i ddiffiniad newydd o wastraff trefol.

2.34 Roedd swm y lludw gwaelodol o losgyddion a anfonwyd i'w ailgylchu wedi bod yn cynyddu wrth i gynghorau gynyddu'r defnydd o gyfleusterau troi gwastraff yn ynni. Gellir ailgylchu'r lludw gwaelodol i gynhyrchu deunyddiau adeiladu, a bydd metel hefyd yn cael ei adfer. Yn wahanol i Loegr, mae Llywodraeth Cymru yn caniatáu cynnwys lludw gwaelodol o gyfleusterau troi gwastraff yn ynni yn ei tharged ailgylchu, er na ellir cynnwys hynny yn y ffigurau a ddychwelir i'r Undeb Ewropeaidd, nac wrth gyfrifo cyfradd ailgylchu'r DU. Mae Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yn rhagweld y gallai lludw gwaelodol greu cynnydd o saith neu wyth pwynt canran mewn cyfraddau ailgylchu yn y pen draw. Fodd bynnag, yn ôl Llywodraeth Cymru mae gostyngiad yn y lludw gwaelodol o losgyddion yr adroddwyd ei fod wedi'i ailgylchu, ymhlith y ffactorau a gyfrannodd at ostyngiad yng nghyfradd ailgylchu gyffredinol Cymru yn 2017-18, yn y tymor byr o leiaf.

2.35 Mae hi bellach yn arferol i holl gynghorau Cymru gasglu gwastraff gardd ar wahân i'w rhawdiau casglu gwastraff domestig o garreg y drws, ac eithrio Cyngor Sir Powys a'r cynghorau sydd yn dal i gasglu gwastraff gardd a gwastraff bwyd cymysg. Ar yr un pryd, mae tua 25% o wastraff gardd yn cael ei gludo gan breswylwyr i ganolfannau ailgylchu gwastraff y cartref, ac nid oes rhaid i gynghorau dalu i gasglu'r gwastraff hwnnw.

2.36 Awgrymir codi tâl am gasglu gwastraff gardd o garreg y drws yng Nglasbrint Casgliadau Llywodraeth Cymru, ac mae hynny'n dechrau digwydd ledled Cymru. Am y rhesymau hynny, mae casglu gwastraff gardd ar wahân a'i gompostio'n ganolog yn cynnig ffordd gymharol rwydd i gynghorau wella eu perfformiad ailgylchu, gyda gwastraff sydd yn ddwys ac sydd yn rhatach i'w gasglu a'i drin. O'n profiad ers 2012, gwelwyd bod cynghorau bellach yn rhoi llai o sylw i gompostio gartref. Mae hynny yn sgil ymgyrchoedd cryf i hyrwyddo casgliadau gwastraff gardd o garreg y drws mewn ymateb i'r angen i wella perfformiad ailgylchu.

Tudalen y pecyn 229

2.37 Yn achos gwydr, gallai gallu cyngor i ennill deunydd ailgylchadwy i gyfrannu at y gyfradd ailgylchu trefol gyffredinol ddibynnu ar gystadleuaeth o'r sector preifat wrth gasglu o ffynonellau ar wahân i aelwydydd. Gallai hefyd ddibynnu ar argaeledd banciau cyflwyno a'r graddau y caiff y banciau hynny eu defnyddio gan fasnachwyr. Fodd bynnag, dengys amcangyfrifon o gyfanswm y gwydr yn y ffrwd gwastraff trefol ledled Cymru y gallai rhai cynghorau fod yn casglu ac yn ailgylchu cyfran uchel o'r gwydr sydd ar gael.

Mae adolygu Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn gyfle i Lywodraeth Cymru ailystyried y dull o fesur perfformiad ailgylchu ac ystyried y gwerth am arian y mae'n ei sicrhau'n gyffredinol wrth gefnogi ailgylchu

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod y cyfyngiadau'n gysylltiedig â thargedau sy'n seiliedig ar bwysau, ac wedi ymroi i adolygu ei hymagwedd

2.38 Er ei bod yn cydnabod y cyfyngiadau'n gysylltiedig â tharged sy'n seiliedig ar bwysau, mae Llywodraeth Cymru hyd yma o'r farn nad oes dewis gwell yn lle'r ymagwedd gyfredol. Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn pryderu y gallai symud tag at darged ailgylchu carbon achosi canlyniadau anfwriadol, lle bo cynghorau'n 'hela' gwastraff sydd yn ymgorffori llawer o garbon i'w ailgylchu yn hytrach na rhoi'r flaenoriaeth i atal y gwastraff hwnnw.

2.39 Yn ymchwiliad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd i ailgylchu yn 2014, nodwyd y gallai ymagwedd sy'n seiliedig ar bwysau greu effeithiau anfwriadol, gan annog cynnydd mewn gwastraff. Nododd y Pwyllgor, er enghraifft, pe bai mesurau atal gwastraff yn datblygu'n fwy llwyddiannus, yn unol â'r strategaeth genedlaethol, byddai llai o wastraff yn cael ei gyflwyno i'w gasglu gan gynghorau. Gallai cyfraddau ailgylchu ostwng pe bai mesurau atal gwastraff yn canolbwyntio gormod ar ddeunyddiau a fyddai fel arall wedi bod yn wastraff a fyddai wedi cael ei ailgylchu, yn hytrach na gostwng pob math o wastraff i'r un graddau. Gallai gostyngiad yn swm y gwastraff sydd ar gael i'w ailgylchu hefyd gael effaith negyddol ar yr incwm y bydd cynghorau'n ei ennill o'i werthu. Gofynnodd y Pwyllgor am ddadansoddiad o'r berthynas rhwng ailgylchu ac atal gwastraff, ac effeithiau posibl hynny ar berfformiad ailgylchu'r cyngor. Nid yw Llywodraeth Cymru wedi bwrw ymlaen â'r argymhelliad hwn eto, gan ddisgwyl ailwampio **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** yn 2018.

2.40 Wrth adolygu **Tuag at Ddyfodol Diwastraff**, mae Llywodraeth Cymru wedi pennu amcan iddi ei hun i archwilio o'r newydd a oes unrhyw ddewisiadau realistig yn lle targedau sy'n seiliedig ar bwysau, a all ddangos yn well a yw'n cyrraedd ei nodau o ran ei hôl-troed ecolegol a lleihau carbon[39].

2.41 Gallai fod yn ymarferol, er enghraifft, creu targed carbon ar gyfer ailgylchu o gymharu â chyfanswm y gwastraff a gynhyrchir, neu dargedau carbon ar gyfer deunyddiau penodol. Mae'n debygol y bydd angen dealltwriaeth barhaus well o gyfansoddiad gwastraff gweddilliol er mwyn mesur carbon, a byddai hynny'n costio mwy, er y dylai dadansoddiad o'r fath hefyd fod o gymorth i oleuo ymdrechion i wella prosesau dal gwastraff. Drwy fabwysiadu ymagwedd wahanol i dargedau ailgylchu, gellid cael dealltwriaeth gliriach o werth deunyddiau y cyfyngir ar y cyflenwad ohonynt, fel copr, neu ddeunyddiau sy'n ddibynnol ar echdynnu olew, fel plastigau. Fel y nodwyd ym mharagraff 1.28, mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i ganolbwyntio mwy ar ddeunyddiau felly mewn gwaith ailgylchu.

2.42 Ym mis Mawrth 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei bod yn bwriadu cynnal ymgynghoriad ar godi'r targed ailgylchu gwastraff trefol i 80% yn 2034-35, a datganodd Gweinidogion hefyd y bwriad mai Cymru fyddai'r genedl ailgylchu orau yn y byd. Gallai Llywodraeth Cymru barhau'n syml i weithredu targedau uwch tebyg, ac mae **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** eisoes yn pennu targed ailgylchu 'uchelgeisiol' seiliedig ar bwysau o 100% erbyn 2050. Mae'n ddealladwy bod Llywodraeth Cymru am gadw dangosydd ailgylchu y gall cynghorau a'r cyhoedd ei ddeall yn rhwydd ac, yn y tymor byr o leiaf, bydd angen iddi barhau i adrodd yn erbyn targedau a ddiffiniwyd gan yr UE. Ond yn hytrach na mesur yr hyn sydd yn hawdd i'w fesur, gallai canolbwyntio ar ansawdd wrth fesur perfformiad, bod hynny'n ychwanegol at faint, neu yn lle hynny, greu mwy o ymwybyddiaeth a chefnogaeth o du'r cyhoedd. Byddai hefyd yn fwy cyson ag amcanion datblygu cynaliadwy ehangach.

39 Fel yr adlewyrchir hefyd, er enghraifft, yng ngofynion **Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016**, a'r dangosyddion a sefydlwyd o dan **Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015**.

2.43 Ar gyfer llawer o adnoddau ailgylchadwy, nid yw'r swyddi gwyrdd, y gweithgarwch economaidd nac unrhyw fanteision eraill o ran cynaliadwyedd sydd yn gysylltiedig â'u rheoli o reidrwydd yn ddibynnol ar gynnwys yr adnoddau hynny mewn targed ailgylchu. Ceir manteision ehangach a rhesymau eraill a allai achosi i gynghorau barhau i gasglu ac anfon llawer o adnoddau gwastraff ailgylchadwy i gael eu trin. Gan hynny, efallai mai ychydig o newid y byddai preswylwyr yn ei weld i'w gwasanaethau casglu gwastraff gweladwy. Y tu allan i darged ailgylchu, gallai cynghorau gasglu a throsglwyddo rhai mathau o wastraff i ailbroseswyr masnachol, nid am eu bod yn ffordd rwydd o sicrhau perfformiad gwell wrth ailgylchu, ond gan fod angen rheoli'r mathau hyn o wastraff am resymau eraill, ee, er mwyn cydymffurfio â deddfwriaeth i osgoi gwaredu mewn safleoedd tirlenwi, i leihau halogiad ffrydiau gwastraff ailgylchadwy, neu oherwydd ystyriaethau'n gysylltiedig ag amwynder, fel tipio anghyfreithlon. Fel hyn, gallai cynghorau ganolbwyntio mwy ar y deunydd sydd yn cyflawni nodau'r strategaeth gwastraff genedlaethol orau wrth ailgylchu.

2.44 Er enghraifft, ac eithrio mewn cyfnodau o ddirwasgiad, ceir marchnad glir i ailddefnyddio ac ailgylchu rwbel fel agreg eilaidd, a phob blwyddyn mae'r sector masnachol yn llwyddo i reoli rhai miliynau o dunelli o wastraff dymchwel heb fod angen targed statudol ar gyfer hynny. Caiff adnoddau gwastraff prin uchel eu gwerth fel metelau hefyd eu hailgylchu'n rhwydd yn y sector preifat heb dargedau statudol, ac mae'r diwydiant sgrap yn creu swyddi a gweithgarwch economaidd yn sgil hyfywedd masnachol y galw yn y farchnad am yr adnoddau hyn.

2.45 Yn debyg i'r gwastraff bwyd a gesglir gan gynghorau, gellir trin gwastraff gardd hefyd i greu cynnyrch compost y ceir galw mawr a pharod amdanynt. Mae Bocs 6 yn dangos bod trin gwastraff gardd a gwastraff bwyd eisoes yn hyfyw yn fasnachol, o gadw'r gefnogaeth ariannol ar gyfer casgliadau cyngor a ffioedd clwyd. Yn ogystal â hynny, mae amcangyfrifon o werth atal allyriadau nwyon tŷ gwydr yn amlygu'r budd ariannol ehangach posibl yn sgil treuliad anaerobig gwastraff bwyd yn unig.

Bocs 6 – hyfywedd masnachol trin gwastraff bwyd a gwastraff gardd

Gellir ailgylchu gwastraff bwyd drwy dreuliad anaerobig a bydd hyn yn creu cynnyrch gwerthfawr fel gwrtaith naturiol. Caiff nwy sy'n seiliedig ar fethan hefyd ei gynhyrchu a'i gipio, a defnyddir hwnnw fel tanwydd adnewyddadwy, ac i gynhyrchu trydan. Yn ôl Llywodraeth Cymru bydd treulio gwastraff bwyd yn anaerobig yn atal 660,000 o dunelli o allyriadau carbon deuocsid sy'n niweidiol i'r hinsawdd erbyn 2020.

Caiff gwastraff bwyd ei gompostio'n fasnachol i gynhyrchu compost a chyflyrwyr pridd. Os cânt eu cynhyrchu hyd at y safon briodol, caiff yr allbynnau hyn eu galw'n gynnyrch yn hytrach na gwastraff, a gellir eu defnyddio heb gyfyngiadau ar y farchnad agored.

Yn ôl Llywodraeth Cymru, 'ceir marchnadoedd helaeth ar gyfer y deunydd hwn, gyda galw posibl wedi'i nodi am fwy na dau filiwn o dunelli....Yn ôl yr arwyddion presennol bydd y galw posibl yn llawer uwch na'r cyflenwad'.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru, **Cynllun y Sector Casgliadau, Seilwaith a Marchnadoedd**, Gorffennaf 2012.

Mae adolygu Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn gyfle i fyfyrio'n fwy cyffredinol ar rôl y sector preifat, ac ar y gwerth am arian a gynigir yn sgil buddsoddiad cyhoeddus i gefnogi ailgylchu

2.46 Yn ein hadroddiad yn 2012, argymhellwyd y dylai Llywodraeth Cymru a'r cynghorau weithio'n agosach â'r sector preifat i gael dealltwriaeth lawnach o'r modd y mae grymoedd y farchnad a datblygiadau technegol yn newid y diwydiant ailgylchu. Argymhellwyd hefyd y dylai Llywodraeth Cymru gydweithio'n agosach â chynghorau i ystyried targedau, cymhellion a deddfwriaeth i lywio'r sector preifat at y deilliannau gorau o ran cynaliadwyedd, gwerth am arian a pharodrwydd y cyhoedd i dderbyn trefniadau ailgylchu trefol.

2.47 Roedd yr argymhellion hyn yn cydnabod bod cyfle i roi mwy o reolaeth i ddiwydiant ailgylchu'r sector preifat dros sicrhau'r deunyddiau ailgylchadwy o ansawdd uchel sydd eu hangen arnynt ar gyfer eu prosesau trin, ac i sicrhau'r incwm uchaf wrth ailwerthu adnoddau. Gall pwysau o du'r sector preifat, gan gynnwys pwysau drwy eu contractau â chynghorau, fod o gymorth i wella ansawdd a maint yr adnoddau a ailgylchir, gan wireddu'n llawnach eu potensial am incwm.

2.48 Hyd yma, mae Llywodraeth Cymru wedi dewis peidio cyflwyno targedau statudol, cymhellion na deddfwriaeth i lywio'r sector preifat tuag at y deilliannau a geisir yn y strategaeth genedlaethol. Fodd bynnag, mae'n rhaid i fusnesau sy'n cyflwyno deunydd pecynnu i'r farchnad fodloni targedau ailgylchu deunydd pecynnu o dan ddeddfwriaeth yr UE a'r DU[40]. Hyd yma, llwyddwyd i ddibynnu ar ymrwymiadau gwirfoddol o du'r diwydiant a'r pwysau o ran y galw am ddeunyddiau a gaiff ei greu mewn marchnadoedd adnoddau, mewn datblygiadau i gynyddu a gwella ansawdd ailgylchu ar draws y sector preifat. Mae **Deddf yr Amgylchedd (Cymru)** bellach yn cynnwys pwerau newydd i Lywodraeth Cymru reoleiddio agweddau ar ailgylchu yn y sector preifat. Mae'r pwerau newydd hyn yn rhoi cyfle i alinio trefniadau rheoleiddio'r cynghorau â rheoleiddio'r sector preifat, yn gofyn i fusnesau masnachol wahanu rhai mathau allweddol o wastraff ailgylchadwy, ac i wneud mwy ddefnydd o rymoedd y farchnad hyd yn oed.

2.49 Yn hwyr yn 2017, effeithiwyd ar farchnadoedd gwastraff pan gyhoeddodd gweinyddiaeth Tsieina nad oedd yn mynd i dderbyn deunyddiau ailgylchadwy o ansawdd uchel a oedd yn cael eu mewnforio yn ystod 2018, ac y byddai cyfyngiadau pellach yn dilyn. Nid yw'r effaith ar gynghorau Cymru yn eglur eto, ond gallai fod yn sylweddol gan mai Tsieina yw'r farchnad fwyaf o bellffordd ar gyfer y gwastraff papur a phlastig a gesglir ganddynt. Mewn adroddiad diweddar ar y system rhwymedigaethau ailgylchu, fel y'i nodwyd yn Rheoliadau Cyfrifoldebau Cynhyrchwyr (Gwastraff Pecynnu), nododd y Swyddfa Archwilio Genedlaethol y gallai'r camau a gymerwyd gan awdurdodau Tsieina achosi gostyngiad neu ddirywiad mewn perfformiad ailgylchu os na cheir hyd i farchnad oedd eraill i dderbyn y capasiti[41].

2.50 Ers 2001-02, ar ddechrau ei rhaglen gynaliadwy ar gyfer rheoli gwastraff, amcangyfrifwn fod Llywodraeth Cymru wedi gwario cyfanswm o oddeutu £4 biliwn ar wasanaethau gwastraff trefol. Mae'r gwariant hwn yn cynnwys cyllid grant rheoli gwastraff penodol a chostau a dalwyd drwy'r Grant Cynnal Refeniw llywodraeth leol. Wrth ymateb i faterion a godwyd gan Bwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus y Cynulliad Cenedlaethol ar ôl cyhoeddi ein hadroddiad yn 2012, cydnabu Llywodraeth Cymru fod angen gwneud mwy o waith i weld sut y gellid cyrraedd targedau ailgylchu heb wario cymaint, a thrwy ysgogi mwy o fanteision gwerth am arian ochr yn ochr â deilliannau amgylcheddol gwell.

40 Fel y'u pennwyd o dan Gyfarwyddeb Gwastraff Pecynnu'r UE a rheoliadau cysylltiedig y DU.

41 Y Swyddfa Archwilio Genedlaethol, **The packaging recycling obligations**, Gorffennaf 2018.

2.51 Yn 2015, comisiynodd Llywodraeth Cymru adolygiad o'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy. Mae'r grant hwn bellach wedi'i ddisodli gan y Grant Refeniw Sengl, a oedd yn cyfuno cyllid grant ar gyfer ystod eang o waith cysylltiedig â'r amgylchedd[42]. Yn 2015-16, cyfrannodd y Grant Refeniw Sengl tua £59 miliwn at wasanaethau gwastraff cynghorau, neu oddeutu 26% o'u gwariant net cyffredinol o £228 miliwn, gyda'r rhan fwyaf o'r gweddill wedi'i dalu drwy Grant Cynnal Refeniw y cynghorau[43]. Fodd bynnag, ni chafwyd unrhyw gasgliadau cyffredinol clir ynghylch gwerth am arian wrth adolygu'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy (Bocs 7).

Bocs 7 – gwerth am arian y Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy

Wrth adolygu'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy ceisiwyd archwilio a oedd cynghorau wedi defnyddio'r cyllid yn effeithiol i sicrhau gwerth am arian a chyflawni amcanion polisi ehangach yn gysylltiedig â gwastraff.

Gofynnai'r adolygiad a oedd yr holl gyllid grant wedi'i wario er mwyn cyflawni blaenoriaethau polisi Llywodraeth Cymru. Nodai hefyd fod yr ystod eang o weithgareddau a gefnogir drwy gyllid grant yn ei gwneud hi'n anodd priodoli deilliannau i'r buddsoddiadau. Fodd bynnag, casglai'r adolygiad hefyd nad oedd yr angen parhaus am gyllid ynddo'i hun yn arwydd o werth am arian.

Dangosai'r adolygiad hefyd mai'r gost fesul tunnell o wastraff ailgylchadwy a reolwyd oedd £104.82 yn 2013-14. Am y pegwn arall, dim ond £50.64 oed yr un gost i gynghorau Lloegr. Nid yw'r canfyddiad yn rhoi unrhyw sicrwydd ynghylch effeithlonrwydd gwariant gan gynghorau Cymru ar wasanaethau ailgylchu.

Roedd yr adolygiad yn cydnabod nad yw arbedion carbon yn cynrychioli'r holl fudd yn gysylltiedig â gwasanaethau ailgylchu yng Nghymru. Fodd bynnag, nid oedd yn cyfrif y budd ehangach yn sgil defnydd mwy effeithlon o adnoddau prin, mwy o sicrwydd ynghylch adnoddau, creu swyddi a buddion cymdeithasol. Ar gyfer 2013-14, canfu'r adolygiad fod gwerth arbedion carbon yn sgil ailgylchu gyfwerth ag £11.94 fesul aelwyd yng Nghymru. Roedd cyfanswm gwerth yr arbedion hyn gyfwerth ag ond 22.8% o'r cyllid grant blynyddol.

Ffynhonnell: Eunomia, **Adolygiad o'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy**, Medi 2015.

42 O 2018-1919, mae rhan helaeth o elfen gwastraff y Grant Refeniw Sengl wedi cael ei throsglwyddo i setliad y Grant Cynnal Refeniw ar gyfer cynghorau. Mae Llywodraeth Cymru wedi defnyddio'r gweddill i ailsefydlu Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy ar wahân gwerth cyfanswm o £18.2 miliwn.

43 O **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2015-16** Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Ionawr 2017. Mae'r gwariant net hefyd yn cynnwys cyllid a godir gan gynghorau'n bennaf drwy'r Dreth Gyngor.

2.52 Ni ellir dadlau ynghylch budd cyffredinol ailgylchu, ac mae Llywodraeth Cymru yn hyrwyddo, ar raddfa eang, yr hyn a ystyrir ganddi yn fuddion economaidd sylweddol posibl, a buddion eraill yn gysylltiedig â symud tuag at 'economi gylchol' . Fodd bynnag, ceir pwysau parhaus ar gyllid cyhoeddus, ac mae cyllideb gwastraff Llywodraeth Cymru wedi wynebu gostyngiadau mawr ers blynyddoedd. Wrth ailwampio **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** a blaenoriaethu gwariant yn y dyfodol, mae angen i Lywodraeth Cymru allu dangos ei bod hi nid yn unig yn bosibl i ailgylchu mwy o wastraff trefol, ond bod yr enillion mesuradwy yn ei gwneud hi'n werth gwneud hynny yn hytrach na defnyddio dulliau eraill o gyflawni ei hamcanion datblygu cynaliadwy.

2.53 Er enghraifft, ceir opsiynau eraill ar gyfer rheoli gwastraff, gan gynnwys atal gwastraff ac, yn gynyddol, defnyddio technolegau trin gwastraff fel cyfleusterau troi gwastraff yn ynni. Mae'r opsiynau hyn yn cynnig datrysiadau rheoli gwastraff a all fod yn llawer rhatach na safleoedd tirlenwi, yn enwedig gan fod hynny'n golygu osgoi trethi tirlenwi. Yn 2016-17, llwyddodd gwasanaethau ailgylchu i atal 287,500 o dunelli o allyriadau carbon[44], ond gellid sicrhau'r un arbedion carbon yn rhatach drwy gymryd camau eraill ar wahân i ailgylchu.

2.54 Er nad yw Llywodraeth Cymru hyd yma wedi cyhoeddi asesiad cyffredinol o'i chynnydd yn erbyn y deilliannau allweddol a geisiai drwy **Tuag at Ddyfodol Diwastraff** (Dangosyn 2 ar dudalen 9), mae tystiolaeth ar gael o fuddion ailgylchu trefol a rheolaeth ehangach ar wastraff. Er enghraifft, ym mis Ionawr 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru adroddiad[45] a amlygai oddeutu £465 miliwn o allbwn a £104 miliwn o werth gros ychwanegol gan y sector gwastraff trefol yn 2015-16, gyda'r sector yn cefnogi ychydig dros 4,400 o gyfleoedd cyflogaeth. Cyfeiriai'r adroddiad hefyd at y modd y mae allbwn o'r sector yn effeithio ar economi ehangach Cymru.

2.55 Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn cynnal adolygiad manwl o Gynllun Gwastraff Cymru. Yn rhan o'r gwaith gwerthuso a gyflawnwyd, ystyriwyd y modd yr oedd y Cynllun yn cyfrannu at nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, a'i gysondeb â'r Ddeddf honno, er nad oedd y Ddeddf wedi'i sefydlu pan ddatblygwyd y Cynllun. Mae'r gwerthusiad wedi amlygu rhai cyfyngiadau ar y data sydd ar gael sy'n atal asesiad llawnach. Fodd bynnag, y mae wedi cynnwys dadansoddiad manwl o gyfraniad economaidd cyllid Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy, ac ystyriaeth o effaith economaidd gostyngiadau carbon.

44 Eunomia, **Mynegai Carbon Ailgylchu**, Hydref 2018.

45 Llywodraeth Cymru, **Astudiaeth o Gyflogaeth yn y Sector Gwastraff Trefol yng Nghymru**, Ionawr 2017.

Atodiadau

Atodiad 1 – Dulliau archwilio

Atodiad 2 – Ein hasesiad o gynnydd mewn ymateb i argymhellion blaenorol ynghylch ailgylchu

Atodiad 3 – Systemau casglu cynghorau a pherfformiad ailgylchu

Atodiad 4 – Rhestr o'r termau a ddefnyddir yn yr adroddiad hwn

Atodiad 1 – Dulliau archwilio

Yn sail ar gyfer yr adroddiad hwn, cawsom ddata o ffynonellau dilys, fel WasteDataFlow, StatsCymru Bwletinau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru, ac o'r set o Ddangosyddion Strategol Cenedlaethol.

Cawsom hefyd ddata ychwanegol ar gostau a pherfformiad o adroddiadau i'r Bwrdd Rhaglen Gweinidogol ar gyfer rheoli gwastraff ar ran y cynghorau a oedd yn cael eu cynrychioli yng Ngrŵp Meincnodi Rheoli Gwastraff Cymru Gyfan ac Is-grŵp Gwastraff y Gymdeithas Syrfewyr Sirol. Mae staff Swyddfa Archwilio Cymru wedi hwyluso'r broses o lunio'r adroddiadau hynny yn rhan o waith a gomisiynwyd ar ran y grwpiau hyn. Mae'r gwaith meincnodi hwnnw wedi canolbwyntio ar wahanol elfennau o wasanaethau rheoli gwastraff y cynghorau bob blwyddyn, ac rydym wedi defnyddio'r data a gasglwyd yn fwyaf diweddar ym mhob achos.

Yn ogystal â hynny, buom yn ymchwilio i bapurau a gyhoeddwyd gan ymgynghorwyr rheoli gwastraff, gan gynnwys Eunomia a Ricardo-AEA. Cawsom hefyd wybodaeth ariannol a gwybodaeth arall oddi wrth Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Zero Waste Scotland, ac oddi wrth Gyfoeth Naturiol Cymru.

Buom yn siarad â swyddogion rheoli gwastraff Llywodraeth Cymru, a hefyd yn gofyn barn y canlynol:

- Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru;
- Cyfoeth Naturiol Cymru;
- Sefydliad Rheoli Gwastraff Siartredig;
- Cymdeithas Syrfewyr Sirol - y corff sy'n cynrychioli rheolwyr gwastraff awdurdod lleol yng Nghymru;
- Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau; a'r
- Gymdeithas Gwasanaethau Amgylcheddol - sefydliad proffesiynol sy'n cynrychioli diwydiant gwastraff ac adnoddau eilaidd y DU.

Atodiad 2 – Ein hasesiad o gynnydd mewn ymateb i argymhellion blaenorol ynghylch ailgylchu

Yn rhan o'n gwaith, rydym wedi ystyried y camau a gymerodd Llywodraeth Cymru i weithredu'r argymhellion yn yr adroddiad a gyhoeddwyd gennym yn flaenorol ym mis Chwefror 2012 ar **Gyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**. Yn yr un modd, rydym wedi ystyried y camau a gymerwyd mewn ymateb i argymhellion a wnaed gan Bwyllgor y Cynulliad Cenedlaethol ar yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn ei adroddiad ym mis Rhagfyr 2014 ar **Ailgylchu yng Nghymru**.

Lle nodir isod fod argymhelliad 'wedi'i weithredu'n rhannol', yr hyn a olygir yw bod Llywodraeth Cymru eisoes wedi rhoi rhywfaint o ystyriaeth i ofynion yr argymhelliad dan sylw, ac wedi gweithredu rhywfaint, ond nad yw holl gamau gweithredu gofynnol yr argymhelliad wedi'u gweithredu. Lle nodir isod fod argymhelliad 'heb ei weithredu', mae'n bosib y rhoddwyd ystyriaeth gychwynnol iddo, ond na chafwyd unrhyw gynnydd sylweddol.

Argymhellion o astudiaeth yr Archwilydd Cyffredinol yn 2012 **Cyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**

Argymhelliad blaenorol	Statws
Argymhelliad 1 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol gydweithio'n llawer mwy effeithiol i sicrhau y cynhelir asesiad perfformiad annibynnol o'r dulliau a ddefnyddir i gasglu gwastraff ailgylchadwy wrth ymyl y ffordd ym mhob awdurdod lleol. Yn arbennig, dylai Llywodraeth Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru: **a** sefydlu Bwrdd neu gorff tebyg a all gynllunio a chynnal asesiad annibynnol a gwrthrychol; **b** sicrhau bod yr asesiad yn dilyn arfer da ac yn ystyried pob agwedd ar gynaliadwyedd; ac **c** adeiladu consensws drwy gytuno ar y meini prawf a'r safonau sy'n sail i'r asesiad â rhanddeiliaid allweddol.	**Wedi'i weithredu'n rhannol**

Argymhelliad blaenorol	Statws
Argymhelliad 2 Os nad yw system gasglu awdurdod lleol yn cyrraedd safonau'r asesiad hwn, rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru a'r awdurdod lleol gytuno ar gynllun mesuradwy i gyrraedd y safonau asesu perfformiad a bodloni'r amserlen.	**Wedi'i weithredu'n rhannol**
Argymhelliad 3 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ddadansoddi'r cyfraddau ailgylchu a chompostio cyfunol ar gyfer awdurdodau lleol yng Nghymru er mwyn pennu a oes gwahaniaeth sylweddol rhwng perfformiad awdurdodau trefol, awdurdodau gwledig a'r rheini yn y cymoedd yn bennaf. Dylai Llywodraeth Cymru ddefnyddio'r dadansoddiad hwn ynghyd â gwahaniaethau economaidd-gymdeithasol wrth bennu targedau ailgylchu yn y dyfodol. Dylai Llywodraeth Cymru ailgyfeirio a thargedu cymorth ar gyfer unrhyw awdurdodau lleol y mae'r dadansoddiad yn dangos eu bod dan anfantais.	**Wedi'i weithredu'n rhannol**
Argymhelliad 4 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru gydgysylltu a chyfeirio awdurdodau lleol i'r wybodaeth a'r canllawiau y mae arnynt eu hangen i ddatblygu'r capasiti i gynyddu cyfranogiad y cyhoedd o ran ailgylchu, ac felly fel eu bod yn gallu rheoli hynt mentrau ailgylchu drwy ymgysylltu'n well â'r cyhoedd a rhanddeiliaid.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 5 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru sefydlu system sy'n dwyn ynghyd arfer da ac yn rhannu dysgu ag awdurdodau lleol ar wella perfformiad ailgylchu drwy gyfranogiad y cyhoedd. Dylai awdurdodau lleol fod yn fwy gweithredol o ran ceisio arfer da ym maes gwella eu gwasanaethau rheoli gwastraff a gwneud gwell defnydd ohono.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 6 Mewn partneriaeth ag awdurdodau lleol, rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru lunio dangosyddion perfformiad cyson i fesur cyfraddau ailgylchu ymhlith y cyhoedd.	**Heb ei weithredu**

Argymhelliad blaenorol	Statws
Argymhelliad 7 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol ymgysylltu'n fwy â'r sector preifat er mwyn meithrin dealltwriaeth fwy cyflawn o'r ffordd y mae grymoedd y farchnad a datblygiadau technolegol yn newid y diwydiant ailgylchu. Dylai Llywodraeth Cymru gydweithio'n agos ag awdurdodau lleol i ystyried targedau, cymhellion a deddfwriaeth i lywio'r sector preifat tuag at ganlyniadau gorau posibl cynaliadwyedd, gwerth am arian a derbyn ailgylchu trefol ymhlith y cyhoedd.	**Wedi'i weithredu'n rhannol**
Argymhelliad 8 Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru baratoi cynlluniau wrth gefn fel ei bod yn barod i gymhwyso cymhellion neu gosbau ariannol mewn perthynas â'r cyhoedd os na fydd yn lleihau'r gwastraff a gaiff ei gynhyrchu ganddo neu'n ailgylchu neu'n compostio ei wastraff i raddau digonol mewn ymateb i ymdrechion i ddwyn perswâd ac addysgu pobl. Fodd bynnag, dim ond os bydd pob dull arall o gyflawni targedau dargyfeirio gwastraff yr UE neu ganlyniadau rheoli gwastraff cynaliadwy allweddol Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned wedi methu y dylai Llywodraeth Cymru wneud hyn.	**Wedi'i weithredu'n rhannol**

Argymhellion ymchwiliad Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn 2014 i **Ailgylchu yng Nghymru**

Argymhelliad blaenorol	Statws
Argymhelliad 1 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn comisiynu adolygiad annibynnol o'r 'Glasbrint Casgliadau' a'r dystiolaeth y mae'n seiliedig arni. Wrth gomisiynu'r adolygiad hwn, dylai'r Llywodraeth: • sicrhau bod Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn rhan o lunio'r cylch gorchwyl a dewis yr adolygydd; • cynnwys dadansoddiad o'r data diweddaraf ar gyfraddau gwrthod a chyrchfan deunyddiau y gellir eu hailgylchu o bob dull casglu; a • chwblhau'r adolygiad erbyn diwedd mis Mawrth 2016, er mwyn iddo lywio'r dulliau a ddefnyddir gan awdurdodau lleol i gyrraedd y targed o 64% yn 2019/20.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 2 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn annog cydweithio rhwng awdurdodau lleol wrth adnewyddu contractau ar gyfer darparu offer i gartrefi ar gyfer casglu gwastraff y gellir ei ailgylchu.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 3 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag awdurdodau lleol i sicrhau bod y wybodaeth am ble anfonir gwastraff a gesglir o gartrefi ar gael i'r cyhoedd.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 4 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymchwilio i dargedau sy'n seiliedig ar bwysau ac a ydynt yn cael unrhyw effaith anfwriadol ar leihau ôl troed ecolegol gwastraff. Dylid cwblhau hyn erbyn diwedd 2015.	**Heb ei weithredu**

Argymhelliad blaenorol	Statws
Argymhelliad 5 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn comisiynu ymchwil i'r berthynas rhwng y rhagamcanion ar gyfer lleihau gwastraff; incwm awdurdodau lleol o wastraff; a gallu awdurdodau lleol i gyrraedd eu targedau ailgylchu yn y cyfnod hyd at 2019/20 ac yna 2024/25. Dylid cwblhau hyn erbyn diwedd mis Mawrth 2016.	**Heb ei weithredu**
Argymhelliad 6 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymchwilio i'r achos o blaid sefydlu 'brocer' cenedlaethol ar gyfer gwerthu deunydd ailgylchu ar ran awdurdodau lleol ledled Cymru. Dylai'r Llywodraeth gyhoeddi ei ganfyddiadau erbyn diwedd mis Rhagfyr 2015.	**Gweithredwyd**
Argymhelliad 7 Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried rhinweddau buddsoddi mewn ymgyrch genedlaethol i helpu i gynyddu cyfraddau ailgylchu, gan gynnwys hybu dealltwriaeth o'r angen i leihau ôl troed ecolegol gwastraff a phwysigrwydd mesurau eraill, yn enwedig lleihau gwastraff.	**Gweithredwyd**

Atodiad 3 – Systemau casglu cynghorau a pherfformiad ailgylchu

Dangosyn 11 – y brif system gasglu a ddefnyddir ar hyn o bryd ym mhob cyngor ynghyd â'r perfformiad ailgylchu rhwng 2012-13 a 2017-18

Cyngor	Y prif ddull casglu presennol ar gyfer deunyddiau ailgylchadwy[1]	Cyfradd ailgylchu (%)[2]					
		2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Blaenau Gwent	G	**51.2**	54.8	**50.3**	**48.7**	**56.8**	**56.0**
Pen-y-bont ar Ogwr	G	57.1	56.5	57.1	59.0	**57.9**	68.6
Caerffili	FfG	57.1	57.6	54.6	61.9	65.5	66.7
Caerdydd	FfG	52.2	**49.7**	53.4	58.2	58.1	58.3
Sir Gaerfyrddin	FfG	53.8	55.7	59.6	63.5	66.2	63.6
Ceredigion	FfG	53.6	58.4	61.6	68.1	70.1	63.7
Conwy	G	56.4	56.3	59.1	59.7	62.6	63.7
Sir Ddinbych	FfG	58.0	63.2	65.9	62.4	64.7	64.2
Sir y Fflint	G	54.9	55.1	55.0	58.5	68.2	67.6
Gwynedd	G	**51.2**	54.0	55.1	58.7	61.1	60.3
Ynys Môn	G	55.2	54.4	55.2	59.5	65.8	72.2
Merthyr	G	**49.1**	**48.2**	**51.2**	61.6	65.2	62.7
Sir Fynwy	DFf	55.5	62.9	63.2	61.9	68.7	65.8
Castell-nedd Port Talbot	G	**48.3**	54.0	58.1	58.3	62.8	60.5
Casnewydd	G	**49.2**	**51.7**	52.0	**57.1**	61.4	59.8
Sir Benfro	DFf	53.1	60.3	65.4	64.9	65.3	**57.0**
Powys	G	**50.9**	52.5	52.1	59.1	65.2	60.4
Rhondda Cynon Taf	DFf	**46.2**	**49.3**	53.8	60.5	64.4	61.3
Abertawe	AFf	**47.9**	52.8	56.7	59.5	63.7	63.3
Torfaen	DG	**47.1**	52.3	52.7	**57.4**	63.6	60.6
Bro Morgannwg	FfG	54.5	54.8	56.0	64.5	65.3	63.2
Wrecsam	G	52.8	54.7	56.4	62.3	68.7	65.4
Cyfradd Cymru		**52.3**	**54.3**	**56.2**	**60.2**	**63.8**	**62.7**
TTarged ailgylchu statudol Llywodraeth Cymru		52.0	52.0	52.0	58.0	58.0	58.0
Ystod - y gyfradd ailgylchu isaf i'r uchaf		11.8	15.0	15.6	19.4	13.3	16.2

Tudalen y pecyn 244

Nodiadau:

1 Ffrwd sengl gymysg (FfG), dulliau aml-ffrwd (AFf), dwy ffrwd (DFf), Didoli ar Garreg y Drws gan gydymffurfio â'r Glasbrint Casgliadau (G), Didoli ar Garreg y Drws ond heb gydymffurfio â'r Glasbrint (DG) Mae'r data ar gyfer 2016-17.

2 Dangosir y ffigurau mewn print trwm ar yr achlysuron pan fethodd cynghorau unigol â chyrraedd y targed ailgylchu.

Ffynhonnell: daw'r cyfraddau ailgylchu o Fwletinau Ystadegol Llywodraeth Cymru a gyhoeddir yn flynyddol rhwng 2013 a 2018, a daw'r dulliau casglu o'r **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2015-16** gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Ionawr 2017.

Atodiad 4 – Rhestr o'r Termau a ddefnyddir yn yr adroddiad hwn

Ailbrosesydd – unigolyn sy'n cyflawni un neu fwy o weithgareddau adfer neu ailgylchu.

Ailddefnyddio – defnyddio cynnyrch eto i'r un defnydd neu i ddefnydd gwahanol, efallai ar ôl gwneud rhywfaint o waith trwsio neu ailgyflyru (paratoi i ailddefnyddio).

Ailgylchu – ailbrosesu gwastraff, gan greu naill ai'r un cynnyrch neu gynnyrch gwahanol. Gellir ailgylchu llawer o wastraff diwydiannol nad yw'n beryglus, fel papur, gwydr, cardbord, plastigau a metel sgrap. Gellir defnyddio prosesau arbenigol i ailgylchu gwastraff peryglus fel hydoddyddion.

Ailgylchu dolen gaeedig – ailgylchu lle bydd y deunyddiau a ailgylchir yn cael eu defnyddio'n barhaus i'r un diben, er enghraifft, potel wydr sy'n cael ei hailgylchu i greu cynnyrch gwydr newydd yn hytrach na'i hisraddio (er enghraifft, ei defnyddio fel agreg).

Allyriadau nwyon tŷ gwydr – allyriadau sy'n cyfrannu at newid yn yr hinsawdd drwy'r effaith 'tŷ gwydr' lle bo'u crynodiadau atmosfferig yn uwch na lefelau penodol. Maent yn cynnwys allyriadau carbon deuocsid, methan ac ocsid nitrus, hyfrofflworocarbonau, perfflworocarbonau a sylffwr hecsafflworid.

Canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref - safleoedd a ddarperir gan gyngor i'w breswylwyr, ac weithiau i fasnachwyr, er mwyn ailgylchu a gwaredu gwastraff trefol, gan gynnwys nwyddau swmpus fel gwelyau, poptai a gwastraff gardd.

Casgliad cymysg – gelwir hyn hefyd yn ailgylchu 'un ffrwd'. Mae'n golygu casglu deunyddiau ailgylchadwy mewn cerbyd un gofod cyn didoli'r deunyddiau hynny mewn cyfleuster ar wahân.

Casgliad dwy ffrwd/aml-ffrwd – bydd preswylwyr yn cael dau (neu fwy - gall hyn amrywio'n helaeth) o gynwysyddion ailgylchu i'w llenwi â gwahanol ddeunyddiau - papur a cherdyn yn y naill a phlastigau, gwydr a chaniau yn y llall fel arfer. Bydd y deunyddiau hyn yn cael eu cadw ar wahân, ond fe'u cesglir (fel arfer) ar un cerbyd sy'n cynnwys dwy siambr.

Casgliad wedi'i ddidoli ar garreg y drws – didoli deunyddiau ailgylchadwy ar garreg y drws i wahanol ofodau mewn cerbyd casglu arbenigol (yn cynnwys trefniadau i gasglu deunydd ailgylchu ar garreg y drws nad ydynt yn cydymffurfio â'r Glasbrint Casgliadau).

Compostio – proses aerobig, fiolegol, lle bydd gwastraff organig, fel gwastraff gardd neu wastraff bwyd yn cael ei drosi'n ddeunydd gronynnog sefydlog y gellir ei daenu ar dir i wella strwythur y pridd a'i gyfoethogi.

Compostio mewn rhenciau – cynhyrchu compost drwy bentyrru mater organig neu wastraff bioddiraddadwy mewn rhesi hir. Defnyddir rhenciau compostio er mwyn prosesu gwastraff gardd, fel toriadau glaswellt, tociadau a dail naill ai mewn amgylchedd awyr agored neu mewn ardaloedd mawr dan do lle gall y deunydd bydru ym mhresenoldeb ocsigen.

Cyfradd Ailddefnyddio/Ailgylchu/Compostio (diffiniad o'r targed statudol) – canran y gwastraff trefol a gynhyrchir mewn awdurdod lleol a gaiff ei ailgylchu, ei ailddefnyddio neu ei gompostio, wedi'i chyfrifo wrth ddosbarthu i'w dirlenwi neu i gontractwyr ailgylchu/compostio. Mae hyn felly'n seiliedig ar y swm o wastraff a anfonir i'w ailddefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio, yn hytrach na'r swm a gesglir i'w ailddefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio.

Cyfradd dal – cyfanswm y gwastraff adferadwy a gaiff ei wyro i'w ailddefnyddio neu ei ailgylchu fel canran o gyfanswm y gwastraff adferadwy a gynhyrchwyd.

Dim Gwastraff – Mae Dim Gwastraff yn nod moesegol, economaidd, effeithlon a gweledigaethol, sy'n llywio pobl i newid eu ffordd o fyw a'u harferion er mwyn efelychu cylchoedd naturiol cynaliadwy, lle bydd yr holl ddeunyddiau a waredir wedi'u dylunio i droi'n adnoddau i'w defnyddio gan eraill. Mae Dim Gwastraff yn golygu dylunio a rheoli cynnyrch a phrosesau er mwyn osgoi a dileu, mewn modd systematig, dwysedd a gwenwyndra gwastraff a deunyddiau, cadw ac adfer yr holl adnoddau, a pheidio â'u llosgi neu eu claddu. Bydd gweithredu Dim Gwastraff yn fodd i ddileu'r holl ddeunydd a gaiff ei ollwng i'r tir, i'r dŵr neu i'r aer sydd yn bygwth iechyd y blaned, iechyd dyn neu iechyd anifeiliaid a phlanhigion. (Cynghrair Ryngwladol Dim Gwastraff www.zwia.org).

Effeithlonrwydd adnoddau – rheoli deunyddiau crai, ynni a dŵr er mwyn lleihau gwastraff a gostwng costau yn sgil hynny.

Glasbrint Casgliadau – y Glasbrint Casgliadau yw'r proffil gwasanaeth a argymhellir gan Lywodraeth Cymru er mwyn casglu gwastraff o aelwydydd. Cyflwynir adnoddau ailgylchadwy wedi'u didoli'n rhannol gan breswylwyr, cyn eu didoli ymhellach wrth eu casglu.

Gwastraff a gynhyrchir – y swm o wastraff a gynhyrchir mewn ardal benodol dros gyfnod penodol o amser.

Gwastraff bwyd – mae'r term hwn yn cyfeirio at yr elfen organig yng ngwastraff y cartref sydd yn deillio o fwyd, ee, croen llysiau, bagiau te, croen banana.

Gwastraff gweddilliol – y gwastraff sydd yn weddill ar ôl tynnu deunydd i'w ailgylchu neu ddeunydd compostio o'r ffrwd wastraff.

Gwastraff masnachol – gwastraff a gynhyrchir ar eiddo neu a ddefnyddir yn gyfan gwbl neu'n bennaf i ddibenion masnach neu fusnes. Mae Rheoliadau Gwastraff a Reolir (Cymru a Lloegr) 2012 yn rhestru gwastraff y dylid ei drin fel gwastraff masnachol.

Gwastraff sych ailgylchadwy – gwastraff trefol sydd fel arfer yn cynnwys poteli gwydr, caniau, tuniau a ffoil, plastigau, cerdyn a phapur a Tetrapaks. Nid yw'n cynnwys gwastraff bwyd a gardd.

Gwastraff trefol – yn yr adroddiad hwn mae hyn yn golygu 'gwastraff trefol awdurdod lleol', ac yn cyfeirio at wastraff y cartref (tua 85% fel arfer) a gwastraff arall (tua 15%) y mae cynghorau yn ei gasglu a'i waredu. Mae'n cynnwys casgliadau rheolaidd o aelwydydd, casgliadau ailgylchu penodol, casgliadau arbennig ar gyfer eitemau swmpus, gwastraff a dderbynnir mewn safleoedd amwynder dinesig a gwastraff a gesglir o ffynonellau ar wahân i aelwydydd (ee, rwbel, gweddillion o losgyddion, deunydd a gesglir ar ôl glanhau traethau a byrddau plaster). Nid yw gwastraff trefol awdurdodau lleol yn cynnwys cerbydau wedi'u gadael.

Gwastraff y cartref – yn cynnwys gwastraff o rawdiau casglu o gartrefi (gwastraff yn Atodlen 1 o Reoliadau Gwastraff a Reolir 1992), gwastraff o wasanaethau fel sgubo strydoedd, casgliadau gwastraff swmpus, casgliadau gwastraff peryglus o gartrefi, casgliadau ysbwriel, casgliadau gwastraff clinigol o gartrefi a chasgliadau gwastraff gardd ar wahân (gwastraff yn Atodlen 2 o Reoliadau Gwastraff a Reolir 1992), gwastraff o safleoedd amwynder dinesig a gwastraff a gesglir ar wahân i'w ailgylchu neu ei gompostio drwy gynlluniau cyflwyno/gollwng, cynlluniau o garreg y drws ac mewn canolfannau ailgylchu gwastraff y cartref.

Lleihau gwastraff – mae lleihau gwastraff yn flaenoriaeth o'r broses weithgynhyrchu drwy wneud defnydd optimwm o ddeunyddiau crai (ac eilaidd) a phrosesau ailgylchredeg. Gall fod yn gost-effeithiol, o ran lleihau costau gwaredu, lleihau'r galw am ddeunyddiau crai, ac o ran costau ynni. Gall deiliaid tai leihau gwastraff ee, drwy gompostio gartref, ailddefnyddio cynnyrch a phrynu nwyddau ac arnynt lai o ddeunydd pecynnu.

Tudalen y pecyn 248

Newid yn yr hinsawdd – newid graddfa fawr a hirdymor ym mhatrymau tywydd neu dymheredd cyfartalog y blaned.

Ôl-troed carbon – cyfanswm y carbon deuocsid a gafodd ei ryddhau i'r amgylchedd yn sgil gweithgarwch unigolyn, sefydliad neu gymuned neilltuol.

Ôl-troed carbon wedi'i ymgorffori – swm sydd gyfwerth ag allyriad carbon sy'n cyfrifo effaith y defnydd o adnoddau a chanlyniadau yr hyn y bydd pobl yn ei brynu, yn ei ddefnyddio a'i daflu i ffwrdd wedyn o safbwynt yr amgylchedd, gan ystyried y canlyniadau hynny drwy gydol y gadwyn gyflenwi.

Ôl troed ecolegol – mae'r fethodoleg ôl-troed ecolegol yn cyfrifo faint o dir sydd ei angen i fwydo, darparu adnoddau, cynhyrchu ynni ac amsugno'r llygredd (a'r gwastraff) a gynhyrchir gan ein cadwynau cyflenwi.

Safle cyflwyno – man ailgylchu lle gall y cyhoedd gyflwyno deunydd i'w ailgylchu, ee, banciau poteli a chaniau. Maent fel arfer wedi'u lleoli yng nghanolfannau ailgylchu gwastraff y cartref, mewn meysydd parcio archfarchnadoedd a lleoliadau tebyg.

Safleoedd tirlenwi – unrhyw ardaloedd o dir lle caiff gwastraff ei waredu. Bydd safleoedd tirlenwi yn aml wedi'u lleoli mewn hen byllau neu chwareli. Mewn ardaloedd lle nad oes unrhyw ofod ar gael yn y tir, bydd y tir weithiau'n cael ei godi, gan waredu'r gwastraff ar ben y tir a llunio'r dirwedd dros y gwastraff hwnnw.

Treuliad anaerobig – Proses fiolegol lle bydd gwastraff bioddiraddadwy fel gwastraff bwyd, yn cael ei annog i bydru heb ocsigen mewn cynhwysydd caeedig. Mae'n cynhyrchu carbon deuocsid, methan (y gellir ei ddefnyddio fel tanwydd i gynhyrchu ynni adnewyddadwy) a solidau / toddiannau a elwir yn grynodiad, y gellir ei ddefnyddio fel gwrtaith.

Trin gwastraff – prosesau ffisegol, thermol, cemegol neu fiolegol, gan gynnwys didoli, sy'n newid nodweddion y gwastraff er mwyn lleihau ei ddwysedd neu ei wneud yn fwy diogel, ei gwneud hi'n bosibl ei drin neu wella adferiad.

Troi gwastraff yn ynni – technolegau sy'n cynnwys treuliad anaerobig, llosgi uniongyrchol, defnyddio tanwydd eilaidd adferedig (allbwn yn sgil prosesau trin mecanyddol a biolegol), pyrolysis a nwyeiddio. Mae unrhyw dechnoleg benodol yn fwy buddiol os gellir adfer gwres a thrydan. Mae Cyfarwyddeb y Fframwaith Gwastraff yn ystyried bod llosgi gwastraff mewn modd ynni-effeithlon (lle defnyddir gwastraff yn bennaf fel tanwydd neu fel ffordd arall o gynhyrchu trydan) yn weithgarwch adfer ar yr amod y cydymffurfir â meini prawf penodol, sy'n cynnwys effeithlonrwydd ynni.

Tudalen y pecyn 249

Wales Audit Office

24 Cathedral Road

Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

We welcome telephone calls in Welsh and English.

E-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru

24 Heol y Gadeirlan

Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn Testun: 029 2032 0660

Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

23/01/2019

Dear Adrian

Response to the Report of the Wales Audit Office on Waste Management in Wales: Municipal Recycling

I welcome publication of the above report and am pleased to set out the Welsh Government's response to the four recommendations at Annex A.

With best wishes.

Yours sincerely

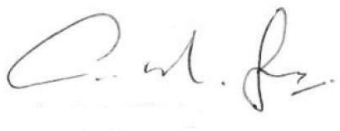

Andrew Slade
Director General
Economy, Skills and Natural Resources

Annex A

Recommendation 1

The Welsh Government should work with councils to understand better the basis of the variation in spending on waste management services that are fundamentally the same and ensure that waste management costs are accounted for in a consistent way.

Response: Accepted

The Welsh Government funds the Welsh Local Government Association (WLGA) to collect financial data from Local Authorities through its Waste Improvement Programme (WIP). The information collected by WLGA is published as annual financial data on its website.

Consistency of reporting financial information is important but also difficult to ensure, as the WAO will know from its participation in the waste benchmarking group for several years. The Welsh Government will work with Local Authorities, WLGA, the Waste and Resources Action Programme (WRAP) and others to improve the consistency of reporting on the costs of waste management services. This will include analysis to better understand variations in costs and performance in Local Authority waste services, including factors such as service configurations, demographics and rurality.

The Welsh Government will progress this work over the next two years with a view to publishing an assessment in spring 2021.

Recommendation 2

When undertaking its further analysis to understand better the reasons for differences in councils' reported costs, and the impact on costs where councils have adopted the Collections Blueprint, we recommend that the Welsh Government:

- *explores how the cost of collecting dry recyclables may affect the overall cost of providing kerbside waste management services to households; and*

- *compares the actual costs with the costs modelled previously as part of the Welsh Government – commissioned review of the Collections Blueprint for councils that now operate the Collections Blueprint.*

Response: Accepted

The Welsh Government will work with Local Authorities, the WLGA and the WRAP Collaborative Change Programme (CCP) team to look at the costs of dry recyclable collections, food waste collections and other kerbside waste management services to households.

The Welsh Government will work with the WRAP CCP team to compare the modelling of costs prior to service changes and the actual costs of services after changes are made. This will include a review of the costs of Local Authorities which are now operating services aligned with the Collections Blueprint.

The Welsh Government will progress this work over the next two years with a view to publishing an assessment in spring 2021. The assessment will include additional Local Authorities which have switched to the Collections Blueprint and will also attempt to take account of the difference between short-term spikes in costs/performance relative to those encountered in more mature services.

Recommendation 3

We recommend that the Welsh Government replace or complement the current target to recycle, compost and reuse wastes with performance measures to refocus recycling on the waste resources that have the largest impact on carbon reduction, and/or are scarce. We recognise that the Welsh Government may need to consider the affordability of data collection for any alternative means of measurement.

Response: Accepted

This will be considered as part of the Consultation on the Review of 'Towards Zero Waste' in 2019. This will include a consideration of the affordability of the necessary data gathering for any alternative means of measurement.

Recommendation 4

The Welsh Government should demonstrate in the revised waste strategy that not only is it possible to recycle a greater proportion of municipal waste, but how doing so maximises its contribution to achieving its sustainable development objectives.

Response: Accepted

The consultation on a revised waste strategy and development of a circular economy route map will be accompanied by an Integrated Impact Assessment that will include how the proposed policies and targets will maximise the contribution towards the seven goals set under the Well-being of Future Generations Act.

This work will be completed during 2019.

Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus / Public Accounts
Committee PAC(5)-12-19 P11

Mawrth 2019

Archwilydd Cyffredinol Cymru
Auditor General for Wales

Rheoli Gwastraff yng Nghymru – Atal Gwastraff

WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Mae'r adroddiad yma wedi cael ei baratoi i'w gyflwyno i'r Cynulliad Cenedlaethol yn unol â Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

Roedd tîm astudiaeth Swyddfa Archwilio Cymru yn cynnwys Sian Davies, Jeremy Morgan ac Andy Phillips o dan gyfarwyddyd Matthew Mortlock.

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol o'r Cynulliad Cenedlaethol ac o lywodraeth. Mae'n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus sy'n gysylltiedig â hi ac a noddir ganddi, gan gynnwys cyrff y GIG. Mae ganddo'r pŵer i gyflwyno adroddiadau i'r Cynulliad Cenedlaethol ar ddarbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd a wna'r sefydliadau hynny o'u hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau, a sut y gallent wella'r defnydd hwnnw.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, mae'n cynnal astudiaethau gwerth am arian mewn llywodraeth leol ac yn arolygu cydymffurfiaeth gydag anghenion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sydd yn fwrdd statudol wedi'i sefydlu ar gyfer y nod hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2019

Cewch ailddefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys y logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Os byddwch yn ei ailddefnyddio, rhaid i chi ei ailddefnyddio'n gywir ac nid mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid rhoi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle nodwyd deunydd hawlfraint unrhyw drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei ailddefnyddio.

Am fwy o wybodaeth, neu os ydych angen unrhyw un o'n cyhoeddiadau mewn ffurf ac/neu iaith wahanol, cysylltwch â ni drwy ffonio 029 2032 0500 neu drwy e-bostio post@archwilio.cymru. Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Gallwch ysgrifennu atom hefyd, yn Gymraeg neu'n Saesneg, a byddwn yn ymateb yn yr iaith rydych chi wedi ei defnyddio. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

This document is also available in English.

Tudalen y pecyn 256

Cynnwys

Crynodeb 5

Argymhellion 11

1 Mae gan Lywodraeth Cymru gynllun ar gyfer atal gwastraff, ond mae wedi canolbwyntio mwy o'i sylw a'i hadnoddau ar ailgylchu 13

Mae Llywodraeth Cymru wedi llwyddo i ganolbwyntio ar gynyddu ailgylchu trefol, ond roedd gan atal gwastraff broffil is yn gyffredinol, serch rhai mentrau pwysig 14

Er bod y Rhaglen Atal Gwastraff yn adlewyrchu arferion cyffredin, mae cyfleoedd i ddysgu o ddulliau gweithredu mewn mannau eraill ac i wneud mwy o ddefnydd o ddeddfwriaeth a chymelliadau ariannol 17

Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyllid sylweddol i gynghorau ar gyfer eu gwasanaethau rheoli gwastraff trefol, ond mae'r rhan fwyaf o hwn wedi'i wario ar gefnogi ailgylchu, gydag ychydig iawn ohono wedi ei wario ar atal gwastraff 23

Rhwng mis Hydref 2015 a mis Medi 2018, rhoddodd Llywodraeth Cymru £13 miliwn i dri sefydliad dielw a oedd ag amcanion a oedd yn cynnwys, ond nid o reidrwydd yn gyfyngedig i, atal gwastraff 26

2 Mae'r data a ddefnyddiwyd gan Lywodraeth Cymru i fesur perfformiad yn erbyn ei thargedau atal gwastraff uchelgeisiol o ansawdd amrywiol ac yn nodi cynnydd cymysg 30

Mae gan Lywodraeth Cymru ddata da ar wastraff trefol, ond ychydig iawn o ddata sydd ganddi ar y rhan fwyaf o'r mathau eraill o wastraff 31

Mae'r data sydd ar gael ar faint o wastraff a gynhyrchir yn nodi cynnydd cymysg o ran cyflawni targedau atal gwastraff uchelgeisiol Llywodraeth Cymru 35

Atodiadau 45

Atodiad 1 – Dulliau archwilio 46

Atodiad 2 – Prif elfennau Rhaglen Atal Gwastraff Llywodraeth Cymru a chynlluniau'r sector gwastraff 47

Adroddiad cryno

Crynodeb

1 Mae rheoli gwastraff yn fater pwysig a chymhleth sy'n ymdrin ag amrywiaeth o ddulliau gweithredu gwahanol ond perthnasol. Dengys Hierarchaeth Gwastraff yr Undeb Ewropeaidd (Ffigur 1) fod atal gwastraff rhag cael ei gynhyrchu, neu baratoi gwastraff i'w ailddefnyddio, yn cyflwyno buddion amgylcheddol llawer gwell nag ailgylchu, ac mae hyn yn ei dro yn cyflwyno buddion amgylcheddol llawer gwell na ffurfiau eraill o adferiad, fel ynni o wastraff. Ar waelod yr hierarchaeth, gyda'r lleiaf o fuddion amgylcheddol, yw gwaredu mewn modd nad yw'n adfer unrhyw ynni.

Ffigur 1: yr hierarchaeth wastraff

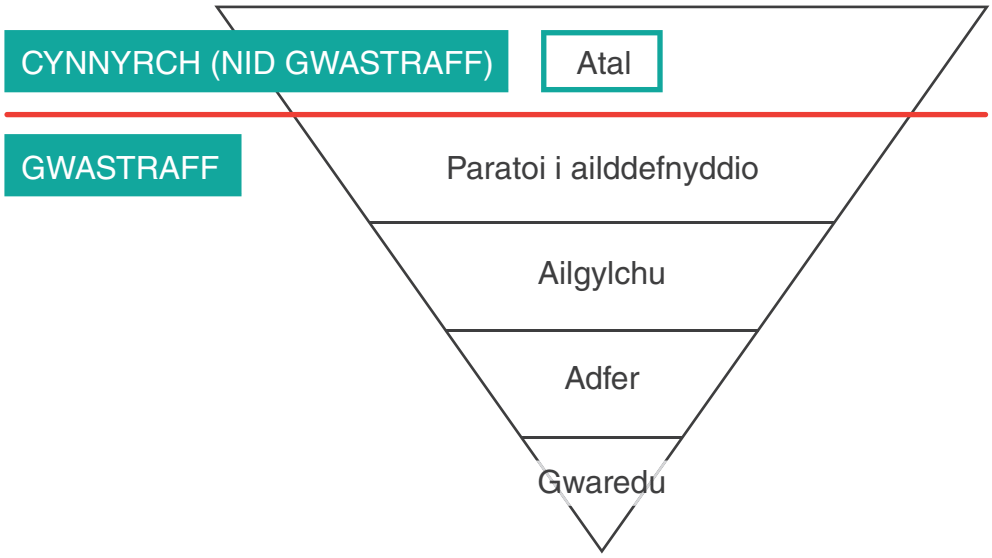

Ffynhonnell: Cyfarwyddeb 2008/98/EC ar wastraff (Y Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff)[1]

2 Mae'r adroddiad hwn yn canolbwyntio ar atal gwastraff (Blwch 1). Mae'n ffurfio un rhan o set o dri darn perthnasol ar reoli gwastraff yng Nghymru a gyhoeddwyd gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Mae'r ddau ddarn arall o waith wedi ystyried materion sy'n ymwneud ag ailgylchu trefol a chaffaeliad capasiti trin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd.

1 Cafodd y Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff gyntaf [75/442/EEC] ei diwygio yn 1991 drwy Gyfarwyddeb [91/692/EEC] ac eto yn 2008 drwy'r Gyfarwyddeb Wastraff [2008/98/EC], a gafodd ei diwygio ei hun yn 2018 drwy'r Gyfarwyddeb Wastraff (UE) 2018/851. Ar wahân i'r Cyfarwyddebau hyn, mae'r 'Gyfarwyddeb Tirlenwi' [1999/31/EC] yn rheoleiddio'r gwaith o reoli gwastraff safleoedd tirlenwi yn yr Undeb Ewropeaidd.

Blwch 1: diffiniad yr Undeb Ewropeaidd o atal gwastraff o Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff 2008

Mesurau a gymerwyd cyn i sylwedd, deunydd neu gynnyrch ddod yn wastraff, sy'n lleihau:

Maint y gwastraff, gan gynnwys drwy ailddefnyddio cynhyrchion neu ehangu hyd oes cynhyrchion.

Effeithiau niweidiol gwastraff a gynhyrchir ar yr amgylchedd ac ar iechyd dynol.

Cynnwys sylweddau niweidiol mewn deunyddiau a chynhyrchion.

3 Mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi 'economi gylchol'[2], sy'n seiliedig ar yr egwyddor y gallai effeithlonrwydd gwell o ran adnoddau gyfrannu at fuddion ariannol mawr a buddion eraill. Cred Llywodraeth Cymru fod yr economi gylchol yn alinio â'r nodau llesiant a nodwyd o dan **Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015** ac â'i strategaeth, **Tuag at Ddyfodol Diwastraff**, (Ffigur 2). Mae atal gwastraff yn rhan bwysig o ddull Llywodraeth Cymru o fod yn effeithlon o ran adnoddau. Mae adolygiad academaidd diweddar wedi awgrymu bod y dulliau polisi cyffredinol y mae Llywodraeth Cymru wedi eu mabwysiadu wrth geisio dod yn economi gylchol wedi eu datblygu'n well yng Nghymru na mewn rhannau eraill o'r DU, ar sail y meini prawf a ddefnyddiwyd drwy'r gwaith ymchwil[3].

4 Mae rhoi'r pwyslais ar atal hefyd yn un o'r pum ffordd o weithio sy'n ategu'r egwyddor datblygu cynaliadwy, fel y'i nodwyd yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru). Atal gwastraff yw'r ffordd fwyaf effeithiol o leihau ôl-troed ecolegol[4] gwastraff. Ôl-troed ecolegol Cymru yw un o'r 46 o ddangosyddion cenedlaethol ar gyfer llesiant o dan y Ddeddf.

2 Mewn economi gylchol, parheir i ddefnyddio adnoddau am gyn hired â phosibl, ceisir cael y gwerth mwyaf oddi wrthynt tra eu bod yn cael eu defnyddio, ac yna, ar ddiwedd eu hoes, caiff y deunyddiau eu hadfer a'u hailgynhyrchu.

3 Anne P. M. Velenturf, Phil Purnell, Mike Tregent, John Ferguson ac Alan Holmes, **Co-Producing a Vision and Approach for the Transition towards a Circular Economy: Perspectives from Government Partners**, Sustainability 10(5), 1401, Mai 2018.

4 Mae olrhain ôl-traed ecolegol yn dangos cyfanswm y baich amgylcheddol y mae cymdeithas yn ei roi ar y blaned, ac mae'n cynrychioli'r darn o dir sydd ei angen i ddarparu deunyddiau crai, ynni a bwyd, yn ogystal ag amsugno'r llygredd a'r gwastraff a grëwyd.

Ffigur 2: y nodau a'r canlyniadau y gobeithir a ddaw yn sgil Tuag at Ddyfodol Diwastraff

Nod	Canlyniad
Amgylchedd Cynaliadwy	Amgylchedd Cynaliadwy, lle bydd effaith gwastraff yng Nghymru'n cael ei lleihau i lefel sydd o fewn ein terfynau amgylcheddol erbyn 2050. Mae hyn yn golygu y byddwn yn gweithredu i leihau ôl troed ecolegol gwastraff yng Nghymru i lefelau 'Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned' drwy atal ac ailgylchu gwastraff, fel ein bod yn cyfrannu at ddefnyddio ein cyfran deg yn unig o adnoddau'r ddaear.
Cymdeithas Ffyniannus	Cymdeithas Ffyniannus, gydag economi gynaliadwy, effeithlon. Bydd mwy o 'swyddi gwyrdd' yn cael eu darparu ar draws gwahanol lefelau sgiliau o fewn y diwydiant rheoli gwastraff ac adnoddau yng Nghymru, a bydd cynnydd yn elw busnesau drwy arferion effeithlon, a ddiogelir yn y dyfodol yn erbyn cystadleuaeth gynyddol am adnoddau.
Cymdeithas Deg a Chyfiawn	Cymdeithas Deg a Chyfiawn, lle gall pob dinesydd gyflawni eu llawn botensial a chyfrannu at les Cymru drwy weithredu i atal, ailddefnyddio ac ailgylchu gwastraff.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru, **Tuag at Ddyfodol Diwastraff, Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned**, Mehefin 2010

5 Mae gan Tuag at Ddyfodol Diwastraff yr uchelgais ganlynol: 'Erbyn 2050 byddwn yn lleihau effaith gwastraff yng Nghymru nes ei bod o fewn ein terfynau amgylcheddol (a ddiffiniwn fel lefelau gwastraff Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned, sef 65% yn llai o wastraff nag a gynhyrchwn yn awr, yn fras), gan anelu at gael gwared â gwastraff gweddilliol yn raddol trwy gamau cryfach i atal gwastraff a defnyddio a chynhyrchu'n gynaliadwy fel bod yr unig wastraff a gynhyrchir yn cael ei ailddefnyddio neu ei ailgylchu.' Mae gan y strategaeth gwmpas uchelgeisiol, sy'n ymdrin â'r holl wastraff sy'n deillio o gartrefi a ffynonellau nad ydynt yn gartrefi. Mae ffynonellau nad ydynt yn gartrefi yn cynnwys gwastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel.

6 Mae cyfres o gynlluniau sector, polisïau cynllunio a nodiadau cyngor technegol yn cefnogi Tuag at Ddyfodol Diwastraff. Mae rhaglen Atal Gwastraff Cymru[5] ('y Rhaglen') hefyd yn cefnogi'r strategaeth, drwy ddisgrifio'r polisïau, targedau, rhaglenni gwaith a'r canlyniadau disgwyliedig ar gyfer atal gwastraff[6]. Gyda'i gilydd, mae'r gyfres hon o ddogfennau'n llunio'r Cynllun Rheoli Gwastraff statudol ar gyfer Cymru. Mae Atodiad 2 yn amlinellu'r prif amcanion a meysydd gweithredu ar gyfer y Rhaglen a'r cynllun ar gyfer pob sector gwastraff.

7 Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi mai Cymru yw un o'r unig wledydd ledled y byd i osod targedau atal gwastraff, ond nid yw'r targedau hyn yn statudol. Roedd y targedau allweddol yn y Rhaglen Atal Gwastraff wedi eu nodi eisoes yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff. Maent yn seiliedig ar ganran flynyddol o ostyngiad mewn gwastraff a fydd yn cael ei chyflawni hyd at 2050 – heb ystyried tueddiadau poblogaeth nac economaidd – ac wedi eu gosod yn erbyn llinellau sylfaen 2006-07.

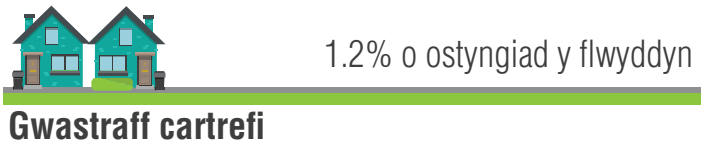

Gwastraff cartrefi

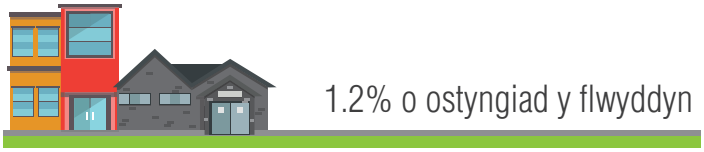

Gwastraff masnachol

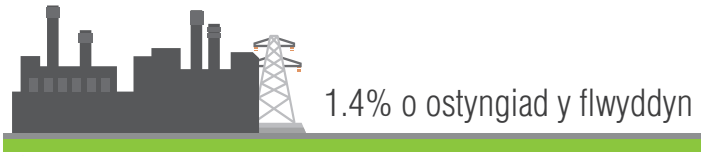

Gwastraff diwydiannol

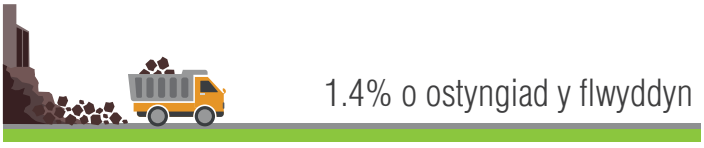

Gwastraff adeiladu a dymchwel

5 Llywodraeth Cymru, **Tuag at Ddyfodol Diwastraff Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned, y Rhaglen Atal Gwastraff i Gymru**, Rhagfyr 2013.

6 Gwnaeth **Erthyglau 11 a 29 i 33 Cyfarwyddiaeth Fframwaith Gwastraff** yr Undeb Ewropeaidd ei gwneud yn ofynnol i aelod-wladwriaethau sefydlu rhaglenni atal gwastraff erbyn 12 Rhagfyr 2013. Ym mis Rhagfyr 2012, lluniodd y Comisiwn Ewropeaidd ganllawiau i aelod-wladwriaethau ar **Baratoi Rhaglen Atal Gwastraff**. Asiantaeth yr Amgylchedd Ewropeaidd sy'n rheoleiddio'r gydymffurfiaeth â'r Gyfarwyddeb.

8 Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru'r **Adroddiad Cynnydd ar Tuag at Ddyfodol Diwastraff** (Adroddiad cynnydd 2015) ym mis Gorffennaf 2015 er mwyn adrodd ar y cynnydd o ran cyflawni'r strategaeth wastraff genedlaethol[7]. Yn fwy penodol, gwnaeth Llywodraeth Cymru hefyd gyhoeddi adroddiad cryno ym mis Gorffennaf 2017 a oedd yn cynnwys adolygiad o gynnydd camau gweithredu ar gyfer atal gwastraff[8].

9 Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu ymgynghori nawr ar ddiweddariad o Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn ystod 2019. Cyn yr adolygiad hwnnw, mae wedi comisiynu gwerthusiad o'r cynllun gwastraff statudol i Gymru, gan gynnwys ei fuddion economaidd, yn erbyn Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Ym mis Rhagfyr 2018, cyhoeddodd Llywodraeth y DU strategaeth adnoddau a gwastraff ddiwygiedig ar gyfer Lloegr[9]. Er bod y strategaeth yn canolbwyntio ar Loegr yn bennaf, mae'n cynnwys rhai cynigion ar gyfer mesurau ledled y DU ar wastraff, gyda chytundeb y gweinyddiaethau datganoledig a chydag ymgynghoriad pellach parhaus ar fesurau penodol.

10 Mae ein hadroddiad yn ystyried lefel y flaenoriaeth y mae Llywodraeth Cymru wedi ei rhoi i atal gwastraff, gan gynnwys cymorth a chyfleoedd ariannu penodol, er mwyn defnyddio ysgogiadau deddfwriaethol ac ariannol. Mae hefyd yn ystyried a yw Llywodraeth Cymru yn cadw ar y trywydd cywir gyda'i thargedau atal gwastraff, ac ansawdd y data sydd ar gael i Lywodraeth Cymru i fesur cynnydd. Rydym wedi canolbwyntio ar ddatblygiadau ers cyhoeddi'r Rhaglen Atal Gwastraff ym mis Rhagfyr 2013, ond rydym wedi ystyried data blaenorol pan fydd hwn yn dangos tueddiadau ehangach. Nid ydym wedi ceisio gwerthuso gwerth am arian y gweithgareddau atal gwastraff penodol sy'n ffurfio'r Rhaglen Atal Gwastraff na gwerth y rhai hynny a nodwyd yng nghynlluniau sector Llywodraeth Cymru. Mae Atodiad 1 yn nodi ein dulliau archwilio.

11 **Er bod gan Lywodraeth Cymru gynllun ar gyfer atal gwastraff, canfuom yn gyffredinol ei bod wedi canolbwyntio mwy o'i sylw a'i hadnoddau ar ailgylchu. Mae'r data a ddefnyddiwyd gan Lywodraeth Cymru i fesur perfformiad yn erbyn targedau atal gwastraff o ansawdd amrywiol ac yn nodi cynnydd cymysg.**

7 Mae'r Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff yn gofyn am werthusiad o strategaethau gwastraff bob chwe blynedd. Er nad yw wedi ei gyhoeddi eto, mae Llywodraeth Cymru wedi cwblhau'r gwerthusiad hwn bellach.

8 Llywodraeth Cymru, **Cynllun Sector Gwastraff Tuag at Ddyfodol Diwastraff a Chamau Gweithredu'r Rhaglen Atal Gwastraff: Adroddiad Cryno Mehefin 2010-Mawrth 2016**, Gorffennaf 2017.

9 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig ac Asiantaeth yr Amgylchedd, **Our waste, our resources: a strategy for England**, Rhagfyr 2018.

12 Mae Llywodraeth Cymru wedi canolbwyntio'n llwyddiannus ar gynyddu ailgylchu trefol. Mae atal gwastraff wedi cael proffil is yn gyffredinol, serch rhai mentrau pwysig ar atal gwastraff bwyd, er enghraifft. Er bod Llywodraeth Cymru wedi datblygu ei rhaglen atal gwastraff ei hun, sy'n adlewyrchu arferion cyffredin, nid oes llawer o'r ffactorau sy'n dylanwadu ar faint o wastraff a gynhyrchir yn bethau y gall Llywodraeth Cymru eu rheoli'n uniongyrchol. Fodd bynnag, mae cyfleoedd i ddysgu o ddulliau gweithredu mannau eraill ac i wneud mwy o ddefnydd o ddeddfwriaeth a chymhelliannau ariannol. Mae un o'r cyfleoedd y mae Llywodraeth Cymru yn eu hystyried yn ymwneud ag ehangu cyfrifoldebau cynhyrchwyr ar gyfer gwastraff[10].

13 Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyllid sylweddol i gynghorau ar gyfer eu gwasanaethau rheoli gwastraff trefol, ond mae'r rhan fwyaf o hwn wedi'i wario ar gefnogi ailgylchu, gydag ychydig iawn ohono wedi ei wario ar atal gwastraff. Yn 2016-17 er enghraifft, gwariodd cynghorau o leiaf £60 miliwn o'r £64.3 miliwn a ddyrannwyd iddynt yn y Grant Refeniw Sengl ar weithgareddau a oedd yn ymwneud yn bennaf â chynyddu ailgylchu.

14 Rhwng mis Hydref 2015 a mis Medi 2018, rhoddodd Llywodraeth Cymru £13 miliwn i dri sefydliad dielw a oedd ag amcanion a oedd yn cynnwys, ond nid o reidrwydd yn gyfyngedig i, atal gwastraff. Dyfarnodd Llywodraeth Cymru y rhan fwyaf o'r cyllid hwn – £11.2 miliwn – i Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, gan adeiladu ar gyllid grant blaenorol. Mae tystiolaeth ar gael i ddangos effeithiau cadarnhaol o'r cyllid grant hwn. Nid oes modd dadgyfuno gwariant neu ganlyniadau atal gwastraff o waith ehangach y sefydliadau hyn y mae cyllid Llywodraeth Cymru yn ei gefnogi bob amser, sydd hefyd yn gallu cyflawni buddion economaidd-gymdeithasol eraill.

15 Mae gan Lywodraeth Cymru ddata da ar swm, mathau a chyrchfan gwastraff trefol o'r system WasteDataFlow. Nid oes gan Lywodraeth Cymru ddata cyfredol ar faint o wastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel sy'n cael ei gynhyrchu. Caiff arolygon i gefnogi'r amcangyfrifon ar gyfer y gwastraff hwn eu cynnal yn gyfnodol ac maent yn ddrud. Cynhaliwyd y rownd arolygu ddiwethaf yn 2012, ond bwriedir casglu mwy o ddata. Mae Llywodraeth Cymru yn ymwneud â gwaith prosiect ehangach i archwilio'r potensial ar gyfer un system casglu data sengl ar wastraff ledled y DU.

10 Mae ehangu cyfrifoldebau cynhyrchwyr yn gwneud gwneuthurwyr yn gyfrifol am y cynnyrch y maent yn eu gwneud neu'n eu gwerthu, ac am unrhyw ddeunydd pacio cysylltiedig, pan fyddant yn troi'n wastraff. Golyga hyn fod cynhyrchwyr yn helpu i dalu am y gost o gasglu, cludo, ailgylchu a chael gwared ar y cynhyrchion a'r deunyddiau hyn mewn modd cyfrifol ar ddiwedd eu hoes.

16 Mae targedau Llywodraeth Cymru ar gyfer atal gwastraff yn uchelgeisiol, ond gyda'r cynnydd yn dibynnu ar amrywiaeth o ffactorau, mae'n anodd nodi llinellau atebolrwydd eglur. Mae swm y gwastraff sy'n cael ei gynhyrchu mewn cartrefi wedi lleihau yn unol â tharged Llywodraeth Cymru ers 2006-07, ond gwelwyd ychydig o amrywiad yn y blynyddoedd diwethaf. Mae ein gwaith ar wahân ar gaffael capasiti trin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd wedi nodi fod amcanestyniadau a ddefnyddiwyd fel sylfaen i gontractau tri phrosiect mawr ar wastraff gweddilliol yn rhagdybio y bydd angen i gynghorau barhau i drin swm sylweddol o wastraff gweddilliol ar ôl 2040. Nid yw'r amcanestyniadau hynny'n alinio'n dda gyda dyhead cyffredinol Llywodraeth Cymru i gael sero gwastraff gweddilliol erbyn 2050.

17 Pan adroddwyd ar hyn ddiwethaf yn 2012, nid oedd unrhyw gynnydd wedi ei wneud i leihau maint y gwastraff masnachol a diwydiannol, ac roedd y dirywiad economaidd yn chwarae rhan arwyddocaol yn y gostyngiad mawr mewn gwastraff adeiladu a dymchwel. Bydd angen i Lywodraeth Cymru wneud mwy i ddatgysylltu'r gwastraff a gynhyrchir o weithgarwch economaidd os yw'n mynd i gyflawni ei thargedau atal gwastraff yn y dyfodol.

Argymhellion

Argymhellion
A1 Cynyddu'r pwyslais ar atal gwastraff er mwyn adlewyrchu amcanion cyffredinol Tuag at Ddyfodol Diwastraff Awgryma'r data sydd ar gael ar faint o wastraff a gynhyrchir bod cynnydd cymysg o ran cyflawni targedau atal gwastraff Llywodraeth Cymru. **Argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn gwneud y canlynol:** **a) ailedrych ar y flaenoriaeth berthnasol y mae'n ei rhoi i ailgylchu ac atal gwastraff fel rhan o'i hadolygiad o Tuag at Ddyfodol Diwastraff;** **b) gosod y disgwyliadau ar wahanol sefydliadau a sectorau ar gyfer atal gwastraff yn eglur; ac** **c) ailedrych ar ei thargedau atal gwastraff cyffredinol a'r ffordd y mae wedi mynd ati i'w monitro, gan ystyried y cynnydd hyd yn hyn, enghreifftiau o wledydd eraill ac yng nghyd-destun yr amcanestyniadau cyfredol am wastraff a fydd yn cael ei gynhyrchu hyd at 2050.**

Argymhellion

A2 Gwella data ar wastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel

Mae Llywodraeth Cymru yn bartner mewn gwaith cychwynnol i asesu dichonoldeb datblygu datrysiad digidol newydd i olrhain yr holl wastraff. **Os na fydd yr opsiwn dewisol hwn yn llwyddo, argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda Cyfoeth Naturiol Cymru i archwilio costau a buddion opsiynau eraill i wella'r data ar wastraff nad yw'n drefol yng Nghymru, gan gynnwys pwerau ychwanegol i ofyn am ddata gwastraff gan fusnesau.**

A3 Gwella cyfrifoldeb cynhyrchwyr a defnyddio ysgogiadau mwy cyfreithiol, ariannol a chyllidol

Mae gan Lywodraeth Cymru gyfleoedd i ddylanwadu ar atal gwastraff drwy ddeddfwriaeth a chymelliadau ariannol. Gall hefyd ddylanwadu ar newidiadau ar lefel y DU, lle nad yw materion cyllidol wedi eu datganoli. **Argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn ystyried a oes angen darpariaethau i ehangu cyfrifoldebau cynhyrchwyr ac oes angen defnyddio pwerau ariannol fel amodau grant, mesurau cyllidol a thaliadau a chymelliadau cwsmeriaid i hyrwyddo a blaenoriaethu'r gwaith o atal gwastraff.**

Rhan 1

Mae gan Lywodraeth Cymru gynllun ar gyfer atal gwastraff, ond mae wedi canolbwyntio mwy o'i sylw a'i hadnoddau ar ailgylchu

1.1 Mae'r rhan hon o'r adroddiad yn archwilio'r flaenoriaeth y mae Llywodraeth Cymru wedi ei rhoi i atal gwastraff rhag cael ei gynhyrchu. Mae'n ystyried sut mae Llywodraeth Cymru yn mynd ati i atal gwastraff a manteisio ar gyfleoedd i ddefnyddio deddfwriaeth a chymelliadau ariannol i gefnogi'r gwaith hwn. Yn olaf, rydym yn ystyried sut mae Llywodraeth Cymru yn ariannu sefydliadau i gyflawni mentrau atal gwastraff a thystiolaeth o effaith yr arian hwn.

Mae Llywodraeth Cymru wedi llwyddo i ganolbwyntio ar gynyddu ailgylchu trefol, ond roedd gan atal gwastraff broffil is yn gyffredinol, serch rhai mentrau pwysig

1.2 Mae'r strategaeth genedlaethol wedi canolbwyntio ar reoli gwastraff mewn modd cynaliadwy ers 2001-02, ac mae atal gwastraff yn ganlyniad allweddol yr anelir ato yn y strategaeth gyfredol Tuag at Ddyfodol Diwastraff. Er mwyn cyflawni'r dyheadau cyffredinol o gael sero gwastraff yn y sectorau cyhoeddus a phreifat, dan arweiniad Llywodraeth Cymru, bydd angen canolbwyntio ar ailgylchu ac atal gwastraff. Yn ein hadroddiad yn 2012 ar **Cyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**[11], nodwyd gennym fod camau gweithredu arfaethedig Llywodraeth Cymru ar gyfer atal gwastraff yn parhau i fod yn aneglur, yn yr un modd â chyfraniad pob un tuag at ganlyniadau dymunol Llywodraeth Cymru.

1.3 Ers cyhoeddi Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn 2010, a'n hadroddiad blaenorol yn 2012, mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi ei Rhaglen Atal Gwastraff. Mae angen i fesurau atal gwastraff ymdrin â'r ffordd y defnyddir pob deunydd, o'r echdynnu a gweithgynhyrchu i'r pwynt bwyta a gwaredu. Mae angen i atal gwastraff felly fod yn gyfrifoldeb trawsbynciol ar draws Llywodraeth Cymru, yn hytrach na'n gyfrifoldeb i swyddogion rheoli gwastraff yn unig. Nid yw'r Rhaglen Lywodraethu[12] gyfredol yn sôn yn benodol am atal gwastraff. Fodd bynnag, mae'n blaenoriaethu gosod map llwybr ar gyfer economi mwy effeithlon a lleihau effeithiau amgylcheddol cynhyrchu a defnyddio.

11 Archwilydd Cyffredinol Cymru, **Cyfranogiad y Cyhoedd o ran Ailgylchu Gwastraff**, Chwefror 2012.

12 Llywodraeth Cymru, **Symud Cymru Ymlaen: Ffyniant i Bawb: y strategaeth genedlaethol**, Medi 2017.

1.4 Canfuom fod adrannau eraill o Lywodraeth Cymru wedi dechrau ymhél mwy â materion rheoli gwastraff. Er enghraifft, mae'r pwyslais ar economi gylchol wedi cyflwyno mwy o gyfleoedd i dîm strategaeth wastraff Llywodraeth Cymru weithio gyda swyddogion economi a sgiliau ar ddatblygu a gweithredu polisïau. Gwelwyd ymgysylltu hefyd â thîm arloesedd Llywodraeth Cymru, sy'n darparu cymorth i fusnesau sy'n ceisio gwella eu cynhyrchion, prosesau neu wasanaethau. Gall y cymorth hwn gynnwys mesurau i leihau gwastraff, fel hyrwyddo a datblygu cynhyrchion â mwy o hirhoedledd. Mae 'Contract Economaidd' newydd Llywodraeth Cymru yn nodi ei ddisgwyliad y bydd busnes yn gwneud cyfraniad sy'n cyd-fynd â'i hamcanion ehangach yn gyfnewid am gymorth ariannol, gan gynnwys datgarboneiddio[13]. Mae enghreifftiau eraill a amlygwyd gan Lywodraeth Cymru yn cynnwys gweithio gydag arweinwyr polisi caffael a bwyd i ymwreiddio effeithlonrwydd adnoddau (gan gynnwys atal gwastraff) mewn arferion a rhaglenni prif ffrwd[14].

1.5 Serch hyn, nododd yr adborth a dderbyniwyd gennym gan sefydliadau rhanddeiliaid amrywiol eu bod yn credu mai'r targedau ailgylchu oedd prif flaenoriaeth polisi gwastraff Llywodraeth Cymru. Nid oedd nifer o'r rhanddeiliaid hyn yn ymwybodol chwaith o'r camau gweithredu o fewn y Rhaglen Atal Gwastraff, felly nid oeddent wedi rhoi blaenoriaeth iddynt.

1.6 Mae Llywodraeth Cymru wedi llwyddo i gyflawni cynnydd sylweddol yng nghyfradd yr ailgylchu trefol, o 8.4% yn 2001-02 i 63.8% yn 2016-17. Fel y nodwyd yn ein hadroddiad diweddar ar ailgylchu trefol, mae'r gyfradd ailgylchu yng Nghymru uwchlaw'r gyfradd a gofnodwyd yn Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban, ac mae'n cymharu'n ffafriol â gwledydd yn yr Undeb Ewropeaidd a chyda cyfraddau ailgylchu bras mewn mannau eraill o'r byd. Mae posibilrwydd y gallai cyfraddau ailgylchu leihau os bydd atal gwastraff yn canolbwyntio'n anghymesur ar ddeunyddiau a fyddai fel arall wedi dod yn wastraff ac wedi'u hailgylchu, yn hytrach na lleihau pob math o wastraff i'r un graddau. Gallai gostyngiad ym maint y gwastraff sydd ar gael i'w ailgylchu hefyd gael effaith negyddol ar yr incwm mae cynghorau'n ei ennill o'i werthu.

13 Darparodd adroddiad Tachwedd 2018 yr Archwilydd Cyffredinol ar **Gymorth Ariannol Llywodraeth Cymru ar gyfer Busnesau** ragor o fanylion ynghylch y Contract Economaidd newydd a Chynllun Gweithredu Economaidd Llywodraeth Cymru.

14 Gan gynnwys yr Adduned Twf Gwyrdd sy'n rhan o'r cymorth cynaliadwyedd sydd ar gael i fentrau bach a chanolig yng Nghymru drwy Busnes Cymru.

1.7 Fodd bynnag, gallai gwella cyfleusterau a mesurau ailgylchu (fel gwahanu gwastraff) gael effaith atal gwastraff drwy wneud unigolion yn fwy ymwybodol o'r gwastraff y maent yn ei gynhyrchu. Gallai hefyd leihau cost gwasanaethau gwastraff trefol.

1.8 Mae cynyddu cyfraddau ailgylchu trefol wedi bod yn broses gymharol syml o'i chymharu â lleihau'r symiau cyffredinol o'r gwastraff hwn a gynhyrchir, oherwydd mae gan Lywodraeth Cymru bolisi ac ysgogiadau ariannol sydd wedi'u defnyddio i arwain cynghorau at annog ailgylchu. Mae gwneud cynnydd gydag atal gwastraff yn fwy cymhleth. Mae maint y gwastraff a gynhyrchir gan gartrefi yn cael ei effeithio gan ffactorau amrywiol, gan gynnwys cyfoeth, ymddygiad y cwsmer, newidiadau cynnyrch a phrisio cynnyrch, ac nid yw pob un o'r rhain yn faterion y gall Llywodraeth Cymru eu rheoli'n uniongyrchol. Yn yr un modd, mae maint y gwastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel sy'n cael ei gynhyrchu yn dibynnu ar ffactorau amrywiol, gan gynnwys cyflwr yr economi.

1.9 Er y gallai fod wedi ymddangos mai ailgylchu oedd blaenoriaeth y polisi, mae amrediad o fentrau wedi canolbwyntio ar atal gwastraff. Er enghraifft, mae atal gwastraff bwyd wedi cael proffil cyhoeddus penodol drwy ymgyrch Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, Hoffi Bwyd, Casáu[15] Gwastraff. Yn ôl dadansoddiad gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yn 2017, amcangyfrifwyd, ar sail dadansoddiad cyfansoddol, fod gostyngiad o 11% wedi bod mewn gwastraff bwyd cartrefi y gellid ei osgoi yng Nghymru rhwng 2009 a 2015[16]. Mae atal gwastraff bwyd wedi bod yn faes o bwys i gytundebau gwirfoddol ledled y DU hefyd, gan gynnwys amrywiaeth o sectorau diwydiannol y mae Llywodraeth Cymru yn eu cefnogi. Mae 'Ymrwymiad Courtauld 2025' yn dod â sefydliadau ledled system fwyd y DU ynghyd nawr mewn ymdrech i gael gostyngiad o 20% mewn gwastraff bwyd erbyn 2025[17].

15 Ymgyrch atal gwastraff a gyflwynir ledled y DU gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yw Hoffi Bwyd, Casáu Gwastraff. Nod yr ymgyrch yw codi ymwybyddiaeth o'r angen i leihau gwastraff bwyd drwy wneud rhai pethau hawdd, ymarferol bob dydd yn y cartref. Mae atal gwastraff bwyd yn arbed arian ac o fudd i'r amgylchedd.

16 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **Gwastraff Bwyd Cartrefi yng Nghymru, 2015**, Ionawr 2017.

17 Mae Ymrwymiad Courtauld 2025 yn cefnogi cyfraniad y DU tuag at y nodau datblygu cynaliadwy a osodwyd gan y Cenhedloedd Unedig i haneri'r gwastraff bwyd byd-eang y pen o'r boblogaeth ar lefelau manwerthu a chwsmeriaid ac i leihau colledion bwyd ar hyd cadwynau cynhyrchu a chyflenwi (gan gynnwys colledion ar ôl cynaeafau) erbyn 2030.

Er bod y Rhaglen Atal Gwastraff yn adlewyrchu arferion cyffredin, mae cyfleoedd i ddysgu o ddulliau gweithredu mewn mannau eraill ac i wneud mwy o ddefnydd o ddeddfwriaeth a chymelliadau ariannol

1.10 Cyhoeddodd llywodraeth y DU y Rhaglen Atal Gwastraff ar gyfer Lloegr[18] ar ddiwedd 2013. Mae tebygrwydd rhwng hon â'r Rhaglen Atal Gwastraff ar gyfer Cymru, gan fod y ddwy ddogfen yn dilyn yr un templed gan yr Undeb Ewropeaidd. Er enghraifft, mae'r ddwy raglen yn canolbwyntio ar ymwybyddiaeth o wastraff a hyrwyddo gwastraff; darparu cyllid ar gyfer Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau a symud i ffwrdd o ddeddfwriaeth a defnyddio cosbau ariannol[19]. Fodd bynnag, yn wahanol i gynllun Cymru, nid yw'r Cynllun Atal Gwastraff ar gyfer Lloegr yn gosod targed cyffredinol ar gyfer lleihau gwastraff. Mae'r cynllun ar gyfer Lloegr yn nodi y bydd yn asesu'r cynnydd drwy fonitro faint o wastraff sy'n cael ei gynhyrchu ym mhob cartref, a fesul uned o Werth Ychwanegol Gros[20].

1.11 Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn ceisio defnyddio mesur o gynhyrchiad gwastraff diwydiannol a masnachol yn erbyn gwerth ychwanegol gros fel dangosydd cynnydd strategol, ac yn benodol, i hybu'r gwaith o ddatgysylltu'r gwastraff a gynhyrchir o dwf economaidd. Wrth asesu effeithlonrwydd Cynllun Gwastraff Cymru[21], mae Llywodraeth Cymru wedi ystyried gwerth ychwanegol gros y Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy i gynghorau rhwng 2001-02 a 2014-2015. Cafodd y rhan fwyaf o'r arian grant ei wario ar weithgareddau ailgylchu (paragraffau 1.30 i 1.36).

1.12 Cyhoeddodd Llywodraeth yr Alban ei chynllun atal gwastraff yn 2013 hefyd, gan osod targed eang i leihau'r swm cyffredinol o wastraff a gynhyrchir o 7% erbyn 2017, yn erbyn llinell sylfaen 2011[22]. Yr ail darged yw lleihau'r swm cyffredinol o wastraff a gynhyrchir o 15%, erbyn 2025. Mae strategaeth yr Alban yn ymrwymo hefyd i fonitro llwyddiant y rhaglen yn erbyn cyfanswm y gwastraff a gynhyrchir fesul sector, swm y gwastraff a gynhyrchir gan bob sector fesul uned o werth ychwanegol gros, ac effaith garbon gwastraff.

18 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, **The Waste Prevention Programme for England**, Rhagfyr 2013.

19 Nid oedd gan Lywodraeth Cymru bwerau codi trethu pan gyhoeddwyd Cynllun Atal y Rhaglen Atal Gwastraff yn 2013.

20 Mae Gwerth Ychwanegol Gros yn darparu gwerth ariannol ar gyfer nwyddau a gwasanaethau a gynhyrchir, minws cost pob mewnbwn a defnydd crai y gellir ei briodoli i'r cynhyrchiad hwnnw.

21 Llywodraeth Cymru, Adolygiad o Gynllun Gwastraff Cymru – **Gwerthusiad CGC ffrwd waith 1 – Cyflawni'r Amcanion a Gwireddu'r Manteision**, Mehefin 2017.

22 Llywodraeth yr Alban, **Safeguarding Scotland's Resources**, Hydref 2013.

1.13 Yn 2016, cyflwynodd Llywodraeth yr Alban targed hefyd i gael 33% o ostyngiad mewn gwastraff bwyd erbyn 2025 (Blwch 2). Ym mis Awst 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei bod yn ystyried cyflwyno targed i haneru'r gwastraff bwyd yng Nghymru erbyn 2025, o linell sylfaen 2006-07. Mae Llywodraeth Cymru wedi sylweddoli y bydd profiad yr Alban yn ddefnyddiol i lywio ei hymateb i'r targed arfaethedig ar gyfer Cymru.

Blwch 2: Strategaeth Economi Gylchol Llywodraeth yr Alban

Making Things Last – A Circular Economy Strategy for Scotland, cyhoeddwyd ym mis Chwefror 2016. Mae hon yn cysylltu â Strategaeth Economaidd yr Alban a'i Chynllun Gwastraff. Mae'r strategaeth yn blaenoriaethu camau gweithredu mewn meysydd y mae'r Alban mewn sefyllfa i wneud cynnydd cyflym ynddynt, fel ail-weithgynhyrchu. Mae hefyd yn blaenoriaethu meysydd lle mae cyfleoedd i gyflawni'r buddion mwyaf, fel yn y sectorau bwyd a bio-economi, seilwaith ynni ac adeiladu.

Mae strategaeth yr Alban hefyd yn cynnwys targed i gael gostyngiad o 33% mewn gwastraff bwyd erbyn 2025, ac i weithio gyda'r diwydiant i leihau colledion o ran cynnyrch y gellir ei fwyta ar ffermydd. Hwn oedd y targed cyntaf o'i fath i gael ei gosod yn Ewrop. Mae'r strategaeth hefyd yn hybu ffordd newydd o ymdrin â chyfrifoldeb cynhyrchwyr, drwy fframwaith sengl ar gyfer pob math o gynnyrch sy'n llywio dewisiadau ar gyfer ailddefnyddio, trwsio neu ail-weithgynhyrchu.

1.14 Mae mesurau eraill y gallai Llywodraeth Cymru eu hystyried i olrhain cynnydd. Er enghraifft, awgrymodd llywodraeth yr Almaen yn ei rhaglen atal gwastraff y gellid defnyddio 'dangosydd dwysedd gwastraff' i asesu faint o wastraff a oedd yn cael ei gynhyrchu gan sectorau unigol o ran eu hallbwn net a nifer y cyflogeion. Gallai dangosydd o'r fath ddangos pa sectorau sy'n cynhyrchu'r symiau mwyaf o wastraff wrth gynhyrchu eu nwyddau a gwasanaethau.

1.15 Gall llywodraethau geisio lleihau gwastraff mewn nifer o ffyrdd, gan gynnwys trwy ddeddfwriaeth a rheoleiddio, cymelliadau cyllidol fel seibiannau o dalu trethu neu grantiau, yn ogystal â dulliau ysgafnach fel codi ymwybyddiaeth a gweithgareddau hyrwyddo. Mae cyfarwyddebau amrywiol gan yr Undeb Ewropeaidd sy'n ymwneud â gwastraff wedi'u trawsosod i ddeddfwriaeth yn y DU, gan gynnwys cyfarwyddebau ar gyfer gwastraff deunydd pacio, gwastraff offer trydanol ac electronig, cerbydau

diwedd oes, batris a chronaduron, a gwastraff amaethyddol[23]. Fodd bynnag, mae Llywodraeth Cymru wedi pwysleisio i ni fod y cyfarwyddebau hyn yn canolbwyntio'n bennaf ar ailgylchu, a'r unig un sy'n ymdrin yn benodol ag atal gwastraff yw'r rhan ar 'ofynion hanfodol' yn y Gyfarwyddeb deunydd pacio, sy'n adlewyrchu egwyddor 'cyfrifoldeb cynhyrchwyr'[24].

1.16 Er enghraifft, defnyddiodd Llywodraeth Cymru bwerau deddfwriaeth i gefnogi atal gwastraff trwy gyflwyno'r tâl am fagiau plastig untro (Blwch 3). Dengys hyn bod defnyddio deddfwriaeth ac ysgogiadau eraill mwy ffurfiol mewn modd priodol a mesuradwy yn gallu dylanwadu ar ymddygiad cwsmeriaid hefyd, gan eu gwneud yn fwy agored i newidiadau eraill sy'n cefnogi mentrau amgylcheddol.

Blwch 3: gweithredu'r tâl am fagiau plastig untro

Yn ystod 2009, aeth cwsmeriaid Cymru ag oddeutu 350 miliwn o fagiau plastig adref gyda nhw o archfarchnadoedd mawr yn unig. Ym mis Hydref 2011, cyflwynodd Llywodraeth Cymru dâl i leihau nifer y bagiau plastig a ddefnyddiwyd yng Nghymru.

Cymru oedd y wlad gyntaf yn y DU i godi tâl am fagiau plastig untro. Gwnaeth Rheoliadau Codi Tâl am Fagiau Siopa Untro (Cymru) 2010 gyflwyno tâl lleiaf o bum ceiniog am bob bag. Ers mis Hydref 2011, mae manwerthwyr wedi gofyn am y tâl ar bwynt gwerthu.

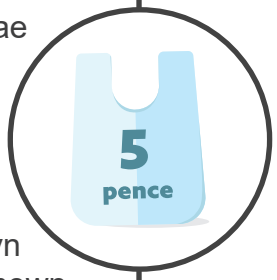

Nod cyffredinol y tâl am fagiau plastig untro oedd lleihau nifer y bagiau plastig a ddefnyddiwyd yng Nghymru yn sylweddol, defnyddio llai o adnoddau, atal gwastraff a lleihau eu heffeithiau niweidiol ar yr amgylchedd. Disgwyliwyd hefyd y byddai annog cwsmeriaid i ymddwyn yn wahanol yn hyn o beth yn gallu newid agweddau tuag at wastraff mewn ffyrdd eraill yn anuniongyrchol.

Canfu data a gyhoeddwyd gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau ym mis Gorffennaf 2015[25] fod nifer y bagiau plastig tenau a ddarparwyd gan saith prif archfarchnad yng Nghymru wedi gostwng 78% ers i'r tâl gael ei gyflwyno yn 2011.

23 Bydd targedau ac ymrwymiadau cyfredol sydd wedi'u nodi eisoes yn neddfwriaeth yr Undeb Ewropeaidd yn parhau i fod yn berthnasol nes y bydd llywodraeth y DU, neu weinyddiaethau datganoledig fel y bo'n briodol, yn rhoi deddfwriaeth arall ar waith i fynd ar drywydd gwahanol ar ôl Brexit.

24 Sicrhau bod busnesau sy'n gwerthu neu'n cynhyrchu cynhyrchion yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb am y gwastraff a gynhyrchir wrth eu cynhyrchu ac am eu cynnyrch pan fyddant yn cyrraedd diwedd eu hoes.

25 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **Data ar Gytundeb Gwirfoddol y DU ar gyfer Bagiau Plastig 2014**, Gorffennaf 2015.

1.17 Ym mis Mai 2011, enillodd Cymru allu deddfwriaethol i gyflwyno'i chyfreithiau amgylcheddol ei hun. Mae pwerau'r Cynulliad Cenedlaethol yn cynnwys y cwmpas ar gyfer cyfreithiau newydd ar ddiogelu'r amgylchedd (ar lygredd, niwsansau a sylweddau peryglus) ac ar agweddau amrywiol ar reoli gwastraff. Mae **Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016** yn gosod deddfwriaeth fel y gall Llywodraeth Cymru reoli ei hadnoddau mewn ffordd fwy rhagweithiol, cynaliadwy a chydlynol, ac i helpu i drechu'r newid yn yr hinsawdd. Er enghraifft, mae'r Ddeddf yn ehangu pwerau Gweinidogion Cymru fel y gallant wneud rheoliadau i osod tâl ychwanegol am fathau eraill o fagiau plastig, fel 'bagiau am oes'.

1.18 Ym mis Mawrth 2016, gwnaeth Llywodraeth Cymru ymrwymiad o'r newydd i ystyried 'ehangu cyfrifoldeb cynhyrchwyr' yng nghyd-destun ymrwymiadau cynlluniau sector cyfredol, er mwyn ysgogi buddsoddiad mewn effeithlonrwydd deunyddiau, lleihau faint o wastraff a gynhyrchir yn y pen draw ac er mwyn ehangu cylchred oes y cynhyrchion a ddefnyddir. Un o'r prif amcanion o ran ehangu cyfrifoldeb cynhyrchwyr yw i 'symud y cyfrifoldeb ariannol am drin cynhyrchion ar ddiwedd eu hoes o awdurdodau cyhoeddus lleol i gynhyrchwyr, ac i gwsmeriaid yn y pendraw, gan leihau'r baich ar gyllidebau cyhoeddus a threthdalwyr'[26]. Mae rhaglenni dychwelyd sy'n helpu cwsmeriaid i ddychwelyd cynnyrch i wneuthurwyr eu hailgylchu neu eu hailddefnyddio yn un enghraifft o weithgaredd sy'n ymwneud â chyfrifoldeb cynhyrchwyr.

1.19 Mae Llywodraeth Cymru wedi comisiynu gwaith ymchwil i arfarnu costau a buddion cynllun cyfrifoldeb estynedig i gynhyrchwyr ar gyfer chwe math allweddol o ddeunydd pacio bwyd a diod. Yn ogystal â hyn, ym mis Gorffennaf 2018, gwnaeth Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau gyhoeddi dadansoddiad o fap ffordd ar gyfer camau gweithredu ac ymyriadau y gellid eu rhoi ar waith i gefnogi'r gwaith ychwanegol o baratoi gwastraff i'w ailddefnyddio, gan gyfeirio at ddulliau gweithredu a fabwysiadwyd yng Ngwlad Belg, Ffrainc, Sbaen a'r Alban[27]. Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn gweithio gyda Llywodraeth y DU a gweinyddiaethau datganoledig eraill ar gynigion i newid y rheoliadau ar gyfer gwastraff deunydd pacio yn y DU er mwyn cyflwyno cyfrifoldeb estynedig i gynhyrchwyr[28].

26 Y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd (OECD), **Extended Producer Responsibility – Updated Guidance for Efficient Waste Management**, 2016.

27 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **Paratoi ar gyfer ailddefnyddio: mapio'r llwybr tuag at newid sylfaenol**, Gorffennaf 2018.

28 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig (llywodraeth y DU), Llywodraeth Cymru, Llywodraeth yr Alban, Adran Amaeth, yr Amgylchedd a Materion Gwledig (Gogledd Iwerddon), **Ymgynghoriad ar ddiwygio'r system ar gyfer cyfrifoldebau cynhyrchwyr deunyddiau pacio yn y DU**, Chwefror 2019.

1.20 Mae gan Cyfoeth Naturiol Cymru rôl hefyd mewn gwastraff fel y rheolydd ar gyfer deddfwriaeth rheoli gwastraff ar draws y sectorau cyhoeddus a phreifat. Yn benodol, mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cyflwyno trwyddedau amgylcheddol i osodiadau diwydiannol mawr, gan gynnwys ffatrïoedd gweithgynhyrchu bwyd mawr, ffatrïoedd puro metel mawr, ffatrïoedd cemegol mawr a ffatrïoedd ynni mawr. Mae'r trwyddedau hyn ar gyfer gosodiadau mawr yn cynnwys gofyniad effeithlonrwydd adnoddau penodol sy'n rhoi'r cyfle i Cyfoeth Naturiol Cymru ddylanwadu ar atal gwastraff ar y safleoedd hyn. Nid ydym wedi ystyried pa mor effeithiol mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cyflawni ei gyfrifoldebau rheoleiddio presennol fel rhan o'r gwaith hwn.

1.21 Gwnaeth Deddf Cymru 2014 drosglwyddo rhai pwerau codi trethi i Gymru mewn perthynas â'r Dreth Trafodiadau Tir, y Dreth Gwarediadau Tirlenwi ac amrywiadau i'r dreth incwm. Cred Llywodraeth Cymru y bydd y Dreth Gwarediadau Tirlenwi yn parhau i annog pobl i wneud mwy o ran atal, ailddefnyddio, ailgylchu ac adfer gwastraff. Yn ogystal, nod Cynllun Cymunedol y Dreth Gwarediadau Tirlenwi yw cefnogi prosiectau amgylcheddol a chymunedol mewn ardaloedd a effeithir gan warediadau gwastraff i safleoedd tirlenwi. Mae gan y cynllun, a reolir gan Gyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru, gyllideb flynyddol o £1.5 miliwn, gan gynnwys £100,000 ar gyfer gwaith gweinyddol a chydag £1.4 miliwn ar gael i ddyfarniadau grant. Atal gwastraff yw un o dair blaenoriaeth y gronfa.

1.22 Gan na fydd pwerau o ran trethi corfforaethol a TAW wedi eu datganoli o hyd, ni fydd gan Lywodraeth Cymru reolaeth uniongyrchol dros rai o'r prif ysgogiadau cyllidol ar gyfer busnesau neu gwsmeriaid. Fodd bynnag, mae gweddill y DU hefyd yn ceisio llunio agenda atal gwastraff debyg i Gymru. Enghraifft o dreth a allai weithio orau ledled y DU yw treth ar gynhyrchu plastig untro (neu blastig tafladwy), gyda thrafodaethau cynnar yng Nghymru ac mewn rhannau eraill o'r DU ar y ffordd orau o atal gwastraff plastig diangen. Mae'r strategaeth wastraff ddiwygiedig ar gyfer Lloegr, a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2018, yn cynnwys cynnig i gyflwyno treth ledled y DU ar ddeunydd pacio plastig.

1.23 Gallai sefydlu dull cyffredin o drethu adnoddau gwastraff penodol ledled y DU hefyd leihau symudiad y deunyddiau hyn i awdurdodaethau gyda chyfreithiau trethu mwy ffafriol. Yn ogystal â hyn, mae Sweden yn ystyried cyflwyno seibiannau treth ar drwsio er mwyn annog ailddefnyddio, fel haneri cyfradd y TAW ar waith trwsio beiciau, dillad ac esgidiau.

1.24 Nid yw ysgogiadau ariannol yn gyfyngedig i'r sector cyhoeddus, gyda Phwyllgor Archwilio Amgylcheddol y DU yn galw am 'ardoll latte' o 25 ceiniog ar bob cwpan plastig untro a werthir gan fanwerthwyr[29]. Mae Gweinidogion Cymru wedi nodi y byddant yn edrych ar y potensial i godi tâl ar gwpanau diodydd untro er mwyn annog ailddefnyddio, yn unol â phenderfyniadau a wneir gan Ganghellor y Trysorlys yn dilyn galwad am dystiolaeth o dreth ar ddeunydd plastig untro. Yn ogystal â hyn, mae Llywodraeth Cymru wedi gweithio gyda llywodraeth y DU i ddatblygu ymgynghoriad ar y cyd ar opsiynau ar gyfer cynllun dychwelyd ernes ar gyfer cynwysyddion diodydd, a fyddai'n gweld cwsmeriaid yn talu mwy am ddiodydd a werthir mewn cynwysyddion diodydd untro, ond gyda'r cyfle i hawlio'r gost ychwanegol honno yn ôl. Mae'r Alban eisoes wedi ymrwymo i roi cynllun dychwelyd ernes ar waith, cyn y cynllun arfaethedig yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon[30].

1.25 Mae angen ystyried amrywiaeth o faterion wrth asesu costau a buddion cyffredinol cynlluniau o'r fath o'u cymharu â mesurau atal gwastraff eraill. Yn gyffredinol, mae Cymru ymhellach ar y blaen na rhannau eraill o'r DU gyda'i hailgylchu. Mae cynlluniau dychwelyd ernes yn debygol o arallgyfeirio cynwysyddion diodydd plastig, gwydr neu fetel o gasgliadau ailgylchu trefol a lleihau cyfraddau ailgylchu cynghorau, ond mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl y bydd unrhyw effaith yn gwneud llai nag un pwynt canran o wahaniaeth. Golyga hyn i gyd y gallai cynllun dychwelyd ernes, yn enwedig ar gyfer poteli plastig, gynnig llai o fudd yng Nghymru. Ond, gallai fod yn ddryslyd i gwsmeriaid ac yn anodd ei weinyddu pe na bai pob rhan o'r DU yn gweithredu cynllun tebyg.

1.26 Gallai rhoi mwy o bwyslais ar leihau poteli dŵr untro, efallai trwy newid ymddygiad a darparu mwy o ffynhonnau dŵr trefol neu gynlluniau lle bydd manwerthwyr yn cynnig ail-lenwi cynwysyddion dŵr i'r cyhoedd am ddim, yn mynd fwy at wraidd y broblem. Mae Gweinidog yr Amgylchedd wedi cyhoeddi'r dyhead i weld Cymru fel y 'cenedl ail-lenwi' gyntaf yn y byd ar gyfer dŵr yfed, fel ffordd o leihau'r defnydd o boteli plastig untro, ac mae wedi cyflwyno cyllid i gefnogi'r fenter 'Ail-lenwi Cymru'. Rheswm arall dros ganolbwyntio mwy ar atal gwastraff yw'r cyfyngiad ar y farchnad yn ddiweddar i allforio gwastraff plastig i'w drin yn Tsieina, ac nid oes digon o gapasiti i ailgylchu deunyddiau plastig yn y DU pan fyddant wedi eu casglu.

29 Pwyllgor Archwilio Amgylcheddol Senedd y DU, **Disposable Packaging: Coffee Cups**, Ionawr 2018.

30 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig (llywodraeth y DU), Llywodraeth Cymru, Adran Amaeth, yr Amgylchedd a Materion Gwledig (Gogledd Iwerddon), Ymgynghoriad ar gyflwyno Cynllun Dychwelyd Ernes yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon, Chwefror 2019.

1.27 Opsiwn arall a allai leihau maint y gwastraff gweddilliol sy'n cael ei gynhyrchu yw gosod prisiau amrywiol ar gyfer casglu gwastraff yn ôl pwysau neu gyfaint, a elwir yn 'talu wrth daflu'. Gall hyn fod yn ddefnyddiol o ran ehangu cyfrifoldeb cwsmeriaid dros y cynnyrch maent wedi eu prynu, a'u taflu ymaith wedi hyn. Mae nifer o aelod-wladwriaethau'r Undeb Ewropeaidd a gwledydd eraill wedi rhoi cynlluniau talu wrth daflu ar waith.

1.28 Yn ôl yr adborth a dderbyniwyd gennym gan rai swyddogion o'r cyngor a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, ychydig iawn o frwdfrydedd sydd i systemau talu wrth daflu. Fodd bynnag, mae cynghorau sy'n awyddus i gael mwy o bwerau i godi tâl am gasglu gwastraff yn y dyfodol. Mae enghreifftiau eisoes o gynghorau sy'n defnyddio'r bygythiad o gamau gorfodi a dirwyon yn erbyn cartrefi sy'n gwrthod ailgylchu yn fynych neu sy'n anwybyddu cyngor a rhybuddion ynghylch y swm o wastraff gweddilliol maent yn ei roi allan i'w gasglu.

1.29 Mae gan Lywodraeth Cymru gyfleoedd hefyd i ddylanwadu ar atal gwastraff drwy gyllid grant i fusnesau (fel y'i nodwyd ym mharagraff 1.4). Ym mis Mawrth 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru Gronfa Buddsoddi Cyfalaf Economi Gylchol o £6.5 miliwn i helpu mentrau bach a chanolig yng Nghymru i symud tuag at economi gylchol, lle y mae atal gwastraff yn gydran hanfodol ohoni[31]. Fodd bynnag, mae'r cyllid hwn yn cael ei ganolbwyntio ar ddatblygu marchnadoedd gwell ar gyfer deunydd eildro yng Nghymru, yn enwedig ar gyfer deunydd plastig.

Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyllid sylweddol i gynghorau ar gyfer eu gwasanaethau rheoli gwastraff trefol, ond mae'r rhan fwyaf o hwn wedi'i wario ar gefnogi ailgylchu, gydag ychydig iawn ohono wedi ei wario ar atal gwastraff

1.30 Gwariodd cynghorau £242 miliwn ar reoli gwastraff trefol yn ystod 2016-17[32]. Talodd incwm grant Llywodraeth Cymru am oddeutu 85% o'r costau hyn. Roedd hyn yn cynnwys £60 miliwn o gymhorthdal grant penodol a ddarparwyd drwy'r Grant Refeniw Sengl, ynghyd â dyraniadau grant eraill llawer llai Cyfrannodd y dreth gyngor oddeutu £35 miliwn, a gwnaeth cynghorau hefyd ennill swm bychan o incwm i dalu'r costau hyn o daliadau uniongyrchol am wasanaethau. Daeth gweddill yr arian i dalu'r costau o Grant Cymorth Refeniw craidd y cynghorau.

31 Mae Zero Waste Scotland wedi lansio cronfa £18 miliwn debyg ym mis Mawrth 2016.

32 Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, **Adroddiad Data Cyllid Gwastraff 2016-17**, Mawrth 2018.

1.31 Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyllid grant penodol i gynghorau ar gyfer eu gwasanaethau gwastraff ers 2001-02, pan gyflwynwyd y Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy ganddi. Tan iddo gael ei ddisodli gan y Grant Refeniw Sengl yn 2015-16, roedd Llywodraeth Cymru wedi gwario cyfanswm o £853 miliwn drwy'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy. Roedd Llywodraeth Cymru yn bwriadu i gynghorau ddefnyddio'r grant hwn i ddatblygu eu prosiectau a chyfleusterau ar gyfer dadansoddi gwastraff, llunio cynlluniau gwastraff rhanbarthol, atal gwastraff, ailgylchu a chompostio. Gallai'r Cynghorau benderfynu drostynt eu hunain sut i ddyrannu'r cyllid hwn o fewn amcanion cyffredinol y grantiau.

1.32 Dengys dadansoddiad blaenorol o'r gwariant hwn rhwng 2001-02 a 2007-08; mai dim ond 1% o'r grant hwn a wariwyd gan y cynghorau – o gyfanswm o £195.4 miliwn – ar hyrwyddo atal gwastraff. Rhwng 2008-09 a 2013-14, cafodd gwariant y cyngor ar atal gwastraff ei gynnwys mewn oddeutu £10.5 miliwn a wariwyd bob blwyddyn ar fentrau addysgol[33]. Yn ystod y cyfnod olaf hwn, bu cynghorau hefyd yn hybu ailgylchu, yn enwedig ar gyfer trin gwastraff bwyd a gwella'r gwaith o gasglu deunydd y gellir eu hailgylchu ar ymyl y ffordd.

1.33 Dengys Ffigur 3 fod cynghorau wedi gwario o leiaf £60 miliwn o'r £64.3 miliwn a ddyrannwyd gan y Grant Refeniw Sengl ar weithgareddau a oedd yn ymwneud yn bennaf â chynyddu ailgylchu yn ystod 2016-17. Ni wnaeth Llywodraeth Cymru glustnodi'r Grant Refeniw Sengl ar gyfer ariannu'r gwaith o reoli gwastraff yn unig, ac roedd yn gofyn i gynghorau ddarparu un cynnig gwario blynyddol a oedd yn cynnwys; rheoli adnoddau naturiol yn well, gan gynnwys bioamrywiaeth a rheoli perygl llifogydd, gwastraff ac effeithlonrwydd adnoddau ac ansawdd yr amgylchedd lleol. Roedd Llywodraeth Cymru yn gofyn i gynghorau nodi mentrau unigol a'u cost, a sut byddent yn cyfrannu at y lliaws o fuddion gobeithiol yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

33 Eunomia, **Review of the Sustainable Waste Management Grant**, Medi 2015. Mae'r adolygiad yn cyfeirio at wario ar 'leihau gwastraff', sy'n cyd-fynd yn eang ag atal gwastraff ar sail diffiniad yr Undeb Ewropeaidd yng Nghyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff 2008 (Blwch 1).

Ffigur 3: defnydd y cynghorau o'r Grant Refeniw Sengl ar gyfer 2016-17 (£ miliynau)

Maes gwasanaeth	Gwariant o'r Grant Refeniw Sengl
Deunydd sych y gellir eu hailgylchu	26.2
Trin bwyd a gwastraff gwyrdd	24.2
Canolfannau ailgylchu gwastraff cartref	7.4
Safleoedd dod â gwastraff ailgylchu	0.5
Gweithgareddau ailgylchu eraill	1.7
Gweithgareddau eraill	4.3
Cyfanswm	**64.3**

Noder: Roedd gweithgareddau eraill yn cynnwys gwaith ar reoli perygl llifogydd ac ansawdd yr amgylchedd.

Ffynhonnell: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, **Adroddiad Cyllid Gwastraff 2016-17**, Mawrth 2018.

1.34 Mae Ffigur 4 yn dangos y symiau cymharol fach a wariwyd yn gyffredinol gan gynghorau ar atal gwastraff o'u cymharu â maes ailgylchu a meysydd gwasanaeth gwastraff eraill yn 2015-16 a 2016-17. Ni wnaeth wyth cyngor gofnodi unrhyw wariant ar atal gwastraff yn ystod 2015-16 ac ni wnaeth saith cyngor wneud hyn yn ystod 2016-17.

Ffigur 4: dadansoddiad o gyfanswm gwariant y cyngor ar wasanaethau gwastraff ar gyfer 2015-16 a 2016-17 (£ miliynau)

Blwyddyn	Gwariant cyffredinol ar wasanaethau gwastraff	Casglu gwastraff	Gwaredu gwastraff	Ailgylchu	Atal gwastraff
2015-16	234.0	57.4	86.2	91.0	2.8
2016-17	242.0	56.2	90.2	96.1	2.5

Noder: nid yw'r ffigurau'n cynnwys dibrisiant asedau cyfalaf.

Ffynhonnell: Darparodd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru y data hwn o ffurflenni Alldro Refeniw Llywodraeth Cymru.

1.35 Daeth adolygiad Eunomia o'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy i'r casgliad bod cynghorau wedi gwneud defnydd cynyddol o'r grant i ariannu darpariaeth gwasanaethau craidd: gweithredu casgliadau ailgylchu ar ymyl y ffordd, casgliadau gwastraff bwyd a rheoli canolfannau ailgylchu gwastraff cartrefi. Ychydig iawn a grybwyllwyd yn yr adroddiad am atal gwastraff, ac awgrymwyd y dylai'r grant hwn, a'r grant a'i ddisodlodd wedi hyn, gael ei ddefnyddio'n bennaf i hybu ailgylchu. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru wedi nodi hefyd bod angen edrych ar y proffil gwario drwy'r Grant Refeniw Sengl – a'r Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy cyn hynny – mewn cyd-destun ehangach. Yn benodol, y pwysau ar gynghorau i gynyddu'r ailgylchu er mwyn cyflawni'r targedau ehangach ac osgoi cosbau ariannol.

1.36 O 2018-19, mae llawer o elfen wastraff y Grant Refeniw Sengl wedi ei throsglwyddo i setliad y Grant Cymorth Refeniw i gynghorau, gan roi'r rhyddid i gynghorau ddefnyddio'r cyllid hwn os ydynt yn dymuno, gan gynnwys ei ddefnyddio ar gyfer materion nad ydynt yn ymwneud â gwastraff. Mae Llywodraeth Cymru wedi defnyddio'r gweddill i ailsefydlu Grant Rheoli Gwastraff Cynaliadwy annibynnol gwerth £18.2 miliwn i gyd, a bydd hwn yn cael ei ddefnyddio at ddibenion sy'n cynnwys, ymhlith pethau eraill, atal gwastraff.

Rhwng mis Hydref 2015 a mis Medi 2018, rhoddodd Llywodraeth Cymru £13 miliwn i dri sefydliad dielw a oedd ag amcanion a oedd yn cynnwys, ond nid o reidrwydd yn gyfyngedig i, atal gwastraff

1.37 Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn darparu cyllid craidd i sefydliadau amgylcheddol dielw. Ym mis Mehefin 2015, hysbysebodd Llywodraeth Cymru 'alwad am gynigion cyllid craidd' er mwyn dewis sefydliadau y byddai'n eu cefnogi rhwng mis Hydref 2015 a mis Mawrth 2018. Dyfarnodd Llywodraeth Cymru £22 miliwn o gymhorthdal grant i 16 o sefydliadau. Ym mis Mawrth 2018, estynnodd Llywodraeth Cymru gyfnod y cyllid grant hwnnw i fis Medi 2018 a chynyddu cyfanswm yr ymrwymiad i £25 miliwn ar sail pro-rata.

1.38 O'r sefydliadau a dderbyniodd gyllid grant, nododd Llywodraeth Cymru dri a oedd ag amcanion a oedd yn cynnwys, ond nid o reidrwydd yn gyfyngedig i, hyrwyddo atal gwastraff: Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau; Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru; a Fareshare Cymru[34]. Derbyniodd y tri sefydliad hyn bron i £13 miliwn i gyd rhwng mis Hydref 2015 a mis Medi 2018 (Ffigur 5). Dyfarnodd Llywodraeth Cymru y rhan fwyaf o'r cyllid hwn – £11.2 miliwn – i Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau.

1.39 Penderfynodd Llywodraeth Cymru ddarparu rhagor o gyllid craidd i WRAP (£1.7 miliwn) a Fareshare Cymru (£50,000) hyd at ddiwedd mis Mawrth 2019[35]. Nid yw'r rhaglen Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru yn cael ei ariannu gan grant mwyach. Nid oes modd dadgyfuno gwariant neu ganlyniadau atal gwastraff o waith ehangach y sefydliadau hyn y mae cyllid Llywodraeth Cymru yn ei gefnogi bob amser, sydd hefyd yn gallu cyflawni buddion economaidd-gymdeithasol eraill.

Ffigur 5: cyllid grant sy'n cefnogi atal gwastraff ar gyfer y cyfnod rhwng mis Hydref 2015 a mis Medi 2018

Sefydliad a chrynodeb o'r diben	Cyllid grant	Canlyniadau atal gwastraff allweddol a adroddwyd[1]
Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru Darparu rhaglen gymorth i gynorthwyo'r diwydiant adeiladu i wella ei reolaeth ar adnoddau. Y prif brosiect a oedd yn cynnwys elfen gref o atal gwastraff oedd y prosiect Galluogi Dim Gwastraff (EZW), a oedd yn cynnig cydweithrediad ar bob cam o'r gwaith o ddylunio, datblygu ac adeiladu safleoedd. Roedd yn darparu mentora a chymorth ymarferol gweithredol, gyda'r nod o leihau'r gwastraff a gynhyrchwyd a oedd yn cael ei waredu mewn safle tirlenwi.	£1.2 miliwn (ar gyfer dibenion amrywiol)	34,752 o dunelli wedi eu hatal drwy EZW[2]

34 Mae gan Raglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau Fwrdd sy'n ymdrin â'i gweithgareddau yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon. Fel amod o'r grant a ddyfarnwyd yn haf 2015, mae un o swyddogion Llywodraeth Cymru yn mynychu'r Bwrdd fel sylwedydd heb hawliau pleidleisio. Roedd un o swyddogion Llywodraeth Cymru hefyd yn mynychu cyfarfodydd bwrdd Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru fel sylwedydd.

35 Nid yw'r trefniadau ar gyfer unrhyw gyllid craidd sy'n parhau y tu hwnt i fis Mawrth 2019 wedi ei gadarnhau eto.

Sefydliad a chrynodeb o'r diben	Cyllid grant	Canlyniadau atal gwastraff allweddol a adroddwyd[1]
Fareshare Cymru Cymorth i'r elusen sy'n derbyn bwydydd addas i'w bwyta ac o fewn y dyddiad dod i ben gan gyflenwyr masnachol ac o roddion eraill a fyddai'n cael eu gwaredu fel arall, ac yn eu hailddosbarthu i grwpiau agored i niwed.	£300,000 (y cwbl ar gyfer gweithgareddau sy'n cefnogi atal gwastraff)	1,509 o dunelli o fwyd a diod wedi eu harallgyfeirio o wastraff i ailddosbarthu[3]
Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau Ymgysylltu â chwsmeriaid er mwyn annog atal gwastraff, a chysylltu â masnachau a diwydiannau i wella rheolaeth adnoddau. Nod y rhaglen yw cynyddu effeithlonrwydd adnoddau deunyddiau, er mwyn helpu i gyflawni'r canlyniadau yn y Strategaeth a chyflenwi economi gylchol i Gymru.	£11.2 miliwn (Mae WRAP wedi amcangyfrif ei bod wedi gwario £0.55 miliwn y flwyddyn ar weithgareddau atal gwastraff penodol)	5,295 o dunelli o wastraff bwyd wedi ei atal[4]

Nodiadau:
1. Nid canlyniadau atal gwastraff yw'r unig faterion yr adroddir amdanynt.
2. Hyd at ddiwedd mis Mawrth 2018, gan fynd uwchlaw'r canlyniad targed o 32,000 o dunelli.
3. Hyd at ddiwedd mis Medi 2018.
4. Ar gyfer y tair blwyddyn ariannol rhwng Ebrill 2015 a Mawrth 2018. Mae'r ffigur yn adlewyrchu'r effeithiau o gymorth ar gyfer mentrau yn y diwydiant yn bennaf, ac nid yw'n cynnwys gwerthusiad o effeithiau Hoffi Bwyd, Casáu Gwastraff (paragraff 1.9).

Ffynhonnell: Swyddfa Archwilio Cymru

1.40 Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i gontract ar wahân gyda Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau i gyflenwi'r Rhaglen Newid Cydweithredol[36] rhwng mis Hydref 2016 a mis Mawrth 2019, am gost o £2 miliwn y flwyddyn ar y mwyaf. Mae'r sefydliad hefyd wedi derbyn cyllid yn flaenorol i gefnogi'r gwaith o gyflenwi gwasanaethau 'Cymru Effeithlon' Llywodraeth Cymru[37].

1.41 Fel rhan o'r adolygiad o Tuag at Ddyfodol Diwastraff, mae Llywodraeth Cymru wedi cynnal adolygiad manwl o effaith a gwerth Cynllun Gwastraff Cymru[38]. Mae'r gwerthusiad yn ystyried effaith Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, ond mae'n cydnabod rhai cyfyngiadau. Er enghraifft, mae'n nodi bod cwmpas y dadansoddiad a'i gywirdeb yn dibynnu ar y ffynonellau gwybodaeth eraill a adolygwyd. Mae hefyd yn amlygu gorgyffwrdd posibl rhwng yr effeithiau economaidd a amcangyfrifwyd ar gyfer gweithgareddau Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau a gweithgareddau ehangach.

1.42 Nid yw'r gwerthusiad yn gwahaniaethu rhwng y buddion y gellir eu priodoli i weithgareddau atal gwastraff. Yn gyffredinol fodd bynnag, mae'n nodi'r effeithiau canlynol o gyllid Llywodraeth Cymru ar gyfer Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau rhwng 2011 a 2015:

- bron i £83 miliwn o dwf mewn gwerthiant trwy gamau a gymerwyd gan fuddiolwyr gweithgareddau yng Nghymru sy'n ymwneud ag ailgylchu ac ailbrosesu deunyddiau gwastraff
- £8.4 miliwn mewn arbedion cost i fusnesau, cartrefi a'r sector cyhoeddus, trwy ailgylchu ac osgoi cynhyrchu gwastraff
- £14.9 miliwn o fuddsoddiad cyfalaf ychwanegol gan y sector preifat o ailgylchu ac ailbrosesu deunyddiau gwastraff ac
- 121 o swyddi cyfwerth ag amser llawn wedi eu creu gan fuddiolwyr gweithgareddau Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau yng Nghymru sy'n ymwneud ag ailgylchu ac ailbrosesu deunyddiau gwastraff.

36 Mae'r Rhaglen Newid Cydweithredol yn cefnogi cynghorau drwy gynnig adolygiadau o wasanaethau rheoli gwastraff, cynlluniau busnes, cymorth gweithredol a marchnata deunyddiau. Trafodir y Rhaglen mewn mwy o fanylder yn ein hadroddiad ar wahân ar ailgylchu trefol: Archwilydd Cyffredinol Cymru, **Ailgylchu Trefol**, Tachwedd 2018.

37 Er nad yw'n gweithredu mwyach, roedd Cymru Effeithlon yn bwynt cyswllt i helpu unigolion, cymunedau, busnesau a sefydliadau sector cyhoeddus yng Nghymru i arbed ynni a dŵr ac i leihau ac ailddefnyddio gwastraff.

38 Llywodraeth Cymru, **Adolygiad o Gynllun Gwastraff Cymru – Gwerthusiad CGC ffrwd waith 1 – Cyflawni'r Amcanion a Gwireddu'r Manteision – Rhan B Adroddiad Manwl**, Mehefin 2017.

Rhan 2

Mae’r data a ddefnyddiwyd gan Lywodraeth Cymru i fesur perfformiad yn erbyn ei thargedau atal gwastraff uchelgeisiol o ansawdd amrywiol ac yn nodi cynnydd cymysg

2.1 Yn y rhan hon o'r adroddiad, rydym yn edrych ar y data sydd ar gael ar wastraff a gynhyrchir yng Nghymru, gan gynnwys data ar wastraff trefol a gwastraff nad yw'n drefol. Rydym yn ystyried a oes gan Lywodraeth Cymru ddigon o ddata am y gwastraff a gynhyrchwyd i ddarparu sylfaen wybodaeth briodol ar gyfer datblygu a monitro polisïau atal gwastraff. Rydym yn cydnabod fod cost wedi bod yn ffactor o ran pa mor aml y cesglir ychydig o'r data hwn.

Mae gan Lywodraeth Cymru ddata da ar wastraff trefol, ond ychydig iawn o ddata sydd ganddi ar y rhan fwyaf o'r mathau eraill o wastraff

Mae gan Lywodraeth Cymru ychydig o ddata da ar swm, mathau a chyrchfan gwastraff trefol

2.2 Mae Llywodraeth Cymru yn cael data blynyddol a chwarterol ar reoli gwastraff trefol drwy system o'r enw WasteDataFlow[39]. System adrodd statudol yw WasteDataFlow sy'n ffynhonnell sefydledig o dystiolaeth ar gyfer gweithgareddau gwastraff trefol ac ailgylchu yn y DU. Mae Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig y DU, Llywodraeth Cymru ac awdurdodaethau eraill yn y DU yn gyd-berchenogion WasteDataFlow. Bob tri mis, mae cynghorau'n bwydo eu data i mewn i WasteDataFlow yn uniongyrchol, ac mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cynnal gwiriadau dilysu amrywiol ar y data ar gyfer Cymru.

2.3 Er bod rhai cyfyngiadau amlwg yn y system, mae'r wybodaeth a gesglir trwy WasteDataFlow yn tanategu'r data gwastraff swyddogol a gyhoeddir ar gyfer Cymru, bob chwarter a/neu bob blwyddyn ac ar lefel Cymru gyfan ac awdurdod lleol/rhanbarthol. Mae Ffigur 6 yn dangos yr amrediad o ddata a gyhoeddir gan StatsCymru ar reoli gwastraff trefol.

39 Gellir cael rhagor o wybodaeth ar wefan WasteDataFlow yn www.wastedataflow.org

Ffigur 6: crynodeb o'r data ar wastraff trefol yng Nghymru sy'n hawdd cael gafael arno drwy WasteDataFlow

Mae'r data sydd ar gael ar wastraff trefol yn cynnwys:

- Cyfanswm y gwastraff a gynhyrchwyd yn ôl ffynhonnell
- Rheoli gwastraff trwy wahanol ddulliau
- Gwastraff a gasglwyd i'w ailddefnyddio/ailgylchu/compostio yn ôl deunydd (65 o gategorïau) a ffynhonnell
- Cyfraddau ailddefnyddio/ailgylchu/compostio
- Gwastraff gweddilliol a gynhyrchwyd fesul unigolyn
- Gwastraff gweddilliol a gynhyrchwyd fesul annedd

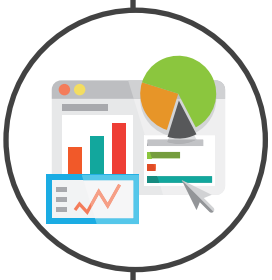

Ffynhonnell: StatsCymru yn seiliedig ar WasteDataFlow

2.4 Yn ogystal â'r data sydd ar gael drwy WasteDataFlow, mae gan Lywodraeth Cymru ddata ariannol ar reoli gwastraff drwy'r Rhaglen Gwella Gwastraff[40]. Mae Llywodraeth Cymru yn ariannu Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i redeg y Rhaglen Gwella Gwastraff, sy'n anelu at gefnogi adroddiadau mwy cyson ar wariant cynghorau ar reoli gwastraff. Mae'r system WasteDataFlow a'r system cyllid gwastraff o dan y Rhaglen Gwella Gwastraff yn ddulliau sefydledig o ddarparu data manwl a chyfredol ar reoli gwastraff trefol. Mae Llywodraeth Cymru wedi comisiynu gwaith ymchwil hefyd i ymchwilio i faterion data penodol ar wastraff trefol.

Nid oes gan Lywodraeth Cymru ddata cyfredol ar faint o wastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel sy'n cael ei gynhyrchu, ond bwriedir casglu ychydig o ddata pellach

2.5 Y sectorau masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel sy'n cynhyrchu llawer o'r gwastraff a gynhyrchir yng Nghymru, oddeutu 80% ohono. Mae Llywodraeth Data yn cael data ar y mathau hyn o wastraff drwy arolygon cyfnodol (Blwch 4). Daw'r data mwyaf cyfredol ar y mathau hyn o wastraff o arolwg a gynhaliwyd yn 2012. Mae paragraffau 2.18 i 2.20 a Ffigur 10 yn nodi rhai o brif ganfyddiadau arolwg 2012.

40 Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn cynhyrchu Adroddiad Cyllid Gwastraff blynyddol.

Blwch 4: arolygon i amcangyfrif faint o wastraff nad yw'n drefol a gynhyrchir yng Nghymru

Mae Llywodraeth Cymru yn cael data ar wastraff nad yw'n drefol drwy ei harolygon cyfnodol o wastraff masnachol a diwydiannol, a gwastraff adeiladu a dymchwel a gynhyrchir gan gwmnïau preifat. Mae'r arolygon hyn yn cael gwybodaeth am faint o wastraff y mae sampl o gwmnïau'n ei gynhyrchu o fewn cyfnod penodol. Gwneir hyn bob pump neu chwe blynedd.

Ers 2002, mae'r Undeb Ewropeaidd wedi gofyn i aelod-wladwriaethau ddarparu data ar gynhyrchu a rheoli gwastraff ac ar seilwaith gwastraff bob dwy flynedd. Darperir y data hwn ar gyfer Cymru gan ddefnyddio ffynonellau data amrywiol, gan gynnwys data'r arolwg ar gyfer gwastraff diwydiannol, masnachol, adeiladu a dymchwel.

Pan na fydd unrhyw ddata arolwg newydd ar gael mewn blwyddyn adrodd benodol, caiff y gwastraff a gynhyrchir mewn sectorau unigol ei seilio ar ganlyniadau blaenorol a thueddiadau eraill. Nid oes unrhyw ofyniad penodol i gynnal arolygon gwastraff o fewn cyfnodau pendant.

2.6 Mae cynnal yr arolygon gwastraff hyn ar raddfa sy'n sicrhau eu bod yn darparu digon o ddata dibynadwy a defnyddiol yn ddrud. Gwnaeth yr arolwg diweddaraf yn 2012 gostio oddeutu £345,000. Mae Llywodraeth Cymru wedi gofyn i Cyfoeth Naturiol Cymru lunio a chomisiynu'r arolwg nesaf ar gyfer gwastraff diwydiannol a masnachol. Mae Cyfoeth Naturiol Cymru wedi penodi contractwr ac mae wrthi'n cynllunio gwaith yr arolwg ar hyn o bryd. Nid oes cynlluniau wedi eu cadarnhau eto ar gyfer arolwg pellach o wastraff adeiladu a dymchwel.

2.7 Yn 2011, cyhoeddodd Asiantaeth Diogelu'r Amgylchedd yr Alban (SEPA) Strategaeth Data Gwastraff ar gyfer yr Alban gyda'r nod o wella'r ddealltwriaeth o'r gwastraff a gaiff ei gynhyrchu a'i reoli yn yr Alban. Nod y strategaeth yw darparu sylfaen wybodaeth i'w defnyddio wrth gyflawni strategaeth wastraff yr Alban. Gwnaeth y Strategaeth Data Gwastraff ar gyfer yr Alban amlygu'r angen i wella ansawdd a manylder y data sy'n codi ar wastraff masnachol a diwydiannol yn ôl sector economaidd. Yn dilyn cyhoeddiad y Strategaeth Data Gwastraff ar gyfer yr Alban, mae SEPA yn cael data am wastraff nad yw'n drefol drwy ffynonellau amrywiol bellach. Mae gwefan SEPA yn cynnwys data cryno ar y mathau a'r meintiau o wastraff a gaiff eu cynhyrchu a'u rheoli ledled yr Alban. Mae amrywiaeth o ddata ar wastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel, yn ogystal â data ar wastraff trefol. Yn 2017, cyhoeddodd SEPA, mewn partneriaeth â Zero Waste Scotland a Llywodraeth yr Alban, strategaeth ddiwygiedig[41].

41 Asiantaeth Diogelu'r Amgylchedd yr Alban, Zero Waste Scotland a Llywodraeth yr Alban, **A strategy for improving waste data in Scotland**, Hydref 2017.

2.8 Nid yw llywodraeth y DU wedi arolygu'r gwastraff masnachol a diwydiannol a gynhyrchir yn Lloegr ers 2009. Mae dull arall[42] sy'n seiliedig ar waith ymchwil a gomisiynwyd gyda mireinio ychwanegol yn cael ei ddefnyddio ar hyn o bryd i amcangyfrif faint o'r gwastraff hwn sy'n cael ei gynhyrchu ac i fodloni gofynion adrodd yr Undeb Ewropeaidd y mae llywodraeth y DU yn credu sy'n gwneud y defnydd gorau o'r data sydd ar gael eisoes.

2.9 O dan y ddyletswydd gofal ar gyfer darpariaethau gwastraff Deddf Diogelu'r Amgylchedd 1990, rhaid cofnodi symudiad gwastraff yn y DU mewn nodyn trosglwyddo. Mae'r nodiadau trosglwyddo hyn yn cynnwys data ar bwysau a natur y gwastraff, a rhaid iddynt gael eu defnyddio gan unrhyw un sy'n cynhyrchu, mewnforio, cadw, storio, cludo, trin neu'n cael gwared ar wastraff er mwyn iddynt allu cymryd pob cam rhesymol i sicrhau bod gwastraff yn cael ei reoli'n briodol[43]. Gyda chymorth ariannol gan y Comisiwn Ewropeaidd, aeth Asiantaeth yr Amgylchedd ati, mewn partneriaeth â sefydliadau gan gynnwys Llywodraeth Cymru, i ddatblygu system ddogfennu electronig, a elwir yn 'e-doc'. Cafodd hon ei lansio ledled y DU ym mis Ionawr 2014, ac mae wedi dangos gwerth posibl systemau electronig i gofnodi trosglwyddiad gwastraff, ond mae'r sefydliadau cysylltiedig hefyd wedi cydnabod ei chyfyngiadau presennol a'r bylchau sylweddol yn yr hyn y mae'n ymdrin ag ef.

2.10 Mae Llywodraeth Cymru yn bartner mewn gwaith darganfod cychwynnol sy'n cael ei wneud o dan her Catalydd GovTech[44] i asesu dichonoldeb datblygu datrysiad digidol newydd i olrhain gwastraff. Byddai hwn yn cyflwyno manteision posibl, gan gynnwys cofnodi data mwy cywir ar wastraff a galluogi gwastraff i gael ei reoli'n well. Bydd y prosiect 'olrhain gwastraff' hwn yn edrych ar opsiynau i olrhain pob gwastraff, gan gynnwys data'r awdurdodau lleol ar wastraff trefol a gofnodir drwy WasteDataFlow ar hyn o bryd.

42 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, **Commercial and Industrial Waste Arisings Methodology Revisions for England**, Chwefror 2018.

43 Nid yw'r trefniadau nodiadau trosglwyddo hyn yn cynnwys gwastraff peryglus.

44 Menter Gwasanaeth Digidol gan lywodraeth y DU yw'r Catalydd GovTech, a redir mewn partneriaeth ag Innovate UK. Mae'n cynnig £20 miliwn o gyllid ar gyfer gwaith ymchwil a datblygu y gall cyrff cyhoeddus wneud cais amdano ar draws tair blynedd.

Mae'r data sydd ar gael ar faint o wastraff a gynhyrchir yn nodi cynnydd cymysg o ran cyflawni targedau atal gwastraff uchelgeisiol Llywodraeth Cymru

Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targedau uchelgeisiol ar gyfer atal gwastraff, ond gyda'r cynnydd yn dibynnu ar amrywiaeth o ffactorau, mae'n anodd nodi llinellau atebolrwydd eglur

2.11 Yn **Tuag at Ddyfodol Diwastraff**, nododd Llywodraeth Cymru y byddai angen cael gostyngiad blynyddol o 1.5% yn y gwastraff cyffredinol sy'n cael ei gynhyrchu hyd at 2050, o linell sylfaen 2007. Mae Adroddiad Cynnydd 2015 Llywodraeth Cymru yn nodi fod cyfanswm y gwastraff a gynhyrchir yng Nghymru wedi gostwng o oddeutu 14.5 miliwn o dunelli yn 2007 i 8.4 miliwn o dunelli yn 2012 (gostyngiad o 42%). Fodd bynnag, cydnabu'r adroddiad nad oedd unrhyw gynnydd wedi ei wneud dros yr un cyfnod o ran y targedau atal gwastraff ar gyfer gwastraff diwydiannol a masnachol. Mae adolygiad cryno 2017 Llywodraeth Cymru o gynnydd cynlluniau sector a chamau gweithredu'r rhaglen[45] yn nodi, 'Rydym wedi gwneud cynnydd da yn erbyn y targedau a osodwyd yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff. Mae hyn yn cynnwys lleihau'r gwastraff a gynhyrchir'. Fodd bynnag, ni wnaeth ystyried y perfformiad perthnasol ar draws gwahanol fathau o wastraff.

2.12 Mae Llywodraeth Cymru yn disgrifio'r targedau y mae wedi ei gosod ar gyfer lleihau gwastraff fel 'targedau i ymgyrraedd atynt', gan nad ydynt yn statudol. Fel y nodwyd gennym ym mharagraff 1.8, mae gwneud cynnydd ar atal gwastraff yn dibynnu ar amrywiaeth eang o ffactorau. O ganlyniad, nid yw pennu llinellau atebolrwydd clir ar gyfer gwneud cynnydd tuag at y targedau hyn yn broses syml, er bod defnyddio deddfwriaeth a chymelliadau ariannol yn gallu helpu i atgyfnerthu disgwyliadau (paragraffau 1.10 i 1.29).

45 Llywodraeth Cymru, **Cynllun Sector Gwastraff Tuag at Ddyfodol Diwastraff a Chamau Gweithredu'r Rhaglen Atal Gwastraff:Adroddiad Cryno Mehefin 2010 – Mawrth 2016**, Gorffennaf 2017

Mae swm y gwastraff sy'n cael ei gynhyrchu mewn cartrefi wedi lleihau yn unol â tharged Llywodraeth Cymru ers 2006-07, ond gwelwyd ychydig o amrywiad yn y blynyddoedd diwethaf

2.13 Targed Llywodraeth Cymru ar gyfer gwastraff cartrefi yw cael gostyngiad o 1.2 y cant bob blwyddyn hyd at 2050, wedi ei gyfrifo o linell sylfaen 2006-07. Rhwng 2006-07 a 2013-14, gwnaeth maint y gwastraff yr oedd cynghorau yn ei gasglu o gartrefi ostwng o 1.57 miliwn i 1.35 miliwn o dunelli, sy'n gyfwerth ag oddeutu 2% y flwyddyn[46]. Cafwyd gostyngiad pellach yn 2014-15, ond mae'r ffigurau wedi amrywio ers hynny (Ffigur 7). Cynyddodd gwastraff trefol nad oedd yn wastraff cartrefi rhwng 2013-14 a 2015-16 ac mae wedi gostwng rhywfaint ers hyn, ond roedd yn parhau i fod yn uwch nag oedd yn 2013-14.

2.14 Serch yr amrywiadau diweddar yn swm y gwastraff sy'n cael ei gynhyrchu mewn cartrefi, mae'r perfformiad cyffredinol ers 2006-07 yn parhau i gyflawni targed Llywodraeth Cymru o gael 1.2% o ostyngiad bob blwyddyn. Mae poblogaeth Cymru wedi parhau i dyfu dros yr un cyfnod. Gwelwyd rhywfaint o dwf mewn gwariant cartrefi yng Nghymru ers 2011-12, ond mae'r prif ffigurau yn cynnwys gwariant ar nwyddau a gwasanaethau na fyddai o reidrwydd yn cynhyrchu gwastraff yn y cartref.

46 Llywodraeth Cymru, **Adroddiad Cynnydd Tuag at Ddyfodol Diwastraff 2010-2050**, Gorffennaf 2015.

Ffigur 7: gwastraff trefol – wedi ei ddangos fel gwastraff cartrefi a gwastraff na ddaw o gartrefi – a gynhyrchwyd yng Nghymru rhwng 2013-14 a 2017-18 (mewn miloedd o dunelli a % y newid).

	Gwastraff cartref	Gwastraff na ddaw o gartrefi	Holl wastraff trefol
2013-14	1,349	208	1,557
2014-15	1,324	219	1,543
2015-16	1,366	226	1,592
2016-17	1,365	225	1,590
2017-18	1,330	220	1,550
% y newid rhwng 2013-14 a 2017-18	-1.4%	+5.8%	-0.4%

Noder: Rhwng 2006-07 a 2013-14, gwnaeth swm y gwastraff cartref a gasglwyd gan gynghorau ostwng o 1.57 miliwn o dunelli.

Ffynhonnell: StatsCymru yn seiliedig ar WasteDataFlow

2.15 Dengys Ffigur 8 ddadansoddiad o faint o wastraff cartref a gynhyrchir fesul preswylydd bob blwyddyn. Yn **Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned**[47], gosododd Llywodraeth Cymru darged i leihau maint y gwastraff cartref gweddilliol a gynhyrchwyd fesul preswylydd i 150 cilogram y flwyddyn erbyn 2024-25. Yn dilyn tueddiad i ostwng hyd at 2014-15, cynyddodd maint y gwastraff cartref gweddilliol a gynhyrchwyd gan bob preswylydd ychydig cyn disgyn eto i 184 cilogram yn 2017-18.

47 Llywodraeth Cymru, **Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned**, Mai 2009.

2.16 Mae ein gwaith ar gaffael capasiti trin gwastraff gweddilliol a gwastraff bwyd[48] wedi nodi fod amcanestyniadau a ddefnyddiwyd fel sylfaen i gontractau tri phrosiect mawr ar wastraff gweddilliol yn rhagdybio y bydd angen i gynghorau barhau i drin swm sylweddol o wastraff gweddilliol ar ôl 2040. Nid yw'r amcanestyniadau hynny'n alinio'n dda gyda dyhead cyffredinol Llywodraeth Cymru i gael sero gwastraff gweddilliol erbyn 2050.

Ffigur 8: gwastraff cartref gweddilliol fesul unigolyn (cilogramau) rhwng 2012-13 a 2017-18, a'r targed yn Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned ar gyfer 2024-25

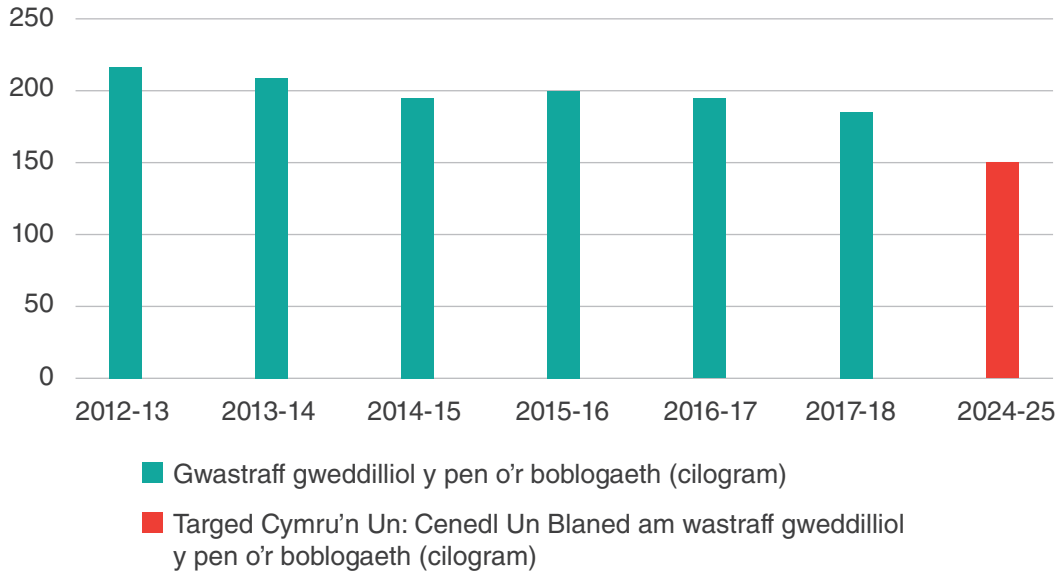

Noder: Gwastraff gweddilliol yw'r gwastraff sy'n parhau ar ôl i'r deunydd a gafodd ei ailgylchu neu ei gompostio gael ei dynnu o'r ffrwd wastraff.

Ffynhonnell: StatsCymru, **Gwastraff Gweddilliol Awdurdodau Lleol, 2012-13 ymlaen**, cyrchwyd mis Rhagfyr 2018

48 Archwilydd Cyffredinol Cymru, **Caffael Capasiti Trin Gwastraff Gweddilliol a Gwastraff Bwyd**, Hydref 2018.

2.17 Dengys Ffigur 9 gyfanswm y gwastraff cartref a gynhyrchwyd ledled gwahanol rannau o'r DU rhwng 2013 a 2017 ac ar gyfer cyfnodau yn y flwyddyn galendr. Awgryma'r data hwn nad yw polisïau atal gwastraff ledled y DU wedi cael llawer o effaith ar leihau'r gwastraff a gynhyrchir mewn cartrefi yn y blynyddoedd diwethaf, ond mae'n bosibl bod y polisïau hyn wedi gwrthbwyso twf pellach. Ar sail y dadansoddiad hwn, roedd cyfradd y cynnydd mewn gwastraff a grëwyd mewn cartrefi eisoes ar ei hisaf yng Nghymru, cyn i ostyngiad rhwng 2016 a 2017 ddychwelyd Cymru i lefel ychydig yn is na'r hyn a adroddwyd ar gyfer 2013.

Ffigur 9: gwastraff o gartrefi yn y DU, rhwng 2013 a 2017 (miloedd o dunelli a % y newid)

	Lloegr	Gogledd Iwerddon	Yr Alban	Cymru
2013	21,564	781	2,310	1,274
2014	22,355	806	2,348	1,285
2015	22,225	818	2,354	1,278
2016	22,770	845	2,378	1,307
2017	22,437	843	2,345	1,271
% y newid rhwng 2013 a 2017	+4.0%	+7.9%	+1.5%	-0.0%

Noder: Mae'r data cymharol hwn ar gyfer cyfnodau mewn blwyddyn galendr, ac roedd y data ar gyfer Cymru yn Ffigur 7 ar gyfer blynyddoedd ariannol. Mae rhai addasiadau eraill i'r data er mwyn cymharu. Mae gwahaniaethau anochel ym maint y gwastraff a gynhyrchir oherwydd maint perthnasol y boblogaeth.

Ffynhonnell: Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig a Gwasanaeth Ystadegol y Llywodraeth, **UK Statistics on Waste**, Chwefror 2019

Pan adroddwyd ar hyn ddiwethaf yn 2012, nid oedd unrhyw gynnydd wedi ei wneud i leihau maint y gwastraff masnachol a diwydiannol, ac roedd y dirywiad economaidd yn chwarae rhan arwyddocaol yn y gostyngiad mawr mewn gwastraff adeiladu a dymchwel

2.18 Cynhaliodd Cyfoeth Naturiol Cymru arolwg ar ran Llywodraeth Cymru[49] ar gyfer 2012 sy'n nodi faint o wastraff diwydiannol a masnachol a gynhyrchwyd yng Nghymru yn 2012. Canfu'r arolwg hwn fod mwy o wastraff diwydiannol wedi ei gynhyrchu yn ystod 2012 nag yn ystod 2007, ac roedd swm y gwastraff masnachol dim ond ychydig yn is nag yr oedd yn 2007. O ganlyniad, nid oedd y lefelau targed a osodwyd ar gyfer 2011-12 yn y strategaeth Tuag at Ddyfodol Diwastraff wedi eu cyflawni (Ffigur 10)[50]. Fodd bynnag, wrth gyhoeddi canlyniadau arolwg 2012, nododd Cyfoeth Naturiol Cymru fod y ddau arolwg yn cynnig cyfleoedd am gamgymeriadau, felly camgymeriad samplu fydd yn gyfrifol am wahaniaethau weithiau yn hytrach na newid gwirioneddol mewn cynhyrchu gwastraff.

49 Cyfoeth Naturiol Cymru, **Arolwg o Wastraff Diwydiannol a Masnachol a Gynhyrchwyd yng Nghymru 2012**, (dogfen heb ddyddiad)

50 Mae dadansoddiad a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru wedi nodi cyn hyn yr oedd tri safle diwydiannol yn cynhyrchu hanner y gwastraff diwydiannol ar safleoedd a ganiateir yng Nghymru: Oakdene and Hollins Research and Consulting – **Waste Reduction Study Wales Regulated Industries-Evidence Report**, Rhagfyr 2014.

Ffigur 10: pwysau bras y gwastraff masnachol a diwydiannol a gynhyrchwyd yng Nghymru rhwng 2007 a 2012[1] (miliynau o dunelli)

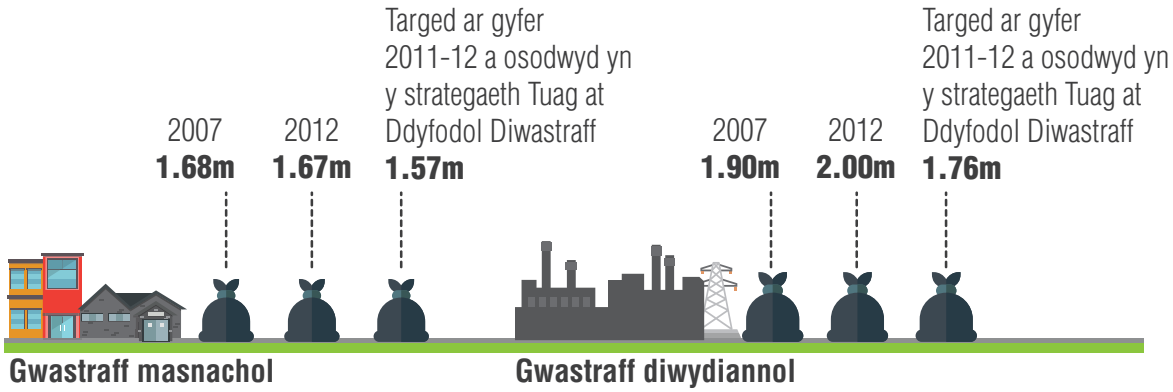

Nodiadau:

1. Mae cyfyngiadau'r data a ddefnyddiwyd yn yr arolygon, a achoswyd gan gamgymeriad samplu er enghraifft, yn golygu y gellid gweld gwahaniaeth o hyd at 11.7% yn y gwerthoedd gwirioneddol ar gyfer 2012 mewn rhai achosion. Nid oes data i ddangos os a sut gwnaeth y cyfraddau newid rhwng blynyddoedd arolygu. Mae'r ffigurau wedi eu talgrynnu.
2. Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi bod arwyddion bod gorsafoedd ynni a redir gan lo yng Nghymru wedi gweithredu am gyfnodau hirach yn 2012 nac yn 2007, ac felly wedi creu mwy o wastraff lludw, ac roedd gostyngiad ym maint y gwastraff a amcangyfrifwyd pan na chynhwyswyd y sector ynni a chyflenwi.

Ffynhonnell: Arolygon sector a ariannwyd gan Lywodraeth Cymru ar gyfer gwastraff diwydiannol a masnachol a'r strategaeth Tuag at Ddyfodol Diwastraff ac Adroddiad Cynnydd 2015.

2.19 Gosododd Tuag at Ddyfodol Diwastraff linell sylfaen o 5.41 miliwn o dunelli ar gyfer gwastraff adeiladu a dymchwel ar gyfer 2006-07, gan osod targed i ostwng hyn i 5.03 miliwn o dunelli erbyn 2011-12. Gwnaethom gwestiynu hyn gyda Llywodraeth Cymru, oherwydd roedd ei Adroddiad Cynnydd 2015 yn nodi ffigur llinell sylfaen o 9.42 miliwn o dunelli o ganlyniadau arolwg 2005 ar gyfer gwastraff adeiladu a dymchwel. Deallwn fod y ffigur ar gyfer 2005 yn yr Adroddiad Cynnydd yn seiliedig ar ailddatganiad blaenorol o ganlyniadau'r arolwg er mwyn gwneud y ffigur yn un y gellid ei gymharu â'r dull gweithredu ar gyfer arolwg 2012. Roedd y llinell sylfaen a ddefnyddiwyd yn Tuag at Ddyfodol Diwastraff yn defnyddio addasiad gwahanol trwy gael gwared ar bron i saith miliwn o dunelli o wastraff yr adroddwyd eu bod wedi eu hailddefnyddio ar safle, er enghraifft pridd ac agregau. Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi y bydd yn datrys yr anghysondeb hwn fel rhan o'i hadolygiad o Tuag at Ddyfodol Diwastraff. Defnyddiodd yr Adroddiad Cynnydd ddefnyddio canlyniadau arolwg 2012 i ddangos gostyngiad i 3.4 miliwn o dunelli yn 2012, a oedd ymhell uwchlaw cyfradd y gostyngiad oedd ei hangen i gyflawni targed Llywodraeth Cymru.

2.20 Mae Mynegai Adeiladu Cymru (Ffigur 11) yn rhoi ychydig mwy o wybodaeth am effaith y dirwasgiad ar y sector adeiladu. Dengys y Mynegai fod yr allbwn economaidd o waith adeiladu wedi gostwng rhwng 2007 a 2010, cyn y gwelwyd yr arwyddion adfer cyntaf. Syrthiodd yr allbwn economaidd bron i 24% yn y cyfnod rhwng 2007 a 2012. Mewn cymhariaeth, gwnaeth maint y gwastraff adeiladu a dymchwel a gynhyrchwyd ostwng oddeutu 64%. Mae Adroddiad Cynnydd 2015 Llywodraeth Cymru yn cydnabod bod y dirywiad economaidd wedi cael effaith arwyddocaol ar y sector o 2008 ymlaen, o ran lleihau'r gweithgarwch adeiladu a faint o wastraff a gynhyrchwyd. Yn ogystal, nid oedd unrhyw brosiectau seilwaith mawr yng Nghymru a oedd yn gyfrifol am feintiau mawr iawn o wastraff yn ystod 2012 o'i chymharu â 2005. Yn yr un modd â'r arolygon ar gyfer gwastraff masnachol a diwydiannol, mae angen ystyried y cyfleoedd am gamgymeriadau yn yr arolygon adeiladu a dymchwel o hyd wrth wneud cymariaethau.

Ffigur 11: Mynegai Adeiladu Cymru sy'n dangos y symudiadau tymor byr yn allbwn economaidd y diwydiant adeiladu rhwng 2002 a 2017

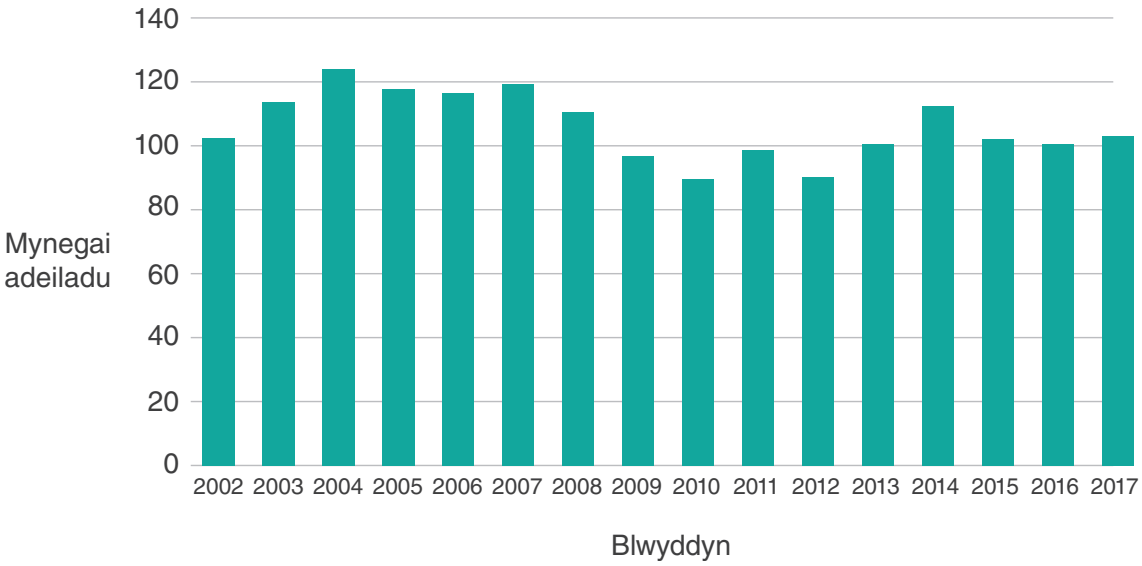

Noder: Mae'r ffigurau hyn yn cymryd 2016 fel y flwyddyn sylfaen (100 ar y mynegai) ac yna caiff ffigurau'r blynyddoedd blaenorol a dilynol eu cymharu fel canran o'r allbwn a gofnodwyd ar gyfer 2016.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru (gwefan StatsCymru), **Mynegai Adeiladu Cymru (2016=100), yn ôl blwyddyn ac ardal**, fel y cyrchwyd ym mis Mawrth 2019.

Mae angen i Lywodraeth Cymru wneud mwy i 'ddatgysylltu' y gwastraff a gynhyrchir o weithgarwch economaidd

2.21 Roedd llywodraeth y DU wedi rhagweld[51] y byddai'r DU yn dychwelyd i gynhyrchu mwy o wastraff o 2011 ymlaen wrth i'r dirywiad economaidd leihau. Gelwir y weithred o wahanu'r berthynas rhwng gweithgarwch economaidd a chynhyrchu gwastraff fel bod llai o adnoddau'n cael eu defnyddio i gynhyrchu llai o wastraff fesul uned o weithgarwch economaidd yn 'ddatgysylltu'. Mae datgysylltu'n hanfodol ar gyfer strategaeth atal gwastraff effeithiol, a hwn yw un o brif amcanion y Rhaglen Atal Gwastraff i Gymru.

51 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, **The Economics of Waste and Waste Policy. Atodiad A: Data, projections and 2050**, Mehefin 2011.

2.22 Yn ei adroddiad yn 2012[52], daeth Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau i'r casgliad fod 'tystiolaeth gref' ar lefel y DU fod datgysylltu wedi dechrau digwydd ar gyfer gwastraff cartrefi, ond ni allai ddweud a oedd datgysylltu wedi dechrau digwydd ar gyfer gwastraff masnachol a diwydiannol, nac ar gyfer gwastraff adeiladu a dymchwel. Mae Adroddiad Cynnydd 2015 Llywodraeth Cymru yn cydnabod yr angen i dorri'r cysylltiad rhwng cynhyrchu gwastraff a thwf economaidd. Heb ddata wedi ei ddiweddaru ar gyfer gwastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel, mae'n anodd asesu a yw'r cyswllt hwn wedi ei dorri i unrhyw raddau ystyrlon wrth i'r darlun economaidd wella ers 2012.

2.23 Mae gwerthusiad Llywodraeth Cymru o Gynllun Gwastraff Cymru[53] yn cydnabod y prinder data ar wastraff nad yw'n drefol a'i hansicrwydd ynghylch perfformiad. Ar sail y modelu, amcangyfrifodd y gwerthusiad gynnydd o 1.1% mewn gwastraff diwydiannol rhwng 2009-2010 a 2014-15 a gostyngiad o 42.6% mewn gwastraff adeiladu a dymchwel. Amcangyfrifodd y gwerthusiad fod hwn, ynghyd â gwastraff cartrefi, wedi gostwng 23.3% yn gyffredinol yn ystod y cyfnod hwn. Mae'r amcangyfrifon hyn yn darparu dangosydd o gynnydd, ond nid oes dim i guro data cyfredol a dibynadwy.

52 Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau, **Decoupling of Waste and Economic Indicators**, Hydref 2012.

53 Llywodraeth Cymru, **Adolygiad o Gynllun Gwastraff Cymru – Gwerthusiad CGC ffrwd waith 1 – Cyflawni'r Amcanion a Gwireddu'r Manteision. Tabl 5**, Mehefin 2017.

Atodiadau

Atodiad 1

Dulliau archwilio

Cawsom lawer o'r data y gwnaethom ei ddefnyddio i lywio'r adroddiad hwn gan Lywodraeth Cymru, ac yn benodol, o'i strategaethau a chynlluniau sector, adolygiadau cynnydd a gwerthusiadau. Rydym wedi canolbwyntio ar ddatblygiadau ers cyhoeddi'r Rhaglen Atal Gwastraff ym mis Rhagfyr 2013, ond rydym wedi ystyried data blaenorol pan fydd hwn yn dangos tueddiadau ehangach.

Cawsom hefyd ddatganiadau gweinidogol perthnasol, ymgynghoriadau a oedd yn ymwneud ag atal gwastraff, cynnydd yn erbyn dangosyddion perfformiad, canlyniadau arolygon, gwybodaeth am ddiwydiannau a reoleiddir, sylwadau ar ddeddfwriaeth Cymru gan gynnwys y gwaith o drosi deddfwriaeth gwastraff yr Undeb Ewropeaidd, a gwybodaeth am gyllid grant gan Lywodraeth Cymru. Yn ogystal, cawsom ddata o ffynonellau wedi eu dilysu fel WasteDataFlow, bwletinau StatsCymru a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru, ac o'r set o Ddangosyddion Strategol Cenedlaethol.

Roedd ein ffynonellau data eraill ar gyfer y gwaith hwn yn cynnwys yr Undeb Ewropeaidd, Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig Llywodraeth y DU a Llywodraeth yr Alban. Cawsom ddata dogfennol hefyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau a Zero Waste Scotland.

Yn ogystal â Llywodraeth Cymru, gwnaethom gynnal cyfweliadau gyda'r rhanddeiliaid allweddol canlynol:

- cynrychiolwyr rheoli gwastraff o gynghorau Caerffili, Sir Fynwy a Rhondda Cynon Taf;
- Is-grŵp Gwastraff y Gymdeithas Syrfewyr Sirol – y corff cynrychiolwyr ar gyfer rheolwyr gwastraff cynghorau yng Nghymru;
- Cyfoeth Naturiol Cymru;
- y Sefydliad Siartredig Rheoli Gwastraff;
- Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru; a
- Rhaglen Weithredu'r Cynllun Gwastraff ac Adnoddau.

Atodiad 2

Prif elfennau Rhaglen Atal Gwastraff Llywodraeth Cymru a chynlluniau'r sector gwastraff

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei Rhaglen Atal Gwastraff ym mis Rhagfyr 2013. Mae'r Rhaglen yn cefnogi Tuag at Ddyfodol Diwastraff trwy ddisgrifio'r canlyniadau, y polisïau, y targedau ac amlinelliad o'r rhaglen waith i fynd i'r afael ag atal gwastraff gan fusnesau a chartrefi. Mae hefyd yn ateb gofyniad yr Undeb Ewropeaidd i aelod-wladwriaethau ddatblygu rhaglenni atal gwastraff. Er nad oes Bwrdd Rhaglen na gwaith craffu allanol ar gynnydd, roedd y gwaith o ddatblygu'r Rhaglen yn cynnwys ymgynghori â'r cyhoedd, busnesau a chydag arbenigwyr gwastraff drwy grŵp llywio.

Amcanion Llywodraeth Cymru ar gyfer y Rhaglen yw y bydd cartrefi a busnesau'n gallu lleihau gwastraff, gan arbed arian, diogelu'r amgylchedd a chyfrannu tuag at Gymru gynaliadwy ar yr un pryd. I fusnesau, mae'r Rhaglen yn addo cynhyrchiant gwell drwy ddefnyddio adnoddau cynaliadwy, arloesedd er mwyn ennill mantais gystadleuol, a diogelwch rhag prisiau cynyddol ar nwyddau. Un o brif amcanion y Rhaglen yw torri'r cysylltiad rhwng cynhyrchu gwastraff a thwf economaidd.

Dywed Llywodraeth Cymru bydd y Rhaglen yn ei helpu i:

- Drechu tlodi drwy helpu i leihau gwastraff a hybu pobl i ailddefnyddio, ailwampio ac ail-weithgynhyrchu er mwyn darparu nwyddau rhad o ansawdd uchel. Yn ogystal, y dewis cyntaf naturiol ar gyfer nwyddau, dodrefn a dillad diffygiol neu ddiangen ddylai fod i'w trwsio a'u hailddefnyddio.
- Cynyddu faint o fwyd dros ben sydd ar gael i bobl ei fwyta, fel trwy barhau i ariannu mentrau Hoffi Bwyd Casáu Gwastraff cenedlaethol a lleol.
- Cyflawni twf gwyrdd a swyddi cynaliadwy o ansawdd uchel drwy reoli adnoddau mewn modd cynaliadwy a chreu cyfleoedd hyfforddi i bobl ddi-waith. Annog busnesau drwy eco-arloesedd ac eco-ddylunio i ddatblygu cynhyrchion a gwasanaethau cynaliadwy, ac i ddefnyddio deunyddiau'n effeithlon.

Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi'r sector adeiladu a dymchwel a'r sectorau busnes fel blaenoriaeth ar gyfer y Rhaglen, gan eu bod yn cynhyrchu meintiau mawr o wastraff sy'n cael effaith fawr ar yr amgylchedd. Disgwylir i'r sector cyhoeddus arwain trwy esiampl hefyd drwy ei weithrediadau a'i arferion caffael ei hun.

Gwastraff cartref – Mae'r Rhaglen yn ystyried camau gweithredu 'ochr y galw' dewisiadau prynu, eu defnydd yn y cartref, a'u gwaredu a chasglu. Mae'r Rhaglen yn cynnwys ymgysylltu â chwsmeriaid, adolygu cynlluniau gwobrwyo cartrefi a darparu'r gwasanaeth gorau posibl i ddeiliaid tai. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i leihau maint y gwastraff sy'n cael ei gynhyrchu mewn cartrefi o 1.2% bob blwyddyn, o linell sylfaen 2006-07.

Gwastraff diwydiannol a masnachol – Mae'r Rhaglen yn gweithio gyda manwerthwyr mawr a'u cadwynau cyflenwi i hybu eco-arloesedd yn y sector gweithgynhyrchu. Y sectorau busnes â blaenoriaeth yw gweithgynhyrchu bwyd, gwasanaethau llety a bwyd, diwydiannau a reoleiddir dan drwydded, mentrau bach a chanolig, gwasanaethau mewn swyddfeydd, a manwerthwyr bach a chyfanwerthwyr. Gwastraff masnachol yw gwastraff sy'n cael ei gynhyrchu gan unrhyw safle sy'n cael ei ddefnyddio'n gyfan gwbl neu'n bennaf ar gyfer masnach, busnes, chwaraeon hamdden neu adloniant, heb gynnwys gwastraff cartref a diwydiannol. Gwastraff diwydiannol yw gwastraff o unrhyw ffatri ac o unrhyw safle a feddiannir gan ddiwydiant, ond nid yw'n cynnwys gwastraff o fwynfeydd a chwareli. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i leihau maint y gwastraff masnachol sy'n cael ei gynhyrchu o 1.2% bob blwyddyn, a gwastraff diwydiannol o 1.4% y flwyddyn, o linell sylfaen 2006-07.

Gwastraff adeiladu a dymchwel – Mae gwastraff adeiladu a dymchwel yn cynnwys pob gwastraff sy'n deillio o weithgareddau adeiladu, adnewyddu a dymchwel, fel rwbel, brics a theils. Mae'r Rhaglen wedi blaenoriaethu'r deunyddiau gwastraff canlynol: pren, plastig, defnydd inswleiddio a gypswm, gwastraff peryglus (pridd halogedig yn bennaf), metelau, concrit, brics, teils a cherameg a sylweddau bitwminaidd. Mae'r mentrau'n canolbwyntio ar eco-gynllunio a dylunio gwastraff, addysg a chanllawiau, peirianneg gwerth, a chynhyrchion adeiladu cynaliadwy. Mae cymorth i fentrau bach a chanolig ddatblygu seilwaith i'w cefnogi i ailddefnyddio deunyddiau dros ben er lles y gymuned a chaffael ardaloedd gwyrdd. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i leihau maint y gwastraff adeiladu a dymchwel sy'n cael ei gynhyrchu o 1.4% bob blwyddyn, o linell sylfaen 2006-07.

Yn ogystal, bydd y Rhaglen yn blaenoriaethu ailddefnyddio a thrwsio ar draws pob sector drwy gyfathrebu'n well, annog casgliadau ar wahân o wastraff offer trydanol ac electronig mewn cyfleusterau casglu dynodedig, caffael mannau gwyrdd, a hefyd yn cynorthwyo'r Rhwydwaith Ailddefnyddio i rannu storfeydd, cyfathrebu a thrwy sefydlu safonau â sicrwydd ansawdd ar gyfer cynhyrchion ailddefnyddio a thrwsio.

Tudalen y pecyn 302

Mae'r Rhaglen yn eistedd ochr yn ochr â chynlluniau sector unigol (Ffigur 12) ac amrediad o bolisïau a dogfennau strategol eraill sydd, gyda'i gilydd, yn llunio'r Cynllun Rheoli Gwastraff ar gyfer Cymru (paragraff 6 crynodeb).

Ffigur 12: 'cynlluniau sector' gwastraff Llywodraeth Cymru

Cynllun sector gwastraff trefol	Mae hwn yn ystyried y gwastraff y mae cynghorau'n ei gasglu, gan gynnwys gwastraff cartref ac ailgylchu	Cyhoeddwyd ym mis Mawrth 2011
Cynllun sector ynghylch casgliadau, seilwaith a marchnadoedd	Mae hwn yn ystyried yr hyn sy'n digwydd i'r gwastraff unwaith y bydd wedi ei roi allan i'w gasglu a sut mae Cymru yn ymdrin â'i gwastraff heb ei anfon i safleoedd tirlenwi	Cyhoeddwyd ym mis Gorffennaf 2012
Cynllun sector bwyd, gweithgynhyrchu, gwasanaethu a manwerthu	Mae hwn yn ystyried gwastraff bwyd a deunydd pacio yng Nghymru a sut i'w leihau o fewn y diwydiant bwyd a gweithgynhyrchu	Cyhoeddwyd ym mis Medi 2014
Cynllun y sector adeiladu a dymchwel	Mae hwn yn ystyried y gwastraff a gynhyrchir yn y diwydiant adeiladu a sut i reoli hwn	Cyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2012
Cynllun y sector diwydiannol a masnachol	Mae hwn yn ystyried gwastraff o fusnesau, manwerthu a gweithgynhyrchu a sut i leihau a rheoli hwn	Cyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2012
Cynllun effeithlonrwydd adnoddau a gwastraff y sector cyhoeddus	Bydd hwn yn ystyried gwastraff a gynhyrchir yn y sector cyhoeddus a sut i'w leihau a'i reoli	Dyddiad cyhoeddi a ragwelir yn ystod 2019. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cynnwys y cynllun hwn yn ei 'Drywydd ar gyfer Cymru sy'n defnyddio adnoddau'n fwy effeithlon'.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

Wales Audit Office

24 Cathedral Road

Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

We welcome telephone calls in Welsh and English.

E-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru

24 Heol y Gadeirlan

Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn Testun: 029 2032 0660

Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Grwp yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol
Economy, Skills and Natural Resources Group

Cyfarwyddwr Cyffredinol - Director General

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Adrian Crompton
Auditor General for Wales
Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff
CF11 9LJ

17 April 2019

Dear Adrian

Response to the Report of the Wales Audit Office on Waste Management in Wales: Waste Prevention

I welcome publication of the above report and I am pleased to set out the Welsh Government's response to the three recommendations at Annex A.

After twenty years of progress, Wales is now a high recycling society, with high quality collection infrastructure, well-developed re-processing infrastructure and a worldwide reputation for achievement.

The report acknowledges that Wales is one of only a few countries worldwide to have set waste prevention targets and that we need to focus more on prevention going forward. We plan to renew our focus in our revised waste strategy and circular economy route map which we will consult on later this year.

In the meantime, we are focussing on measures to stimulate innovation and change in packaging by taking part in UK wide consultations on a Deposit Return Scheme, introducing extended producer responsibility for packaging and a plastics tax on any relevant packaging that does not contain at least 30% recycled materials.

With best wishes.

Yours sincerely

Andrew Slade
Director General
Economy, Skills and Natural Resources

Parc Cathays/Cathays Park
Caerdydd/Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn/Tel: 02920 82 6162
E-Bost/E-Mail: andrew.slade@gov.wales

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Annex A

Recommendation 1

Increasing the focus on waste prevention to reflect the overall aims of Towards Zero Waste

Available data on the amount of waste produced suggests mixed progress to deliver Welsh Government's waste prevention targets. We recommend that the Welsh Government:
a) revisits the relative priority it gives to recycling and waste prevention as part of its review of Towards Zero Waste;
b) sets out clearly the expectations on different organisations and sectors for waste prevention; and
c) revisits its overall waste prevention targets and the approach it has taken to monitor them in light of progress to date, examples from other countries and in the context of current projections about waste arising through to 2050.

Response: Accepted

In its revision of the Wales waste strategy, the Welsh Government will re-examine the effort it is able to apply to waste prevention, in line with the waste hierarchy, including examining what further levers it has available. This will include setting out the expectations on different key stakeholders such as the Welsh Government, business, public sector, and social enterprise, and on the key waste sectors of household, industrial, commercial and construction and demolition waste. This will also include a consideration of the waste prevention targets and the measures needed to monitor them.
As stated in the response to the AGW's report on 'Procuring residual and food waste treatment capacity' published in October 2018, the Welsh Government will keep under review future residual waste projections and ongoing work to minimise residual waste, and will work with local authorities to efficiently manage their residual waste contracts.
The current timetable is for a consultation document on a revised waste strategy to be published in autumn 2019.

Recommendation 2

Improving data on commercial, industrial, construction and demolition waste

The Welsh Government is a partner in initial work to assess the feasibility of developing a new digital solution to track all waste. If this preferred option does not succeed, we recommend that the Welsh Government works with Natural Resources Wales to explore the costs and benefits of other options to improve non-municipal waste data in Wales, including additional powers to require waste data from businesses.

Response: Accepted

The Welsh Government is represented on the board of the UK Waste Tracking project which aims to develop a digital solution to track all waste including that produced and managed in Wales.

The Welsh Government has funded Natural Resources Wales to commission a new survey of industrial and commercial waste in Wales. It is due to report in 2020. Options to obtain more up to date data on construction and demolition will be explored, subject to budgetary pressures.

The Welsh Government will continue to support the Defra-led waste tracking project. It will also give consideration to what powers can be used or sought to require businesses to report the data. Other means to gather the data in future will be explored as part of the consultation on a revised waste strategy, in autumn 2019.

Recommendation 3

Enhancing producer responsibility and using more legal, financial and fiscal levers

The Welsh Government has opportunities to influence waste prevention through legislation and financial incentives. It can also influence changes at UK level where fiscal matters are not devolved. We recommend that the Welsh Government consider whether provisions to extend producer responsibility and the use of financial powers such as grant conditions, fiscal measures and customer charges and incentives, are needed to promote and to prioritise waste prevention.

Response: Accepted

The Welsh Government is currently consulting along with Defra and the other devolved administrations on proposals for new extended producer responsibility provisions for packaging. Whilst primarily aimed at increasing recycling and reducing the littering of packaging, the provisions (for example, the application of a 'modulated fee') may also help reduce the amount of packaging used and wasted.
The Welsh Government will explore the further potential to use extended producer responsibility (including 'modulated fees'), financial powers such as grant conditions, fiscal measures and customer charges and incentives to promote and to prioritise waste prevention as part of the consultation on a revised waste strategy, in autumn 2019.